ISSN: 2310-9734

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

ФІНАНСИ, ОБЛІК І АУДИТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

2015, випуск 2 (26)

Заснований 2003 р.

Виходить двічі на рік

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

1906 КНЕУ
КИЇВ 2015

УДК 336.1:368.1:657.1 **ISSN: 2310-9734**

Фінанси, облік і аудит / Finance, accounting and audit / Fìnansi, oblìk ì audit

Збірник наукових праць.
Засновано у 2003 році.
Періодичність: 2 рази на рік.
Мова видання: українська.

Засновник і видавець:
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Зареєстровано в Державному комітеті
інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №7219 від 17.04.2003 р.

Збірник внесено до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з економіки (перереєстрація згідно наказу МОН України №528 від 12.05.2015 р.)

Зареєстровано в міжнародній наукометричній базі
Ulrich's Periodicals Directory (Ulrichsweb)

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою КНЕУ. Протокол №3 від 29 жовтня 2015 р.

Всі статті обов'язково проходять зовнішнє рецензування та рецензування членами редакційної колегії збірника. Порядок передачі статей до друку визначено на інтернет-сторінці видання. Редакція може не поділяти точки зору авторів статей. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Редакція не несе відповідальності за шкоду, що може бути завдана в результаті використання, невикористання або неналежного використання інформації, що міститься у даному виданні.

Адреса редакційної колегії:
03680, м. Київ, проспект Перемоги 54/1,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
тел. +38–(044)–456–98–15

e-mail: faa@kneu.edu.ua
сайт: http://faa.kneu.edu.ua/

Редактор англомовних текстів:
Сабат Олег Михайлович (викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародної економіки і менеджменту КНЕУ)

Художник обкладинки *Т. Зябліцева*
Коректор *О. Щербак*
Верстка *О. Ковальчук*

Підп. до друку 25.12.15. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 15,0.
Обл.-вид. арк. 19,57. Наклад 100 пр. Зам. 15-5132

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Тел./факс: (044) 537-61-41; тел.: (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

ЗМІСТ

Розділ І. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Розділ ІІ. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

CONTENTS

Part I. MONEY, FINANCES AND CREDIT

Part II. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Розділ I. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрій Леонідович,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВАРТОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто еволюційний розвиток категорії «вартість» у працях науковців та економістів різних шкіл протягом існування економічної науки. Для якіснішого осмислення цих теорій запропоновано їх класифікувати. Авторський підхід до класифікації дозволив залишити дві основні концепції з відповідними теоріями (витратну та концепцію корисності), яких притримується більшість закордонних і вітчизняних науковців, а також надати місце для нових теорій (новітні концепції), представники яких досліджують або будуть ще досліджувати категорію «вартість» із сучасних позицій. Охарактеризовано основні постулати теорій, представники яких досліджували категорію «вартість». З позицій різних теорій вартості запропоновано визначення сутності вартості страхової компанії. Вартість страхової компанії встановлюється на ринку, де компанія виступає предметом купівлі-продажу. Величина попиту на страховика визначається його корисністю для власника. Величина пропозиції — витратами на його придбання або створення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: вартість, страхова компанія, трудова теорія вартості, теорія граничної корисності, витрати виробництва, попит, пропозиція.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Майже всі вчені-економісти у різні часи досліджували категорію «вартість», її види та особливості визначення в різних сферах господарської діяльності. На сучасному етапі з розвитком концепції вартісно-орієнтованого менеджменту дослідження вартості знову набуло актуальності. Управління вартістю компанії дає можливість врахувати інтереси всіх зацікавлених осіб. Для вітчизняних страхових компаній ця концепція є новою. Однак багато положень та ідей концепції VBM були б корисними для вітчизняних страховиків, особливо це стосується нарощення капіталізації страхового ринку України. Проте для впровадження цієї концепції, а також для залучення іноземних інвестицій у страховий бізнес потрібно спочатку дослідити сутність вартості страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню вартості присвячено багато праць зарубіжних учених, серед яких можна виділити А. Сміта [1], Д. Рікардо [2], К. Маркса [3], К. Менгера [4], Ф. Візера [4], Е. Бем-Баверка [4], А. Маршалла [5]. Серед вітчизняних учених, які ґрунтовно досліджували цю проблему, можна виділити, насамперед, М. Туган-Барановського [6]. Дослідники працювали в рамках теорій трудової вартості, граничної корисності та інших теорій, які намагалися розкрити сутність цієї категорії. На сучасному етапі відбувається подальше переосмислення економічної спадщини цих учених і трансформація її до викликів сьогодення.

Серед сучасних дослідників проблем вартості можна виділити таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як В.Д. Базилевич [3], В.В. Бойко [7], І.М. Боярко [8], Н.І. Дуляба [9], А. Кінг [10], М.В. Корягін [11], Т.В. Момот [12], С.В. Мочерний [13], Дж. Рош [14], І.Д. Скляр [15], О.Ю. Харитонов[16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на велику кількість науковців, які в тій чи тій мірі займалися проблемами визначення сутності вартості, залишаються майже не дослідженими питання визначення сутності вартості страхової компанії.

Формулювання мети і завдання дослідження. Для визначення поняття вартості страхової компанії потрібно дослідити саму категорію «вартість», її еволюційний розвиток у працях науковців та економістів різних шкіл протягом існування економічної науки, проаналізувати погляди сучасних науковців на поняття «вартість підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наріжним каменем економічної науки протягом багатьох століть залишається проблема визначення категорії «вартість». З'являються нові погляди на зміст і трактування цієї категорії, обґрунтовуються нові види вартості, досліджується роль і значення вартості в діяльності суб'єктів господарювання.

Ми погоджуємося з думкою О.Ю. Харитонова та О.В. Пластініна, що «вартість належить до фундаментальних економічних категорій і не має єдиного або навіть хоча б загальноприйнятого визначення» [16, с. 12].

На важливості та непересічності категорії «вартість» акцентує увагу російський учений Ю.М. Осіпов: «Вартість скрізь і всюди, вона все і вся опосередковує, все визначає, у неї до всього є діло. … Економіка — це господарство не просто вартісне, з вартістю, але це господарство вартості, коли сама вартість і є, можливо, основним господарюючим суб'єктом. Спочатку вартість, її відтворення, її господарювання, а потім уже все інше» [17, с. 136].

Аналіз праць науковців, які досліджували проблеми трактування категорії «вартості», показав, що існує багато різних теорій вартості. Для якіснішого осмислення цих теорій ряд сучасних дослідників пропонують їх певним чином класифікувати. Не зважаючи на те, що вчені розглядають переважно одні і ті ж теорії, єдиної думки щодо класифікації немає.

У більшості підручників з політекономії або економічної науки можна знайти дві основні концепції вартості: теорію трудової вартості та граничної корисності. На нашу думку, виділення лише цих двох теорій пов'язано з тим, що основне завдання таких підручників — сформулювати загальне уявлення про проблему вартості та акцентувати увагу на значних відмінностях цих двох підходів. При детальнішому аналізі наукових публікацій і монографій стає зрозумілим, що кількість таких теорій є більшою. Практично всі наукові школи розглядали цю проблему та вважали за потрібне внести свої корективи в уже існуючі теорії або запропонувати власне бачення цієї категорії. Крім цього, сучасні реалії також вносять певні корективи у теоретичні напрацювання минулого. Особливо варто відмітити появу нових понять, які старі теорії у більшості випадків не можуть пояснити. Наприклад, інтелектуальна вартість, вартість нематеріальних активів, інформаційна вартість тощо.

Ми погоджуємося з І.Д. Скляр, що «аналіз хронології розвитку економічної теорії свідчить, що в процесі дослідження проблеми вартості сформувалося дві загальні концепції розуміння її природи: витратна (вартісна) і корисності» [15, с. 11], як це подано на рис. 1.

Ці концепції дійсно сформувалися історично протягом останніх двох-трьох століть і включають загальновідомі теорії, які з різних позицій розкривають зміст вартості. Але, як уже було зазначено, ці концепції не включають нові погляди сучасних науковців, які виходять за межі загальновизнаних теорій. Зокрема, у своїй праці «Економічна теорія» А.А. Чухно [18, с. 160—174] поряд з теорією трудової вартості та граничної корисності окремо акцентує увагу на вартості, створеної знаннями.

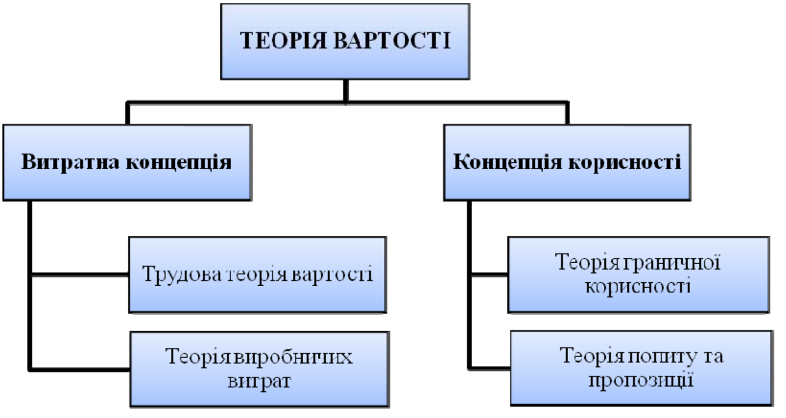

Рис. 1. Напрямки розвитку теорії вартості

Джерело: [15, с. 11]

І.М. Боярко [8] пропонує умовно розподілити теорії вартості на дві групи: витратна концепція вартості та такі, що спрямовані на кінцеві результати виробництва (рис. 2). До витратної концепції І.М. Боярко відносить теорію трудової вартості, теорію витрат виробництва і теорію трьох факторів виробництва, а до теорій, що орієнтуються на кінцеві результати виробництва, — теорію граничної корисності, теорію попиту і пропозиції та інформаційну теорію вартості.

Класифікація, подана на рис. 2, подібна до попередньої (рис. 1), проте включає більше теорій (теорію трьох факторів виробництва та інформаційну теорію вартості).

Такої ж думки щодо виділення витратної та концепції, що орієнтується на кінцеві результати виробництва, притримується Т.В. Момот [12], проте розподіляє самі теорії під зовсім іншим кутом зору. Її класифікація цікава тим, що трудова і теорія корисності включені до однієї витратної концепції, а також окремо згруповані нові теорії (інформаційна та інституціональна) у рамках концепції спрямованої на кінцеві результати виробництва.

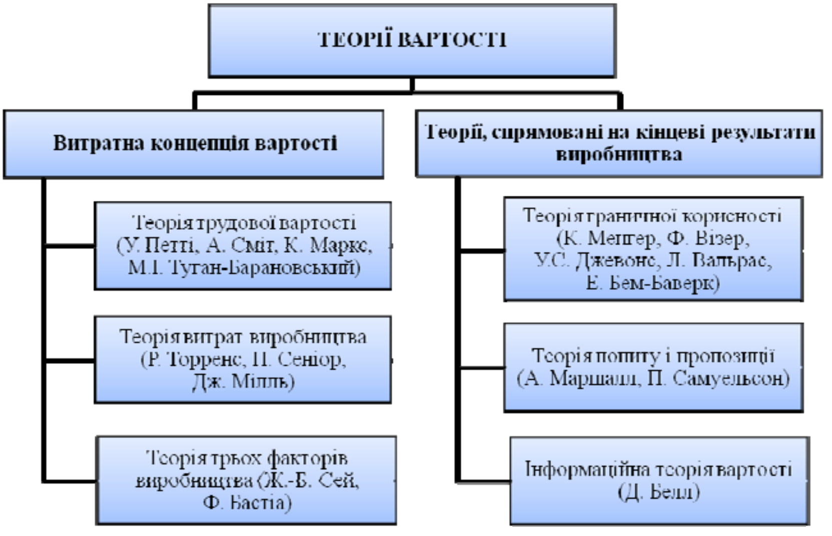

Рис. 2. Класифікація теорій вартості за І.М. Боярко

Джерело: складено автором на основі [8]

На думку Н.І. Дуляби [9], всі теорії вартості можна поділити на 3 основні концепції, а саме: трудова теорія вартості (власне трудова теорія вартості (У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо та ін.), теорія витрат виробництва (Р. Торренс, Н. Сеніор, Дж. Мілль, Дж. Мак-Куллох та ін.), теорія трьох факторів виробництва (Ж.Б. Сей, Ф. Бастіа)), теорія граничної корисності (У.С. Джевонс, К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бем-Баверк, Л. Вальрас, Дж.Б. Кларк та ін.) та теорія ринкової оцінки вартості.

Підхід Н.І. Дуляби є цікавим у тому сенсі, що вона виділяє ще одну додаткову концепцію — теорію ринкової оцінки вартості. Ця теорія базується на трактуванні вартості виключно з позиції сучасної практики, тобто зведення вартості до грошового еквіваленту. Покупця певного товару не цікавить зміст вартості цього товару, а лише її вираження в певній сумі грошових одиниць. Крім цього, Н.І. Дуляба пише про нову концепцію вартості — інформаційну, яку вона все ж таки не виділяє окремо, а вважає її «сучасною модифікацією трудової теорії вартості» [9].

Заслуговують на увагу також результати аналізу еволюційного розвитку вартості М.В. Корягіна [11, с. 10—11], які дозволили йому сформувати три основні підходи щодо розуміння поняття «вартість», які подано на рис. 3.

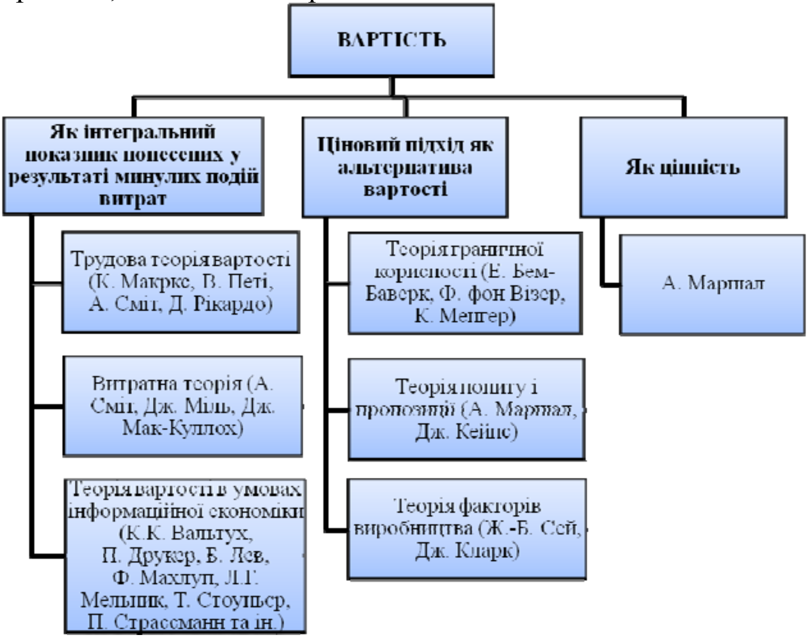

Рис. 3. Основні підходи щодо розуміння категорії вартості за М.В. Корягіним

Джерело: складено автором на основі [11, с. 10-11]

Розподіл трактувань категорії «вартість» не за окремими науковими школами, групами та вченими, а за підходами до розуміння ними цієї категорії є досить суперечливим. Це порушує логіку еволюційного розвитку цієї категорії, змішує вчення різних науковців, що належать до різних наукових шкіл та які підходять до визначення вартості з різних теоретико-методологічних засад. Так, у рамках одного підходу було об’єднано представників теорій граничної корисності та трьох факторів виробництва. Незважаючи на те, що всі вони акцентували увагу на ціні, а не на вартості, проте обґрунтовували це з різних методологічних позицій.

Також суперечливим є твердження про те, що всі представники теорії граничної корисності розглядали вартість лише з позиції ціни, а не цінності.

Для того щоб вирішити основні суперечності попередніх класифікацій, а саме: врахувати теоретичні надбання всіх наукових шкіл, які досліджували категорію «вартість» протягом останніх декількох століть; врахувати еволюційний шлях розвитку цієї категорії; врахувати сучасні ідеї вчених-інституціоналістів, — пропонуємо всі основні економічні теорії, що розглядають категорію «вартість» поділити на 3 великі групи: витратну концепцію, концепцію корисності та новітні концепції (рис. 4).

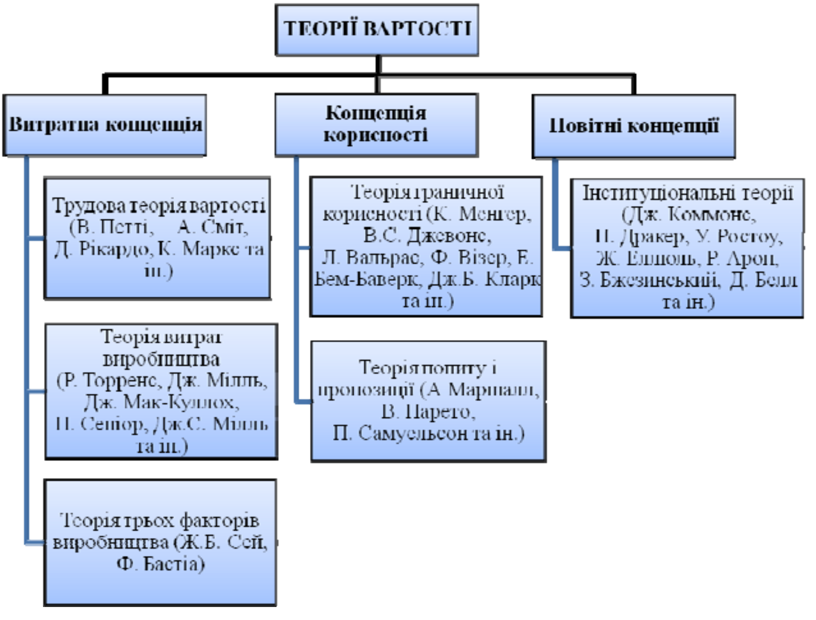

Рис. 4. Класифікація основних економічних теорій, що розглядають категорію «вартість»

Джерело: складено автором

Такий підхід до класифікації дозволив залишити дві основні концепції з відповідними теоріями (витратну та концепцію корисності), яких притримується більшість закордонних і вітчизняних науковців, а також надати місце для нових теорій (новітні концепції), представники яких досліджують або будуть ще досліджувати категорію «вартість» із сучасних позицій. На нашу думку, на сучасному етапі можна окремо виділити підходи до трактування вартості вчених інституціоналістів, ідеї яких проте важко об'єднати в межах однієї теорії. Тому пропонується групу новітніх концепцій поповнити інституціональними теоріями.

Визначившись з підходами до класифікації теорій вартості, перейдемо до характеристики основних концепцій і теорій, у рамках яких досліджувалася категорія «вартість» та екстраполюємо їх на трактування вартості страхової компанії.

У рамках витратної концепції дослідники характеризували вартість таким чином:

- трудова теорія вартості — вартість — це уречевлена в товарі суспільна праця, а рівність вартостей продуктів говорить про те, що в них закладено однакову кількість праці. Отже, вартість страхової компанії можна виразити через вартість її персоналу;
- теорія витрат виробництва — основою вартості є витрати виробництва; у процесі створення нової вартості приймають участь також уречевлені результати минулої праці [8]. Щодо вартості страховика, то вона має визначатися розміром витрат на її придбання та функціонування;
- теорія трьох факторів виробництва — вартість формується в процесі виробництва як результат витрат трьох його основних факторів: праці, капіталу і землі [9]. Ці фактори беруть рівноправну участь у створенні вартості, при чому внесок кожного фактору у її створення відображається відповідною її частиною: праця породжує заробітну плату, капітал — прибуток, земля — ренту. Вартість страхової компанії буде дорівнювати сумі вартостей всіх ресурсів, що є в її розпорядженні (трудових, матеріальних, фінансових).

Таким чином, у межах концепції корисності:

- теорія граничної корисності — вартість визначається суб'єктивною цінністю економічного блага, виходячи з можливостей задовольняти потреби споживачів, граничної корисності та раціональних очікувань. Тобто, вартість страхової компанії повинна вимірюватися результатами її діяльності, які й становлять економічну та соціальну корисність. Основними такими результатами можуть бути прибуток, обсяг страхового портфеля, величина інвестиційного портфеля тощо. Проте ототожнювати вартість страховика з розміром прибутку, чи обсягом страхового портфеля, чи величиною інвестиційного портфеля не достатньо. Ці величини виступають важливими складовими загальної вартості компанії;

- теорія попиту і пропозиції — вартість визначається на основі попиту та пропозиції: ціна попиту визначається корисністю товару, ціна пропозиції обґрунтовується витратами, що мають забезпечити компенсацію за трудові зусилля (заробітна плата), очікування (процент), ризик (підприємницький дохід) [7]. Вартість страхової компанії повинна визначатися на ринку купівлі-продажу таких, як вона, компаній, «де існує суспільна «оцінка» корисності підприємства (його репутація), суб'єкти оцінки — покупці і продавці, та конкуренція, яка істотно впливає на вартість підприємства» [9].

Окремі цікаві думки щодо проблем вартості можна також зустріти в працях учених-інституціоналістів. Вони не розглядали вартість як одну з головних проблем економічної науки, проте досліджуючи різні економічні інститути, приділяли увагу, в тому числі, і новим джерелам створення вартості: контрактам, техніці, електроніці, інформації, знанням.

Переважаючим на сучасному етапі є суто прагматичний підхід, коли «вартість розглядають як властивість або цінність товару, як його грошовий еквівалент» [9]. Так, згідно з Національним стандартом № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»«вартість — еквівалент цінності об'єкта оцінки, виражений у ймовірній сумі грошей» [19].

Частково такий підхід є подальшим розвитком теорії попиту і пропозиції. Так, відповідно до цього підходу страхові компанії є предметом купівлі-продажу, специфічним товаром. На думку західних економістів, «компанія, як і будь-який інший об'єкт, коштує рівно стільки, скільки за неї готові заплатити» [14, с. 19].

Ми погоджуємося з думкою В.В. Бойко і Н.В. Любарської, «що підприємство як об'єкт оцінки може розглядатись у двох формах: як цілісний майновий комплекс і як бізнес, який представляє собою діяльність, що приносить певну вигоду» [7]. З одного боку, під вартістю страхової компанії необхідно розуміти вартість усього майна компанії, сформованого за рахунок власного, залученого та позикового капіталів, з другого, — вартість бізнесу, «що виробляє певні блага для суспільства і приносить користь своєму власникові» [20]. Отже, вартість підприємства в цьому випадку розглядається як вигода від конкретної діяльності, організованої в межах певної організаційно-правової форми» [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Категорія «вартість» пройшла значний еволюційний розвиток: від трактування її як уречевленої в товарах суспільно необхідної праці до трактування її як грошового еквіваленту цінності об'єкта оцінки. Аналіз поглядів представників витратної концепції вартості та концепції корисності показав, що їх не потрібно протиставляти. Вони є взаємодоповнюючими на сучасному етапі для розуміння вартості підприємства, зокрема вартості страхової компанії.

Вартість страхової компанії встановлюється на ринку, де компанія виступає предметом купівлі-продажу. Величина попиту на страховика визначається його корисністюдля власника, тобто здатністю генерувати грошовий потік. Величина пропозиції — витратами на його придбання або створення, тобто забезпеченням компенсації за трудові зусилля, очікування, ризик.

Подальші дослідження мають стосуватися дослідження методології оцінювання страхових компаній, враховуючи, з одного боку, сучасні теоретичні надбання щодо розуміння вартості, а другого боку, — специфіку страхового бізнесу та відсутність організованого ринку купівлі-продажу страхових компаній в Україні.

Бібліографічний список

1. *Смит А*. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит; пер с англ. В.С. Афанасьев. — М.: Эксмо, 2007. — 957 с. — (Антология экономической мысли).

2. *Рикардо Д*. Начала политической экономии / Петти В., Смит А., Рикардо Д., Кейнс Дж., Фридмен М. Классика экономической мысли: Соч. — М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. — 278 с.

3. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. — Ч. 1 / За ред. В.Д. Базилевича. — 2-ге вид., випр. — К.: Знання, 2005. — 567 с.

4. Австрийская школа в политической экономии: К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер: Пер. с нем. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.libertarium.ru/lib_mbv.

5. *Маршалл А*. Основы экономической науки / А. Маршалл; [предисл. Дж.М. Кейнс; пер. с англ. В.И. Бомкина, В.Т. Рысина, Р.И. Столпера]. — М.: Эксмо, 2007. — 832 с. — (Антология экономической мысли).

6. *Туган-Барановський М*. Основи політичної економії / М. Туган-Барановський. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 628 с.

7. *Бойко В.В., Любарська Н.В*. Основні підходи до сутності категорії «вартість підприємства» / В.В. Бойко, Н.В. Любарська // Вісник Національного транспортного університету. Науково-технічний збірник: у 2 ч. Ч. 2: Серія «Економічні науки». — К.: НТУ, 2014. — Вип. 30. — С. 23—29.

8. *Боярко І.М., Самусевич Я.В*. Теоретичні аспекти системи ціннісно-орієнтованого управління підприємством / І.М. Боярко, Я.В. Самусевич // Бізнес Інформ. — 2012. — № 9. — С. 282—284.

9. *Дуляба Н.І., Корнілов С.О*. Дослідження сутності вартості підприємства / Н.І. Дуляба, С.О. Корнілов // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2014. — Вип. 24.2. — С. 233—239.

10. *Кинг А*. Оценка справедливой стоимости для финансовой отчетности: Новые требования FASB / Альфред Кинг; Пер. с англ. — М.: Альпина Паблишерз, 2011. — 383 с.

11. *Корягін М.В*. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції [Текст]: монографія / М.В. Корягін. — Львів: ЛКА, 2012. — 389 с.

12. *Момот Т.В*. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління від теорії до практичного впровадження / Т.В. Момот. — Х.: ХНАМГ, 2006. — 380 с.

13. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка). Навчальний посібник / За ред. Мочерного С.В. — Львів: Новий Світ — 2000, 2008. — 480 с.

14. *Рош Дж*. Стоимость компании: От желаемого к действительному / Джулиан Рош; пер. с англ. Е.И. Недбальская; науч. ред. П.В. Лебедев. — Минск: Гревцов Паблишер, 2008. — 352 с.

15. Вартість банківського бізнесу [Текст]: монографія / [А.О. Єпіфанов, С.В. Лєонов, Й. Хабер та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук А.О. Єпіфанова та д-ра екон. наук С.В. Лєонова. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. — 295 с.

16. *Харитонов А.Ю., Пластинин А.В*. Эффективное управление предприятием на основе его стоимости; Монография / А.Ю. Харитонов, А.В. Пластинин. — Архангельск, 2009. — 185 с.

17. *Осипов Ю.М*. Философия хозяйства / Ю.М. Осипов. — М.: Юристъ, 2001. — 624 с.

18. *Чухно А.А*. Економічна теорія: [у 2-х т.] / А.А. Чухно. — К.: ДННУ АФУ, 2010. — Т. 2. — 628 с.

19. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003- %D0 %BF.

20. *Базілінська О.Я*. Вартість підприємств: порівняльна характеристика методів її оцінки / О.Я. Базілінська [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34556/01-Bazilins'ka.pdf?sequence=1.

References

1. Smit, A. Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. — Moskva: Eksmo (2007). — 957 p. [In Russian].

2. Rikardo, D. Nachala politicheskoi ekonomii [Principles of Political Economy] / «Klassika ekonomicheskoi mysli» [Classical economic thought]: Soch. — Moskva: EKCMO-Press (2000). — 278 p. [In Russian].

3. Istoriia ekonomichnyh uchen [History of economic studies]: Pidruchnyk / Za red. V.D. Bazylevycha. – Kyiv: Znannia (2005). — 567 p. [In Ukrainian].

4. Avstriiskaia shkola v politicheskoi ekonomii [Austrian school of political economy]: K. Menger, E. Bem-Baverk, F. Vizer [Electronic resource] — Mode of access: http://www.libertarium.ru/lib_mbv [In Russian].

5. Marshall, A. Osnovy ekonomicheskoi nauki [Principles of Economics]. — Moskva: Eksmo (2007). — 832 p. [In Russian].

6. Tugan-Baranovskyi, M. Osnovy politychnoi ekonomii [Basics of Political Economy]. — Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I. Franka (2003). — 628 p. [In Ukrainian].

7. Boiko, V.V., Liubarcka, N.V. Osnovni pidhody do sutnosti kategorii «vartist pidpryiemstva [Basic approaches to the essence of the category of «enterprise value»] // *Visnyk Natsionalnogo transportnogo universytetu. Naukovo-tehnichnyi zbirnyk*: v. 2 ch. Ch. 2: Seriia «Ekonomichni nauky». — Kyiv: NTU (2014). — P. 23—29. [In Ukrainian].

8. Boiarko, I.M., Samusevych, Ia.V. Teoretychni aspekty systemy tsinnisno-oriientovanogo upravlinnia pidpryiemstvom [Theoretical aspects of value-oriented management of the enterprise] // *BiznesInform*, no. 9 (2012). — P. 282—284. [In Ukrainian].

9. Duliaba, N.I., Kornilov, S.O. Doslidzhennia sutnosti vartosti pidpryiemstva [Research essence value of the enterprise] // *Naukovyi visnyk Natsionalnogo lisotehnichnogo universytetu Ukrainy*. — 2014. — Vyp. 24.2. — P. 233—239. [In Ukrainian].

10. King, A. Otsenka spravedlivoi stoimosti dlia finansovoi otchetnosti: Novyie trebovaniia FASB [Estimates of fair value for financial reporting: New requirements ofFASB] — Moskva: Alpina Pablishers (2011). — 383 p. [In Russian].

11. Koriagin, M.V. Buhgalterskyi oblik u systemi upravlinnia vartistiu pidpryemstva: teoretyko-metodologichni kontseptsii [Accounting for the value of enterprise management system: theoretical and methodological concepts]. — Lviv: LKA (2012). — 389 p. [In Ukrainian].

12. Момot, T.V. Vartisno-oriientovane korporatyvne upravlinnia vid teorii do praktychnogo vprovadghennia [Value-oriented corporate manage-

ment from theory to practical implementation]. — Kharkiv: KhNAMG (2006). — 380 p. [In Ukrainian].

13. Istoriia ekonomichnyh vchen (Suchasna ekonomichna dumka) [History of economic studies (Contemporary economic thought)]. Navchalnyi posibnyk / Za red. Mochernogo S.V. — Lviv: «Novyi svit — 2000» (2008). — 480 p. [In Ukrainian].

14. Rosh, Dzh. Stoimost kompanii: Ot zhelaemogo k deistvitelnomu [The Value of Nothing: Mastering Business Valuations]. — Minsk: Grevtsov Pablisher (2008). — 352 p. [In Russian].

15. Vartist bankivskogo biznesu [The value of banking]: monografiia / [A.O. Epifanov, S.V. Leonov, I. Haberta in.]. — Sumy: DVNZ «UABSNBU» (2011). — 295 p. [In Ukrainian].

16. Haritonov A.Iu., Plastinin A.V. Efektivnoe upravlenie predpriiatiem na osnove ego stoimosti [Effective management of businesson the basisofitsvalue]. Monografiia. — Arhangelsk (2009). — 185 p. [In Russian].

17. Osipov, Iu.M. Filosofiia hoziaistva [The philosophy of the economy]. — Moskva: Iurist (2001). — 624 p. [In Russian].

18. Chuhno, A.A. Ekonomichna teoriia [Economic theory]. — Kyiv: DNNUAFU (2010). — T. 2. — 628 p. [In Ukrainian].

19. Natsionalnyi standart № 1 «Zagalni zasady otsinky maina i mainovyhprav» [General principles of property valuation and property rights]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainyvid 10.09.2003 № 1440 [Electronic resource] — Mode of access: http://zakon0.rada.gov.ua/laws /show/1440-2003- %D0 %BF. [In Ukrainian].

20. Bazilinska, O.Ia. Vartist pidpryiemstv: porivnialna harakterystyka metodiv ii otsinky [Cost enterprises: Comparative characteristics of methods of evaluation] [Electronic resource] — Mode of access: http://dspace. nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34556/01-Bazilins'ka.pdf? sequence=1. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21 серпня 2015 р.

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрей Леонидович,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры страхования,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

Теоретико-методические подходы к определению сущности стоимости страховой компании

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается эволюционное развитие категории «стоимость» в трудах ученых и экономистов разных школ на *протяжении существования экономической науки. Для более качественного осмысления этих теорий предложено их классифицировать. Авторский подход к классификации позволил оставить две основные концепции с соответствующими теориями (расходную и концепцию полезности), которых придерживается большинство зарубежных и отечественных ученых, а также предоставить место для новых теорий (новейшие концепции), представители которых исследуют или будут еще исследовать категорию «стоимость» с современных позиций. Охарактеризованы основные постулаты теории, представители которых исследовали категорию «стоимость». С позиций разных теорий стоимости предложено определение сущности стоимости страховой компании. Стоимость страховой компании устанавливается на рынке, где компания выступает предметом купли-продажи. Величина спроса на страховщика определяется его полезностью для владельца. Величина предложения — затратами на его приобретение или создание.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: стоимость, страховая компания, трудовая теория стоимости, теория предельной полезности, издержки производства, спрос, предложение.

UDC 368.03:657.631.6

Baranov Andrii Leonidovych,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Department of insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

Theoretical and methodological approaches to defining the essence of value of insurance company

ABSTRACT. In this article the author considered the evolutionary development of the category of «value» in the writings of scientists and economists of different schools during the existence of economic science.For better understanding of these theories author proposed to classify them.The author's approach to the classifications has allowed to leave two main concepts with corresponding theories (expenditure and the concept of utility) that are shared by most foreign and domestic scientists and also to demonstrate new theories (new concepts), whose representatives are exploring or will explore the category of «value» from modern positions.The author described the basic postulates of theories whose representatives investigated the category of «value».From position of various theories the author proposed to define the essence of the value of the insurance company.The cost of an insurance company is determined in the market, where the company acts as subject of sale.The level of demand for the insurer is determined by its usefulness to the owner.Size of proposals is determined by the cost of its acquisition or creation.

KEY WORDS: value, insurance company, labor theory of value, theory of marginal utility, costs of production, demand, supply.

УДК336.27(477):330.101

Бенч Лілія Ярославівна,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:benchliliya@gmail.com
Бец Олександр Ілліч,
канд. екон. наук, ст. викладач кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:bets.aleksandr@gmail.com

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ У КОНТЕКСТІ МОНЕТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ МАКРОФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена дослідженню державного боргу в контексті монетарної складової макрофінансової стабілізації. Розглянуто погляди вчених щодо взаємозв'язку монетарної, фіскальної та боргової політики в контексті проблем державного боргу і бюджетного дефіциту та їх впливу на фінансову стабільність. Проаналізовано взаємозв'язок державного боргу та монетарних індикаторів, а також вплив боргу на інфляційні процеси і цінову стійкість у контексті забезпечення монетарної стабільності та макроекономічної рівноваги. Зроблено висновки, що зростання державного боргу призводить до збільшення грошової маси, що, в свою чергу, стимулює розвиток інфляційних процесів у країні, підвищення рівня цін і знецінення національної грошової одиниці. Це призводить до порушення монетарної стабільності та створює загрози для макроекономічної рівноваги в країні. Запропоновано напрями вдосконалення боргової політики України в контексті фіскальної стабільності та монетарної стійкості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: державний борг, монетарна стабільність, боргова, фіскальна і монетарно-кредитна політика.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державний борг є вагомим індикатором макрофінансового регулювання економіки, а управління ним — іманентною складовою макроекономічної політики, яка спрямована на забезпечення стійкого економічного зростання. Управління державним боргом взаємопов'язане з фіскальною та монетарною політикою. Важливе значення для ефективного використання державного боргу як макрофінансового індикатора має координація фіскальної та грошово-кредитної політики. Інституційна узгодженість між центральним банком і міністерством фінансів щодо обсягів монетизації державного боргу є необхідною передумовою для забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів, без якої неможливо досягнути і монетарної стабільності, що є необхідним для макрофінансової стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній думці взаємозв'язок монетарної, фіскальної та боргової політики розглядається в контексті проблем державного боргу і бюджетного дефіциту та їх впливу на фінансову стабільність. Важливим аспектом досліджень є інституційні засади формування реалізації цих політик. Проблематика державного боргу у контексті монетарної складової забезпечення макроекономічної стабільності розглядається у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема, Р. Барро, Л. Болла, Дж. Б'юкенена, Т. Богдан, М. Вудфорда, І. Лютого, К. Райнхарта, К. Рогоффа, Т.Сарджента, Дж. Стігліца, В. Суторміної, В. Степаненка, Н. Уоллеса, В. Федосова, М. Фрідмена.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Вивчення питань ролі та значення державного боргу як чинника монетарної стабільності у контексті забезпечення макроекономічної стабілізації потребує грунтовніших наукових досліджень. Державний борг, впливаючи на монетарну політику, зокрема, на величину і структуру грошової маси, відсоткові ставки, водночас залежить від впливу індикаторів та особливостей даної політики, що потребує детального вивчення. Формування нових макроекономічних режимів, які базуватимуться на реальному узгодженні та координації монетарної, фіскальної та боргової політики, основою яких повинні бути чіткі фіскальні та монетарні правила. Цілі та наслідки монетарної, фіскальної та боргової політики для економіки можуть бути суперечливими, що потребує взаємодії та координації між ними для досягнення завдань, що визначаються макроекономічною політикою.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета статті полягає в дослідженні теоретичних засад і прагматичних аспектів ролі та значення державного боргу як чинника монетарної стабільності у контексті забезпечення макроекономічної стабілізації, розробці окремих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення боргової політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Державний борг є важливою складовою макроекономічного регулювання, яка пов'язує монетарну та фіскальну політику держави. Державний борг, впливаючи на монетарну політику, зокрема, на величину і структуру грошової маси, відсоткові ставки, водночас залежить від впливу індикаторів та особливостей даної політики. До початку 1980-х років монетарна політика розглядалася відокремлено від фіскальної політики. Зміна рівня цін пояснювалася кількістю грошей в обігу, монетарну політику як пріоритетну використовували для стабілізації економіки у 1970—1980-х роках у розвинутих країнах світу. З 1980-х років у економічній думці Заходу з'являються дослідження, які аргументують взаємозв'язок грошово-кредитної та фіскально-бюджетної політики, державного боргу та інфляції. Зокрема, Т. Сарджентом і Н. Уоллесом у статті «Неприємна грошова арифметика» (1981 рік) була висунута гіпотеза про те, що у довгостроковій перспективі обслуговування боргу призведе до вищих темпів інфляції, аніж фінансування дефіциту за рахунок емісійних кредитів центрального банку [1, p. 132]. Важливість теоретичного висновку Т. Сарджента та Н. Уоллеса полягає в тому, що фіскальна експансія не створює фіскального простору для економічного розвитку, оскільки часовий лаг між зростанням не забезпечених державними доходами витрат і прискорення інфляції є занадто коротким і додаткові державні витрати в реальному вимірі не можуть суттєво зрости у зв'язку із зниженням купівельної спроможності національних грошей. У моделі Т. Сарджента та Н. Уоллеса розглянуто випадок, коли надмірні державні витрати здійснюються за рахунок запозичень на внутрішньому ринку. При цьому робляться припущення про те, що недовіра до уряду може виникнути тоді, коли державний борг досягне критичної позначки або перевищить абсорбційну спроможність фінансового ринку. За невисокого рівня державного боргу відносно ВВП згубний вплив фіскальної експансії на цінову стабільність може мати значно слабші прояви. За умови, якщо держава відмовиться від значних запозичень, а центральний банк від надмірної грошової емісії, інфляція швидко скоротиться, робить висновок Т. Сарджент і Н. Уоллеса [1, p. 132]. Тобто, інфляція, як підкреслюють Т. Сарджент і Н. Уоллес, стає явищем фіскальним, а не монетарним, як аргументував М. Фрідмен [2, с. 121].

У 1990-х роках в економічній думці був розвинутий напрям, що досліджував залежність фінансової стабільності від фіскальної дисципліни та політики зваженого дефіциту бюджету. У

1990-х роках у роботах американського економіста М. Вудфорда було розвинуто так звану фіскальну теорію рівня цін (the fiscal theory of the price level — FTPL) [3, p. 11]. Основним її положенням є те, що загальний рівень цін визначається розміром державного боргу, і тому фіскально-бюджетна політика має розглядатися як самостійний чинник стабільності національних грошей, тоді як роль грошово-кредитної політики є другорядною. Ця теорія прямо суперечить монетаристському підходу щодо взаємозв'язку інфляції та обсягу грошової маси. Положення FTPL — теорії щодо взаємозв'язку рівня цін, розміру державного боргу та майбутніх профіцитів державного бюджету не була підтверджена емпіричними дослідженнями по групі розвинених країн [4]. На протязі останніх трьох десятиліть на основі досвіду країн з розвиненою економікою можна зробити висновок, що збільшення величини державного боргу не супроводжувалося зростанням інфляції. Слід зауважити, що у багатьох країнах, зокрема, у США, темпи економічного зростання перевищували вартість запозичень. Це позитивно впливало не лише на здатність обслуговувати державний борг, а й на макроекономічну стабільність, що виражалося у стабільності грошової політики. Водночас запровадження монетарних правил і механізму таргетування інфляції у багатьох країнах позитивно вплинуло на грошово-кредитну сферу і дозволило стабілізувати інфляцію.

Використання фінансовим ринком внутрішніх державних цінних паперів як базового фінансового інструмента підвищує ефективність усіх складових державної економічної політики: монетарної, фіскальної, макроекономічної. У багатьох країнах світу саме держава є провідним емітентом боргових цінних паперів, адже саме державні цінні папери вважаються найліквіднішими та найменш ризиковими. Існування зазначених рис внутрішніх державних цінних паперів створює підґрунтя для їх використання як базового інструмента фінансової системи країни. Суб'єкти ринку визначають вартість інших фінансових активів орієнтуючись на дохідність за внутрішніми державними цінними паперами. Наявність розвиненого первинного та вторинного ринку внутрішніх державних цінних паперів розширюють можливості держави по проведенню ефективної економічної політики через:

- створення умов для відмови від емісійного фінансування дефіциту бюджету, що зменшує інфляційні очікування ринку та зміцнює макроекономічну стабільність;

- зниження вартості обслуговування державного боргу завдяки зростанню впевненості суб'єктів ринку у високій ліквідності внутрішніх державних цінних паперів, підвищенню довіри до уряду як гаранта своєчасного обслуговування та погашення власних боргових зобов'язань;

- удосконалення трансмісійних механізмів грошово-кредитної політики шляхом проведення центральним банком регулярних операцій на відкритому ринку (прямі операції з купівлі та продажу активів чи операції прямого та зворотного репо) задля регулювання грошової пропозиції та вартості фінансових ресурсів, завдяки використанню суб'єктами фінансового ринку дохідності за внутрішніми державними цінними паперами як орієнтира для встановлення ціни на інші фінансові активи;

- впливу на довгострокову ціну на гроші через встановлення процентних ставок за внутрішніми державними цінними паперами різної строковості, тоді як центральний банк впливає лише на короткострокові процентні ставки;

- формування сприятливих умов для диверсифікації ризиків на фінансових ринках країни [5, с. 54].

У США операції на відкритому ринку є основним інструментом грошово-кредитної політики ФРС. ФРС здійснює їх через Федеральний комітет з відкритого ринку (ФКВР). Як наслідок, динаміка процентних ставок за 3-хмісячними казначейськими векселями США та ставка ФРС практично збігаються (рис. 1).

Технічно регулювання грошової маси ФКВР, відповідно до визначених коефіцієнтів грошових агрегатів, тісно пов'язане з регулюванням державного боргу і відбувається за допомогою ФРБ Нью-Йорка. Він здійснює короткострокові операції (овернайт) з купівлі-продажу переважно державних цінних паперів з обов'язковим викупом (продажем) за заздалегідь установленим курсом. На відкритому ринку США домінують зворотні операції — понад 85 % [6]. Це пояснюється їх гнучкістю, м'ягшим ефектом впливу і зручністю. Така політика ФРС спрямована на збільшення (зменшення) резервів комерційних банків з метою регулювання обсягів банківського кредитування, рівня ринкових процентних ставок, грошового обігу і курсів державних цінних паперів. Операції на відкритому ринку стають головним інструментом політики грошово-кредитного регулювання. Для ФРС вони є ефективнішими і результативнішими з погляду контролю, гнучкості і простоти.

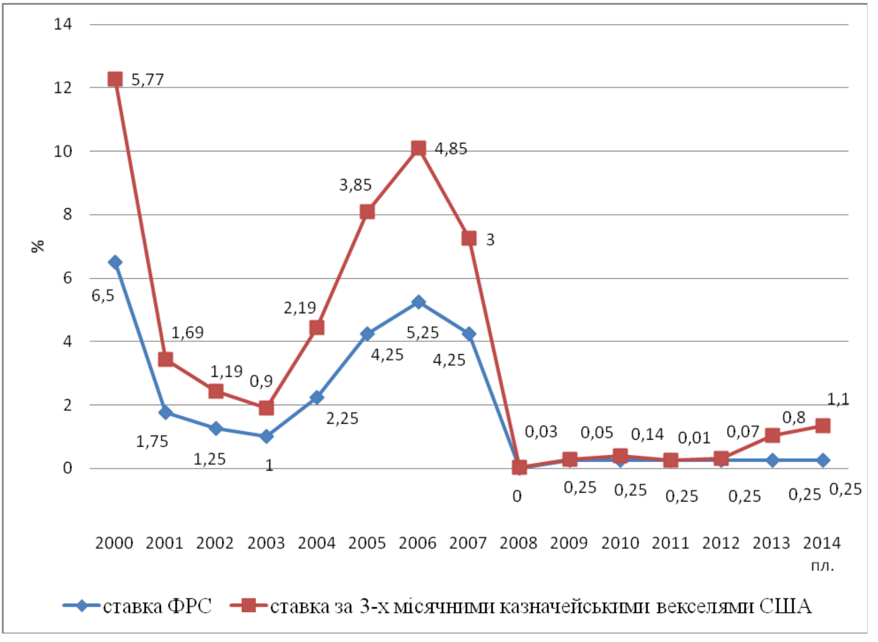

Рис. 1. Ставка за 3-х місячними казначейськими векселями США та ставка ФРС у 2000-2014 роках, % річних

В Україні правовою базою передбачено, що державні цінні папери є важливим інструментом регулювання грошово-кредитного ринку. Однак на сьогодні використання державних цінних паперів при проведенні грошово-кредитної політики є обмеженим, поки що державні облігації не відіграють пріоритетної ролі в якості ефективного інструменту грошово-кредитної політики. В Україні лише формується ефективна система функціонування ринкового обігу державних облігацій, нині пропозиція, попит і ціна державних облігацій залежать у значній мірі від низки неринкових чинників. Позитивно слід оцінити наміри НБУ, задекларовані у «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2016—2020 роки», розвивати інструментарій і розширювати операції на відкритому ринку, перенести на ці операції основну роль у системі управління ліквідністю банківської системи [7].

Ефективність роботи ринків державних цінних паперів у США і найбільших країнах Європи визначається перш за все їх широтою, глибиною та стійкістю. Це ті якості, досягти яких можна лише протягом значного часу. Одним із шляхів їх досягнення є випуск значного і передбачуваного обсягу цінних паперів одного класу через регулярні проміжки часу протягом багатьох років. Широко визнаним є той факт, що найкраща практика управління державним боргом передбачає заходи для сприяння розвиткові внутрішніх ринків боргу. Сприяти розвиткові такого ринку уряд може, зокрема, покладаючись для фінансування бюджетного дефіциту на внутрішній ринок, повідомивши наперед учасникам ринку графік і планований обсяг розміщення державних цінних паперів через аукціон протягом поточного року і, наскільки це можливо, не відхиляючись від цього графіку. Такі дії уряду сприяють довірі і передбачуваності, тим двом головним складовим, без яких неможливо побудувати повноцінний внутрішній ринок цінних паперів.

Вторинний ринок державних цінних паперів активно використовується не тільки для покриття дефіциту бюджету, а й для управління грошовою масою. Це відбувається в тому випадку, коли центральний банк викуповує на вторинному ринку значні обсяги урядових цінних паперів. Цей процес називають «квазімонетизацією» або «квазіфіскальними» операціями. Ліквідний вторинний ринок сприяє зменшенню витрат за рахунок скорочення трансакційних витрат і ризику, що дозволяє підвищити попит на державні цінні папери. Розвиток вторинного ринку внутрішніх державних цінних паперів потребує спільних і скоординованих дій уряду та НБУ.

Нарощування державного боргу призводить до зростання грошової маси, що, в свою чергу, стимулює розвиток інфляційних процесів у країні, підвищення рівня цін і знецінення національної грошової одиниці. Фіскальна теорія цін є актуальною для країн з економікою, що розвивається, та для країн з перехідною економікою. У цих країнах недостатній рівень надходження податків, політична нестабільність, обмежений доступ до зовнішніх кредитів. На основі статистичних досліджень ученими було доведено релевантність положення FTPL — теорії М. Вудфорда для перехідних економік. Зокрема, Л. Катайо і М. Терронес, проаналізувавши статистичні дані за 1970—2000 роки країн з ринками, що формуються, зробили висновки, що:

- у довгостроковому періоді дефіцит позитивно впливає на зростання темпів інфляції (зниження співвідношення дефіцит/ВВП на 1 пункт призводить до скорочення інфляції на 1,5—6 пунктів);

- довгострокова залежність інфляції від дефіциту відображається в багатьох країнах через національні особливості короткострокового плану;

- лише глобальна інфляція і ріст цін на нафту посилюють інфляцію незалежно від дефіциту [8].

В Україні бюджетний дефіцит і, відповідно, державний борг є одними із чинників прискорення темпів інфляції. Провівши аналіз взаємозв'язків між грошовими агрегатами та державним боргом у 2002–2015 роках в Україні, треба зазначити, що найсуттєвіший вплив чинять грошові агрегати М0 та М1. При цьому зростання боргу на 1 % призводить до зростання на 0,9 % грошової бази та майже на 1 % готівкових коштів і переказних депозитів, і навпаки. Вплив менш ліквідних активів суттєво нижче порівняно з агрегатом М0 та М1. Так, зміна їх на 1 % призведе до зміни боргу на 0,000001 %, або фактично не зобразиться на його стані. Зроблені висновки підтверджують теоретичні положення про те, що збільшення державного боргу призводить до зростання грошової маси, що, в свою чергу, стимулює розвиток інфляції.

Слід зазначити, що інфляція також має суттєвий вплив на дефіцит бюджету та державний борг. Інфляція зменшує номінальну величину державного боргу, фактично непомітно і достроково анулює борг, зменшуючи купівельну спроможність залучених коштів. «Номінальний борг — це шлях для створення неочікуваної інфляції та скорочення реальної вартості боргу», — наголошують К. Хоуксбі і Дж. Райт [9]. Скорочення величини боргу за рахунок інфляції залежить від правильної оцінки інфляційних очікувань. Оцінка інфляційних очікувань залежить, відповідно, від термінової структури боргу. У цьому контексті для держави найвигіднішим є довгостроковий борг. Кредитори, позичаючи державі кошти на довгий термін, не зовсім правильно можуть оцінити величину інфляції у перспективі, а тому і втрачають у реальних показниках. Більшість держав використовували та продовжують використовувати інфляцію для скорочення величини боргу.

Під час Великої рецесії і в посткризовому періоді у країнах з розвиненою економікою державний борг значно зріс — до 105,2 % у 2014 році, однак інфляція практично не змінилася [10]. Інфляційні очікування залишаються зафіксованими на рівні цільових показників, установлених центральними банками. Стабільність інфляції є наслідком успішної політики центральних банків, які використовують режим таргетування інфляції, що дозволяє зафіксувати інфляційні очікування, і, відповідно, рівень інфляції. Негативний вплив високого рівня державного боргу частково нівелюється за рахунок збереження низьких ставок за державними запозиченнями у країнах із розвиненою економікою. Низькі процентні ставки будуть зберігатися за умови проведення адаптивної грошово-кредитної політики протягом найближчих 10 років. Для підтримання низьких процентних ставок у країнах з розвиненою економікою, які мають високий рівень державного боргу, необхідно продовжувати політику, яка забезпечить збереження довіри до держави як позичальника. Реалізація заходів бюджетної консолідації, пріоритетним завданням якої є дотримання профіцитів бюджетів у довгостроковій перспективі, що дозволить знизити рівень боргу до 60 % ВВП до 2030 року, мінімізує ризики негативного впливу високого рівня дефіциту та боргу на темпи інфляції [10]. Це дасть змогу задіяти найближчим часом грошово-кредитні стимули, які можуть знизити рівень безробіття та підвищити темпи економічного зростання без значного підвищення інфляції. В умовах чітко зафіксованих довгострокових інфляційних очікувань інфляція повинна залишатися стабільною за умови необхідності активізації економічного зростання.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, зростання дефіциту бюджету, та, відповідно, державного боргу призводить до зростання грошової маси, що, в свою чергу, стимулює розвиток інфляційних процесів у країні, підвищення рівня цін і знецінення національної грошової одиниці. Нарощування державного боргу супроводжується зростанням вартості державних запозичень, що призводить до підвищення ціни на фінансові ресурси, збільшення ставок за кредитами, переорієнтації банків на кредитування уряду. Це призводить до порушення монетарної стабільності та створює загрози для макроекономічної рівноваги в країні.

Для розробки та реалізації боргової політики необхідна координація дій Міністерства фінансів і Національного банку, які повинні узгодити свої зусилля у проведенні боргової та монетарної політики. Така координація повинна поширюватися на всі етапи розробки та реалізації боргової політики паралельно з удосконаленням інфраструктури ринку, розвитком вторинного ринку державних цінних паперів, інформаційним забезпеченням і головне — прозорістю дій обох зазначених установ на фінансовому ринку. Підвищення ефективності координації грошово-кредитної та фіскальної політики потребує врахування довгострокових стратегічних цілей, пов'язаних із забезпеченням макрофінансової стабільності, заснованої на стійкості фінансової та банківської систем. Пропонуємо розробляти та затверджувати Кабінетом Міністрів України єдиний документ «Засади фіскальної, боргової та монетарно-кредитної політики», усі позиції якого мають бути взаємоузгодженими та скоординованими за діями і в часовому вимірі. Слід позитивно оцінити прийняття «Стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2015 бюджетний рік та два бюджетних періоди, що настають за плановим (2016–2017 роки)» та «Основних засад грошово-кредитної політики на 2016—2020 роки», які визначають пріоритети фіскальної та монетарної політик до 2017 і 2020 років відповідно, однак необхідно покращити скоординованість дій щодо використання державних цінних паперів як фіскального та монетарного інструмента, що відповідно дозволить підвищити ефективність управління і державним боргом. Нові підходи до координації цих двох видів політики повинні бути спрямовані на забезпечення стійкого економічного зростання, з огляду на довгострокові перспективи державної економічної політики.

Для ефективної координації монетарної, фіскальної та боргової політики в Україні необхідні чіткі і прозорі фіскальні та монетарні правила, на основі яких повинні базуватися фіскальна, боргова та монетарна стратегія країни. Вітчизняна монетарна політика повинна базуватися на режимі таргетування інфляції, що забезпечуватиме цінову стабільність. Фіскальна та боргова політика — на фіскальних правилах нового покоління, які дозволяють поєднання обмеження розмірів боргу з показниками, що забезпечують дію автоматичних стабілізаторів і дозволяють певну гнучкість при застосуванні антициклічної фіскальної політики з метою протидії значним спадам в економіці. Боргова стратегія повинна визначатися на законодавчому рівня та бути взаємоузгодженою із бюджетною та монетарною стратегіями. Лише комплексний підхід до визначення фіскальної, боргової та монетарної політики, який базується на принципі комплементарності інструментів і механізмів цих політик, дозволить забезпечити ефективність макрофінансового регулювання економіки та стабільний економічний ріст.

Бібліографічний список

1. Sargent T.J., Wallace N. Some Unpleasant Monetarist Arithmetic / Quartely Review, FRB of Minneapolis, fall 1981 (Reprinted in Rational Expectations and Inflation 2nd Edition. – NY.: Harper Collins College Publishers 1993). — P. 121–145.

2. *Алехин Б.И.* Государственный долг / Б.И. Алехин. — М., 2007. — 302 с.

3. Woodford M. Monetary policy and price level determinacy in a cash-in-advance economy // Economic Theory. – 1994. – №4(3). – P. 345–380.

4. Canzoneri M.B., Cumby R.E., Diba B.T. Is the price level determined by the needs of fiscal solvency? // American Economic Review. – 2001. – №91(5). – P. 1221–1238.

5. Вдосконалення координації грошово-кредитної та фіскальної політики / За ред. В.І. Міщенко. – К., 2005. — 96 с.

6. Monetary Policy and the Economic Outlook / Washington, D. C. — October,2005. — P. 6.

7. Постанова НБУ від 18 серпня 2015 року № 541 «Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки» . — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua

8. Catao L., Terrones M.E. Fiscal Deficits and Inflation // Working Paper/03/65. — Washington D.C.: International Monetary Fund, April 2003. — P. 14.

9. Hawkesby C., Wright J. The Optimal Public Debt Portfolios for Nine OECD Countries: A Tax Smoothing Approach, Department of Economics, University Canterbury, Christchurch, New Zealand, December 20, 1997. — P. 2.

10. Now is the Time: Fiscal Policies for Sustainability Growth. Fiscal Monitor / IMF. — 2015. — April. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2015/04/fmindex.htm#

References

1. Sargent T.J., Wallace N.Some Unpleasant Monetarist Arithmetic // Quartely Review,FRB of Minneapolis, fall 1981 (Reprinted in Rational Expectations and Inflation 2nd Edition. – NY.: Harper Collins College Publishers1993). — P. 121–145. [In English]

2. Alehin B.I. Gosudarstvenniy dolg / B.I. Alehin. — M., 2007. — 302 s. [In Russian]

3. Woodford M. Monetary policy and price level determinacy in a cash-in-advance economy // Economic Theory. – 1994. – №4(3). – P. 345–380. [In English]

4. Canzoneri M.B.,Cumby R.E., Diba B.T. Is the price level determined by the needs of fiscal solvency? // American Economic Review. – 2001. – №91(5). – P. 1221–1238. [In English]

5. Vdoskonalennia koordynazii groshovo-kredytnoi polityky / Za red. V.I. Mizhenko. – К., 2005. — 96 s. [In Ukrainian]
6. Monetary Policy and the Economic Outlook // Washington, D. C. — October,2005. — P. 6. [In English]
7. Postanova NBU vid groshovo-kredytnoi polityky na 2016–2020 rr.». — [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http:// http://www.nbu.gov.ua [In Ukrainian]
8. Catao L., Terronesт M.E. Fiscal Deficits and Inflation // Working Paper /03/65. — Washington D.C.: International Monetary Fund, April 2003. — P. 14. [In English]
9. Hawkesby C., Wright J. The Optimal Public Debt Portfolios for Nine OECD Countries: A Tax Smoothing Approach, Department of Economics, University Canterbury, Christchurch, New Zealand, December 20, 1997. — P. 2. [In English]
10. Now is the Time: Fiscal Policies for Sustainability Growth. Fiscal Monitor / IMF. — 2015. — April. [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2015/04/fmindex.htm#.[In English]

Стаття надійшла до редакції 28 серпня 2015 р.

УДК336.27(477):330.101

Бенч Лилия Ярославовна,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры финансов,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:benchliliya@gmail.com
Бец Александр Ильич,
канд. экон. наук, ст. преподаватель кафедры финансов,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: bets.aleksandr@gmail.com

Государственный долг в контексте монетарной составляющей макрофинансовой стабилизации: концептуальные основы и прагматические аспекты

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена исследованию государственного долга в контексте монетарной составляющей макрофинансовой стабилизации. Рассмотрены взгляды ученых о взаимосвязи монетарной, фискальной и долговой политики в контексте проблем государственного долга и бюджетного дефицита и их влияния на финансовую стабиль-

ность. Проанализирована взаимосвязь государственного долга и монетарных индикаторов, а также влияние долга на инфляционные процессы и ценовую устойчивость в контексте обеспечения монетарной стабильности и макроэкономического равновесия. Сделаны выводы, что рост государственного долга приводит к увеличению денежной массы, что, в свою очередь, стимулирует развитие инфляционных процессов в стране, повышение уровня цен и обесценивание национальной денежной единицы. Это приводит к нарушению монетарной стабильности и создает угрозу для макроэкономического равновесия в стране. Предложены направления совершенствования долговой политики Украины в контексте фискальной стабильности и монетарной устойчивости.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: государственный долг, монетарная стабильность, долговая, фискальная и монетарно-кредитная политика.

UDC336.27(477):330.101

Bench Liliya Yaroslavivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av.,Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:benchliliya@gmail.com
Bets Aleksandr Illich,
Candidate of Sciences (Economics), Senior Lecturer,
Associate Professor Department of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av.,Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:bets.aleksandr@gmail.com

Public debt in the context of monetary macro-financial stabilization component: conceptual framework and pragmatic aspects

ABSTRACT. The article investigates public debt in the context of the monetary com-ponent of macro-financial stability. Consider the views of scientists on the relationship of monetary, fiscal and debt policies in the context of public debt and budget deficits and their impact on financial stability. It is analyzed the relationship of public debt and monetary indicators, as well as the influence of debt on inflation and price sustainability in the context of ensuring monetary stability and macroeconomic equilibrium. It is concluded that the increase in public debt leads to an increase in money supply, which, in turn, stimulates the development of inflation in the country, raising prices and devaluation of the national currency. This leads to disruption of monetary stability and pose a threat to macroeconomic balance in the country. The directions of the debt policy improvementinUkraine in the context of fiscal stability and monetary sustainability are suggested.

KEY WORDS: public debt, monetary stability, debt, fiscal and monetary and credit policy.

УДК 336.763.31

Гапонюк Микола Анатолійович,
канд. екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:kneu.finrunol@mail.ru

ЗАМІЩЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ОБЛІГАЦІЙ ДЕРЖАВНИМИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У роботі досліджено процес заміщення корпоративних облігацій державними на фондовому ринку України. Проведено аналіз структури фондового ринку України; аналіз структури ринку облігацій в Україні; досліджено причини поточного стану, можливі наслідки та запропоновано прогноз на майбутнє. У результаті виявлено, що в період після фінансової кризи обсяги залучення коштів та обороти в корпоративному сегменті боргового ринку зменшились, у той час як за державними облігаціями спостерігалось стрімке зростання. Враховуючи подібні інвестиційні характеристики аналізованих фінансових інструментів та обмеженість ресурсів на ринку, можна зробити висновок про заміщення корпоративних облігацій державними. В той же час, додаткового вивчення потребують інші фактори, що могли призвести до ускладнення умов залучення коштів корпораціями. Результати роботи можуть бути використані при розробленні стратегії розвитку фінансового сектора. Продовження поточних тенденцій зменшення можливостей підприємств щодо отримання ресурсів може мати наслідком сповільнення розвитку економіки. Значення дослідження полягає у виявленні проблеми заміщення та можливих негативних наслідків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансовий ринок, корпоративні облігації, державні облігації, дефолт.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для залучення фінансових ресурсів корпорації виходять на фінансовий ринок. Вихід може здійснюватися через пайове або боргове фінансування. Обсяг і ціна доступних для компанії ресурсів залежить від їх загального обсягу на ринку, а також наявності альтернативних варіантів. Конкурентами можуть виступати як інші корпорації, так і держава. При цьому державні цінні папери мають ряд особливостей, які можуть робити їх привабливішими для інвесторів. У випадку значної емісії державного боргу корпорації залучають ресурси за істотно вищою ціною або ж взагалі не можуть цього зробити. Актуальність проблеми зростає в тому випадку, якщо ринок незначний за обсягами, а вільні ресурси майже відсутні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування фондового ринку присвячені роботи багатьох зарубіжних учених, зокрема Ф. Блека, Дж. Богла, З. Боді, Р. Бойе, Р. Гібсона, Дж. Ерроу, Г. Марковіца, М. Міллера, М. Портера, С. Россо, Г. Тобіна, В. Шарпа тощо. Різноманітні аспекти інвестиційного процесу розглядаються також у дослідженнях вітчизняних науковців: Білоуса І. [1], Васюренка О., Диби М., Клебанової Т., Коваленко Ю., Леонова Д., Луціва Б., Майорової Т., Міщенка В., Мозгового О., Нічосової Т [2], Онікієнка С., Пересади А., Сіржука Р. [3], Шевченко О. [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Додаткового дослідження вимагають особливості заміщення корпоративних облігацій державними на фондовому ринку України. Доцільним є аналіз потенційних наслідків цього процесу на розвиток вітчизняного фондового ринку та економіки в цілому.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета роботи полягає в дослідженні процесу заміщення корпоративних облігацій державними на фондовому ринку України. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: аналіз структури фондового ринку України; аналіз структури ринку облігацій в Україні; дослідження причин поточного стану, можливих наслідків і прогнозу на майбутнє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для залучення ресурсів на фондовому ринку корпорації можуть емітувати акції або облігації. Випуск пайових інструментів має ряд переваг, основна з яких — відсутність необхідності повертати інвесторам отримані кошти. Разом із тим, компанія дещо поступається контролем над прийняттям управлінських рішень і має ділитись з інвесторами частиною прибутку в разі його розподілу. Використання боргових інструментів передбачає повернення інвесторам їх коштів компанією, включно із платою за користування ними. Проте всі зобов’язання емітента облігацій після їх погашення зникають.

Таким чином, використання пайових і боргових інструментів є альтернативними способами залучення коштів, кожен із яких має свої особливості. Залежно від цілей та особливостей роботи корпорація може обрати один із них або ж скористатись обома. Враховуючи відмінності між акціями та облігаціями, можна сказати, що вони не є прямими конкурентами: ті інвестори, які прагнуть більшої надійності та фіксованого доходу купують боргові інструменти; ті, хто згоден на вищий ризик, сподіваючись отримати значний прибуток за рахунок курсової різниці та дивідендних платежів, обирають пайові інструменти.

Ринок пайових інструментів не обмежується акціями корпорацій. До них також можна віднести інвестиційні сертифікати пайових фондів, акції корпоративних інвестиційних фондів, сертифікати фондів операцій з нерухомістю. Проте прямими конкурентами для акцій корпорацій інші пайові інструменти не виступають. Сертифікати фондів операцій з нерухомістю, як слідує з їх назви, в першу чергу орієновані на інвесторів, що прагнуть працювати з нерухомістю. Корпоративні та пайові інвестиційні фонди самі виступають у ролі інституційних інвесторів, значною мірою вкладаючи кошти в акції компаній.

Ринок боргових інструментів також не обмежується корпоративними облігаціями. На ньому можна виділити також державні облігації, облігації місцевої позики, депозитні та ощадні сертифікати, векселі тощо. Кожен із цих інструментів має власні особливості, проте інвестиційні якості їх подібні. Тому можна казати про те, що деякі з них виступають прямими конкурентами. Це стосується, передусім, корпоративних і державних облігацій.

На вітчизняному організованому ринку цінних паперів станом на 2014 рік основними є боргові інструменти. Їх частка в біржовому обігу цінних паперів у сумі перевищує 93 % (рис. 1). Ринок пайових інструментів є набагато меншим. Обсяг біржових контрактів із ними менше 5 % від загального. На нашу думку, ключовою причиною цього є високий рівень ризику, притаманний українському фондовому ринку та економіці в цілому. Інвестори прагнуть зменшити невизначеність, орієнтуючись на менш ризикові інструменти, які пропонують фіксований рівень дохідності.

Йдеться, передусім, про державні облігації України. Їх частка в біржовому обігу цінних паперів у 2014 році становила 88,07 %. Набагато меншою є частка корпоративних облігацій та облігацій місцевої позики (5,30 % і 0,09 % відповідно). Як уже було зазначено, за інвестиційними якостями державні та корпоративні облігації є досить подібними. Тому можна припустити, що значна орієнтація інвесторів на перші з них значно обмежує можливості залучення капіталу корпораціями на досить незначному за обсягом ресурсів вітчизняному фондовому ринку.

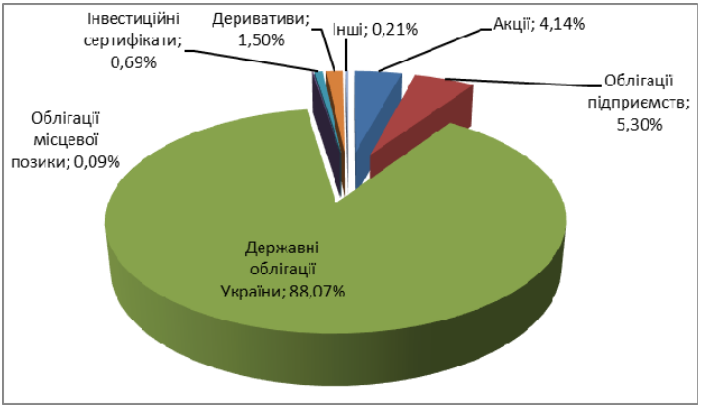

Рис. 1. Структура ринку цінних паперів в Україні в 2014 році

Джерело: побудовано автором за даними НКЦПФР[5]

Починаючи з фінансової кризи в 2008 році Україна стрімко нарощувала обсяг державного боргу (рис. 2). Частково він фінансувався за рахунок випуску облігацій державної позики на внутрішньому ринку. Якщо в 2009 році було здійснено та допущено до торгів на фондових біржах усього 61 випуск таких боргових інструментів, то в 2012 році — вже 268. У подальшому темпи збільшення державних запозичень тільки зростали. У результаті в 2014 році кількість випусків сягнула 572.

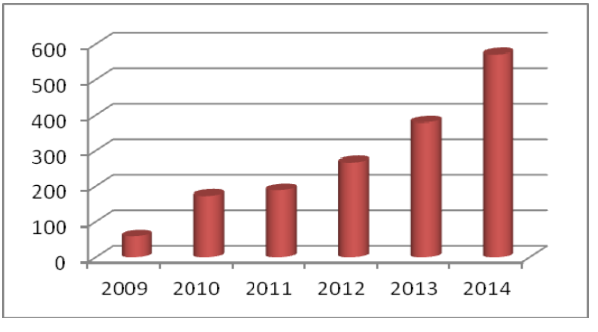

Рис. 2. Кількість випусків державних облігацій, які допущено до торгів на фондових біржах у 2009—2014 рр., шт.

Джерело: побудовано автором за даними НКЦПФР [5]

Зовсім інша ситуація склалась на ринку корпоративних облігацій. Упродовж 2004—2007 років обсяги емісій на ньому швидко зростали. Якщо в 2004 році було розміщено облігацій на суму 4,11 млрд грн, то вже в 2007 — на суму 44,48 млрд грн. Ринок виріс більш ніж у 10 разів. Проте у подальшому на його розвиток украй негативно вплинула фінансова криза. Окрім зменшення обсягу доступних ресурсів вона призвела до ряду дефолтів за облігаціями. Це серйозно підірвало довіру інвесторів, які вкрай неохоче купували нові випуски корпоративних цінних паперів. У подальшому ринок дещо відновився. Максимальних значень обсяг випусків облігацій досяг у 2012 році — 51,39 млрд грн. Щоправда, у доларовому еквіваленті докризового рівня він не досяг. Після цього в 2013 та 2014 роках спостерігалось падіння обсягу емісії корпоративних облігацій, який наприкінці досліджуваного періоду становив 29,01 млрд грн.

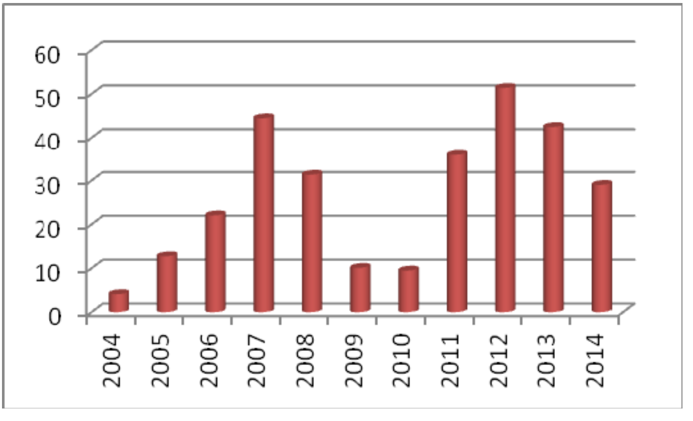

Рис. 3. Обсяг випусків корпоративних облігацій в Україні в 2004—2014 рр., млрд грн

Джерело: побудовано автором за даними НКЦПФР [5]

Якщо порівняти обсяги торгів корпоративними та державними облігаціями, то можна побачити (рис. 4), що в 2005 році на ринку спостерігався майже паритет — обсяг торгів корпоративними облігаціями становив 33 млрд грн, а державними — 27 млрд грн. Упродовж 2006—2008 рр. спостерігалось нарощування обсягу торгів як державним, так і корпоративним боргом, проте другий ріс значно вищими темпами. На кінець 2008 року обсяги торгів державними облігаціями становили 62,49 млрд грн, а корпоративними — 205,21 млрд грн, тобто були більшими у понад 3 рази. Проте в подальшому з розгортанням фінансової кризи ситуація значно змінилась. Обсяг торгів корпоративними облігаціями в 2009 році впав до 81,13 млрд грн. На ринку ж державних облігацій спостерігалась протилежна динаміка — зростання до 98,99 млрд грн. У подальшому відбувалось дуже стрімке нарощування обсягів торгів державними цінними паперами, які досягли піку в 2013 році, сягнувши 1217,06 млрд грн. На ринку корпоративних облігацій також відбувалось незначне зростання, проте обсяги торгів були далекими від докризових. На кінець 2014 року обсяг ринку державних облігацій майже в 10 разів перевищував обсяг ринку корпоративних облігацій.

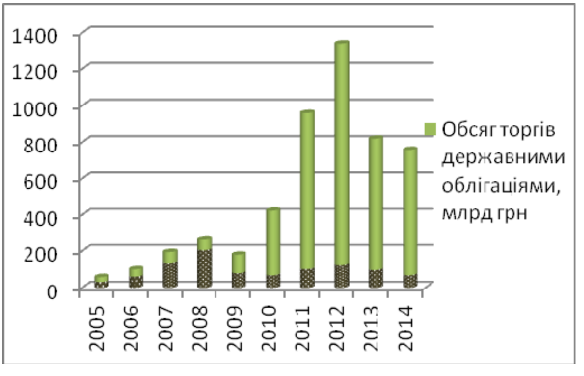

Рис. 4. Обсяг торгів державними та корпоративними облігаціями в Україні в 2005 — 2014 рр., млрд грн

Джерело: побудовано автором за даними НКЦПФР [5]

Таким чином, аналіз наведених статистичних даних показує зменшення ролі корпоративних облігацій і стрімке збільшення використання державних боргових інструментів. Враховуючи конкурентний характер взаємовідносин даних фінансових інструментів, є підстави вважати, що державні облігації витісняють корпоративні на ринку. Передусім це пов'язано зі значним зростанням ризиків. Зміни в політико-економічній кон'юнктурі призводять до того, що державні облігації користуються більшим попитом. Вони мають нижчий порівняно з корпоративними рівень ризику, так як виплати гарантуються державою. Окрім того, державні облігації можуть бути використані в операціях рефінансування, їх охочіше приймають як гарантію повернення запозичених фінансових ресурсів. Ставки дохідності при цьому за ними залишаються відносно високими (рис. 5).

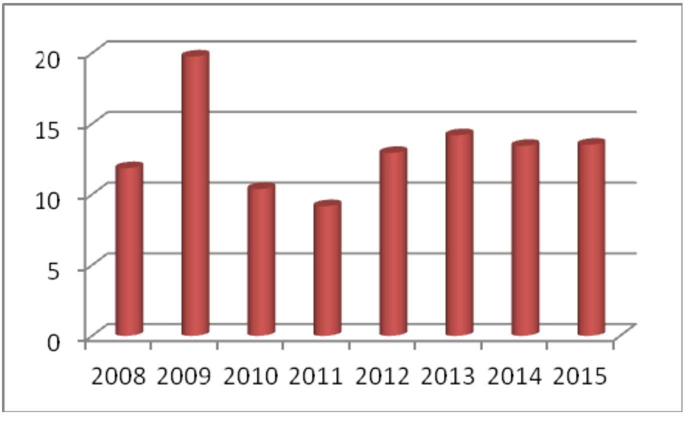

Рис. 5. Середньозважена дохідність ОВДП у гривні за 2008 — жовтень 2015 рр., %

Джерело: побудовано за даними НБУ [6]

Заслуговує на увагу також структура обігу державних облігацій на вторинному ринку за часом до погашення (рис. 6). Торги відбуваються переважно короткостроковими інструментами. Так, за жовтень 2015 року на біржовому ринку було продано понад 1,8 млн штук ОВДП. За довгостроковими облігаціями дане число сягає 2 млн штук, проте всі вони були продані в рамках однієї угоди. Середньострокових облігацій обертається набагато менше. Корпоративні облігації, як правило, є середньо- або ж довгостроковими. Таким чином, ширша лінійка державних інструментів дозволяє їм гнучкіше задовольняти потреби інвесторів.

Разом із тим, не варто серед причин кризи на ринку корпоративних облігацій виділяти тільки екзогенні. Ще одним фактором, який суттєво знизив довіру інвесторів, була значна кількість дефолтів [7]. У результаті фінансової кризи у 2008 та 2009 рр. було зафіксовано 24 та 54 дефолти за корпоративними облігаціями. Відсутність можливості отримати назад власні кошти й захистити свої інтереси в суді призвела до втрати довіри до корпоративних боргових інструментів. В умовах несприятливої політико-економічної кон'юнктури значення цього фактору тільки зросло, зменшуючи привабливість корпоративних облігацій для інвесторів.

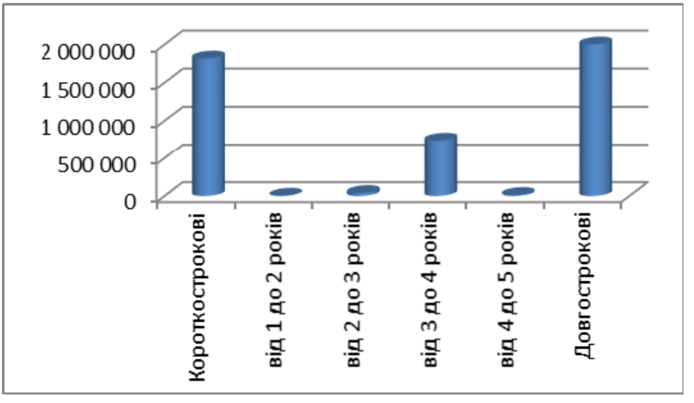

Рис. 6. Операції з ОВДП на вторинному ринку в жовтні 2015 р., шт.

Джерело: побудовано за даними НБУ [6]

Таблиця 1

Розподіл дефолтів за корпоративними облігаціями за типом у 2005—2008 роках, шт.

Тип дефолту	2005	2006	2007	2008	2009
при погашенні зобов'язань	0	2	3	16	35
при достроковому викупі	1	0	0	5	11
при виплаті купону	0	0	1	3	5
Санація з введенням мораторію на виконання зобов'язань	0	0	0	0	2
ліквідація	0	0	0	0	1
Всього	***1***	***2***	***4***	***24***	***54***

Джерело: складено за даними рейтингового агентства Кредит-рейтинг [8]

Зменшення ролі корпоративних облігацій на вітчизняному фінансовому ринку призводить до зниження доступності ресурсів для розвитку корпорацій. В умовах практично відсутності можливості залучення кредитних коштів у банках це може мати вкрай негативні наслідки як для самих компаній, так і економіки в цілому. Тому доцільним було би обмеження державних запозичень хоча би в тій частині, де вони виступають прямими конкурентами для корпоративних облігацій. Проте такий розвиток подій виглядає малоймовірним. За рахунок випуску державних цінних паперів відбувається фінансування дефіциту бюджету. У найближчі роки підстав для оптимістичного прогнозу мало, а тому цілком імовірним є нарощування державного боргу. Це означатиме, що державні облігації залишаться домінуючим інструментом на вітчизняному фінансовому ринку як мінімум у найближчі роки.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Після фінансової кризи в 2008 році обсяги емісії та оборот корпоративних облігацій почали зменшуватись. У той же час роль державних боргових цінних паперів почала стрімко зростати. Враховуючи те, що державні та корпоративні інструменти конкурують між собою за вкрай обмежені кошти інвесторів, можна говорити про витіснення з ринку корпоративних облігацій. У той же час, на зменшення привабливості корпоративних облігацій значною мірою вплинула велика кількість дефолтів за ними. Подальшого дослідження потребують пошуки шляхів виходу ринку корпоративних боргових інструментів із кризи в умовах складної економічної ситуації.

Бібліографічний список

1. *Білоус І.* Формування ринку корпоративних облігацій України, його характерні аспекти та фактори впливу / І. Білоус // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — №9(112). — С. 13–17.

2. *Нічосова Т.* Системні трансформації ринку корпоративних облігацій України / Т. Нічосова // Банківська справа. –2008. — № 4. — С. 24–30.

3. *Сіржук Р.* Інвестиційна привабливість корпоративних облігацій / Р. Сіржук // Цінні папери України. — 2003. — №34. — С. 7.

4. *Шевченко О.* Сучасні тенденції функціонування ринку корпоративних облігацій в Україні / О. Шевченко // Економіка, фінанси, право. — 2014. — №1. — С. 10–16.

5. Річні звіти НКЦПФР // Офіційний сайт НКЦПФР / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.nssmc.gov.ua/ activities/annual.

6. Грошово-кредитна та фінансова статистика НБУ / Офіційний сайт НБУ / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=12057279.

7. Аналітичний огляд ринку облігацій України за 2014 рік / Офіційний сайт рейтингового агентства Рюрик / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів:http://rurik.com.ua/documents/research/ bonds_4_kv_2014.pdf.

8. *Шубина О*. Анализ дефолтов по облигационным выпускам за 5-летний период (2005–2009 гг.) / О. Шубіна. Офіційний сайт рейтингового агентства Кредит-рейтинг / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/12555.

References

1. Bilous I. Formuvannya rynku korporatyvnyx obligacij Ukrayiny, jogo xarakterni aspekty ta faktory vplyvu [Formation of Ukrainian Corporate Bonds Market, Its Features and Factors] //Formuvannya rynkovyx vidnosyn v Ukrayini. — 2010. — №9(112). — P. 13–17 [In Ukrainian]

2. Nichosova T. Systemni transformaciyi rynku korporatyvnyx obligacij Ukrayiny [System Transformation of Ukrainian Corporate Bonds Market] // Bankivs`ka sprava. — 2008. — № 4. — P. 24–30 [In Ukrainian]

3. Sirzhuk R. Investycijna pryvablyvist korporatyvnyh obligacij [Corporate Bonds' Investing Attractiveness] // Cinni papery Ukrayiny. — 2003. — №34. — P. 7 [In Ukrainian]

4. Shevchenko O. Suchasni tendenciyi funkcionuvannya rynku korporatyvnyx obligacij v Ukrayini [Modern Trends of Corporate Bonds Market in Ukraine] // Ekonomika, finansy, pravo. — 2014. — №1. — P. 10–16 [In Ukrainian]

5. NSSMC Annual Reports / NSSMC Official site / [Electronic resource] // Materials available: http://www.nssmc.gov.ua/activities/annual [In Ukrainian]

6. NBU Monetary and Financial Statistics / NBU Official site / [Electronic resource] // Materials available: http://www.bank.gov.ua/ control/uk/publish/category?cat_id=12057279 [In Ukrainian]

7. Analitychnyj oglyad rynku obligacij Ukrayiny za 2014 rik [Analytical Review of Bonds Market in Ukraine in 2014] / Official site of Rurik rating agency / [Electronic resource] // Materials available:http://rurik.com.ua/ documents/research/bonds_4_kv_2014.pdf [In Ukrainian]

8. Shubina O. Analyz defoltov po obligatsyonnim vipuskam za 5-letniy period (2005 — 2009 gg.) [5-year Bonds Default Analysis (2005–2009)] // О. Шубіна, Official site of Credit-rating rating agency / [Electronic resource] // Materials available: http://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/12555 [In Russian]

Стаття надійшла до редакції 21 жовтня 2015 р.

УДК 336.763.31

Гапонюк Николай Анатольевич,
канд. экон. наук, проф., заведующий кафедрой финансовые рынки, ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:kneu.finrunol@mail.ru

Замещение корпоративных облигаций государственными на фондовом рынке Украины

АННОТАЦИЯ. В работе исследован процесс замещения корпоративных облигаций государственными на фондовом рынке Украины. Проведен анализ структуры фондового рынка Украины; анализ структуры рынка облигаций в Украине; исследованы причины текущего состояния, возможные последствия и предложен прогноз на будущее. В результате выявлено, что в период после финансового кризиса объемы привлечения средств и обороты в корпоративном сегменте долгового рынка уменьшились, в то время как по государственным облигациям наблюдался стремительный рост. Учитывая похожие инвестиционные характеристики рассматриваемых финансовых инструментов и ограниченность ресурсов на рынке, можно сделать вывод о замещении корпоративных облигаций государственными. В то же время, дополнительного изучения требуют другие факторы, которые могли привести к усложнению условий привлечения средств корпорациями. Результаты работы могут быть использованы при разработке стратегии развития финансового сектора. Продолжение текущих тенденций уменьшения возможностей предприятий по привлечению ресурсов может привести к замедлению развития экономики. Значение исследования заключается в выявлении проблемы замещения и возможных негативных последствий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовый рынок, корпоративные облигации, государственные облигации, дефолт.

UDC336.763.31

Gaponiuk Mykola Anatoliiovych,
Candidate of Sciences (Economics), Professor,
Head of Department of Financial Markets,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:kneu.finrunol@mail.ru

Substitution of Corporate Bonds for the Government Bonds at Ukrainian Stock Market

ABSTRACT. This paper outlines the problem of substitution of corporate bonds for government bonds at Ukrainian stock market. The author analyzed the structure of the Ukrainian stock and bond markets. The causes of the current situation and possible consequences were described, as well as possible outcomes. According to the paper, the emission and turnover of the corporate bonds have decreased after the financial crisis. At the same time, the emission and turnover of the government bonds have significantly increased. These financial instruments have similar investments features. Moreover, the amount of available resources is very limited. The author stresses, that investors substituted the corporate bonds for government bonds. At the same time, there may be other factors, which can result in problems at the corporate bonds market. The results of this study can be used in strategic development of the financial sector. Conservation of current trends can result in reductionof enterprises' ability to attract resources and slow down the economy of Ukraine. The value of the study is in identifying the problem of substitution on bonds market and outlining the possible negative consequences.

KEY WORDS: financial market, corporate bonds, government bonds, default.

УДК 336.76:330.3

Дегтярьова Наталія Володимирівна,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:dnatalia62@yahoo.com
Левченко Катерина Михайлівна,
аспірант кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:Katrinka777@ukr.net

ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто процес становлення пруденційного нагляду в сфері управління активами в Україні. Показники виконання вітчизняними компаніями з управління активами (КУА) пруденційних нормативів проаналізовано за допомогою графічного і табличного методів. Дані про дотримання встановлених нормативів і низька транспарентність КУА свідчать про недостатню ефективність пруденційного нагляду за діяльністю у сфері управління активами в Україні. Необхідність імплементації європейських директив і рекомендацій щодо пруденційного нагляду *та ризик-менеджменту потребує вдосконалення пруденційних нормативів професійних учасників фондового ринку. Результати дослідження правових основ і практики здійснення пруденційного нагляду в сфері управління активами вказують на необхідність розробки показників, дотримання яких спрямоване на забезпечення захисту інтересів інвесторів.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: пруденційний нагляд, компанія з управління активами, інституційний інвестор, регулювання фондового рынку.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією із форм державного регулювання ринку цінних паперів є пруденційний нагляд за його професійними учасниками. Завданням системи пруденційного нагляду на фінансовому ринку є прогнозування та попередження ризиків як окремих фінансових установ, так і системних ризиків з метою забезпечення стабільності і надійності всього ринку в цілому. Захист інвесторів, запобігання злочинам у фінансовій сфері, підвищення транспарентності, розкриття інформації, контроль за правильністю нарахування податків, застосування норм законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, — це основні світові напрями формування пруденційного нагляду за діяльністю учасників фондового ринку [1], у т. ч. компаній з управління активами (КУА). Імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС потребує суттєвого вдосконаленням нормативно-правових документів, що встановлюють пруденційні нормативи професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками з метою їх приведення у відповідність до вимог Директив ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналітичний огляд останніх досліджень і публікацій свідчить про значну кількість праць на тему державного регулювання професійної діяльності на фондовому ринку, тоді як проблеми пруденційного нагляду не висвітлюються належним чином.

Питання пруденційного нагляду за професійними учасниками фондового ринку в Україні досліджуються у працях Ю.В. Єльнікова, І. А. Канцір і Т.В. Мазило зокрема. Окремі аспекти та особливості пруденційних правил у сфері управління активами інституційних інвесторів розглядають Ю.Ю. Бойко, Л.Б. Долінський, О.Ю. Кампі, Д.А. Леонов, М.О. Лібанов, І.В. Мельник, О.М. Мозговий, О.П. Сущ, О.О. Тарасенко, Д.М. Тевелєв і С.А. Шеляхіна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Пруденційний нагляд у фінансовій системі України — тема достатньо нова, незважаючи на застосування його елементів щодо банківських установ. Функцію встановлення пруденційних нормативів щодо професійних учасників фондового ринку покладено на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Оскільки Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку була схвалена НКЦПФР у квітні 2012 р. [2], то очевидно, що пруденційний нагляд за діяльністю у сфері управління активами в Україні перебуває на етапі зародження. На сьогодні регулятор розробив проекти нормативно-правових актів щодо пруденційних нормативів, результати обговорення яких свідчать про наявність дискусій з питань визначення пруденційних показників, що зумовлює актуальність дослідження.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є визначення особливостей пруденційного нагляду за діяльністю з управління активами та розробка напрямів його вдосконалення в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідне здійснення огляду правових основ пруденційного нагляду за діяльністю з управління активами та моніторингу практики виконання вітчизняними КУА пруденційних правилз моменту запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні в українській фінансовій системі використовується секторальна модель пруденційного нагляду, який здійснюють Національний банк України (НБУ), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацфінпослуг), а також Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Якщо НБУ створив досить кваліфікований системний пруденційний нагляд за діяльністю вітчизняних банків, то пруденційний нагляд за професійними учасниками фондового ринку був запроваджений тільки з початком 2013 року в тестовому режимі. На практиці пруденційний нагляд за діяльністю з управління активами зокрема почав функціонувати лише в 2014 році [3, 4].

Відповідно до Концепції запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку, пруденційний нагляд за діяльністю з управління активами — це

«…система наглядових процедур НКЦПФР за дотриманням КУА пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на КУА як професійних учасників фондового ринку, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за КУА, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань». У свою чергу, під пруденційними правилами вважаються «…кількісні та якісні показники, нормативи та вимоги щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості та якості активів, ризикованості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, додержання правил надання послуг КУА на фондовому ринку тощо» [2].

Донедавна окремі елементи пруденційного нагляду застосовувались на різних етапах існування КУА, інститутів спільного інвестування (ІСІ) та осіб, які провадять діяльність з управління пенсійними активами — адміністраторів недержавних пенсійних фондів (АНПФ), зокрема у процесі отримання заявником ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку, створення інституційного інвестора, реєстрації емісії цінних паперів ІСІ, безпосередньо під час діяльності КУА, АНПФ, а також при анулюванні їхньої ліцензії, ліквідації та скасуванні емісії цінних паперів ІСІ [5—7].

Відповідно до «Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з управління активами інституційних інвесторів» [3], КУА здійснюють розрахунок пруденційних нормативів і не пізніше останнього дня місяця, наступного за звітним подають НКЦПФР інформацію про дотримання пруденційних нормативів, що застосову-ються до КУА [8].

Аналіз динаміки кількості компаній з управління активами, що мали негативні відхилення від встановлених вимог, свідчить, що кількість таких компаній знизилась протягом 2014 року на 4 % (рис. 1).

Оскільки аналітична інформація щодо дотримання професійними учасникам фондового ринку пруденційних нормативів є досить обмеженою (деякі вітчизняні КУА демонструють інформаційну закритість), то аналіз дотримання окремих нормативів КУА можна провести тільки за І півріччя 2014 року. Так, нормативи платоспроможності та фінансової стабільності за аналізований період були дотримані на рівні 93,5—94,4 % і 93,0—94,5 % КУА відповідно (табл. 1).

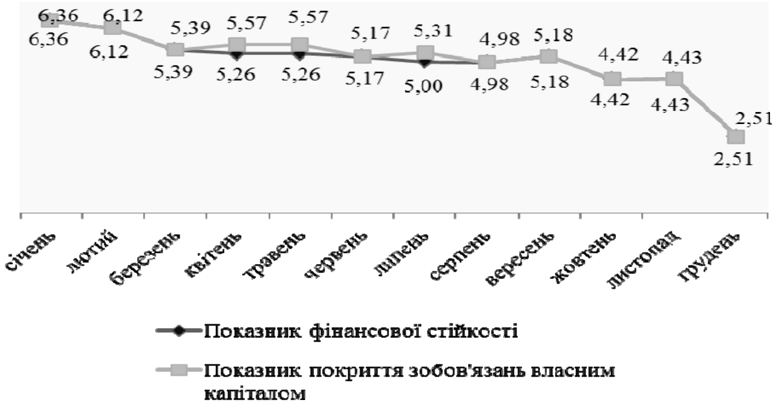

Рис. 1. Динаміка кількості КУА, що мали негативні відхилення від встановлених значень пруденційних нормативів протягом 2014 року, % [9]

Таблиця 1

Стан дотримання нормативів платоспроможності та фінансової стабільності КУА за січень-червень 2014 р. [3, 10]

№	Показник	Ризик	% до загальної кількості КУА						Значення показника
			січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	
1	Показник покриття зобов’язань власним капіталом КУА	Дуже низький	93,5	93,6	94,3	94,2	94,4	94,2	< 1
		Низький	0,7	0,3	0,6	1,0	0,7	0,3	1-1,09
		Помірний	0,3	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	1,1-1,19
		Високий	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	1,3	1,2-1,49
		Дуже високий	0,3	0,3	0,3	0,6	0,7	0,0	1,5-1,99
		Надвисокий	4,6	4,8	4,1	3,5	3,6	3,9	≥ 2
	Кількість КУА всього		307	311	317	310	304	311	x
2	Показник фінансової стійкості КУА	Дуже низький	93,0	94,1	93,8	94,7	93,8	94,5	< 0,5
		Низький	1,7	1,3	0,9	1,0	1,6	1,9	0,4-0,5
		Помірний	0,7	0,3	0,9	0,7	0,7	0,0	0,3-0,3999
		Високий	1,3	0,7	0,6	0,7	0,7	0,3	0,2-0,2999
		Дуже високий	2,0	2,0	1,5	1,3	1,6	2,3	0,1-0,1999
		Надвисокий	1,3	1,6	2,2	1,6	1,6	1,0	< 0,1
	Кількість КУА всього		302	307	323	304	304	310	x

Пруденційний норматив дотримання рівня власного капіталу для КУА, які не здійснюють управління активами НПФ (не менше 7 млн грн) і КУА — АНПФ, що управляють пенсійними активами (не менше, ніж розмір зареєстрованого статутного капіталу АНПФ), у червні 2014 р. були дотримані 225 і 146 КУА відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Стан дотримання інших пруденційних нормативів КУА за червень 2014 р. [3, 10]

№	Показник	Кількість КУА, всього	Ризик					
			Дуже низький	Низький	Помірний	Високий	Дуже високий	Надвисокий
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Показник рівня власного капіталу КУА, які не управляють активами НПФ	234	225	0	0	4	3	2
2	Показник рівня власного капіталу КУА — АНПФ	159	146	1	0	8	2	2
3	Показник дотримання кількості сертифікованих фахівців КУА	274	219	34	12	9	-	-
4	Показник здійснення діяльності КУА за місцезнаходженням	243	238	1	3	1	-	-
5	Показник професійної репутації КУА	224	123	5	77	16	3	-

Високий ризик професійної діяльності КУА, які не здійснюють управління активами НПФ, означає стабільність обсягу власного капіталу нижче рівня 7 млн грн протягом 4—5 місяців звітного періоду, а у випадку КУА-АНПФ такий факт свідчить про те, що власний капітал менший від розміру зареєстрованого статутного капіталу АНПФ протягом 5—6 місяців.

У свою чергу, показник дотримання кількості сертифікованих фахівців КУА (у т. ч. керівних посадових осіб) у червні 2014 р. був виконаний 219 КУА, які брали участь у розрахунку цього нормативу.Так, відповідно до ліцензійних умов надання фінансових послуг з управління активами інституційних інвесторів в Україні, КУА повинна мати не менше трьох сертифікованих фахівців, які отримали кваліфікаційне посвідчення фахівця з управління активами (у т. ч. керівні посадові особи), і по два сертифікованих фахівці, які отримали посвідчення фахівця з управління активами (у т. ч. керівні посадові особи), — для кожної філії, яким надані повноваження щодо здійснення діяльності з управління активами інституційних інвесторів [7, с. 895]. Як бачимо з табл. 2, зменшення у КУА визначеної ліцензійними умовами кількості сертифікованих фахівців з управління активами під час здійснення професійної діяльності до двох осіб за червень 2014 р. демонструють 34 КУА.

Відповідно до отриманих значень показника здійснення діяльності КУА за місцезнаходженням, 238 КУА здійснювали зміну місцезнаходження в т. ч. тимчасового місцезнаходження КУА один раз у рік, а 3 КУА здійснювали зміну тимчасового місцезнаходження два рази в рік і більше.

Що стосується показника професійної репутації КУА за червень 2014 р., то на 123 КУА не були відкриті справи про правопорушення на ринку цінних паперів протягом одного року, водночас помірний вплив на професійну репутацію 77 КУА здійснює наявність такої справи протягом одного року.

Оскільки активи ІСІ відокремлені від активів професійного учасника, що здійснює управління його активами — КУА, ризики інституційних інвесторів також контролюють за допомогою дотримання пруденційних нормативів ІСІ (табл. 3).

Так, серед пруденційних нормативів, що застосовуються до ІСІ в управлінні КУА, можна виділити показник мінімального розміру активів ІСІ, який за результатами І півріччя 2014 р. демонструє дуже низький і надвисокий ризики водночас, оскільки вартість активів 79,0—85,2 % ІСІ дорівнює мінімальному розміру активів протягом аналізованого періоду, а також спостерігається ситуація у 13,6—20,4 % ІСІ в управлінні, у яких вартість активів ІСІ нижче мінімального розміру активів протягом двох місяців з моменту виникнення.

Таблиця 3

Стан дотримання пруденційних нормативів ІСІ в управлінні за січень-червень 2014 р. [3, 10]

№	Показники	Ризик	% ІСІ в управлінні					
			січень	лютий	березень	квітень	травень	червень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Показник мінімального розміру активів ІСІ	Дуже низький	79,0	85,2	84,2	82,0	82,2	83,3
		Дуже високий	0,6	1,2	1,8	2,5	1,3	0,6
		Надвисокий	20,4	13,6	14,0	15,5	16,6	16,1
	Кількість ІСІ в управлінні всього		162	169	171	161	157	168
2	Показник відповідності активів ІСІ складу і структурі	Дуже низький	66,7	67,3	65,9	67,9	67,3	68,3
		Низький	3,1	3,6	2,9	3,8	5,1	3,0
		Помірний	3,1	1,8	3,5	1,9	2,6	3,0
		Високий	8,2	7,7	6,5	5,7	6,4	4,8
		Надвисокий	18,9	19,6	21,2	20,8	18,6	21,0
	Кількість ІСІ в управлінні всього		159	168	170	159	156	167
3	Показник ризику інвестиційного портфелю ІСІ	Дуже низький	0,6	0,6	3,0	3,1	3,8	3,8
		Низький	48,1	48,1	47,9	48,1	52,2	52,2
		Помірний	37,0	37,0	36,1	34,4	30,6	30,2
		Високий	12,3	12,3	11,2	13,1	12,1	12,6
		Дуже високий	1,2	1,2	1,2	0,6	0,6	0,6
		Надвисокий	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
	Кількість ІСІ в управлінні всього		162	162	169	160	157	159

У свою чергу, показник відповідності активів ІСІ складу і структурі, що визначені законодавством, протягом січня-червня 2014 р. було дотримано 65,9—68,3 % ІСІ в управлінні. Водночас протягом аналізованого періоду 18,6—21,2 % ІСІ в управлінні не усунули невідповідність активів ІСІ складу і структурі, визначених законодавством, протягом 2 місяців від дня виникнення порушення внаслідок виключення фондовими біржами з біржового списку цінних паперів, що складають активи ІСІ.

Якість надання фінансових послуг з управління активами інституційних інвесторів у І півріччі 2014 р. доводить низький рівень ризику інвестиційного портфелю ІСІ в управлінні, до складу якого входять банківські депозити, ощадні (депозитні) сертифікати, облігації місцевих позик, облігації іноземних емітентів, які допущені до торгів на організованих фондових ринках іноземних держав, акції вітчизняних емітентів, які допущені до торгів на фондовій біржі та віднесені до першого рівня лістингу принаймні на одній фондовій біржі та інші активи.

Враховуючи останні зміни у Положенні щодо пруденційних нормативів [3], українські КУА розраховують лише показник покриття зобов'язань власним капіталом КУА і показник фінансової стійкості як співвідношення зобов'язань і власного капіталу КУА, а також співвідношення власного капіталу та вартості активів КУА (табл. 4). За даними НКЦПФР щодо дотримання професійними учасниками фондового ринку пруденційних нормативів, у вересні та листопаді 2014 р., а також у березні 2015 р. показник покриття зобов'язань власним капіталом 3,0—5,5 % вітчизняних КУА не відповідав нормативному значенню. У свою чергу, показник фінансової стійкості 3,0—5,4 % українських КУА протягом аналізованого періоду становив менше 0,5.

Таблиця 4

Стан дотримання нормативів платоспроможності
та фінансової стабільності КУА [3, 10]

№	Показник	Значення показника	% КУА		
			Вересень 2014	Листопад 2014	Березень 2015
1	2	3	4	5	6
1	Показник покриття зобов'язань власним капіталом КУА	< 0,5	91,3	92,6	94,1
		0,5-1	3,2	2,7	3,0
		≥ 1	5,5	4,7	3,0
	Кількість КУА всього		311	296	304
2	Показник фінансової стійкості КУА	< 0,5	5,4	4,7	3,0
		0,5-0,75	7,0	5,7	7,6
		≥ 0,75	87,5	89,6	89,5
	Кількість КУА всього		313	299	304

У свою чергу, структуру активів ІСІ в управлінні КУА, значення показників покриття зобов'язань власним капіталом і фінансової стійкості яких мали відхилення від нормативного значення у вересні та листопаді 2014 р., а також у березні 2015 р., відображено на рис. 2.

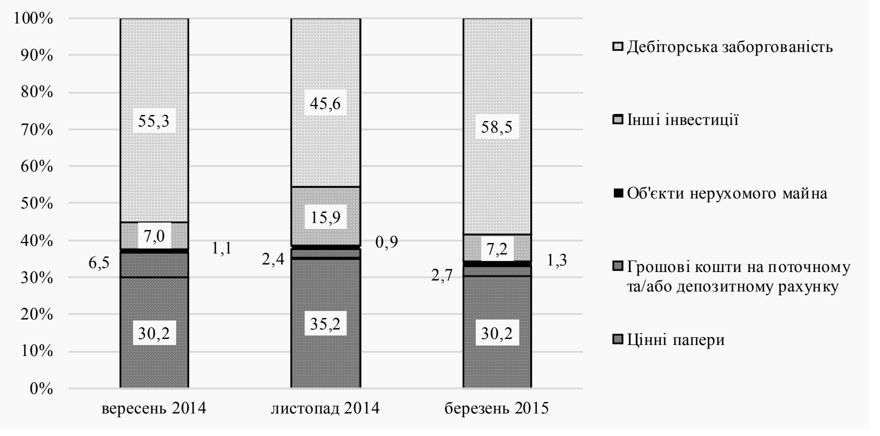

Рис. 2. Структура активів ІСІ в управлінні КУА з відхиленням значень пруденційних показників від норми, % [10]

Як бачимо, у структурі активів ІСІ в управлінні таких КУА переважає дебіторська заборгованість (45,6—58,5 % усіх активів), цінні папери становлять лише 30,2—35,2 %. Якщо питома вага інших інвестицій у портфелі інституційних інвесторів коливається у межах 7,0—15,9 % усіх активів, то інвестиції в банківські метали практично відсутні.

Враховуючи зростання ризиків професійної діяльності КУА на фондовому ринку, НКЦПФР планує запровадити з 01.01.2016 р. розрахунок і дотримання наступних пруденційних показників, а саме (табл. 5).

Новими пруденційними показниками для КУА будуть:

— мінімальний розмірвласних коштів, які КУА може використовувати на покриття негативних фінансових наслідків реалізації ризиків, що виникають при провадженні нею професійної діяльності на фондовому ринку;

— норматив достатностівласних коштів, що відображає здатність КУА утримувати власні кошти в розмірі, достатньому для покриття її фіксованих накладних витрат протягом 3 місяців, навіть за умови відсутності доходів протягом цього часу;

— коефіцієнт покриття операційного ризику, який відображає здатність КУА забезпечувати покриття своїх операційних ризиків власними коштами на рівні 15 % від її середньорічного позитивного нетто-доходу за 3 попередні фінансові роки [11].

Таблиця 5

Пруденційні нормативи діяльності КУА [11]

№	Пруденційний норматив	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення
1	2	3	4
1	Показник мінімального розміру власних коштів КУА	Капітал I рівня + Капітал II рівня	від 3,5 млн грн (50 % від мінімального розміру статутного капіталу КУА)
2	Норматив достатності власних коштів КУА	Власні кошти / (0,25*Фіксовані накладні витрати)	≥ 0,5
3	Коефіцієнт покриття операційного ризику КУА	Власні кошти / $0{,}15 * \sum_{i=1}^{n} Д_i / n$, де $Д_i$ — позитивний нетто-дохід КУА за i-й рік; n — кількість фінансових років із попередніх трьох, що передують даті розрахунку, в яких нетто-дохід був позитивний	≥ 0,5
4	Коефіцієнт фінансової стійкості КУА	Власний капітал / Активи	≥ 0,5

Якщо база та механізм розрахунку коефіцієнта фінансової стійкості КУА залишається без змін, то потреба у розрахунку показника покриття зобов'язань власним капіталом КУА відпадає у випадку набрання чинності Положення [11].

Варто зазначити, що пруденційні нормативи повинні характеризувати КУА не просто як компанії, які здійснюють господарську діяльність, а дозволяти прогнозувати та попереджувати ризики невиконання ними зобов'язань перед інвесторами. Як відомо, КУА та особи, які здійснює діяльність з управління активами пенсійних фондів, несуть майнову відповідальність за порушення вимог законодавства, регламенту, проспекту емісії цінних паперів ІСІ, інвестиційної декларації, договору про управління активами корпоративного фонду, положень інвестиційної декларації пенсійного фонду або договору про управління активами НПФ. Збитки, завдані ІСІ та НПФ, відшкодовуються за рахунок резервного фонду КУА та особи, яка здійснює діяльність з управління активами пенсійних фондів, а в разі недостатності резервного фонду — за рахунок іншого майна. Тому мінімальний розмір власних коштів, який може використовуватися на покриття негативних фінансових наслідків реалізації зазначених ризиків, має відповідати розміру резервного фонду професійного учасника, що здійснює діяльність з управління активами (25 % від розміру статутного капіталу). Нормативно-правовими актами чітко визначено, що резервний фонд може зберігатися лише в: грошових коштах (у тому числі на окремих депозитних банківських рахунках, відкритих особою, що здійснює управління активами інституційних інвесторів), банківських металах (у тому числі на депозитних рахунках у банківських металах), розміщуватися в державні цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України. Пруденційний нагляд має забезпечити дотримання цих вимог професійними учасниками фондового ринка.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Пруденційний нагляд за діяльністю з управління активами є складовим компонентом секторальної моделі пруденційного нагляду за фінансовою системою України та перебуває на етапі зародження. Стан дотримання пруденційних правил і низька транспарентність КУА протягом 2014—2015 рр. свідчить про недостатню ефективність пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку у зв’язку з браком професійної підготовки та нестачі практичного досвіду фахівців з питань управління активами.

Наступним кроком у процесі вдосконалення пруденційного нагляду за діяльністю з управління активами є розробка та впровадження нормативів і показників на основі яких можливо визначити відповідальність КУА в разі невиконання зобов’язань перед інституційними інвесторами та джерел їх покриття. Імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС потребує приведення нормативно-правової бази, що регулює професійну діяльність на фондовому ринку, у відповідність до вимог Директив ЄС [13, ст. 5а], згідно яких компанія з управління активами повинна мати початковий капітал на суму не менше, ніж 125000 євро. При цьому, коли вартість портфелів в управлінні компанії перевищує 250 тис. євро, від компанії з управління активами вимагатиметься забезпечити додаткову суму власних коштів. Ця додаткова сума власних коштів дорівнює 0,02 % від суми, на яку вартість портфелів перевищує 250 тис. євро. Але загальна сума, яка вимагається від початкового капіталу, не може перевищувати 10 млн євро. При цьому важливо забезпечити поступовість переходу, надати можливість професійним учасникам адаптуватися до нових європейських стандартів.

Бібліографічний список

1. Астапов К. Л. Принципы реформирования доверительного управления на основе мирового опыта / К. Л. Астапов // Законодательство и экономика. — № 1. — М.: ЗАО «Законодательство и экономика», 2015. — С. 7—15.

2. Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку: Рішення НКЦПФР від 12.04.2012 р. № 553 / НКЦПФР / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/law/17095/ 1335370392.doc

3. Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами): Рішення НКЦПФР від 09.01.2013 р. № 1 // Офіційний вісник України. — № 10. — К.: ДП «Українська правова інформація», 2013. — С. 106.

4. *Мазыло Т. В*. Анализ моделей надзора за финансовыми рынками в странах Евросоюза и в Украине / Т. В. Мазыло, Ю. Сейранов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. — Вип. 1 (105). — Львів: НАН України, Ін-т регіональних досліджень, 2014. — С. 23—36.

5. *Кампі О. Ю*. Особливості правового забезпечення діяльності компаній з управління активами інституційних інвесторів / О. Ю. Кампі // Науковий вісник Мукачівського державного університету. — Вип. 2 (2). – Мукачево: МДУ, 2014. — С. 65—70.

6. *Кампі О. Ю*. Проблемні аспекти правового забезпечення діяльності компаній з управління активами інституційних інвесторів / О. Ю. Кампі // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, № 6-2. Том 2. — Одеса, 2013. — С. 15—18.

7. *Сущ О. П*. Особливості діяльності компанії з управління активами інститутів спільного інвестування / О. П. Сущ // Форум права. — № 4. — Харків: ХНУВС (2012). — С. 892—898.

8. Положення про порядок складання та розкриття інформації компаніями з управління активами та особами, що здійснюють управління

активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку: Рішення НКЦПФР від 02.10.2012 р. № 1343 // Офіційний вісник України, № 86. — К.: ДП «Українська правова інформація», 2012. — С. 189.

9. Річний звіт НКЦПФР за 2014 рік / НКЦПФР / [Електронний ресурс] / Режим доступу до матеріалів: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf

10. Аналітична інформація щодо дотримання професійними учасниками фондового ринку пруденційних нормативів / НКЦПФР / [Електронний ресурс] / Режим доступу до матеріалів: http://www.nssmc.gov.ua/activities/prud/analitika %20prud

11. Проект Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками (доопрацьований та схвалений для оприлюднення 08.09.2015) / Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. / [Електронний ресурс] / Режим доступу до матеріалів: http://www.uaib.com.ua/aktual_kua/prud_nagliad/202597.html

12. *Канцір І. А.* Державне регулювання фінансової системи України / І. А. Канцір // Технологический аудит и резервы производства. — № 2/2 (16). — Харків: ПП «Технологічний центр», 2014. — С. 58—64.

13. Директива Ради 85/611/ЄЕС «Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ICI)» від 20 грудня 1985 року / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_293/page

References

1. Astapov K. L. Printsipy reformirovaniya doveritelnogo upravleniya na osnove mirovogo opyta [The principles of asset management reforming based on international experience] // Zakonodatelstvo i ekonomika, No. 1. — Moskva: ZAO «Zakonodatelstvo i ekonomika» (2015). — P. 7—15 [In Russian]

2. Kontseptsiia zaprovadzhennia prudentsiinoho nahliadu za diialnistiu profesiinykh uchasnykiv fondovoho rynku: Rishennia NKTsPFR № 553 vid 12.04.2012 r. [Concept of implementing prudential supervision over activities of professional stock market participants approved by the SSMNC Resolution No.553 of 12 April 2012]. / NKTsPFR / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/law/17095/1335370392.doc [In Ukrainian]

3. Polozhennia shchodo prudentsiinykh normatyviv profesiinoi diialnosti na fondovomu rynku — diialnosti z upravlinnia aktyvamy instytutsiinykh investoriv (diialnist z upravlinnia aktyvamy): Rishennia NKTsPFR vid

09.01.2013 r. № 1. [Regulation on the procedure of information preparation and disclosure by asset management companies (AMC) and entities, providing asset management activities of non-state pension funds and filing of corresponding documents with the SSMNC approved by the SSMNC Resolution No.1343 of 2 October 2012] // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, № 10. — Kyiv: DP «Ukrainska pravova informatsiia» (2013). — S. 106. [In Ukrainian]

4. Mazylo, T. V. Analiz modeley nadzora za finansovymi rynkami v stranah Evrosoyuza i v Ukraine [Analysisof financial market supervision-models in the EUcountries and Ukraine] // Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Problemy intehratsii Ukrainy u svitovyi finansovyi prostir. — Vyp. 1 (105). — Lviv: NANUkrainy, Intrehionalnykh doslidzhen, 2014. — S. 23—36 [In Russian]

5. Kampi, O. Iu. Osoblyvosti pravovoho zabezpechennia diialnosti kompani iz upravlinnia aktyvamy instytutsiinykh investoriv [Legalsupportfeatures of the institutional investor sasset management activity] // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu, Vyp. 2 (2). — Mukachevo: MDU (2014). — S. 65—70. [In Ukrainian]

6. Kampi, O. Iu. Problemni aspekty pravovoho zabezpechennia diialnosti kompanii z upravlinnia aktyvamy instytutsiinykh investoriv [Legalsupport problematic aspects of institutional investor sasset managementactivity] // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, № 6-2. Tom 2. — Odesa, (2013). — S. 15—18 [In Ukrainian]

7. Sushch, O. P. Osoblyvosti diialnosti kompanii z upravlinnia aktyvamy instytutiv spilnoho investuvannia [Peculiarities of the asset management company of collective investment institutions] // Forum prava, № 4. — Kharkiv: KhNUVS (2012). — S. 892—898. [In Ukrainian]

8. Polozhennia pro poriadok skladannia ta rozkryttia informatsii kompaniiamy z upravlinnia aktyvamy ta osobamy, shcho zdiisniuiut upravlinnia aktyvamy nederzhavnykh pensiinykh fondiv, ta podannia vidpovidnykh dokumentiv do Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku: Rishennia NKTsPFR vid 02.10.2012 r. № 1343. [Regulation on Prudential Requirements for Professional Activity on the Stock Market — Institutional Investors Asset Management Activity (Asset Management Activity) endorsed by SSMNC Resolution No.1 of 9 January 2013]. // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, № 86. — Kyiv: DP «Ukrainska pravova informatsiia» (2012). — S. 189. [In Ukrainian]

9. Richnyy zvit NKT s PFR za 2014 rik [SSMNC Annual Report for 2014] / NKTsPFR / [Elektronnyy resurs] / Rezhym dostupu do materialiv: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf [In Ukrainian]

10. Analitychna informatsiia shchodo dotrymannia profesiinymy uchasnykamy fondovoho rynku prudentsiinykh normatyviv [Analytical in formation about professional stock market participants` compliancewith

prudential standards] / NKTsPFR / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu do materialiv: http://www.nssmc.gov.ua/activities/prud/ analitika %20prud [In Ukrainian]

11. Proekt Polozhennia shchodo prudentsiinykh normatyviv profesiinoi diialnosti na fondovomu rynku ta vymoh do systemy upravlinnia ryzykamy (doopratsovanyi ta skhvalenyi dlia opryliudnennia 08.09.2015) [Draftof Regulation on Prudential Requirements for Professional Activity on the Stock Market and Requirements for Risk Management (revised and approved for publication 08/09/2015)] // Ukrainska Asotsiatsiia Investytsiinoho Biznesu / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu do materialiv: http://www.uaib.com.ua /aktual_kua/prud_nagliad/202597.html [In Ukrainian]

12. Kantsir, I. A. «Derzhavne rehuliuvannia finansovoi systemy Ukrainy» [State regulation of the financial system of Ukraine] // Tehnologicheskiy audit i rezervyi proizvodstva, No. 2/2 (16). — Kharkiv: PP «Tekhnolohichnyi tsentr» (2014). — S. 58—64. [In Ukrainian]

13. Dyrektyva Rady 85/611/IeES «Pro uzghodzhennia zakoniv, pidzakonnykh ta administratyvnykh polozhen, shcho stosuiutsia instytutiv spilnoho (kolektyvnoho) investuvannia v tsinni papery, shcho pidliahaiut obihu (ICI)» vid 20 hrudnia 1985 roku. [For the sake of Directive 85/611/ES «Oncoordination of laws,regulations and administrativeprovisions relating toundertakings for collective (collective) investment in securitiesthat are subject totreatment»] / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_293/page [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 30 вересня 2015 р.

УДК 336.76:330.3

Дегтярева Наталия Владимировна,
канд. экон. наук, доц.,
доцент кафедры финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:dnatalia62@yahoo.com
Левченко Екатерина Михайловна,
аспирант кафедры финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:Katrinka777@ukr.net

Пруденциальный надзор в сфере управления активами

АННОТАЦИЯ. Рассмотрен процессстановления пруденциального надзора в сфере управления активами в Украине. Показатели выполнения отечественными компаниями по управлению активами (КУА) пруден-

циальных нормативов проанализированы с помощью графического и табличного методов. Данные о соблюдении установленных нормативов и низкая транспарентность КУА свидетельствует о недостаточной эффективности пруденциального надзора за деятельностью в сфере управления активами в Украине. Необходимость имплементации европейских директив и рекомендаций по пруденциальному надзору и риск-менеджментутребует усовершенствований пруденци-альных нормативов профессиональных участников фондового рынка. Результаты исследования правовых основ и практики осуществления пруденциального надзора в сфере управления активами указывают на необходимость разработки показателей, соблюдение которых направлено на обеспечение защиты интересов инвесторов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: пруденциальный надзор, компания по управлению активами, институциональный инвестор, регулирование фондового рынка.

UDC336.76:330.3

Degtyaryova Nataliya Volodymyrivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Department of Financial markets,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1,Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:dnatalia62@yahoo.com
Levchenko Kateryna Myhailivna,
Postgraduate, Department of financial markets,
Kyiv National Economic University named afterVadym Hetman
(54/1,Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: Katrinka777@ukr.net

Prudential supervision in the sphere of asset management activity

ABSTRACT.The formation process of prudential supervision in the asset management of Ukraine was observed. The prudential standards indicators of asset management companies (AMCs) were analyzed using graphical and tabular methods. Information on compliance of established standards and low transparency AMC indicates inef-ficiency of prudential supervision of asset management in Ukraine. The need for implementation of European directives and recommendations on prudential super-vision and risk management demands prudential standards of professional stock market participants haveto be improved. Results of the study of the legal framework and practice of prudential supervision in the sphere of asset management point to the need of developing indicators, the aim of which is protecting the interests of investors.

KEY WORDS: prudential supervision, asset management company, institutional investor, the stock market regulation.

УДК 336.761

Кікоть Олександр Юрійович,
здобувач кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
викладач Дніпродзержинського технологічного коледжу
Дніпродзержинського державного технічного університету
(51909, Україна, Дніпродзержинськ, пр. Конституції, 2а)
E-mail: kikot-1980@mail.ru

АУКЦІОНИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

АНОТАЦІЯ. У статті детально розглянуто особливості використання аукціонів в якості механізму реалізації та ціноутворення на ринку цінних паперів. Особлива увага приділена визначенню таких понять як механізм ціноутворення та механізм реалізації цінних паперів. Розглянуто роль продавця та покупців цінних паперів у виборі реалізаційного механізму. Виділено та охарактеризовано основні види реалізаційних механізмів, які використовуються для продажу цінних паперів на фінансових ринках. Проведено загальний огляд ринку цінних паперів, який показав провідну роль аукціонів як механізму реалізації та ціноутворення на даному ринку. Досліджено сегменти ринку цінних паперів, на яких в якості механізму реалізації використовуються аукціони; запропоновано загальне визначення аукціонів цінних паперів; проаналізовано особливості застосування аукціонів для реалізації цінних паперів; розглянуто переваги і недоліки використання аукціонів у порівнянні з іншими реалізаційними механізмами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: цінні папери, торгівля цінними паперами, механізм ціноутворення, аукціон, державні боргові зобов'язання, приватизація, первинне публічне розміщення, біржова торгівля.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За кілька останніх десятиріч роль цінних паперів у фінансуванні діяльності держави та приватних компаній значним чином зросла. Найскладнішим питанням, пов'язаним з емісією і торгівлею цінними паперами, виступає встановлення ціни та, у випадку боргових зобов'язань, відсотків за використання коштів. У сучасних умовах вартість цінних паперів і відсоткових виплат за ними визначаються у результаті взаємодії продавців (емітентів) і покупців (інвесторів) цінних паперів у рамках певного реалізаційного механізму. Таким чином, розуміння природи існуючих механізмів реалізації цінних паперів і притаманних їм механізмів ціноутворення покращить можливості розробки та вибору оптимального реалізаційного механізму, який дозволятиме досягати цілей реалізації найкращим чином.

Одним із найпоширеніших механізмів реалізації цінних паперів виступають аукціони. Поглиблене дослідження їх природи, особливостей використання, переваг і недоліків у порівнянні з іншими реалізаційними механізмами зробить вибір на користь аукціонів обґрунтованішим і підвищить ефективність їх застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок цінних паперів — один із найпопулярніших сегментів фінансового ринку серед наукових дослідників. Безліч наукових робіт досліджували та продовжують досліджувати найрізноманітніші аспекти функціонування ринку цінних паперів. З відповідною літературою можна ознайомитися в одному з багатьох навчальних посібників з даного питання (наприклад, див. [1, 2] або [3]). З іншого боку, хоча ринок цінних паперів постійно знаходиться в центрі уваги науковців, попередні дослідження практично ігнорують такий важливий елемент ринку цінних паперів як механізм їх реалізації. Переважна більшість наукових робіт досліджує природу та особливості цінних паперів, умови та особливості обігу цінних паперів [1], визначення їх ціни, оцінку ризику, який притаманний тим чи тим цінним паперам, та алгоритми формування оптимального портфеля цінних паперів [3]. Тобто, в рамках певних досліджень науковці звертали увагу на реалізаційний механізм, зазвичай описуючи певні правила та методи реалізації того чи того виду цінних паперів [2]. Однак, нам невідомі систематичні наукові дослідження, присвячені використанню реалізаційних механізмів на ринку цінних паперів взагалі та аукціонів зокрема.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Враховуючи той факт, що одним із найпоширеніших механізмів продажу цінних паперів виступають аукціони, вважаємо за доцільне основним напрямком дослідження даної роботи визначити саме вивчення масштабів, ролі та особливостей використання аукціонів на ринку цінних паперів; їх природи, особливостей застосування, переваг і недоліків у порівнянні з іншими реалізаційними механізмами.

Формулювання мети і завдання дослідження. Основною метою даного дослідження виступає визначення місця, ролі та особливостей використання аукціонів як одного з провідних механізмів реалізації цінних паперів на фінансових ринках. Для досягнення даної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути процес реалізації цінних паперів, виділити та охарактеризувати провідні механізми реалізації цінних паперів, розглянути ринкові ситуації, в яких для реалізації цінних паперів використовуються аукціони, визначити сутність аукціонів цінних паперів, проаналізувати особливості застосування аукціонів для реалізації цінних паперів, дослідити переваги та недоліки використання аукціонів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найгострішою проблемою емітентів і власників цінних паперів, які мають намір їх реалізувати, виступає встановлення оптимальної ціни реалізації[1]. Саме вона визначатиме ступінь доходності відповідної операції, а тому впливатиме на результати господарської діяльності продавця цінних паперів. Так, невірно встановлена ціна емісії цінних паперів може не тільки призвести до прямих фінансових збитків, а й, виступаючи сигналом про загальний стан справ у компанії або державі, похитнути довіру контрагентів та інвесторів до емітента.

Зрозуміти вплив ціноутворення на ринку цінних паперів на макрорівні можна з того факту, що такі біржові індекси, як: PFTS Index, DJIA, MICEX Index, FTSE 100 Index, Shanghai Composite Index та інші поряд з валютним курсом виступають найчастіше вживаними індикаторами стану як національної, так і глобальної економіки[2]. Не менш важливим є механізм ціноутворення і для держави, як основного регулятора ринку цінних паперів.

Не дивно, що практика торгівлі виробила багато різноманітних механізмів реалізації та визначення реалізаційних цін на цінні папери [2]. Серед них одне з провідних місць посідають аукціони, як особливий механізм продажу цінних паперів, який основується на конкуренції покупців за право придбати весь або частину виставленого на торги пакету цінних паперів. Аукціони використовуються державними органами для здійснення емісії боргових цінних паперів, фондами державного майна — для при-

---

[1]Під оптимальною ціною ми розуміємо ціну, яка дозволяє продавцю найкращим чином досягти власних цілей. Зазвичай, це буде ціна, яка максимізує дохід продавця. Також, далі по тексту поняття ціни включатиме не тільки реалізаційну вартість цінного паперу, а й відсоткові виплати за ним, у разі їх наявності.

[2]Остання хвиля фінансової кризи, яка почалася в Китаї, підтверджує це спостереження. У центрі уваги знаходилися два основні фінансові показники: курс Китайської валюти (юань) та значення індексу Шанхайської фондової біржі (Shanghai Composite Index). З розповсюдженням кризи увага переключилася і на провідні фондові індекси та курси валют інших країн світу.

ватизації державних підприємств, компаніями — для здійснення випусків цінних паперів [1]. Аукціони та аукціон-подібні механізми широко використовуються в практиці біржової торгівлі [4].

Використання аукціонів на ринку цінних паперів. Наявність значних переваг (табл. 1), у порівняні з іншими механізмами реалізації цінних паперів, пояснює значну розповсюдженість аукціонів на фінансових ринках. Один із найбільших сегментів ринку цінних паперів, який функціонує на основі аукціонів, — це ринок первинної емісії державних і муніципальних боргових зобов'язань. Більшість країн світу для випуску різноманітних державних боргових цінних паперів використовують саме аукціони [5]. Обсяги загальної річної емісії даного типу цінних паперів у всьому світі на аукціонах сягають більше десяти трильйонів доларів. Так, у 2014 році, тільки в США було проведено 270 публічних аукціонів на загальну суму приблизно $7 трлн. У Японії — 149 аукціонів на загальну суму ¥507,2 трлн, а в Німеччині — 69 публічних аукціонів на загальну суму €212 млрд. В Україні, наприклад, первинне розміщення ОВДП відбувається з використанням аукціонів Міністерства фінансів. Річний обсяг розміщення ОВДП, номінованих у гривні, на аукціонах у 2012 році склав 35,9 млрд грн, у 2013 — 50,5 млрд грн, у 2014 — 67,1 млрд грн. Статистику по іншим країнам можна подивитися на веб-сайтах державних органів влади, які відповідають за організацію відповідних аукціонів.

Іншим значним сегментом ринку цінних паперів, який функціонує на основі аукціонів, виступає ринок злиття та поглинань акціонерних компаній, їх відокремлених підрозділів або купівля та продаж контролюючих пакетів акцій. Так, до половини усіх транзакції на ринку злиття та поглинань відбувається за допомогою аукціонів. Враховуючи, що світовий ринок злиття та поглинань у 2014 році сягнув $3,23 трлн, у Сполучених Штатах він склав $1,41 трлн, а найбільші угоди сягаються десятків мільярдів доларів, важливість аукціонів, як механізму реалізації на цьому ринку, важко переоцінити.

Важливим сегментом ринку цінних паперів, на якому регулярно застосовуються аукціони, виступають державні приватизаційні конкурси. Так, Фонд державного майна України для реалізації пакетів акцій державних підприємств використовує саме аукціони [6]. Найбільшим за обсягом реалізації аукціоном ФДМУ став продаж ОАО «Криворіжсталь». Міжнародна компанія Mittal

Steel Germany Gmb виграла аукціон, сплативши 24,2 млрд грн. Інші країни світу також віддають перевагу аукціонам під час проведення приватизації державної власності [7, 8]. Взагалі, основні переваги аукціонів, такі як: прозорість, публічність, зрозумілість, об'єктивність, простота участі в торгах і стимулювання конкуренції серед покупців, роблять цей механізм реалізації незамінними для проведення приватизації державних підприємств.

Аукціони також використовуються для здійснення первинних і подальших розміщень акцій, корпоративних облігацій та інших цінних паперів. Компанії та інвестиційні банки можуть використовувати аукціони для IPO в чистому вигляді або як частину гібридного механізму ціноутворення. Так, IPO відомої компанії Google відбувалося саме через аукціон. Пік популярності аукціонів для проведення IPO прийшовся на 80-ті та 90-ті роки XX ст., а останнім часом використання чистих IPO аукціонів значно зменшилося. На даний момент IPO аукціони використовуються у США, Франції, Ізраїлі, Індії та деяких інших країнах [9, 10]. На сучасному етапі аукціони частіше складають частину гібридного механізму IPO ціноутворення [9]. Також, деякі науковці вважають потенціал використання аукціонів для здійснення IPO повністю невичерпаним [11].

У біржовій торгівлі аукціони та аукціон-подібні реалізаційні механізми займають одне з провідних положень. Стандартизованість, прозорість, об'єктивність, відносно низькі затрати на організацію, простота участі в торгах і швидкість реалізації роблять аукціони незамінним реалізаційним механізмом біржової торгівлі. Подвійні аукціони лежать в основі сегмента біржового «ринка, орієнтованого на заявки» (англ. order-driven market). Найрозповсюдженішою у біржовій торгівлі являється процедура «неперервного співставлення замовлень» (англ. continuous order matching) або неперервно діючий аукціон. Іншим видом аукціону виступає «дискретний», або «залповий» аукціон (англ. call auction). Наприклад, такі процедури торгів є базовими на біржах ПФТС, УБ, ММВБ і багатьох інших. Гібридні механізми біржової торгівлі на основі аукціонів складають основу торгівлі на таких провідних біржах світу, як Нью-йоркська фондова біржа та «Насдак». Зазначені аукціон-подібні та гібридні механізми використовуються для біржової торгівлі як базовими, так і похідними цінними паперами.

Механізм реалізації цінних паперів.

Навіть поверховий аналіз аукціонів дає можливість зробити висновок, що вони є ні що інше як особлива підгрупа механізмів продажу цінних паперів, яка відрізняється від інших механізмів, у першу чергу, саме специфічною процедурою встановлення ціни. Тому дослідження аукціонів цінних паперів передбачає розуміння того, що являє собою механізм реалізації цінних паперів. Спочатку, дамо авторське визначення реалізаційного механізму.

Механізм реалізації цінних паперів — це набір формальних і неформальних правил, процедур, методів, звичаїв, традицій і нормативних актів, які діють на певному сегменті ринку цінних паперів, та, згідно з якими, в результаті взаємодії продавців і покупців встановлюються умови продажу (ціна, кількість проданих цінних паперів, покупці, які отримують право придбати цінні папери, умови постачання, умови оплати та інше) відповідних цінних паперів.

З точки зору подавця, найважливішою частиною реалізаційного механізму виступає саме механізм визначення ціни або механізм ціноутворення. «Правильно» функціонуючий механізм ціноутворення, який, за умов асиметричної інформації серед учасників ринку та загальної невизначеності, здатен максимально правильно встановлювати відповідні ціни та відбивати цінові співвідношення, дозволяє продавцю встановити оптимальну або близьку до оптимальної ціну на цінні папери, забезпечуючи йому позитивні результати господарської діяльності. Тому, поряд з дослідженням особливостей функціонування аукціонів як механізму продажу цінних паперів, найбільшу увагу необхідно приділяти саме їх здатності виконувати функцію ціноутворення. На нашу думку, можна дати таке визначення механізму ціноутворення.

Механізм ціноутворення на цінні папери — це частина механізму реалізації, яка складається з набору формальних і неформальних правил, процедур, методів, традицій, звичаїв і нормативних актів, які діють на певному сегменті ринку цінних паперів, та, згідно з якими, в результаті взаємодії продавців і покупців встановлюється ціна реалізації цінних паперів.

Запропоновані визначення надають нам можливість розглядати аукціони саме в контексті механізмів, які використовується для реалізації цінних паперів.

Процес реалізації цінних паперів можна схематично представити в такому вигляді (рис. 1). Як ми бачимо, ключовим елементом реалізації цінних паперів виступає саме реалізаційний механізм, який забезпечує відповідну взаємодію між продавцем (-цями) і покупцями та визначає її результати.

У переважній більшості випадків продавець, як власник виставлених на продаж цінних паперів, володіє правом вибору механізму їх реалізації, а покупці лише приймають участь у процесі реалізації за правилами вибраного продавцем механізму[3]. Наприклад, міністерства фінансів більшості країн світу самостійно вибирають формат проведення аукціонів державних облігацій, казначейських векселів і нот [13]. Фонди державного майна вибирають формати проведення приватизаційних аукціонів [8], інвестиційні банки, за дорученнями компаній емітентів, вибирають формат залучення інвесторів [9, 14], а біржові торговельні площадки — формат проведення біржових торгів [4].

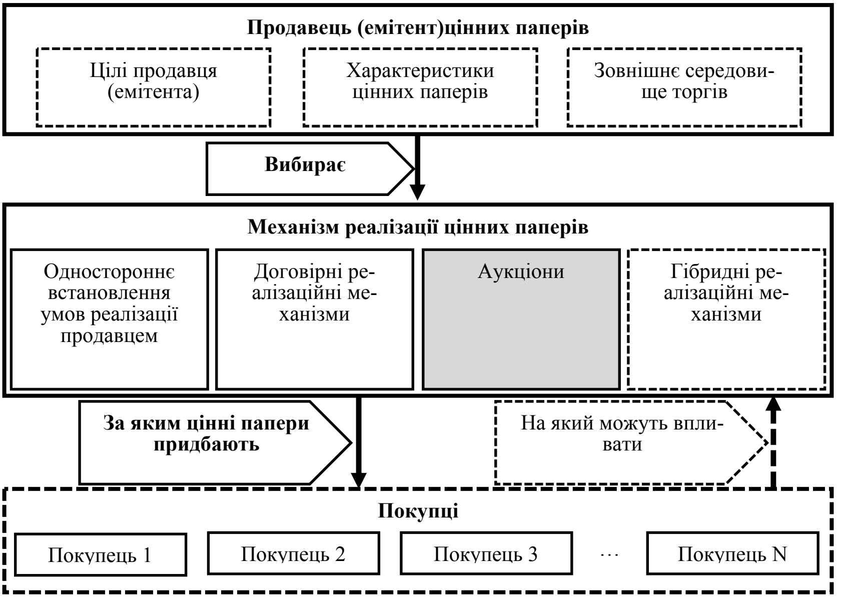

Рис. 1. Процес реалізації цінних паперів

Джерело: розроблено автором самостійно.

[3] Слід зазначити, що можливості продавця у виборі механізму реалізації обмежені його здатністю гарантувати дотримання встановленого механізму реалізації в разі негативного, для продавця, результату [12].

На вибір механізму реалізації продавцем, у першу чергу, впливають цілі, які він бажає досягти в результаті реалізації. Наприклад, якщо продавець бажає збільшити конкуренцію серед покупців, він вибиратиме один з аукціонів, а якщо він бажає обмежити коло потенційних покупців, він, скоріше за все, скористається переговорами. Він також буде використовувати переговори з метою зменшення публічності транзакції. Необхідність швидко реалізувати пакет цінних паперів потребує більш стандартизованих механізмів, а специфічні умови продажу — більш індивідуалізованих. Зменшити вплив покупців на визначення ціни можливо встановлюючи ціну самостійно. Гібридні реалізаційні механізми використовуються для досягнення комплексних цілей.

Характеристики виставлених на реалізацію цінних паперів, частота та обсяги торгів ними також, значним чином, впливають на вибір реалізаційного механізму. Наприклад, з метою стандартизації та автоматизації торгів, що повторюються, продавець буде вибирати механізм реалізації серед аукціонів. Одиничні торги або первинне публічне розміщення, скоріше за все, включатиме в один з етапів переговорний процес. Подільні пакети цінних паперів будуть реалізовуватися на множинних аукціонах, а неподільні — на одиничних [15]. Цінні папери зі стабільною та публічно відомою ціною можуть реалізовуватися шляхом одностороннього встановлення ціни продавцем, а цінні папери з ціною, яка змінюється швидко та непередбачувано, потребують залучення покупців до процесу ціноутворення.

Зовнішнє середовище торгів включає: потенційних учасників торгів; наявність інших сторін, зацікавлених у результатах торгів; необхідність і наявність зовнішнього публічного або державного контролю за процесом проведення торгів; організованість торгів; наявність і кількість торгівельних площадок, на яких торгується даний тип цінних паперів; стан економічного середовища взагалі та стан ринку цінних паперів зокрема; інформаційне забезпечення функціонування ринку цінних паперів і т.д. Наприклад, підвищений публічний контроль потребуватиме прозорих і стандартизованих реалізаційних механізмів з необмеженим (у рамках загального права приймати участь у торгах) доступом потенційних покупців. Таким вимогам задовольняють саме аукціони. Наявність багатьох потенційних покупців також сприяє використанню аукціонів. З іншого боку, відсутність організованих торгів, зазвичай, сприяє використанню переговорного процесу в якості реалізаційного механізму.

Участь покупців у виборі механізму реалізації цінних паперів обмежена та, частіше за все, опосередкована. Продавці, маючи можливість вибирати реалізаційний механізм самостійно та розуміючи існуючий конфлікт інтересів з покупцям, не дозволяють їм прямо приймати участь у його виборі. Проте, покупці, своєю поведінкою у рамках вибраного продавцем механізму, можуть впливати на подальший вибір продавця. Наприклад, підвищена вразливість певного механізму реалізації цінних паперів до махінацій з боку покупців може призвести до його заміни продавцем в майбутньому.

Аукціони як механізм реалізації цінних паперів. Особливості використання аукціонів для реалізації цінних паперів можна краще зрозуміти у порівнянні з іншими реалізаційними механізмами. До основних видів реалізаційних механізмів відносять (див. рис. 1): 1) одностороннє встановлення продавцем умов реалізації; 2) встановлення умов реалізації шляхом переговорів; 3) встановлення умов реалізації на аукціоні; 4) гібридні механізми визначення умов реалізації. Необхідно додати, що існує безліч можливих варіацій реалізаційних механізмів у рамках певного їх типу. Враховуючи центральну роль механізму ціноутворення в процесі реалізації, у подальшому мова піде тільки про встановлення ціни цінних паперів, а інші умови реалізації будуть прийматися лише до уваги.

Одностороннє встановлення ціни продавцем. Цей реалізаційний механізм характеризується тим, що ціна встановлюються продавцем без будь якої участі покупця в цьому процесі. Потенційні покупці можуть лише приймати рішення про обсяг цінних паперів, який вони бажають придбати.

Відповідно, основною перевагою цього механізму виступає відносна швидкість самого процесу встановлення ціни. Однак, це не означає відсутність затримок з реалізацією виставленого на продаж пакету цінних паперів. Іншим недоліком цього реалізаційного механізму виступає велике «інформаційне навантаження» на продавця, який, для встановлення оптимальної ціни, повинен володіти великим обсягом ринкової інформації[4], практично

[4] Основними параметрами ринку, які повинен знати продавець для встановлення ціни, виступають попит та пропозиція цих і подібних цінних паперів.

недоступної для нього. Одностороннє встановлення ціни, в умовах підвищеної невизначеності, призводитиме до значних помилок, результатом яких будуть збитки продавця. При цьому, збитки продавця, в цьому випадку, не означають прибутки покупців. Втрати від неправильно встановленої ціни можуть понести обидві сторони транзакції. Тому, використання цього механізму на ринках цінних паперів доволі обмежене.

Встановлення ціни шляхом переговорів. На противагу попередньому механізму, встановлення ціни шляхом переговорів передбачає безпосередню та активну взаємодію покупця з продавцем у процесі встановлення ціни реалізації. Сам переговорний процес, не маючи стандартної процедури, може приймати різні форми та проходити за різноманітними сценаріями через необмежену кількість етапів і з невизначеним кінцевим результатом.

З одного боку, участь покупців і їх поведінка під час переговорів надають продавцю цінну інформацію стосовно попиту на цінні папери. Більш того, продавець отримує можливість дізнатися про рішення покупця та, навіть, змінити його, що неможливо за умовами механізму одностороннього встановлення ціни продавцем. З іншого боку, за цього механізму інтереси покупця знаходяться в прямому конфлікті з інтересами продавця. Розуміння цього конфлікту інтересів призводить до взаємної недовіри під час переговорів і відповідної стратегічної поведінки як з боку продавця, так і з боку покупців, спрямованої на зміну ціни у бажаному для себе напрямку. Найвидимішими проявами такої поведінки виступають різноманітні затримки в переговорному процесі або відмови від нього, навіть у тих випадках, коли обом сторонам вигідно позитивне завершення транзакції. Наприклад, нічим закінчилися довготривалі переговори по злиттю двох лідерів російської роздрібної торгівлі: «М. Відео» та «Ельдорадо».

Цей механізм реалізації цінних паперів набагато популярніший на ринку, ніж встановлення фіксованих цін. Особливо популярний цей механізм реалізації під час первинного розміщення цінних паперів, під час злиття або поглинання компаній і на позабіржовому ринку.

Встановлення ціни на аукціоні. Якщо в двох попередніх реалізаційних механізмах продавець відігравав ключову роль у визначенні ціни цінного паперу, то в аукціонах роль продавця обмежується визначенням правил проведення аукціонних торгів. Після цього ціна визначається в результаті конкуренції між потенційними покупцями за право придбати виставлений на торги пакет цінних паперів або його частину. Докладне дослідження сутності аукціонів можна знайти в роботі [15]. У цій статті ми приведемо адаптоване до ринку цінних паперів авторське визначення аукціонів.

Аукціон цінних паперів — це економічні відносини між продавцем (емітентом), посередником і покупцями, які передбачають, що продавець або найнятий ним посередник організовує у визначеному місті, у визначений час і за наперед визначеними та оголошеними правилами публічні конкурентні торги серед потенційних покупців, спрямовані на реалізацію дефіцитного пакету цінних паперів за максимально можливою ціною (цінами) покупцю-переможцю (або покупцям-переможцям), який запропонував у ході торгів найбільшу ціну.

Більшість механізмів реалізації цінних паперів на біржах також основані на принципах аукціонної торгівлі, а саме, є одним із видів подвійного аукціону. За правилами подвійного аукціону в торгах приймають участь не тільки покупці, а й продавці, які, в свою чергу, конкурують за право продати бажаний обсяг цінних паперів. Ціна визначається в результаті конкуренції як з боку покупців, так і з боку продавців.

Основною перевагою аукціонів виступає здатність цього реалізаційного механізму, за рахунок конкуренції, змушувати учасників торгів відкривати приватну ринкову інформацію, яка, в результаті торгів, втілюється у ціні відповідних цінних паперів. Тобто, аукціони дозволяють продавцю подолати невизначеність, пов'язану з відсутністю необхідної ринкової інформації. Другою важливою перевагою аукціонів виступає їх стандартизованість, а, відтак, зрозумілість, об'єктивність і прозорість. Іншою перевагою являється швидкість встановлення ціни та виконання транзакції. Не менш важливим є здатність аукціонів сприяти підвищенню конкуренції покупців за виставлений на торги пакет цінних паперів.

До головних недоліків аукціонів слід віднести їх відносно високу вразливість до різноманітних махінацій з боку покупців, спрямованих на зниження ціни. Узагальнення переваг і недоліків аукціонів у порівняні з іншими механізмами ціноутворення можна знайти в табл. 1.

Таблиця 1

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ АУКЦІОНІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Механізм ціноутворення	Переваги	Недоліки
Одностороннє встановлення ціни продавцем	- простота; - швидкість встановлення ціни	- велике «інформаційне навантаження» на продавця; - непрозорість процесу встановлення ціни; - відсутність прямого зворотного зв’язку; - висока імовірність встановлення «неправильної» ціни; - затримки в процесі реалізації; - відсутність механізму вибору покупця
Встановлення ціни шляхом переговорів	- висока гнучкість; - безпосередній обмін інформацією між продавцем та покупцем; - максимальне врахування вимого обох сторін	- унікальність; - складність; - необхідність спеціалізованих навичок і знань для ведення переговорів; - довільність у виборі покупця (-ців); - загострення конфлікту інтересів між продавцем і покупцями; - непрозорість встановлення ціни; - затримки в переговорному процесі; - відносно високі затрати на ведення переговорів; - позитивна імовірність не завершення взаємовигідної транзакції; - значний вплив ринкової влади на результати переговорів
Встановлення ціни на аукціоні	- стандартизованість, - прозорість; - зрозумілість; - об’єктивність; - публічність; - низькі затрати на організацію; - простота участі в торгах; - стимулювання конкуренції серед покупців; - швидкість встановлення ціни; - ефективна агрегація ринкової інформації; - швидкість реалізації; - низка імовірність не завершення транзакції	- вразливість до маніпуляцій з боку покупців; - відносно низька ефективність в умовах незначної конкуренції; - може сприяти змові між організатором аукціону та покупцями
Гібридні механізми	залежать від конкретного механізму.	залежать від конкретного механізму

Джерело: Розроблено автором самостійно.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Реалізаційний механізм відіграє найважливішу роль на ринку цінних паперів як на мікрорівні, так і на макрорівні. Основним елементом реалізаційного механізму виступає механізм ціноутворення. На основі проведеного нами загального огляду ринку цінних паперів, ми виділили такі основні механізми реалізації та ціноутворення: 1) одностороннє встановлення ціни продавцем; 2) встановлення ціни шляхом переговорів; 3) встановлення ціни на аукціоні; 4) гібридні механізми встановлення ціни. Наше дослідження показало також провідну роль аукціонів як механізму реалізації цінних паперів на фінансових ринках.

Глибший аналіз функціонування механізму реалізації взагалі та аукціонів зокрема потребує їх формальних визначень. Тому, в даній роботі ми запропонували авторські визначення механізму реалізації, механізму ціноутворення та аукціону цінних паперів. Розуміння сутності аукціонів дозволило нам виділити такі їх переваги: стандартизованість транзакцій, прозорість, публічність, об’єктивність, стимулювання конкуренції з боку покупців, швидкість встановлення ціни та швидкість реалізації цінних паперів. До основних недоліків аукціонів слід віднести: вразливість до маніпуляцій з боку покупців, відносно низьку ефективність в умовах незначної конкуренції та потенційну можливість сприяти змові між організатором аукціону та покупцями.

Результати даної роботи вказують на необхідність глибшого дослідження особливостей застосування аукціонів на фінансових ринках і можливостей теоретичної та емпіричної оцінки їх функціонування в якості механізму ціноутворення.

Бібліографічний список

1. *Базилевич В.Д.* Цінні папери / Базилевич В.Д., Шелудько В.М., Ковтун Н.В. та ін. — К. : Знання, 2011. — 1094 с.

2. *Жуков Е.Ф.* Рынок ценных бумаг: Учебник; 3-е изд. / под. ред. Жукова. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. — 567 с.

3. *Шарп У.* Инвестиции: Пер. с англ. / Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. — М.: ИНФРА-М, 2003. – XII, 1028 с.

4. *Майоров С. И.* Об аукционных механизмах биржевой торговли в практике группы ММВБ / С. Майоров // Рынок ценных бумаг. — 2009. — №5 (65). — С. 9—12.

5. *Brenner M.* Sovereign debt auctions: Uniform or discriminatory? / Brenner M., Galai D. and O. Sade // Journal of Monetary Economics. — 2009. — 56. — P. 267—274.

6. Фондові біржі та аукціони. Аукціони / Офіційний веб-сайт Фонду державного майна України, 2015 [Електронний ресурс], режим доступу до матеріалів: http://www.spfu.gov.ua/_layouts /SPFUSiteDefinition/ StockAuctions.aspx

7. *Boycko M.* Privatizing Russia / Boycko M., Shleifer A., Vishny R. — Cambridge, MA: MIT Press, 1997. — P. 176.

8. *Lieberman I. W.* Privatization in Transition Economies: The Ongoing Story / Lieberman I. W., Kopf D. J. // Contemporary Studies in Economic and Financial Analysis. — 2008. — Volume 90. — P. 374.

9. *Jagannathan R.* Share auctions of initial public offerings: Global evidence / Jagannathan R., Sherman A.G., Jirnyi A. // Journal of Financial Intermediation, July 2015, Vol. 24, Issue 3. — P. 283–311.

10. *Ярошевич В.И.* Механизмы первичного публичного размещения акций / Ярошевич В.И., Матвеев К.В. — Банкаўскі веснік. — 2014. — №10/615. — С. 46—52.

11.*Degeorge F.* Auctioned IPOs: The US evidence // Degeorge F., Derrien F., Womack K. L. // Journal of Financial Economics. — 2010. — 98. — P. 177–194.

12. *Milgrom P.* Auction Theory / Milgrom P. — Advances in Economic Theory: Fifth World Congress, ed. by T. Bewley, London: Cambridge University Press, 1987, 1—32.

13. *Garbade K. D.* The Treasury Auction Process: Objectives, Structure, and Recent Adaptations / Garbade K. D., Ingber J.F. // Current Issues in Economics and Finance, Federal Reserve Bank. — 2005, vol. 11, #2. — P.1—11.

14. *Гладчук К. М*. Особливості організації процесу IPO в сучасних умовах / Гладчук К.М. // Формування ринкової економіки. — 2010. — №23. — С. 413—422.

15.*Кікоть О.Ю.* Сутність та види аукціонів / Кікоть О.Ю. // Фінанси, облік і аудит. — 2015. — №25.

References

1. *Bazylevych V.D.* Tsinni Papery [Securities]// Bazylevych V.D., Sheludko V.M., Kovtun N.V. ta in. — K.: Znannia, 2011. — P.1094 [In Ukrainian]

2. *Zhukov E.F.* Rynok tsennykh bumag. Uchebnik. 3-e izdanie [Securities market. Textbook. 3-d edition] / pod. red. Zhukova. — M.: YUNITI-DANA, 2009. — P. 567 [In Russian]

3. *Sharp U.* Investytsii: per. s. angl. [Investment: translation from English] // Sharp U., Aleksander G., Bieli J. — Moskva: INFRA — M, 2003. — XII, p. 1028 [In Russian]

4. *Mayorov S.I.* Ob auktsionnykh mekhanizmakh birzhevoi torgovli v praktike gruppy MMVB [About auction mechanisms of exchange trade in

MICEX group] / Mayorov S.I. // Rynok tsennykh bumag, 2009, #5 (65). — P. 9—12. [In Russian]

5. *Brenner M.* Sovereign debt auctions: Uniform or discriminatory?// Brenner M., Galai D. and O. Sade // Journal of Monetary Economics. — 2009. — 56. — P. 267—274. [In English]

6. Fondovi birzhi ta aukstiony. Aukstiony. [Stock Exchanges and auctions. Auctions] / Ofitsiinyi web-sait Fondu derzhavnogo maina [Elektronnyi Resurs], Rezhym dostupu do materialiv: http://www.spfu.gov.ua/_layouts / SPFUSiteDefinition/StockAuctions.aspx [In Ukrainian]

7. *Boycko M.* Privatizing Russia / Boycko M., Shleifer A., Vishny R. — Cambridge, MA: MIT Press, 1997. — P. 176. [In English]

8. *Lieberman I. W.* Privatization in Transition Economies: The Ongoing Story// Lieberman I. W., Kopf D. J. // Contemporary Studies in Economic and Financial Analysis, 2008, Volume 90. — P. 374.

9. *Jagannathan R.* Share auctions of initial public offerings: Global evidence// Jagannathan R., Sherman A.G., Jirnyi A. // Journal of Financial Intermediation, July 2015, Vol. 24, Issue 3. — P. 283–311. [In English]

10. *Yaroshevich V.I.* Mekhanizmy pervichnogo publichnogo rozmeshcheniia aktsii [Mechanisms of Initial Public Offering of Stocks] / Yaroshevich V.I., Matveev K.V. // Bankayski vesnik. — 2014. — #10/615. — P. 46—*52.* [In Russian]

11. *Degeorge F.* Auctioned IPOs: The US evidence / Degeorge F., Derrien F., Womack K. L. // Journal of Financial Economics. — 2010. — 98. — P. 177–194. [In English]

12. *Milgrom P.* Auction Theory / Milgrom P. // Advances in Economic Theory: Fifth World Congress, edited by Truman Bewley, London: Cambridge University Press, 1987. — P. 1—32. [In English]

13. *Garbade K. D.* The Treasury Auction Process: Objectives, Structure, and Recent Adaptations / Garbade K. D., Ingber J.F. // Current Issues in Economics and Finance, Federal Reserve Bank, 2005, vol. 11, #2. — P. 1—11. [In English]

14. *Gladchuk K.M.* Osoblyvosti organizatsii protsesu IPO v suchasnykh umovakh[Peculiarities of organizing IPO process in modern environment] // Gladchuk K.M. // Formuvannia rynkovoi ekonomiky. — 2010. — #23. — P. 413—422. [In Ukrainian]

15. *Kikot O. Y.* Sutnist ta vydy auktsioniv [Nature and types of auctions] // Kikot O.Y. // Finance, accounting and audit. — 2015. — №25. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 23жовтня 2015 р.

УДК 336.761

Кикоть Александр Юрьевич,
соискатель кафедры менеджмента банковской деятельности,
ГВУЗ «КНЕУ имени Вадима Гетьмана»,
преподаватель Днепродзержинского технологического
колледжа Днепродзержинского государственного
технического университета
(51909, Украина, Днепродзержинск, пр. Конституции, 2а)
E-mail: kikot-1980@mail.ru

Аукционы на рынке ценных бумаг

АННОТАЦИЯ. В статье детально рассмотрены особенности использования аукционов в качестве механизма реализации и ценообразования на рынке ценных бумаг. Особенное внимание уделено определению таких понятий, как механизм ценообразования и механизм реализации ценных бумаг. Рассмотрена роль продавца и покупателей ценных бумаг в выборе реализационного механизма. Выделено и охарактеризовано основные виды реализационных механизмов, которые используются для продажи ценных бумаг на финансовых ринках. Проведен общий обзор рынка ценных бумаг, который показал ведущую роль аукционов как механизма реализации и ценообразования на данном рынке. Исследованы сегменты рынка ценных бумаг, на которых в качестве механизма реализации используются аукционы; предложено общее определение аукционов ценных бумаг; проанализированы особенности использования аукционов для реализации ценных бумаг; рассмотрены преимущества и недостатки использования аукционов в сравнении с другими реализационными механизмами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ценные бумаги, торговля ценными бумагами, механизм ценообразования, аукцион, государственные долговые обязательства, первичное публичное размещение, приватизация, биржевая торговля.

UDC 336.761

Kikot Oleksandr Yuriyovych,
Postgraduate, Department of Banking Management, Kyiv
National Economic University named after Vadym Hetman
Lector of Economics, Dneprodzerzhinsk College of Technologies,
Dneprodzerzhinsk State Technical University.
(2a, Konstytuzii Av., Dniprodzerzhynsk, 51909, Ukraine)
E-mail: kikot-1980@mail.ru

Auctions on securities market

ABSTRACT. The article provides a detailed study of peculiarities of using auctions as selling and price-setting mechanisms on securities markets. Special attention is given to defining such terms as the mechanism for selling securities and the price-setting mechanism. The role of the seller and buyers in selecting a securities selling mechanism is explored. The main types of selling *mechanisms that are used to sell securities on financial markets are singled out and thoroughly characterized. General review of securities markets revealed the leading role of auctions as a selling and price-setting mechanism. The segments of securities markets, on which auctions are utilized as a selling mechanism are studied; the general definition of the securities auction is provided; the peculiarities of using auctions for selling securities are analyzed; the advantages and disadvantages of auctions as compared to other selling mechanisms are carefully investigated.*

KEY WORDS: securities, securities trade, price-setting mechanism, auction, government debt securities, initial public offering, privatization, exchange trade.

УДК 336.1:336.5

Логвінов Павло Вадимович,
здобувач кафедри фінансів
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
головний економіст бюджетного відділу фінансового
управління Ужгородської міської ради
(88000, м. Ужгород, пл. Поштова, 3)
E-mail: mywork21@ukr.net

ФІНАНСОВЕ ВИРІВНЮВАННЯ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито практичні аспекти механізмів збалансування місцевих бюджетів, що виникають у вигляді бюджетних розривів вертикального та горизонтального рівня, шляхом використання трансфертної політики та інших інструментів, що є складовими дохідної частини бюджетного процесу. У результаті дослідження причин утворення бюджетних дисбалансів сформовано обґрунтування у частині дохідної та видаткової частин бюджету, наслідків, що виникають у випадку невідповідності цих елементів. Результати дослідження можуть використовуватись науковцями, працівниками місцевих фінансових органів та іншими учасниками бюджетного процесу.

Запропоновані елементи шляхів якісного наповнення бюджетів місцевого рівня у гармонійному поєднанні з практикою використанням прогресивних технологій бюджетування, як складової видаткової частини, матимуть соціальні наслідки мотивування свідомої сплати податків громадянами, що в подальшому зможуть впливати на розподіл таких ресурсів. Досліджено основні аспекти розширення фінансових повноважень місцевих бюджетів для збалансування. Розкрито алгоритм і порядок формування реверсної дотації та інших трансфертних елементів, що вперше використовуються у бюджетному процесі України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансове вирівнювання, балансування бюджетів, фіскальний дисбаланс, реверсна дотація, трансфертна політика, публічні фінанси, індекс податкоспроможності.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Згідно ст. 7 Бюджетного кодексу України [1], одним із принципів побудови бюджетної системи визначено правилом збалансованості, тобто повноваження на здійснення витрат бюджету, повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період. Для забезпечення принципу самостійності місцевих бюджетів і надання фінансової незалежності органам місцевого самоврядування, при виконанні покладених на них функцій, повинна приділятись значна увага вдосконаленню механізму балансування місцевих бюджетів.

У 2015 році Міністерство фінансів України виступило ініціатором проведення «Реформи міжбюджетних відносин» (далі — Реформа), що представлена Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 26.04.2015 № 79-19 [2]. Згідно до зазначеного закону, проведено ряд заходів (через відповідні зміни до Бюджетного кодексу України), що мають практичні наслідки розширення фінансових повноважень місцевих органів влади з метою досягнення збалансованості та фінансової автономії бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових досліджень і публікацій свідчить про наявність зацікавленості науковців, дослідників, практиків і громадськості до питань якісного реформування фіскально-бюджетного механізму держави.

Питання збалансованості бюджетів і пов'язані з цим теми бюджетних дефіцитів є спірним пунктом у академічних колах економіки та в політиці. Існує думка, що наявність збалансованого бюджету від року в рік — не бажане явище, дефіцит тягне за собою економію та раціональніше використання коштів. Проте, переважна більшість фінансистів і відповідальних посадових осіб вбачають незбалансованість бюджету, як явище негативного характеру.

Варто виокремити дослідників котрими проведені фундаментальні дослідження категорій, що є складовими системи фінансового вирівнювання територій і запропоновані конкретні шляхи для досягнення збалансованості бюджету, за допомогою якісного формування дохідної частини та виваженого здійснення видаткової частини місцевих бюджетів. При підготовці даного дослідження було використано практичні рекомендації на основі дослідження практики розвинених країн О. Молдована [3, 4], запропонованих шляхів якісного наповнення дохідної частини бюджетів і використання фінансового потенціалу територій М.П. Бадиди [5], А.Є. Буряченка [6], а також дослідження аспектів збалансованості державного бюджету Б.А Карпінського та О.В. Герасименко [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. На сьогоднішній день в Україні активно впроваджуються окремі елементи прогресивного бюджетування та вдосконалюються принципи наповнення місцевих бюджетів, виходячи з досвіду країн із розвиненою економікою, при цьому має місце недостатнє використання наукових результатів та адаптації моделей, що запозичуються від інших країн до українських реалій. У цьому моменті важливу роль має відігравати усвідомлений вектор для досліджень вітчизняних наукових доробків, що матиме реальне практичне значення та сприятиме якісному проведенню реформ фінансового спрямування.

Проблема збалансування бюджетів місцевого рівня є основною причиною комплексу заходів, що можна об’єднати під назвою «Реформа міжбюджетних відносин», яка представлена рядом змін [2] до Бюджетного кодексу України [1]. Приведення основних положень нормативно-правових документів, що утворюють собою Реформу, є складною для сприйняття, тому приведемо основні результати, що стосуються фіскально-бюджетного механізму у візуальному вигляді із детальними роз’ясненнями.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення причин незбалансованості бюджетів і можливостей використання практики розвинених країн для подолання такого явища без погіршення якості бюджетних послуг.

Завданнями дослідження є пошук дієвих інструментів для вирівнювання горизонтального та вертикального рівня незбалансованості. Дослідження механізму автоматичного розрахунку базової та реверсної дотації. Розкриття сутності категорії публічних фінансів, як складової фінансового вирівнювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ряд проблемних моментів місцевих фінансів, що історично дісталися органам самоврядування, та такі, які виникають внаслідок некоректного реформування. Це по-перше, незбалансованість бюджетів, по-друге, залежність від «центру», по-третє, «делеговані» повноваження, що не покриваються з формульного розрахунку, та звісно мережа установ, що історично дісталася у спадщину та слугує питомими статтями видаткової частини бюджету [2].

Як наслідок, на практиці значна частина місцевих фінансових органів у роботі отримують формулу, що спрощено виглядає як: **ВИДАТКИ ≠ ДОХОДИ.**

Процес «балансування» бюджетів тісно пов'язаний і переплітається з такими дефініціями, як «збалансованість доходів і видатків», «бюджетне регулювання», «фінансове вирівнювання» (у науковій літературі англ. «*fiscal equalization*»), є складовою міжбюджетних відносин і здійснюється за механізмом використання трансфертів (дотацій і субвенцій), проте питання незбалансованості є надзвичайно актуальним і складним для вирішення в існуючому правовому полі [8].

Нинішній етап розвитку фінансів місцевого рівняв Україні, можна охарактеризувати як чергову фазу активізації реформування бюджетно-фіскальної системи, що розпочалася у 2014 році із зміною влади та декларуванні європейського вектору розвитку країни. Варто відмітити деякі позитивні аспекти реформи, що має результати у наповненні бюджетів місцевого рівня та зауважити щодо необхідності комплексного підходу трансформування фінансової системи, у складі якої є елементи дохідної та витратної частини, що не можуть знаходитись у дисбалансі.

Зазначена в назві категорія публічних фінансів є відмінною від держаних фінансів, вона має важливе значення відносно глибини сприйняття сутності коштів, що є у розпорядженні громади та формуються ними, переважно за рахунок платників податків, та в подальшому не стають державними (чи бюджетними), а залишаються публічними. Фактично громадою, що визначена джерелом влади, надається право, управлінцям та політичним діячам відповідного рівня щодо акумулювання та подальшого розподілу коштів на найефективніших і найпотрібніших напрямках із першочерговим задоволенням інтересів самої громади. Даний приклад слугує для перенесення уваги від джерела утворення ресурсів до подальшого розподілу на користь громади, а не виключно на утримання державного апарату, здійснення функцій держави та громадян як двох порізнених частин. Платники податків бажають мати реальні права, для впливу на механізм витрачання публічних коштів із можливостями відкритого доступу до інформації, про шляхи та доцільність витрачання кожної гривні, що формує бюджет. Для цього серед розвинених країн було започатковано використання прогресивних технологій бюджетування, що мали ефективний результат ужитку в приватному секторі.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс — це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів територіальних одиниць, що мають однакові обсяги покладених на них завдань.

Зупинимось для детального розгляду та опису практичного механізму функціонування горизонтального вирівнювання, прогресивного явища у системі балансування бюджетів із використанням таких інструментів трансферної політики, як базова та реверсна дотація, що зображено на рис. 1.

Рівень бюджету	Вид надходжень для вирівнювання
➢обласні бюджети	✓*податок на прибуток підприємств* ✓*податок на доходи фізичних осіб*
➢бюджети міст обласного значення і районів ➢бюджети об'єднаних територіальних громад	✓*податок на доходи фізичних осіб*
➢м. Київ	✓*вирівнювання не здійснюється*

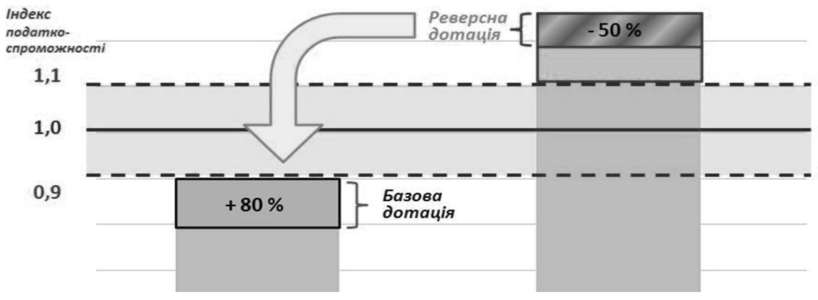

Рис. 1. Механізм горизонтального балансування бюджету місцевих органів

Джерело: матеріали Міністерства фінансів України.

Позитивним явищем, що стосується механізму балансування бюджетів горизонтального рівня, є автоматизована процедура надання та вилучення трансфертів у вигляді базової та реверсної дотації.

Варто зазначити, що згідно п. 2 ст. 97 Бюджетного кодексу України [1], порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам і розподіл додаткових дотацій між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України. Позитивним фактором ухвалених змін до Бюджетного кодексу України є уніфікація нормативів і створення певних стимулюючих умов для збільшення дохідної частини місцевих бюджетів. Мається на увазі такі алгоритми перерозподілу та збалансування, відповідно до ст. 98 і 99 зазначеного нормативного документу, що регулюють порядок горизонтального збалансування (вирівнювання) бюджетів територіальних одиниць.

Базовим елементом системи балансування є «індекс податкоспроможності», що може значно варіюватися, проте середнє значення встановлено на рівні 1. Показник від 0,9 до 1,1 не передбачає трансферти для бюджетів, це стосується як вилучень, так і дотацій. Відповідно при показнику податкоспроможності менше 0,9 передбачається «підтягування» показника за рахунок базової дотації, що встановлюється у розмірі 80 % від показника до 0,9. При умові функціонування бюджету, що взагалі не має доходів за показником податкоспроможності (показник = 0), то такий бюджет має отримати за рахунок базової дотації 72 %, або це еквівалентно показнику 0,72. Даний показник розраховується таким чином :

БАЗОВА ДОТАЦІЯ = 0,9 *80 % = 0,9*0,8 = 0,72 %.

Джерелом формування базової дотації встановлено ті бюджети, де показник податкоспроможності більше показника 1,1. Механізмом передбачено вилучення половини (50 %) від перевищення показника, що перевищує значення 1,1. Особливістю є розподіл бюджетів на дві групи:

1) міста обласного значення та райони, де для балансування використовується норматив у 60 % ПДФО;

2) обласні бюджети, де відповідний норматив складає 15 % ПДФО, 10 % податку на прибуток.

Запропонований Міністерством фінансів механізм бюджетного регулювання та вирівнювання (горизонтального рівня) податкоспроможності відповідного бюджету є прогресивнішою системою вирівнювання податкоспроможності.

Така система сприятиме зацікавленості місцевих органів влади до залучення додаткових надходжень і розширення наявної бази оподаткування.

При цьому вирівнювання здійснюється на основі двох податків:

- податком на прибуток підприємств приватного сектору економіки (10 %) — стосується обласних бюджетів;

- податком на доходи фізичних осіб — по бюджетах міст, районних та обласних бюджетів.

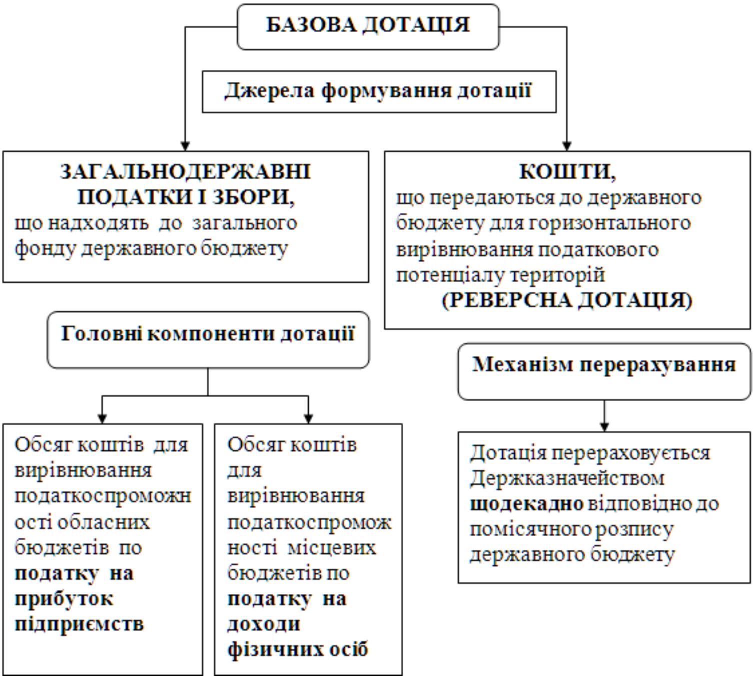

Рис. 2. Складові розрахунку та надання базової дотації

Джерело: Розроблено автором на основі матеріалів «Спільнота практик місцевого самоврядування», режим доступу: http://udl.despro.org.ua/index.php?

Вертикальний фіскальний дисбаланс — це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи того рівня влади, регіонального або місцевого, з обсягами завдань і обов'язків, які на нього покладаються у процесі розподілу компетенції між центральною, регіональною і місцевою владою.

Явище незбалансованості вертикального рівня має принципово інші причини виникнення (шляхи його збалансування представлено на рис. 3).

Вертикальний розрив — це різниця між фінансовою спроможністю і видатковими повноваженнями бюджетів місцевого рівня, що вирішується шляхом надання міжбюджетних трансфертів.

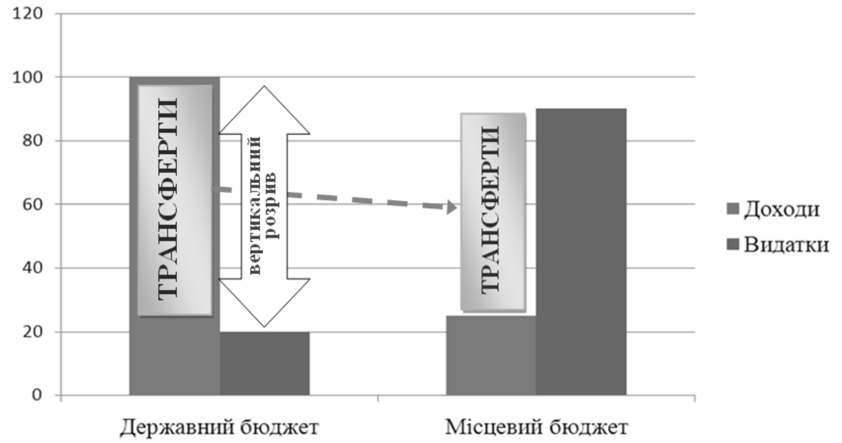

Рис. 3. Вертикальний розрив фінансової спроможності місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором

Варто відмітити, що вирівнювання вертикальних дисбалансів шляхом використання трансфертних інструментів є загально прийнятою практикою розвинених країн, проте частка таких трансфертів є значно меншою ніж в Україні і коливається в межах 50 %, у наших умовах аналогічний показник сягає 90 % по окремим бюджетам, що свідчить про податкову неспроможність певних територій за існуючих фіскальних правил.

Вертикальні фіскальні дисбаланси можна усунути такими заходами:

- центральна влада або влада вищого територіального рівня може взяти на себе частину обов’язків із надання державних і громадських послуг і тим самим зменшити коло обов’язків того рівня влади, в якого виник вертикальний фіскальний дисбаланс; — запровадження тим рівнем влади, який має вертикальний фіскальний дисбаланс, додаткових податків або підвищення податкових ставок у межах відповідних територій;

- передача центральною владою частини своїх податків тому рівню влади, який має такий дисбаланс;

- за рахунок надання центральною владою грантів (грошової допомоги із спеціального фонду), субсидій та інших трансфертів.

Приведені складові фіскального дисбалансу повинні вирішуватись спільними зусиллями представників різного рівня виконавчої влади за допомогою інструментів збалансування або фінансового вирівнювання із розробкою необхідної нормативно-правової документації представниками законодавчої влади.

Відповідно до ст. 96 Бюджетного кодексу України [1], до складу міжбюджетних трансфертів відносяться такі інструменти:

1) базова дотація, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій (механізм розрахунку та надання представлено на рис. 2);

2) субвенції;

3) реверсна дотація, що передається до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій (представлено на рис. 1);

4) додаткова дотація.

Варто зупинитися на детальному розборі окремих аспектів реформи міжбюджетних відносин, що стосується збалансування як індикатора зваженого бюджетного планування. Вперше місцевим органам влади створюються умови для збільшення фінансової автономії, бюджетної самостійності та надання більших прав у бюджетному процесі.

Передбачено норми, які сприятимуть переходу від триступеневої до двоступеневої бюджетної системи та формуванню самодостатніх територіальних громад.

З метою стимулювання громад до об'єднання в рамках реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування передбачено, що громади, які будуть об'єднуватися відповідно до критеріїв, визначених Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», матимуть [9]:

- такі ж повноваження, як і міста обласного значення;
- прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Таблиця 1

Основні аспекти розширення фінансових повноважень місцевих бюджетів для збалансування

Місцевим бюджетам дозволено	Роз'яснення
Самостійно (не чекаючи затвердження державного бюджету), формувати та затверджувати місцеві бюджети	Бюджетним кодексом визначено лише кінцевий термін затвердження місцевих бюджетів — 25 грудня року, що передує плановому

Закінчення табл. 1

Місцевим бюджетам дозволено	Роз'яснення
Спрощено процедуру надання місцевих гарантій та здійснення запозичень	Стосовно міжнародних фінансових організацій — шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди», у разі неотримання висновку Мінфіну протягом місяця з дня подання заявки
Надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім міським радам міст обласного значення	Раніше запозичення могли здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад 300 тис. жителів
Право самостійно вибирати установи обслуговування частини бюджету	Стосується обслуговування коштів бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ
Міністерство фінансів не визначатиме і не доводитиме до місцевих бюджетів індикативні показники доходів	Місцеві бюджети на самостійно визначають обсяги надходжень наоснові закріплених дохідних джерел
Формування єдиного кошика доходів	Без поділу на I та II кошики, та розширення джерел його формування.
Балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій	Визначено механізм розрахунку базової та реверсної дотації. Обсяги цих дотацій можуть бути розраховані місцевими органами влади самостійно, оскільки в основі їх розрахунку є показники офіційної казначейської звітності

Джерело: Розроблено автором на основі даних Міністерства фінансів України

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Під балансуванням місцевих бюджетів розуміють фінансове вирівнювання, з метою усунення вертикальних і горизонтальних фінансових дисбалансів місцевих бюджетів. Податковий і Бюджетний кодекси України хоча і допомогли врегулюванню великої кількості спірних питань, проте з огляду на низьку ефективність механізмів наповнення та використання коштів, складного податкового адміністрування і ведення обліку являються не дієвими та такими, що потребують доопрацювання. В першу чергу із мотивованим, якісним та осмисленим використанням досвіду розвинених країн.

Збалансований бюджет, це бюджет, у якому доходи дорівнюють видаткам. Таким чином, у збалансованому бюджеті відсутні явище дефіциту або профіциту бюджету. Фактично це стосується бюджету, який не має дефіциту, оскільки профіцит не створює розриву з мінусовим сальдо у видатковій частини бюджету.

Та найбільшим ризиком, котрий виникає в процесі реалізації організаційних змін фіскального процесу, є наявність політичної складової. Політики регулярно апелюють на прозорості та ефективності виділених державних ресурсів, проте на практиці не реалізовують усні декларації. Своєчасний і якісний науковий супровід реформ, політичний тиск і активізація громадського суспіль-ства є сприятливим середовищем, що створює прозорі, чесні зрозумілі умови для платників податків,як суб'єктів дохідної складової бюджету та подальшого алгоритму цільового, продуктивного розподілу коштів, що матиме найбільші вигоди для певної громади та суспільства.

Бібліографічний список

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1386783536418924?test=NOaMfL2dtr589U46Zi/Iv3nHHI4eEs80msh8Ie6.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 26.04.2015 № 79-19, [Режим доступу]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19.

3. *Молдован О*. Реформа державних фінансів: заробляти навчилися, витрачати — ще ні // Дзеркало тижня. Україна. — №38. — 21.10.2011 р., [Режим доступу]: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/reforma_derzhavnih_finansiv_zaroblyati_navchilisya,_vitrachati__sche_ni.h.

4. *Молдован О.О*. Як провести успішну податкову реформу: досвід Словаччини для України // Дзеркало тижня. Україна. — №38. — 15.10.2010 р. — [Режим доступу]: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/yak_provesti_uspishnu_podatkovu_reformu_dosvid_slovachchini_dlya_ukrayini.html.

5. *Бадида М.П.* Податкова база місцевого самоврядування: монографія. — Ужгород, 2010. — 408 с. — С. 121.

6. *Буряченко А.Є.* Фінансовий потенціал регіонального розвитку: монографія. — К.: КНЕУ, 2013. — 342 с. — С. 261—267.

7. *Карпінський Б. А., Герасименко О.В*. Основи збалансованості фінансової системи держави // Фінанси України. — 2003. — № 1. — С. 77—81.

8. *Логвинов П.В., Буряченко А.Е.* Опыт проведения Общей реформы управления публичными финансами Словацкой Республики для сбалансирования бюджета Украины. Проблемы современной экономики:

сборник материалов. — Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2014. — 192 с. — С. 83—87.

9. Про добровільне об’єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-19 [Режим доступу]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19.

References

1. Byudzhetnyj kodeks Ukrayiny [Budget Code of Ukraine] 08.07.2010 № 2456-VI [Electronic resource] — [Access mode]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1386783536418924?test=NOaMfL2dtr589 U46Zi/Iv3nHHI4eEs80msh8Ie6.[In Ukrainian]

2. Pro vnesennya zmin do Byudzhetnogo kodeksu Ukrayiny shhodo reformy mizhbyudzhetnyh vidnosyn [On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the reform of intergovernmental relations], ZakonUkrayiny, 26.04.2015 № 79-19 [Access mode]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19. [In Ukrainian]

3. Moldovan O. Reforma derzhavnyh finansiv: zaroblyaty navchylysya, vytrachaty — shhe ni [The reform of public finances, learn to earn, spend — not yet] / Dzerkalotyzhnya. Ukrayina №38, 21.10.2011, - [Access mode]: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/reforma_derzhavnih_finansiv_zaroblyati_navchilisya_vitrachati__sche_ni. [In Ukrainian]

4. Moldovan O.O. Yak provesty uspishnu podatkovu reformu: dosvid Slovachchyny dlya Ukrayiny [How to make a successful tax reform experience of Slovakia to Ukraine]. // Dzerkalo tyzhnya. Ukrayina №38, 15.10.2010 p. -[Access mode]: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/yak_provesti_uspishnu_podatkovu_reformu_dosvid_slovachchini_dlya_ukrayini.html. [In Ukrainian]

5. Badyda M.P. Podatkova baza miscevogo samovryaduvannya: monografiya [The tax base of local governments: monograph] — Uzhgorod, 2010. – P. 121 [In Ukrainian]

6. Buryachenko A.E. Finansovyj potencial regionalnogo rozvytku: monografiya[The financial potential of regional development: monograph]– K.: KNEU, 2013. – P. 261—267 [In Ukrainian]

7. Karpinskyj B., Gerasymenko O. Osnovy zbalansovanosti finansovoyi systemy derzhavy [Fundamentals of balancing financial system] // Finance of Ukraine. — 2003. — № 1. — P. 77—81. [In Ukrainian]

8. Logvinov P.V., Buryachenko A.E. Opyt provedeniya Obshchey reformy upravleniya publichnymi finansami Slovatskoy Respubliki dlya sbalansirovaniya byudzheta Ukrainy [The experience of the overall reform of the public finance management of the Slovak Republic to balance the budget of Ukraine]. Problemy sovremennoy ekonomiki: sbornik — Novosibirsk: TsRNS, 2014. — P. 83—87. [In Russian]

9. Pro dobrovilne objednannia terytorialnych hromad [On a voluntary association of local communities]: Zakon Ukrajiny 05.02.2015 № 157-19, [Access mode]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19[In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 20 жовтня 2015 р.

УДК 336.1:336.5

Логвинов Павел Вадимович,
соискатель кафедры финансов ГВУЗ
«КНЭУ имени Вадима Гетьмана»,
Главный экономист бюджетного отдела
финансового управления
Ужгородского городского совета
(88000, г. Ужгород, пл. Почтовая, 3)
E-mail: mywork21@ukr.net

Финансовое выравнивание территорий в условиях децентрализации публичных финансов

АННОТАЦИЯ. В статье раскрыто практические аспекты механизмов сбалансирования местных бюджетов, возникающих в виде бюджетных разрывов вертикального и горизонтального уровня, путем использования трансфертной политики и других инструментов, которые являются составными доходной части бюджетного процесса. В результате исследования причин образования бюджетных дисбалансов, сформированы обоснования в части доходного компонента, расходной части бюджета и последствий, возникающих в случае несоответствия этих элементов. Результаты исследования могут использоваться учеными, работниками местных финансовых органов и другими участниками бюджетного процесса.

Предложенные элементы качественного наполнения бюджетов местного уровня в гармоничном сочетании с использованием прогрессивных технологий бюджетирования, как составляющей расходной части, будут иметь социальные последствия мотивирования сознательной уплаты налогов граждан, которые в дальнейшем смогут влиять на распределение таких ресурсов. Исследованы основные аспекты расширения финансовых полномочий местных бюджетов для сбалансирования. Раскрыто алгоритм и порядок формирования реверсной дотации и других трансфертных элементов, которые впервые используются в бюджетном процессе Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовое выравнивание, балансирование бюджетов, фискальный дисбаланс, реверсная дотация, трансфертная политика, индекс налогоспособности, публичные финансы.

UDC336.1:336.5

Logvinov Pavlo Vadymovych
applicant department of Finance,

KyivNationalEconomicUniversity named after Vadym Hetman
Main economistthe budget department of financial governance
Uzhgorod city Council,(3, Poshtova Sq., Uzhgorod, 88000,Ukraine)
E-mail: mywork21@ukr.net

Financial equalization of territories in the context of decentralization public finances

ABSTRACT. The article contains practical aspects of balancing of local budgets, as resultsof budget breaks in the vertical and horizontal level, through using transfer policy and other tools and components of a profitable part of the budget process. The result of research of the causes of fiscal imbalances, formed justification of revenue and expenditure parts, the effects that arise in the case of a discrepancy between these elements of the budget. Results of the study can be used by scientists, staff of local financial institutions and other participants in the budget process.

The proposed elements of the qualitative content of budgets at the local level in harmony with the use of advanced budgeting technology as part of the expenditure will have social consequences for motivation in favor of the tax paying conscious citizens who will be able to indirectly influence the future indirectly, may affect allocation of this resources. The basic aspects of the expansion financial rights of local budgets to balanceare studied. The algorithm and the formation of reverse subsidies are revealed and other transfer elements, which are used for the first time inbudget process inUkraine.

KEY WORDS: financial equalization, balancing budgets, fiscal imbalance, Reversible subsidies, the transfer policy, fiscal capacity index, public finances.

УДК 368.81/336.77/330.567.22

Полєжаєва Світлана Михайлівна,
асистент кафедри страхування
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:poliezhaieva@gmail.com

НЕОБХІДНІСТЬ, СУТНІСТЬ І РОЛЬ СТРАХУВАННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУ

АНОТАЦІЯ. Завданням наукового дослідження єобґрунтування теоретичних та практичних засад функціонування споживчого кредиту, визначення його необхідності, вивчення різновидів страхування споживчого кредиту та доведення ролі страхування споживчого кредиту. Теоретичною та методологічною основою дослідження є вивчення і творче переосмислення основних досягнень зарубіжної та вітчизняної науки і *практики функціонування й розвитку страхування споживчого кредиту. Для досягнення визначених цілей застосовувався комплекс загальнонаукових методів: індукції і дедукції, аналізу і синтезу, класифікації, порівняльного аналізу, аналізу коефіцієнтів. Результатом дослідницької наукової роботи є визначення головної мети інструментів страхування. Напрямком подальших досліджень є розробка нових методів і прийомів, які дозволять банкам ефективно управляти ризиками споживчого кредиту. При цьому передбачається підтримання достатнього рівня прибутковості та обсягів кредитних операцій. Цінність роботи полягає у пошуках шляхів альтернативної гарантії стабільної діяльності банківських установ.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: споживчий кредит, страхування споживчого кредиту, кредитний ризик, банк.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах споживчий кредит отримав широке розповсюдження. Він відіграє значну роль у задоволенні потреб фізичних осіб, підвищенні їх життєвого рівня, а також забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. Важливе місце у функціонуванні споживчого кредиту посідає питання управління ризиками, рівень яких доволі високий через відсутність якісних і надійних форм забезпечення. Саме тому споживчий кредит потребує функціонування страхування ризиків, пов'язаних з ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам страхування ризиків фінансово-кредитних установ присвячено дослідження О.А. Гвозденка, Т.А. Говорушко, М.А. Коваленка, М.С. Клапківа, Н.В. Лобанової, С.С. Осадця, Л.М. Радванської, Г.М. Шворот, В.В. Шахова та інших. Проте, в науковій літературі відсутнє комплексне дослідження страхування ризиків споживчого кредиту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Недостатньо вирішеною проблемою є управління кредитними ризиками банківських фінансово-кредитних установ. Саме пошуку шляхів мінімізації ризиків споживчого кредиту за допомогою страхування присвячується дана стаття.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є дослідження системи страхування ризиків споживчого кредиту в Україні. Поставлена мета обумовлює необхідність виконання наступних завдань: дослідити теоретичні засади споживчого кредиту, визначити його зміст і функціональне призначення; визначити соціально-економічне значення споживчого кредиту; дати аналітичну оцінку впливу фінансово-економічних явищ в економіці України на страховий ринок у розрізі страхування кредитів; обґрунтувати напрями роботи банківських фінансово-кредитних установ щодо мінімізації ризику споживчого кредиту за допомогою страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання сутності споживчого кредиту є дискусійним.

Споживчими кредитами науковці в банківській сфері В.І. Міщенко та Н.Г. Слав'янська називають позички, надані населенню. При цьому споживчий характер позичок визначається їх ціллю (об'єктом кредитування) та наданням. Таким чином, споживчий кредит — це продаж торговельними підприємствами споживчих товарів з відстроченням платежу або надання банками та іншими фінансовими посередниками позичок на придбання споживчих товарів, а також оплату витрат приватного (особистого) характеру (плата за навчання, медичне обслуговування, придбані побутові товари тощо). У банківській практиці західних країн споживчими позичками називають позички, надані фізичним особам для придбання споживчих товарів і оплати відповідних послуг [1, с. 344—345].

На відміну від інших кредитів, об'єктом споживчого кредиту можуть бути як товари, так і гроші. Товарами, що реалізуються в кредит (і сплачуються за рахунок банківських позичок), є предмети споживання тривалого користування. Суб'єктами зазначеного кредиту, з одного боку, є кредитори:банки, спеціальні установи споживчого кредиту, магазини, ощадкаси й інші підприємства, а з іншого, — позичальники: фізичні особи, домашні господарства.

Згідно з Законом України «Про захист прав споживачів», споживчий кредит — це кошти, що надаються кредитодавцем (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції [2].

Проведений О.П. Бондаром аналіз на рівні сутнісних відносин, що виникають при наданні споживчого кредиту, дозволив йому у вузькому сенсі визначати даний вид кредиту, як надання державою, підприємствами, кредитними інститутами і окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формі) населенню для використання її на споживчі потреби на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка, та в широкому сенсі — те ж саме, але не тільки населенню, але й підприємствам (організаціям) для використання на невиробничі витрати [3, с. 5].

На наш погляд, споживчим можна вважати кредит, який надається саме фізичним особам на споживчі цілі. Тому ми не погоджуємось з думкою О.П. Бондар стосовно того, що в широкому розумінні споживчий кредит — це кредит підприємствам для використання позичених коштів на невиробничі потреби, адже характер діяльності підприємств, а, відповідно, і обіг грошових коштів суттєво відрізняються від потреб фізичних осіб. Ми вважаємо, що до споживчих цілей фізичних осіб доцільно віднести і фінансування будівництва житла, або його кредитування, незважаючи на те, що кредитування здійснюється на довготривалий строк.

Споживчий кредит має соціально-економічне значення, зміст якого представлено на рис. 1. Перевагою соціально-економічного значення споживчого кредиту є, насамперед, повніше задоволення потреб фізичних осіб у промислових товарах, предметах культурно-побутового призначення і послугах. Особливо велику роль відіграє споживчий кредит у придбанні фізичними особами дорогих товарів тривалого користування.

Водночас, недоліком є наявність великих обсягів заборгованості фізичних осіб за споживчими кредитами, неспроможність позичальників своєчасно виконати зобов’язання по кредиту, що, у свою чергу, викликає особисті й сімейні банкрутства.

Отже, споживчий кредит відіграє значну роль у забезпеченні соціальних потреб населення, формуванні платоспроможного попиту, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання прибутку і доходів державного бюджету. Існує досить широкий спектр банківських продуктів зі споживчого кредиту як на ринку світовому, так і України.

Необхідність кредитування населення на споживчі потреби обумовлюється тим, що задовольняються їхні потреби, підвищується їхній платоспроможний попит, життєвий рівень у цілому, а також певним чином згладжується соціальна нерівновага суспільства.

Рис. 1. Соціально-економічне значення споживчого кредиту

Наявність елементів ризику, якими неодмінно супроводжується процес надання споживчого кредиту, породжує необхідність їхнього попередження, відшкодування, зменшення збиткових наслідків. Важливе місце у функціонуванні споживчого кредиту посідає питання управління ризиками. Необхідність мінімізації ризиків спонукає до необхідності пошуку різних способів протидії як першопричинам ризиків, так і їх наслідкам. Саме тому споживчий кредит потребує функціонування системи страхування ризиків.

У сучасних умовах ефективною формою захисту є страхування, що забезпечує гарантії відшкодування збитків у разі настання страхових випадків. Як зазначають Н.М. Внукова, В.І. Успаленко, Л.В. Временко, страхування є перспективним сектором ринкової інфраструктури, а також невід'ємним атрибутом суспільства в умовах розвинутої економіки [4, с. 5]. Аналогічної думки дотримуються М.А. Коваленко, Л.М. Радванська, Н.В. Лобанова та Г.М. Шворот, які наголошують на тому, що страхування є обов'язковою умовою фінансово-кредитних установ, адже вони постійно стикаються з такими ризиками, які попереджати самостійно неможливо [5, с. 419]. Водночас, у багатьох країнах світу страхування розглядається як могутній фактор стабілізації економіки, можливості здійснення інвестиційної діяльності, як найпрестижнішої сфери діяльності [6, с. 174].

Страхування ризиків споживчого кредитування, на наш погляд, є сукупністю форм і видів страхування щодо мінімізації ризиків споживчого кредиту як на рівні позичальника, так і на рівні кредитної установи. При цьому здійснюється перерозподіл втрат між суб'єктами кредитно-страхових відносин.

При забезпеченні процесу надання споживчого кредиту роздрібними торговельними організаціями кредитор фінансує не покупця, а організації торгівлі під відступлення грошових вимог за договорами купівлі-продажу в розстрочку. При цьому між організацією торгівлі і банком укладається договір факторингу (рис. 2). В основі факторингових операцій лежить купівля банком розрахункових документів постачальника на відвантажену продукцію і передання постачальником банку права вимоги боргу платника зобов'язань за продукцію. Іншими словами, факторинг є різновидом посередницької діяльності, за допомогою якої посередник (факторинговий відділ банку) за певну плату одержує від підприємства право стягнути і зарахувати на його рахунок належні йому від покупців грошові кошти (право інкасувати дебіторську заборгованість). Одночасно з цим, посередник кредитує оборотний капітал клієнта і бере на себе його кредитний і валютний ризики.

Класичний факторинг передбачає наявність кредиту, що надається в товарному вигляді продавцями покупцям у вигляді відстрочення платежу за продані товари, які оформляються відкритим рахунком. В операції факторингу звичайно беруть участь три особи: фактор-банк — покупець вимоги, початковий кредитор (клієнт, тобто торговельна організація) і боржник, що одержав від клієнта товари з відстроченням платежу.

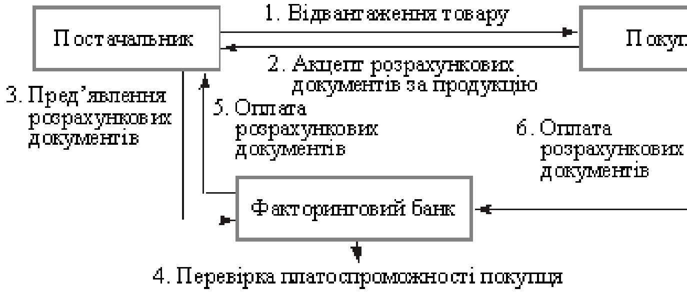

Рис. 2. Схема факторингової операції банку

Операція факторингу полягає в тому, що факторинговий відділ банку купує боргові вимоги (рахунки-фактури) клієнта на умовах негайної оплати 70—90 % вартості відфактурованих поставок і сплати іншої частини за відрахуванням процента за кредит і комісійних платежів, у суворо обумовлені терміни незалежно від надходження виторгу від дебіторів. 10—30 %, що лишились, банк утримує як компенсацію ризику до погашення боргу. Після погашення боргу банк повертає утриману суму клієнтові. Утримані банком 10—30 % від суми боргу є також заходом стимулювання клієнта до належного виконання обов'язків щодо поставки. Якщо боржник не оплачує в термін рахунок факторингу, то виплати замість цього здійснює факторинговий відділ банку.

Також торговельна організація укладає з покупцем договір застави придбаного товару. Страхова компанія страхує заставу, видає гарантію на виконання покупцями зобов'язань. Страхування застави здійснюється на основі правил страхування майна фізичних осіб.

Так, при реалізації схеми споживчого кредиту на поточні потреби страхова компанія може бути поручителем і страховиком застави.

Проаналізуємо вплив фінансово-економічних явищ в економіці України на страховий ринок у розрізі страхування кредитів (рис. 3).

У 2014 році загальний обсяг страхових премій суттєво зменшився порівняно з двома попередніми роками. Це пояснюється загальною тенденцією на страховому ринку по скороченню обсягів страхування. Частка премій по страхуванню кредитів у загальному обсязі також зменшилася: із 2,46 % у 2012 році до 2,09 %

у 2014 році. Тобто, з огляду на припинення кредитування фізичних осіб фінансовими установами, відповідно скоротився обсяг страхових премій і по страхуванню кредитів у 2014 році порівняно з двома попередніми роками.

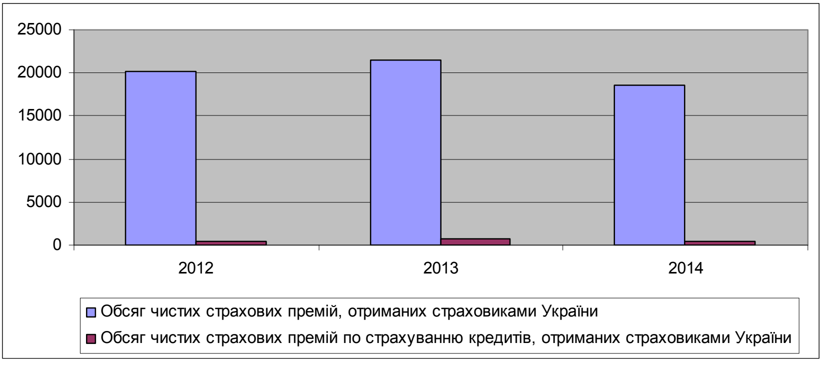

Рис. 3. Чисті страхові премії українських страхових компаній за 2012—2014 роки, млн грн [7]

Враховуючи нестабільність банківської системи України у 2014—2015 роках, можна стверджувати, що зростання обсягів премій по страхуванню кредитів можливе за умов стабілізації фінансово-економічної діяльності банківських фінансово-кредитних установ.

Страхування ризиків споживчого кредиту тісно пов'язане і з іншими видами страхування. Необхідно розуміти, що позичальник може захворіти, втратити працездатність (страхування здоров'я позичальника), раптово померти (страхування життя), втратити роботу або інше основне джерело доходу (страхування відповідальності позичальника). Перераховані та інші подібні життєві ситуації стають причиною для пошуку альтернативного варіанту погашення заборгованості за споживчим кредитом. Одним з таких варіантів вирішення зазначеного питання є страхування. Адже взаємовідносини фінансово-кредитної установи і страхової компанії відбуваються на основі розподілу ризиків, пов'язаних з споживчим кредитом.

При іпотечному кредитуванні позичальнику необхідно укласти три договори страхування: майна, життя та здоров'я, а також договір страхування ризику втрати права власності (титульного страхування). Також іноді фінансово-кредитні установи вимагають від свого клієнта застрахувати відповідальність перед третіми особами.

Страхування майна забезпечує захист майна як об'єкта застави від пожеж, стихійного лиха та інших ймовірних пошкоджень. У цьому випадку страхова компанія приймає на себе зобов'язання з погашення кредиту.

Страхування життя та працездатності позичальника захищає інтереси не лише позичальника, але і фінансово-кредитної організації, яка надала кредит. Так, страховик гарантує погашення кредиту навіть, якщо позичальник з певних обставин не зможе погасити кредит.

Титульне страхування захищає власника майна від ризику втрати права власності на нього. Наприклад, якщо при оформленні угоди з купівлі-продажу були допущені помилки і угода визнана недійсною, то страхова компанія відшкодує вартість втраченого майна [8, с. 395].

Також з метою зниження вартості страхування при іпотечному кредитуванні та автокредитуванні, страхова компанія може запропонувати спеціальний продукт для позичальника фінансово-кредитної установи — поліс комплексного страхування. Такий поліс дає можливість не тільки спростити процес страхування, але зменшити його вартість. При цьому строк дії договору страхування дорівнює строку дії кредитного договору, а страхова сума зменшується по мірі виплати позичальником основної суми боргу та відсотків по ньому.

Надзвичайно актуальні на сьогодні проблеми іпотеки та будівництва житла, потребують, крім традиційних інструментів (страхування майна, життя та здоров'я позичальника та титулу власності), страхування підприємницького ризику. При іпотечному кредитуванні, окрім ризиків позичальника, існує ризик невиконання договірних зобов'язань підрядними та будівельними компаніями.

Продукти зі страхування життя та здоров'я позичальника застосовуються майже в усіх видах роздрібного кредитування, у тому числі на невідкладні потреби і навіть при видачі карткових споживчих кредитів.

При автокредитуванні кредитори вимагають від позичальника наявність договору добровільного страхування транспортного засобу від ризиків, які можуть виникнути у процесі експлуатації автомобіля — КАСКО, а також договору страхування життя та здоров'я.

Отже, сутність страхування споживчих кредитів дещо відрізняється від сутності інших видів страхування. Особливість страхового захисту полягає в наявності ризику невиконання вимог за кредитним договором.

Надаючи споживчий кредит, продавець практично позбавлений можливості контролювати платоспроможність покупця. За великої кількості продажів у кредит, деякі з кредитів не будуть оплачені. Це типово страховий ризик, оскільки тут діють випадковість і математичний закон великих чисел. Коли ж ідеться про страхування банківських споживчих кредитів, то страховик приймає на себе ризик, тобто відшкодовує збитки за неповернення кредиту, або невчасне його повернення.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Результати нашого дослідження ще раз підтверджують наявність у діяльності банківських фінансово-кредитних установ ризиків, які можуть бути забезпечені при залученні страхових компаній.

Таким чином, розробка нових програм споживчого кредитування: іпотечного кредитування, автокредитування, видачі фізичним особам нецільових кредитів на «невідкладні потреби», використання кредитних карт тощо, — потребує нових програм страхування ризиків, пов'язаних з споживчим кредитом. На сьогодні страховикам необхідно враховувати при створенні програм страхування споживчого кредиту потреби фінансово-банківських установ, споживачів з огляду на нові методи, прийоми та технології.

Бібліографічний список

1. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенка, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2007. — 797 с.

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII.

3. *Бондар О.П.* Кредитування населення на споживчі потреби: Автореферат. — К.: КНЕУ, 2002. — 19 с.

4. Страхування: теорія та практика: Навчально-методичний посібник / Внукова Н.М., Успаленко В.І., Временко Л.В. та ін.; За заг. ред. проф. Внукової Н.М. — Харків: Бурун Книга, 2004. — 376 с.

5. Ринок фінансових послуг: навч. пос. для студ. ВНЗ / М.А. Коваленко, Л.М. Радванська, Н.В. Лобанова, Г.М. Шворот. — Херсон: Олді-плюс, 2007. — 572 с.
6. *Стемковська І.В*. Економічна суть страхування // Інноваційна економіка: всеукраїнський науково-виробничий журнал. — 2009. — 2009. — №14 — С. 174—181.
7. Звіт Нацкомфінпослуг за 2014 рік / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html
8. Страхування: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 585 с.

References

1. Bankivski operatsii. [Banking operations] Pidruchnyk / Za red. V.I. Mishchenka, N.H. Slav'ianskoi. — K.: Znannia, 2007. — 797 s. [In Ukrainian]
2. Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrainy [About consumer rights protection] vid 12.05.1991 № 1023-XII. [In Ukrainian]
3. Bondar O.P. Kredytuvannia naselennia na spozhyvchi potreby. [Populationlending for consumer needs] Avtoreferat. — K.: KNEU, 2002. — 19 s. [In Ukrainian]
4. Strakhuvannia: teoriia ta praktyka [Insurance: theory and practice]: Navchalno-metodychnyi posibnyk / Vnukova N.M., UspalenkoV.I., VremenkoL.V. ta in.; Za zahalnoiu redaktsiieiu prof. Vnukovoi N.M. — Kharkiv: BurunKnyha, 2004. — 376 s. [In Ukrainian]
5. Rynok finansovykh posluh [Financial services market]: navch. pos. dlia stud. VNZ / M.A. Kovalenko, L.M. Radvanska, N.V. Lobanova, H.M. Shvorot. — Kherson: Oldi-plius, 2007. — 572 s. [In Ukrainian]
6. Stemkovska I.V. Ekonomichna sut strakhuvannia [The economic essence of insurance] // Innovatsiina ekonomika: vseukrainskyi naukovo-vyrobnychyi zhurnal. — 2009. — 2009. — №14. — s. 174—181 [In Ukrainian]
7. Zvit Natskomfinposluh za 2014 rik [The 2014 Annual report of the National Commission for financial services regulation] / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html [In Ukrainian]
8.Bezuhla V.O., Postil I.I., Shapoval L.P. Strakhuvannia [Insurance] : Navchalnyi posibnyk. — K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2008. — 585 s. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 серпня 2015 р.

УДК 368.81/336.77/330.567.22

Полежаева Светлана Михайловна,
ассистент кафедры страхования
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:poliezhaieva@gmail.com

Необходимость, сущность и роль страхования потребительского кредита

АННОТАЦИЯ. Задачей научного исследования является обоснование теоретических и практических основ функционирования потребительского кредита, определение его необходимости, изучение разновидностей страхования потребительского кредита и доведение роли страхования потребительского кредита. Теоретической и методологической основой исследования является изучение и творческое переосмысление основных достижений зарубежной и отечественной науки и практики функционирования и развития страхования потребительского кредита. Для достижения поставленных целей применялся комплекс общенаучных методов: индукции и дедукции, анализа и синтеза, классификации, сравнительного анализа, анализа коэффициентов. Результатом исследовательской научной работы является определение главной цели инструментов страхования. Направлением дальнейших исследований является разработка новых методов и приемов, которые позволят банкам эффективно управлять рисками потребительского кредита. При этом предполагается поддержание достаточного уровня доходности и объемов кредитных операций. Ценность работы заключается в поисках путей альтернативной гарантии стабильной деятельности банковских учреждений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: потребительский кредит, страхование потребительского кредита, кредитный риск, банк.

UDC 368.81/336.77/330.567.22

Poliezhaieva Svitlana Mykhailivna,
Assistant of Insurance Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: poliezhaieva@gmail.com

The necessity, nature and role of consumer credit insurance

ABSTRACT. The task of scientific research is the study of theoretical and practical bases of consumer credit functioning, determination of its necessity, studying the types of consumer credit insurance and proving the role of consumer credit insurance. The theoretical and methodological basis of research is the study and creative rethinking of the major achievements of *foreign and domestic science and practice of consumer credit insurance functioning and development. To achieve these goals the range of applied scientific methods was used: induction and deduction, analysis and synthesis, classification, benchmarking, analysis ratios. The result of research scientific work is to determine the main purpose of insurance instruments. The future research is to develop new methods and techniques that will enable banks to manage consumer credit risks effectively. It is assumed to maintain the adequate profitability and volume of credit transactions. The value of the work is to search for alternative ways to guarantee the sustainability of banking institutions.*

KEY WORDS: consumer credit, consumer credit insurance, credit risk, a bank.

УДК 330.1:336.7

Радзієвська Вікторія Миколаївна,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:5vitaua@ukr.net
Селютіна Альвіна Сергіївна,
здобувач кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:selyutina.alvina@gmail.com

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПІДВИЩЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

АНОТАЦІЯ. Як наслідок посилення інтеграційних процесів, характерною рисою розвитку фінансових ринків та економічної системи в цілому стає формування відповідальної поведінки держави, фінансових інститутів, компаній та інших контрагентів з питань екології, охорони навколишнього середовища, прав людини, корпоративного управління. Дана проблема набуває особливої актуальності для України в аспекті її інтеграції в світові ринки, оскільки соціальна відповідальність є складовою Стратегії європейського економічного зростання і зайнятості.
Проаналізувавши еволюцію розвитку концепції КСВ у роботах провідних світових вчених і провівши дослідження світових тенденцій впровадження КСВ на національному та корпоративному рівнях, автори обґрунтували важливість впровадження КСВ акціонерними товариствами. Запровадження КСВ сприяє створенню вартості у середньостроковому та довгострокову періодах, а отже, підвищує інвестиційну привабливість цінних паперів компанії.До того ж, автори прийшли висновку про необхідність запровадження Національної політики КСВ в Україні, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості вітчизняних компаній для внутрішніх і іноземних інвесторів, а також стане двигуном сталого розвитку для країни в цілому.

Особливу увагу приділено аналізу якості розкриття нефінансової інформації зарубіжними та вітчизняними компаніями, зроблено огляд рейтингів прозорості вітчизняних компаній.
Цінність отриманих результатів пов'язана з можливістю подальшого використання комплексного підходу до вдосконалення практик розкриття нефінансової інформації вітчизняними емітентами з урахування змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі та впровадження корпоративної соціальної політикив умовах європейської інтеграції. Подальшого дослідження потребує питання розробки та впровадження політик КСВ на корпоративному та національному рівнях у відповідності до європейських практик і стандартів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: корпоративна соціальна відповідальність, соціальні інвестиції, євроінтеграція, інвестиції, акціонерні товариства, вартість компанії, інвестиційна привабливість.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зв'язку з посиленням інтеграційних процесів на світових фінансових ринках виникають нові умови взаємодії між їх учасниками, і, як наслідок, вдосконалюються стандарти діяльності емітентів цінних паперів, інвестиційних фондів і регуляторів. Характерною рисою розвитку фінансового ринку та економічної системи багатьох країн стає формування відповідальної поведінки держави, фінансових інститутів, компаній та інших контрагентів з питань екології, охорони навколишнього середовища, прав людини, корпоративного управління.

Прагнення задіяти інвестиції у соціальних зрушеннях задля підтримки економічної справедливості та екологічної стійкості призвело до появи таких понять, як соціально-відповідальні інвестиції і корпоративна соціальна відповідальність (далі — КСВ).

У 2001 році Європейська комісія опублікувала так звану Зелену книгу, яка закликала країни-члени Європейського союзу добровільно вжити заходів з питань розвитку КСВ [1]. А в 2011 році Комісією розроблено і оприлюднено стратегію з корпоративної соціальної відповідальності у ЄС, яка передбачає такі дії: підвищення значення КСВ і впровадження передового досвіду, підвищення рівня довіри до бізнесу, удосконалення регуляційних процесів, покращення розкриття інформації з КСВ компаніями, подальший розвиток досліджень у сфері КСВ, узгодження міжнародних підходів, а також підкреслено важливість наявності національних і субнаціональних КСВ-політик [2].

Дана проблема набуває особливої актуальності для України в аспекті її інтеграції в світові фінансові ринки. В Угоді про Асоціацію України та ЄС передбачається виконання певних завдань, які стосуються соціальної відповідальності, оскільки це є складовою Стратегії європейського економічного зростання і зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання корпоративної соціальної відповідальності є новим для вітчизняної економічної думки, в зв'язку з чим, праць, присвячених цьому питанню, відносно не багато.

Дослідженню теоретико-методологічних і практичних підходів до оцінки корпоративної соціальної відповідальності присвячено праці В.А. Євтушенко [3], О.А. Буян [4], В. Воробей, І. Журовської [5], О.Ю. Березіної [6], О.В. Ворони [7]. А. Євтушенко також приділяє увагу узагальненню інституційних форм сучасної корпоративної соціальної відповідальності, виявленню їх внутрішніх і зовнішніх проявів [8]. Н.А. Супрун досліджує корпоративну соціальну відповідальність як чинник сталого розвитку та зростання конкурентоспроможності підприємницького та суспільного секторів [9]. Д. Баюра присвятив низку наукових праць розкриттю сутності, принципів та основних компонентів КСВ як компоненту системи корпоративного управління [10]. Н.М Шмиголь і С.І. Тарасенко, І.В. Яремчук, А.О. Філін досліджують залежність між КСВ і репутацією компанії, а також основні показники, за допомогою яких можна оцінити ефективність заходів із корпоративної соціальної відповідальності [11, 12].Аналіз літератури показує, що досить велика увага приділялася узагальненню суті КСВ, підходам до її оцінки.

Серед зарубіжних науковців значний внесок у дослідження питання корпоративної соціальної відповідальності компаній здійснили, зокрема, Дж. Елкінгтон, А. Керолл, Ф. Котлер, М. Креймер, М. Портер і М. Фрідман.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Більшість вітчизняних учених, досліджуючи КСВ, розглядають її відокремлено, не розкриваючи глибинний зміст і необхідність формування такої політики саме акціонерними товариствами. Деякі дослідники акцентують увагу лише на методології оцінки КСВ. На нашу думку, потребує дослідження питання впровадження КСВ акціонерними товариствами в системі інвестиційної привабливості їх цінних паперів Відповідно, враховуючи ключову роль фінансових ринків у розподілі капіталу й оцінці ринкової вартості компаній, необхідно вирішити питання, яким чином оцінюється КСВ компанії інвесторами і аналітиками, і як наявність КСВ впливає на інвестиційну привабливість цінних паперів емітента.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даної статті є обґрунтування і розкриття ролі КСВ у формуванні інвестиційної привабливості корпоративних цінних паперів. Зокрема, це стосується питання формування інвестиційної привабливості акцій. Важливим у цьому контексті є питання визначення вартості акцій акціонерного товариства та низки факторів, що впливають на її зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загалом, КСВ — це відповідальність менеджменту компанії за вплив їх рішень на суспільство та навколишнє середовище. На нашу думку, найповніше визначення надано у міжнародному стандарті ISO 26000 (ISO 26000 — це керівництво щодо принципів соціальної відповідальності, є добровільним до виконання) (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття корпоративної соціальної відповідальності

ISO 26000 «Керівництво із соціальної відповідальності»	відповідальність організації за вплив рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорої та етичної поведінки, яка: сприяє сталому розвиткові, у т.ч. здоров'ю і добробуту суспільства; зважає на очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність організації та практикується в її відносинах
Європейська комісія, Зелена Книга	концепція включення соціальних та екологічних аспектів в бізнес-операцій компанії на добровільних засадах та взаємодії з усіма зацікавленими сторонами. Відповідальність компанії за її вплив на суспільство
Всесвітня рада підприємців зі сталого розвитку (WBCSD)	постійна готовність компанії сприяти сталому економічному розвитку в процесі взаємодії із працівниками, їх родинами, місцевою громадою і суспільством в цілому для поліпшення якості життя
Конфедерація роботодавців України	добровільна ініціатива власника компанії або засновників організації з розробки і реалізації певних соціально-спрямованих, неприбуткових заходів, що мають на меті якісне покращення зовнішнього для компанії або організації середовища.

Складено авторами на основі [1, 13—15]

Відповідно до ISO 26000, основними принципами КСВ є підзвітність, прозорість, етична поведінка, повага до інтересів зацікаввлених сторін, повага до верховенства права, повага до міжнародних норм поведінки, повага до прав людини [14].

У 1994 році Джон Елкінгтон запропонував «концепцію потрійного критерію» (the triple bottom line), щоб описати нову тенденцію у розкритті нефінансової інформації компаніями [16, с. 71]. На його думку, КСВ має три складові: екологічну, суспільну та економічну і нерозривно пов'язана з корпоративним управлінням, стратегією і ризиком. Елкінгтон вважає, що КСВ проявляється у фокусуванні бізнес-рішень менеджменту «не тільки на економічних вигодах, але й на навколишньому середовищі і соціальних цінностях» [17]. Сьогодні багато світових корпорацій при побудові КСВ-політики використовують «концепцію потрійного критерію». Під кожним критерієм розуміють певні завдання (табл. 2).

Таблиця 2

Завдання КСВ

Екологія	Соціальна сфера	Корпоративне управління
Зміна клімату	Охорона здоров'я	Якість обліку і звітності
Енергоефективність	Населення / споживання	Структура ради директорів
Нестача ресурсів	Відносини зі стейкхолдерами / репутація	Компенсаційна політика
Забруднення середовища	Постачальники	Права акціонерів
Наявність води	Умови праці	Прозорість

Джерело: складено авторами.

Отже, корпоративна соціальна відповідальність має бути інтегрованою у бізнес-стратегію компанії з метою приносити користь усім зацікавленим особам (співробітникам, споживачам, акціонерам, кредиторам, громаді) та робити свій внесок у процес сталого розвитку.

Протягом останнього десятиліття попит на соціально-відповідальні інвестиції значно підвищився. Доказом цього слугують:

1) поява соціально-відповідальних інвестиційних фондів (далі — СВФ). За даними досліджень KPMG у 2014 році, об'єм європей-

ських соціально-відповідальних інвестицій складає більше половини світового — 372 млрд євро, що на 56 % більше ніж у 2012 році (237,9 млрд євро), а кількість СВФ — 1874 одиниць (на 5,57 % більше, ніж у 2012 році) [18];

2) поява на фінансовому ринку цінних паперів, емітенти яких взяли на себе додаткові соціальні зобов'язання. Прикладом є так звані «зелені облігації» (green bonds) — боргові інструменти, кошти від продажу яких спрямовуються виключно на фінансування екологічних проектів;

3) зростаюча потреба в інформаційному забезпеченні з питань КСВ з боку інвесторів і зацікавлених осіб. У зв'язку з чим, аналітичні та рейтингові агентства пропонують так звані «рейтинги КСВ», які складаються на основі загальнодоступної інформації і оцінюють діяльність компанії у екологічній, соціальній сфері та якість корпоративного управління. Завдяки вдосконаленню стандартів нефінансової звітності, КСВ-показники стають більш стандартизованими, надійними, і їх легше порівнювати в розрізі галузей і географічної приналежності компаній.

Концепція соціально-відповідального інвестування істотно підвищує вмотивованість емітентів цінних паперів до впровадження стратегії КСВ. На корпоративних сайтах європейських та американських акціонерних товариств зазвичай є окремий розділ присвячений КСВ, або звіт і детальний опис ініціатив з соціальних та екологічних питань. KPMG зазначають, що кількість компаній, які звітують про свої ініціативи в області КСВ, у світі зростає. Більшість компаній також включають інформацію про КСВ у свій щорічний фінансовий звіт (51 % у 2013 році) [19]. Це говорить про те, що вони усвідомлюють важливість цієї інформації і вважають за необхідність доносити її до акціонерів і зацікавлених сторін. У 2011 році тільки 20 % компаній включали КСВ у щорічний звіт, а в 2008 — тільки 9 %. Сьогодні це може розглядатися як стандартна світова практика. Дослідження KPMG проводилося на основі даних 4100 компаній із 41 країни світу (рис. 1).

Ці зміни підкреслюють необхідність подальшого впровадження і вдосконалення вимог з боку урядів і бірж щодо розкриття нефінансової інформації.

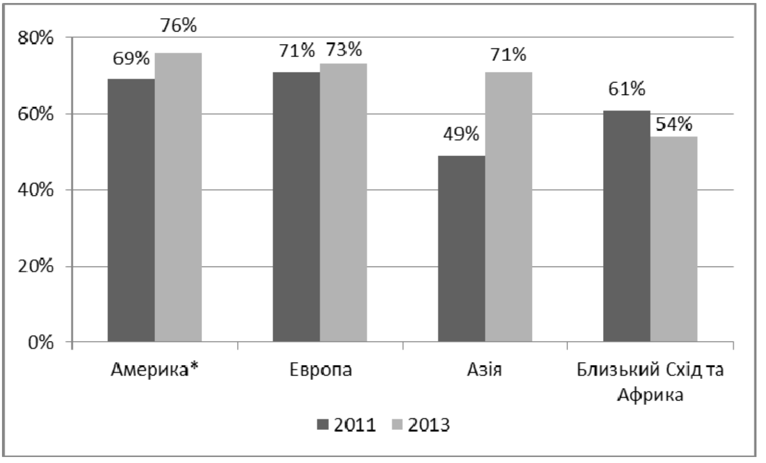

Рис. 1. Відсоток компаній що мають окремий КСВ-звіт по регіонам у 2011 і 2013 рр. (складено авторами на основі [19])

*Канада, США, Мексика, Бразилія, Чилі та Колумбія

У вересні 2014 року Рада Європейського союзу ухвалила «Директиву про розкриття нефінансової та іншої інформації» (Directive on disclosure of non-financial and diversity information), яка стосується публічних компаній і деяких приватних, таких як банки, страхові компанії та інші, які мають державне значення. Ці компанії зобов'язані розкривати інформацію про результати, ризики та управління ризиками при проведенні політики з таких питань: охорона навколишнього середовища; питання, які стосуються соціальної сфери і найманих працівників; захист прав людини; боротьба з корупцією і хабарництвом [20].

КСВ може регулюватися на державному рівні шляхом запровадження національної політики. Наприклад, у Бельгії, Болгарії, Чехії, Німеччині, Данії, Естонії, Фінляндії, Італії, Литві, Польщі, Швеції, Данії, Франції, Німеччині, Великобританії та Нідерландах національна політика і акціонерні товариства зобов'язані оприлюднювати окремі звіти з КСВ або включати їх до річного звіту. До країн, де національна політика знаходиться на стадії розробки, відносяться: Австрія, Ірландія, Угорщина, Мальта, Іспанія Хорватія, Греція, Латвія, Португалія, Румунія, Словенія та Словаччина. У деяких країнах відкриті пенсійні фонди зобов'язані у своїй інвестиційні політиці зазначати як екологічні та етичні питання розглядаються при прийнятті інвестиційних рішень [21, 22].

Важливу роль у спонуканні до розкриття нефінансової інформації відіграють фондові біржі. Так, Нью-Йоркська фондова біржа запровадила правила корпоративного управління, які вимагають від лістингових компаній прийняття і розкриття кодексу ділової поведінки та етики. Німецька Deutsche Börse має дворівневу систему лістингу, де компанії поділяються за критеріями їх відповідності до найкращих практик щодо методів управління, фінансової звітності та інших питань. Але слід зазначити, що компанії першого рівня не завжди мають найкращу політику з КСВ. Стокгольмська біржа залишає за собою право провести делістинг компаній, які порушують етичні норми. У 2013 році в Канаді заснували the Social Venture Exchange — одну з перших у світі соціальних бірж, яка створена для соціально відповідальних інвесторів і фондів, які задовольняють їх вимоги [21, 23].

Впровадження та реалізація політики КСВ компаніями, а також наявність КСВ-рейтингів по суті викликає зростаючий інтерес учасників фінансових ринків і науковців. Відповідно, враховуючи ключову роль фінансових ринків у розподілі капіталу й оцінці ринкової вартості компаній, потребує вирішення питання, яким чином оцінюється КСВ компанії інвесторами і аналітиками, і як наявність КСВ впливає на інвестиційну привабливість цінних паперів емітента.

У 1970 році нобелівський лауреат Мільтон Фрідман стверджував, що єдиною соціальною відповідальністю бізнесу є максимізація прибутків компанії, а отже і доходів акціонерів [24]. У запровадженні КСВ переважно вбачали задоволення очікувань усіх зацікавлених сторін, окрім акціонерів, оскільки це руйнує акціонерну вартість; іншими словами, аналітики і інвестори сприймали КСВ як витрати, а отже, зменшення доходів акціонерів на користь інших зацікавлених сторін. Фрідман вважає, що ті менеджери, які здійснюють соціальні витрати, є «нелояльними агентами до своїх принципалів» [24]. Головними критиками поглядів Фрідмана стали прихильники теорії зацікавлених сторін, запропонованої Фріменом. КСВ осмислюється як набір політик, необхідних для корпоративної стійкості та генерування вартості в довгостроковій перспективі. Подальший розвиток теорії призвів до ідентифікації КСВ як одного з факторів створення вартості

[25]. Фрімен, Харрісон, Уикс, Пармар і Колле у своїй роботі «Теорія зацікавлених сторін» розрізняють залишкову концепцію КСВ, що фокусується на поверненні прибутків суспільству, й інтегровану концепцію КСВ. За інтегрального підходу, КСВ є частиною корпоративної стратегії конкурентоспроможності: вона визначає КСВ як сукупність соціальних, етичних та екологічних проблем в умовах управління корпоративною стратегією [26].

Тож, з огляду на еволюції економічної думки, ми можемо зробити висновок, що КСВ — це не витрати, а інвестиція та навіть якщо вона безпосередньо не максимізує прибуток у короткостроковому періоду, вона сприяє створенню вартості у середньостроковому та довгострокову періодах. Хоча дискусії з цього приводу тривають і досі.

Численні наукові роботи присвячено емпіричному дослідженню зв’язку між КСВ і фінансовими показниками продуктивності. Наприклад, Еклс (2013) приходить до висновку, що стійка компанія тобто та, що добровільно включає соціальні та екологічні проблеми в модель стратегії та бізнесу — показує кращі показники операційної діяльності та вищу дохідність акцій, ніж її конкуренти [27]. Кароліна Фламмер (2012) досліджує залежність екологічної відповідальності компанії та цін на акції. Вона вважає, що КСВ у сфері охорони навколишнього середовища є новим і конкурентоспроможним ресурсом для компанії, і приходить до висновку, що акції екологічно відповідальних компаній зростають, на відміну від невідповідальних. Також приходить до висновку, що з плином часу позитивна реакція на заяву про впровадження екологічних ініціатив скорочується, в той час як негативна реакція на заяву про еко-шкідливу поведінки значно збільшується [28].

Ряд науковців вбачають позитивний зв’язок між фінансовими показниками і впровадженням екологічних ініціатив (Етзіон, 2007; Амбек і Ланой, 2008; Диксон-Фовлер, Джонсон 2013 та ін.). Дослідники пов’язують це із впровадження інновацій і поліпшенням ефективності діяльності (Портер і Ван дер Лінде, 1995), високим рівнем організації або управлінських здібностей (Арагон-Кореа, 1998), підвищенням легітимності компанії (Гарт, 1995). Отже, всі ці висновки з наукової літератури забезпечують міцне обґрунтування інтерпретації та оцінки КСВ через призму зацікавлених сторін [27].

Деякі українські акціонерні товариства також усвідомлюють важливість запровадження та розкриття інформації з КСВ. Це пов'язано зі змінами в зовнішньому і внутрішньому середовищах України, підвищенням рівня корпоративної культури та різноманітними міжнародно-правовими актами.

У 2014 році Центр «Розвиток КСВ» презентував Індекс Прозорості сайтів Топ-100 українських компаній. За результатами, тільки третина компаній створюють на власних сайтах окремий розділ, у якому розміщується інформація з питань соціальної відповідальності. Більшість компаній не приділяють питанням висвітлення КСВ політики та її результатів достатньо уваги і не розглядають таку практику як важливу складову комунікації зі стейкхолдерами. Найчастіше компанії розкривають такі питання, як трудові відносини, охорона довкілля та взаємовідносини з громадою. Найменш поширеними практиками залишаються питання менеджменту корпоративної відповідальності, етики та антикорупційної політики. Тільки 14 компаній опублікували нефінансові звіти. За результатами оцінки корпоративної соціальної відповідальності в рамках Індексу прозорості в 2012 році в Україні найінформативнішим і найпрозорим визнано сайт компанії Систем Кепітал Менеджмент (СКМ) (73 % розкриття інформації). Друге місце — у компанії ДТЕК (66 %), третє — Метінвест (63 %) [29].

За рейтингом соціальної відповідальності журналу Контракти лідером 2013 із загальним балом 89,25 стала компанія «ДТЕК». На другому місці — «АрселорМіттал Кривий Ріг», на третьому — Платинум Банк. Рейтинг складався на підставі аналізу анкет компаній, висланих на адресу редакції журналу, публічних соціальних звітів, а також незалежних оцінок експертів — членів експертної ради. Загальна оцінка рівня відкритості та системності компаній у сфері КСВ розраховується за чотирма блоками: «Соціальний звіт як інструмент діалогу з суспільством», «Системність в управлінні КСВ», «Відкритість і взаємодія із зацікавленими сторонами (ЗС)», «Відкритість і системність діяльності з основними напрямками КСВ» (розвиток персоналу, охорона праці та здоров'я, охорона навколишнього середовища та ресурсозбереження, підтримка добросовісної ділової практики і етичної поведінки, удосконалення продукту і відносин зі споживачами, розвиток громад, благодійність і меценатство) [30].

Станом на липень 2015 року з 10 компаній індексу Української біржі лише дві компанії не мають ніякої інформації з КСВ на офіційному сайті. Так, компанії, що входять до складу металургійного дивізіону групи Метінвест, мають окремий розділ КСВ, який включає соціальну політику, охорону праці та здоров'я, охорону навколишнього середовища, соціально-економічний розвиток місцевої громади. Укрнафта приділяє значну увагу питанням безпеки, охорони здоров'я та навколишнього середовища та розробила необхідні програми та процедури, які повністю відповідають вимогам українського законодавства та міжнародним стандартам. Мотор Січ включає інформацію з соціальної діяльності у річний звіт. Центренерго також має окремий розділ з КСВ, який включає такі аспекти: персонал, промислова безпека, соціальна політика, природоохоронна діяльність. Всю інформацію взято з офіційних сайтів компаній станом на 24.07.2015 р.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Тенденції розвитку світових фінансових ринків демонструють необхідність впровадження та демонстрації корпоративної соціальної відповідальності. У більшості країн Європи КСВ регулюється на національному рівні. Впровадження Національної політики КСВ в Україні сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості вітчизняних компаній для внутрішніх і іноземних інвесторів, а також покращення інвестиційного клімату загалом. До того ж, це сприятиме подальшій інтеграції України до європейського економічного простору.

Протягом останнього десятиліття попит на соціально відповідальні інвестиції значно підвищився, а разом з тим і потреба у інформації. Розкриття нефінансової інформації має певні переваги для компанії: допомагає окреслити зв'язки між фінансовими та нефінансовими показниками, удосконалити довгострокову стратегію управління і політики, оптимізувати операційні процеси, знизити витрати і підвищити ефективність. Наявність КСВ є конкурентною перевагою, покращує репутацію бренду.

Запровадження КСВ сприяє створенню вартості у середньостроковому та довгострокову періодах, а отже, підвищує інвестиційну привабливість компанії. Найкращим доказом цього слугує наявність попиту з боку інвесторів і фінансових інституцій на соціально відповідальні інвестиції, що в свою чергу стимулює компанії до активнішого впровадження практик КСВ.

Подальшого дослідження потребує питання розробки та впровадження політик КСВ вітчизняними компаніями відповідно до європейських практик і стандартів.

Бібліографічний список

1. European Commission. 2001. «Corporate social responsibility: A business contribution to sustainable development». Green Paper / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:n26039

2. European Commission. 2011. CSR Strategy for the EU. Brussels: European Commission / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-730_en.htm

3. *Євтушенко В. А*. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об’єкти, показники / В. А. Євтушенко // Вісник НТУ «ХПІ». — 2013. — №46(1019). — С. 53–63.

4. *Буян О. А*. Підходи до оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств в Україні / О. А. Буян // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». — 2012. — Вип. 6 (2). — С. 159—165.

5. *Воробей В., Журовська І*. Нефінансова звітність: інструмент соціально-відповідального бізнесу. — К.: Представництво ООН в Україні / Ініціатива Глобального договору в Україні, 2010. — 84 с.

6. *Березіна О. Ю*. Кількісна оцінка соціальної відповідальності корпорацій / О. Ю. Березіна // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. — № 1(32). — С. 97—101.

7. *Ворона О. В*. Методичні підходи до оцінки рівня соціальної відповідальності / О.В. Ворона // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2010. — № 30. — С. 127—133.

8. *Євтушенко В. А*. Внутрішні та зовнішні інституційні форми корпоративної соціальної відповідальності / В. А. Євтушенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. — 2013. — № 1. — С. 40—46.

9. *Супрун Н. А*. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // Економіка і прогнозування. — 2009. — №3. — С. 61–74.

10. *Баюра Д*. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління / Д. Баюра // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 1. — С. 21—25.

11. *Шмиголь Н. М*. Впровадження елементів корпоративної соціальної відповідальності в систему управління підприємством: стратегії, дохід, ефективність / Н. М. Шмиголь // Вісник Запорізького національного університету. — 2009. — С. 212–216.

12. *Тарасенко С. І.* Оцінка впливу корпоративної соціальної відповідальності на репутацію компанії / С. І. Тарасенко, І. В. Яремчук, А. О. Філін. // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. — 2013. — Т.18. Вип. 4/3. — С. 122–126.

13. Corporate Social Responsibility: Good Practices & Recommendations [Електронний ресурс] / DESUR. — Режим доступу до ресурсу: http://www.desur.eu/publications/.

14. ISO 26000:2010 /[Електронний ресурс] / Режим доступу: www.iso.org

15. Конфедерація роботодавців України / [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.confeu.org/ua/competitiveness/csr.html

16. A Guide to Corporate Governance Practices in the European Union [Електронний ресурс] // International Finance Corporation — Режим доступу до матеріалів: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content /ifc_external_corporate_site/corporate+governance/publications/guidelines_reviews+and+case+studies/a+guide+to+corporate+governance+practices+in+the+european+union.

17. Elkinjton J. Partnerships from Cannibals with Forks: The Triple bottom line of 21st-Century Business [Електронний ресурс] / John Elkinjton. — 1998. — Режим доступу до матеріалів: http://www2.ufersa.edu.br/portal/view/uploads/setores/65/Triple %20bottom %20line %20in %2021 %20century.pdf.

18. European Responsible Investing Fund Survey [Електронний ресурс] / KPMG. — 2015. — Режим доступу до матеріалів: http://www.kpmg.com/LU/en/IssuesAndInsights/Articlespublications/Documents/Brochure-European-Responsible-Investing-Fund-Survey-20150402.pdf.

19. The Sustainability Yearbook 2014 [Електронний ресурс] / RobecoSAM AG. — 2014. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sustainability-indices.com/images/RobecoSAM_Sustainability _Yearbook_2014_Low-Res.pdf.

20. European Commission. 2014. «Directive of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues.» Press Release (September 29). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_ STATEMENT-14-291_en.htm.

21. Corporate Social Responsibility Disclosure Efforts By National Governments And Stock Exchanches [Електронний ресурс] // The Initiative for Responsible Investment at Hauser Institute for Civil Society. — 2014. — Режим доступу до матеріалів: http://hausercenter.org/iri/wp-content/uploads/2015/04/CSR-3-27-15.pdf.

22. Corporate Social Responsibility — National Public Policies in the European Union — Compendium [Електронний ресурс] / European Commission. — 2014. — Режим доступу до матеріалів: http://ec.europa.eu/

digital-agenda/en/news/corporate-social-responsibility-national-public-policies-european-union-compendium-2014.

23. A role for market regulators and operators in advancing corporate transparency on sustainability [Електронний ресурс] / Global Reporting Initiative — Режим доступу до матеріалів: https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Paper-Market-Regulators-and-Operators.pdf.

24. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits [Електронний ресурс] / Milton Friedman // The New York Times Magazine. — 1970. — Режим доступу до матеріалів: http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html.

25. Bosch-Badia M. Corporate Social Responsibility from Friedman to Porter and Kramer [Електронний ресурс] / M. Bosch-Badia, J. Montllor-Serrats, M. Tarrazon / Theoretical Economics Letters, Vol. 3 No. 3A, 2013, pp. 11-15.. — 2013. — Режим доступу до матеріалів: http://www.scirp.org/journal/PaperInformation.aspx?paperID=33208#.VbZTyaTtmko.

26. Freeman R. Stakeholder Theory [Електронний ресурс] / R.Freeman, J. Harrison, A. Wicks, B. Parmar / Cambridge University Press, Cambridge. — 2010. — Режим доступу до матеріалів: http://library.uniteddiversity.coop/Cooperatives/Multi-Stakeholder_Coops/Stakeholder %20Theory%20 The %20State %20of %20the %20Art.pdf.

27. Ioannou I. The Impact of Corporate Social Responsibility on Investment Recommendations [Електронний ресурс] / I. Ioannou, G. Serafeim // Harvard Business School. — 2014. — Режим доступу до матеріалів: http://www.hbs.edu/faculty/Publication %20Files/11-017_0382b262-a30f-480e-9a8c-daa953550b23.pdf.

28. Flammer C. Corporate Social Responsibility and Stock Prices: The Environmental Awareness of Shareholders [Електронний ресурс] / Caroline Flammer / MIT Sloan School of Management. — 2012. — Режим доступу до матеріалів: http://corporate-sustainability.org/wp-content/ uploads/arcs-2012-Flammer.pdf.

29. Центр «Розвитку КСВ в Україні» / [Електронний ресурс] / Режим доступу до матеріалів: http://www.csrukraine.org/

30. ГVардия. Рейтинг социально ответственных компаний — 2013 [Електронний ресурс] // Контракты. — 2013. — Режим доступу до матеріалів: http://kontrakty.ua/rankings/239.

References

1. European Commission. 2001. «Corporate social responsibility: A business contribution to sustainable development.» Green Paper / [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:n26039 [In English]

2. European Commission. 2011. CSR Strategy for the EU. Brussels: European Commission / [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-730_en.htm [In English]

3. Yevtushenko V.A. Ocinka korporatyvnoi socialnoi: metody, obiekty, pokaznyky [Corporate Social Responsibility Evaluation: Methods, Objects installations, indicators] / V. A. Yevtushenko. // Visnyk NTU «HPI». — 2013. — №46(1019). — s. 53–63. [In Ukrainian]

4. Buyan O. A. Pidhody do ocinky efektyvnosty korporatyvnoy socialnoi vidpovidalnosty pidpruevstv v Ukraini [Approaches to effectiveness evaluating of corporate social responsibility for Ukrainian companies] / O. A. Buyan // Visnyk Dnipropetrovskogo universytetu. Seria «Economica». — 2012. — Vupusk 6 (2). — s. 159-165. [In Ukrainian]

5. Vorobey V., Jurovska I. Nefinansova zvitnist': instrument socialno-vidpovidalnogo biznesu. [Non-financial reporting: a tool of socially responsible business.] — К.: Predstavnyctvo OON v Ukraini / Iniciatyva Globalnogo dogovoru v Ukraini, 2010. — 84 s. [In Ukrainian]

6. Berezina O. U. Kilkisna ocinka socialnoi vidpovidalnosty korporaciy [Quantitative evaluation of corporations' social responsibility] / O. U. Berezina // Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy. — 2012. — № 1(32). — s. 97-101. [In Ukrainian]

7. Vorona O. V. Metodychni pidhody do ocinky rivnya socialnoi vidpovidalnosty [Methodological approaches to assessing the level of social responsibility] / O.V. Vorona // Visnyk ekonomiku transportu i promyslovosti. — 2010. — № 30. — s. 127-133. [In Ukrainian]

8. Yevtushenko V. A. Vnytrishni ta zovnishni instytuciyni formu korporatuvnoi socialnoi vidpovidalnosty [Internal and external institutional forms of corporate social responsibility] / V. A. Yevtushenko // Problemy i perspectuvu rozvytru pidpruyemstva. — 2013. — № 1. — s. 40-46. [In Ukrainian]

9. Syprun N. A. Korporatuvna socialna vidpovidalnist' yak chunnuk stalogo rozvutku [Corporate social responsibility as a factor of sustainable development] / N. A. Syprun. // Ekonomika i prognozuvannya. — 2009. — №3. — s. 61–74. [In Ukrainian]

10. Bayura D. Korporatuvna socialna vidpovidalnist' u systemi korporatyvnogo upravlinnya [Corporate social responsibility in corporate governance system] / D. Bayura // Ukraina: aspekyu praci. — 2009. — № 1. — s.21-25. [In Ukrainian]

11. Shmygol' N. M. Vprovadgennya elementiv corporatyvnoi socialnoi vidpovidalnosty v systemu upravlinnya pidpryemstvom: strategii, dohid, efectyvnist' [Implementation of corporate social responsibility elements in business management: strategy, revenue, efficiency] / N. M. Shmygol'. // Visnyk Zaporizkogo nacionalnogo universutety. — 2009. — s. 212–216. [In Ukrainian]

12. Tarasenko S. I. Ocinka vplyvu korporatuvnoi socailnoi vidpovidalnosty na reputaciyu kompanii [Assessment of corporate social responsibility impact on company reputation] / S. I. Tarasenko, I. V. Yaremchuk, A. O. Filin. // Visnyk ONU imeni I.I. Mechnikova. — 2013. — T.18.Vup.4/3. — s. 122–126. [In Ukrainian]

13. Corporate Social Responsibility: Good Practices & Recommendations [Elektronnyi resurs] // DESUR — Rezhym dostupu: http://www.desur.eu/publications/. [In English]

14. ISO 26000:2010 / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www.iso.org [In English]

15. Konfederacia robotodavciv Ukrainy[Confederation of Employers in Ukraine]/[Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: http://www.confeu.org/ua/competitiveness/csr.html [In Ukrainian]

16. A Guide to Corporate Governance Practices in the European Union [Elektronnyi resurs] // International Finance Corporation — Rezhym dostupu do materialiv:http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext _content/ifcexternal_corporate_site/corporate+governance/publications/guidelines_reviews+and+case+studies/a+guide+to+corporate+governance+practices+in+the+european+union. [In English]

17. Elkinjton J. Partnerships from Cannibals with Forks: The Triple bottom line of 21st-Century Business [Elektronnyi resurs] / John Elkinjton. — 1998. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www2.ufersa.edu.br/portal/view/uploads/setores/65/Triple %20bottom %20line %20in %2021 %20century.pdf. [In English]

18. European Responsible Investing Fund Survey [Elektronnyi resurs] // KPMG. — 2015. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.kpmg.com/LU/en/IssuesAndInsights/Articlespublications/Documents/Brochure-European-Responsible-Investing-Fund-Survey-20150402.pdf. [In English]

19. The Sustainability Yearbook 2014 [Elektronnyi resurs] // RobecoSAM AG. — 2014. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sustainability-indices.com/images/RobecoSAM _Sustainability_Yearbook_2014_Low-Res.pdf. [In English]

20.European Commission. 2014. «Directive of non-financial information: Europe’s largest companies to be more transparent on social and environmental issues.» Press Release (September 29). [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-291_en.htm. [In English]

21. Corporate Social Responsibility Disclosure Efforts By National Governments And Stock Exchanches [Elektronnyi resurs] // The Initiative for Responsible Investment at Hauser Institute for Civil Society. — 2014. — Rezhym dostupu do materialiv: http://hausercenter.org/iri/wp-content/uploads/2015/04/CSR-3-27-15.pdf. [In English]

22. Corporate Social Responsibility — National Public Policies in the European Union — Compendium [Elektronnyi resurs] // European Commission. — 2014. — Rezhym dostupu do materialiv: http://ec.europa.eu/ digital-agenda/en/news/corporate-social-responsibility-national-public-policies-european-union-compendium-2014. [In English]

23. A role for market regulators and operators in advancing corporate transparency on sustainability [Elektronnyi resurs] // Global Reporting Initiative — Rezhym dostupu do materialiv: https://www.globalreporting.org/ resourcelibrary/Paper-Market-Regulators-and-Operators.pdf. [In English]

24. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits [Elektronnyi resurs] / Milton Friedman // The New York Times Magazine. — 1970. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html. [In English]

25. Bosch-Badia M. Corporate Social Responsibility from Friedman to Porter and Kramer [Elektronnyi resurs] / M. Bosch-Badia, J. Montllor-Serrats, M. Tarrazon // Theoretical Economics Letters, Vol. 3 No. 3A, 2013, pp. 11-15.. — 2013. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.scirp.org/ journal/PaperInformation.aspx?paperID=33208#.VbZTyaTtmko. [In English]

26. Freeman R. Stakeholder Theory [Elektronnyi resurs] / R.Freeman, J. Harrison, A. Wicks, B. Parmar // Cambridge University Press, Cambridge. — 2010. — Rezhym dostupu do materialiv: http://library.uniteddiversity. coop/Cooperatives/Multi-Stakeholder_Coops/Stakeholder %20Theory_ %20The %20State %20of %20the %20Art.pdf. [In English]

27. Ioannou I. The Impact of Corporate Social Responsibility on Investment Recommendations [Elektronnyi resurs] / I. Ioannou, G. Serafeim // Harvard Business School. — 2014. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.hbs.edu/faculty/Publication %20Files/11-017_0382b262-a30f-480e-9a8c-daa953550b23.pdf. [In English]

28. Flammer C. Corporate Social Responsibility and Stock Prices: The Environmental Awareness of Shareholders [Elektronnyi resurs] / Caroline Flammer // MIT Sloan School of Management. — 2012. — Rezhym dostupu do materialiv: http://corporate-sustainability.org/wp-content/uploads/arcs-2012-Flammer.pdf. [In English]

29. Centr «Rozvytry KSV v Ukraini» [Center «CSR Development in Ukraine»] /[Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu do materialiv: http://www.csrukraine.org/ [In Ukrainian]

30. GVardia. Reytyng socialnoy otvetstvennyh kompaniy [GVardiya. Rating of socially responsible companies] — 2013 [Elektronnyi resurs] // Kontrakty [Contracts] — 2013. — Rezhym dostupu do materialiv: http://kontrakty.ua/rankings/239. [In Russian]

Стаття надійшла до редакції 21 вересня 2015 р.

УДК 330.1:336.7

Радзиевская Виктория Николаевна,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:5vitaua@ukr.net
Селютина Альвина Сергеевна,
соискатель кафедры финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:selyutina.alvina@gmail.com

Роль социальной ответственности в повышении инвестиционной привлекательности корпоративных ценных бумаг

АНОТАЦИЯ. Как следствие усиления интеграционных процессов, характерной чертой развития финансовых рынков и экономической системы в целом становится формирование ответственного поведения государства, финансовых институтов, компаний и других контрагентов по вопросам экологии, охраны окружающей среды, прав человека, корпоративного управления. Данная проблема приобретает особую актуальность для Украины в аспекте ее интеграции в мировые рынки, поскольку социальная ответственность является одной из составляющих Стратегии европейского экономического роста и занятости.
Проанализировав эволюцию развития концепции КСО в работах ведущих мировых ученых и проведя исследования мировых тенденций внедрения КСО на национальном и корпоративном уровнях, авторы обосновали важность внедрения КСО акционерными обществами. Введение КСО способствует созданию стоимости в среднесрочном и долгосрочном периоде, а, следовательно, повышает инвестиционную привлекательность ценных бумаг компании. К тому же, авторы пришли к выводу о необходимости введения Национальной политики КСО в Украине, чтопоспособствует повышению инвестиционной привлекательности отечественных компаний для внутренних и иностранных инвесторов, а также станет двигателем устойчивого развития для страны в целом.
Особое внимание было уделено анализу качества раскрытия нефинансовой информации зарубежными и отечественными компаниями, сделан обзор рейтингов прозрачности отечественных компаний.
Ценность полученных результатов связана с возможностью дальнейшего использования комплексного подхода к совершенствованию практики раскрытия нефинансовой информации отечественными эмитентами с учетом изменений во внутренней и внешней среде и внедрения корпоративной социальной политики в условиях европейской интеграции. Дальнейшего исследования требует вопрос разработки и внедрения политик КСО на корпоративном и национальном уровнях в соответствии с европейскими практиками и стандартами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: корпоративная социальная ответственность, социальные инвестиции, евроинтеграция, инвестиции, акционерные общества, стоимость компании, инвестиционная привлекательность.

UDC 330.1:336.7

Radziievska Viktoriia Nikolaevna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor Department of Financial Markets,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, PeremogyAv, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: 5vitaua@ukr.net
Seliutina Alvina Sergiivna
PhD student, Department of Financial Markets,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:selyutina.alvina@gmail.com

The Role of social responsibility in increases of corporate's securities investment attractiveness

ABSTRACT.As a result of the integration processes strengthening, a main feature of financial markets and the economic system development becomes the formation of responsible behavior of the state, financial institutions, companies and other counterparties on environmental issues, environmental protection, human rights and corporate governance. This issue is particularly relevant for Ukraine in terms of its integration into the world markets, as social responsibility is one of the components of the European Strategy for growth and employment.

After analyzing the evolution of the concept of CSR in the work of the world's leading scientists and conducting studies of global trends of CSR implementation at the national and corporate levels, the authors have proved the importance of implementing CSR by corporations.Implementation of CSR contributes to value creation in the medium and long term and, therefore, increases the investment attractiveness of the company's securities.In addition, the authors agreed on the need of a National Policy on CSR implementation in Ukraine, which will contribute to investment attractiveness improvement of domestic companies for domestic and foreign investors, as well as become the engine of sustainable development for the country as a whole.

A special attention is given to quality analysis of non-financial information disclosure by foreign and domestic companies, an overview of transparency ratings of domestic companies is provided.

The value of these results associated with the possibility of further use of an integrated approach to improve the practice of non-financial information disclosure by domestic issuers taking into account changes in internal and external environment and the implementation of corporate social responsibility policy in the context of European integration. Process of development and implementation of CSR policies on a corporate and national level in accordance with European practices and standards requires further exploration.

KEY WORDS: corporate social responsibility, social investment, European integration, investment, corporations, company value, investment attractiveness.

УДК 336.71

Смірнова Ольга Олегівна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри банківських інвестицій
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги 54/1)
E-mail:o.smirnova@ukr.net
Нікітін Андрій Валерійович,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги 54/1)
E-mail:avnikitin@ukr.net

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПІВПРАЦІ СВІТОВОГО БАНКУ ТА УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сучасний стан співпраці Світового банку з провідними країнами світу. Проаналізоапно специфіку такої співпраці з Польщею, Данією, США на протязі кількох років. Окрему увагу присвячено особливостям співпраці з Україною в умовах глибокої економічної кризи та можливостям застосування іноземного досвіду у вітчизняних умовах. Детально розглянуто досвід Польщі щодо залучення коштів Світового банку в різні галузі економіки та ефективність їх використання. Визначено напрямки вдосконалення співпраці Світового банку та України за вимогами Світового банку для європейських країн.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Світовий банк, інвестиції, інвестиційний потенціал.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Світовий банк розробляє Стратегію партнерства відповідно до пріоритетів уряду. Зараз Україна потребує підтримки фінансового сектору та підтримки державних реформ, на що банк оперативно зреагував і скоригував кредитну програму. Але незважаючи на контроль і постійне супроводження проектів, що реалізуються в Україні Світовим банком, програма 2008—2011 років була повністю провалена, а проміжний звіт за програмою 2012—2016 рр. вказує на невтішні результати та призупинення деяких проектів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий дослідницький внесок з питань співпраці України та міжнародних фінансових установ мають, зокрема, вчені Опарін В.М., Патика Н.І., Козик В.В., Рогач О.І.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Через 20 років після приєднання до Світового Банку Україна досі здійснює перехід до сучасної ринкової економіки, причому багато необхідних політичних документів наразі не опрацьовано й не запроваджено у практику. Хоча основний тягар реформування у сфері державної політики лягає на позики на підтримку політики розвитку, тоді як інвестиційні проекти мають на меті реалізацію цієї політики та усунення вузьких місць, усі проекти необхідно точно пристосовувати до зміни тенденцій, характерних для порядку денного та політичної системи України. Це питання є найкритичнішим для трансформаційних проектів і проектів з розбудови інституційного потенціалу у сферах державного управління, соціального захисту, комунальних послуг і земельної реформи. Зважаючи на те, що цикл формулювання політики є коротшим за цикл реалізації проекту, для свого розв'язання проблема потребує наведення мостів між тим часом, коли було розроблено проект, та тими роками, протягом яких триває його реалізація, щоб усунути ризик невідповідності проектів швидкозмінній державній політиці

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета: на основі аналізу діяльності Групи Світового банку визначити сучасний стан і тенденції розвитку партнерства Світового банку та України. Завдання дослідження: на основі аналітичних досліджень і теоретичних напрацювань окреслити перспективи такої співпраці в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки реформи в Україні тривають досі, а підхід до їхнього здійснення не є системним, Україна має сильне прагнення навчатися, і українська влада сприймає Світовий Банк як лідера у цьому процесі. Такий підхід передбачає подальше докладання зусиль інститутом Світового банку та подальше надання аналітично-дорадчої допомоги для розширення обізнаності й розуміння, а також використання дієвих інструментів з метою впровадження реформ і кращого ознайомлення з відповідними інституціями, й налагодження стосунків до започаткування нових кредитних проектів задля уникнення виділення великих коштів на реалізацію проектів, які скасовуються або виявляються невдалими через брак спільного розуміння напрямків його реалізації.

Досягнення у сфері поліпшення врядування за певними напрямками реалізації програми Банку підривалися загальним погіршенням показників корупції. Таке погіршення ситуації вказує на необхідність перегляду Групою Світового банку свого підходу до розв'язання проблем урядування. Новий підхід повинен активізувати зусилля у тих сферах, де був досягнутий поступ та оновити основні діагностичні дослідження і поглибити їх для конкретних секторів. Крім того, залежно від результатів оцінки можливих варіантів, доцільно розглянути можливість застосування у новій СПУ заходів, прямо орієнтованих на сторону попиту, із можливим застосуванням аналітичних продуктів у тих секторах, де не планується надання кредитів, та включення відповідних заходів до інвестиційних проектів на муніципальному рівні. Протягом багатьох років здійсненню інвестиційних проектів заважали проблеми з готовністю. У деяких випадках первісні плани реалізації були або нереальними, або неповними.

Проблема необізнаності української влади з правилами Банку загострюється браком докладних технічних специфікацій; сегментацією проектів, через яку на проведення робіт, менш придатних для проведення міжнародних конкурентних торгів, проводяться міжнародні, а не національні конкурентні торги; необхідністю укладання масштабних договорів на постачання ІТ, складних за своєю природою. Розроблення комплексних інформаційних систем вимагає не лише почуття відповідальності з боку замовників, але й належного управління процесами закупівель із повним використанням усього простору для маневру, який дозволяється посібником Банку з питань ІТ, та приділенням належної уваги питанням розроблення проектів та укладання договорів як Банком, так і владою. Для здійснення закупівель потрібне реалістичне перспективне планування та ретельне управління виконанням договорів.

Більшість інвестиційних проектів МБРР в Україні здійснювалися «з нуля», тобто виконавці брали кредити вперше з усіма ризиками, обумовленими необізнаністю з процедурами Банку та необхідністю ретельного та уважного моніторингу й контролю. Старі помилки у розробленні структури проектів роблять засвоєння цієї інформації ще складнішим, тому їх слід уникати, а дотримання передової практики слід заохочувати. При цьому необхідно вживати заходів для:

- забезпечення належних позицій виконавця у загальній бюрократичній структурі з метою гарантування легітимності на етапі реалізації та наявності необхідних політичних та (або) операційних повноважень;
- утворення групи впровадження проекту, яка доповнюватиме функції інших підрозділів виконавця;
- обмеження підтримки тими заходами, які мають критичне значення для досягнення цілей, орієнтованих на розвиток, без здійснення непотрібної (хоч і корисної) діяльності, яка загострює проблеми з координацією дій;
- роботи в одному секторі з одним державним органом в умовах обмеженого потенціалу реалізації проекту;
- усвідомлення того, що справи можуть піти погано навіть за належного розроблення проекту. Важливу роль відіграють поступовість та якість управління проектами та залучення працівників Банку в країні та штаб-квартирі. Невпинний нагляд на місцях у поєднанні зі вчасною передачею фахового досвіду завжди мав критичне значення; на практиці, це давало змогу виконавцеві проекту працювати в умовах постійних змін політичної ситуації та компромісів.

Спірні підсумки виконання програми реформ в Україні обумовлені трьома головними причинами: успадкованими промисловими активами та природними ресурсами, що зменшувало стимули до реформ, поступовим зниженням довіри суспільства до держави та більшості державних установ і відсутністю міцного зовнішнього «якоря» для процесу реформування. Успадковані Україною потужності в металургійній і хімічній промисловості, доходи від транспортування енергоресурсів з Росії до Європи та величезні ресурси родючої землі призвели до формування економічних рент, що дало Україні змогу хаотично розвиватися без здійснення глибоких реформ. Зосередження цих рент у руках кількох привілейованих місцевих бізнесменів зумовило масштабну «приватизацію» держави та стало однією з причин підриву довіри населення.

Відсутність довіри до держави весь час негативно впливала на підтримку населенням економічних реформ. Економічний спад початку 1990-х років, зумовлений переходом до ринкових умов, мав важкі наслідки. На відміну від країн з перехідною економікою — не членів СНД — Україна не змогла скористатися таким серйозним засобом підтримки, як перспектива членства у ЄС, яка могла б стати потужним стимулом для реформ.

Економіка України продовжує бути вразливою, і багато сфер соціально-економічної діяльності потребують докорінних реформ. Упродовж останніх 20 років не бракувало стратегічних концепцій і державних програм з реалізації значного економічного потенціалу України. Однак виконання цих програм розчаровувало, і їх результати весь час були гіршими від очікуваних.

Традиційні джерела економічного зростання України практично вичерпані, а економічні ризики є значними. Без залучення ПІІ та стимулювання внутрішніх інвестицій і приватного підприємництва Україна ризикує повторити попередні цикли стрімких піднесень і спадів, упускаючи можливості догнати своїх західних сусідів. У світовій економіці на своїх традиційних ринках Україна ризикує програти своїм азійським конкурентам. Нинішнє нестабільне міжнародне економічне середовище лише загострює ці ризики.

Хоча у регуляторній сфері було досягнуто певного прогресу, бар'єри для успішного ведення бізнесу є високими. Україна потрапила в пастку субоптимальної рівноваги (для якої характерне самозбереження) високих вхідних бар'єрів для бізнесу, низького рівня конкуренції, слабких стимулів до впровадження нових технологій, недостатньої диверсифікації та складності експорту, високої залежності від товарних цін та страху чиновників перед зменшенням ренти у разі, якщо буде знижено вхідні бар'єри для бізнесу. Практика жорсткого адміністративного управління є перешкодою для ринкової конкуренції та оскарження рішень, створює корупційні можливості та, зрештою, завдає збитків економіці. Найсильніший негативний вплив регуляторні бар'єри чинять на малі і середні підприємства та на прихід іноземного капіталу. Для України характерна дуже мала кількість виходу на ринок нових приватних підприємств порівняно з іншими країнами з перехідною економікою, що істотно знижує можливості для підвищення продуктивності, диверсифікації економіки та створення робочих місць.

Частка тіньової економіки в Україні — одна з найвищих у світі. За даними міжнародних порівняльних досліджень, тіньова економіка України становила близько 55 % ВВП (у середньому протягом 1999—2007 років) і була 145 за величиною серед 151 країн, для яких було здійснено оцінки тіньової економіки.

Корупція та «приватизація» держави загальновизнано вважаються основною перешкодою для розвитку. Україна постійно посідає низькі місця за найважливішими показниками урядування. Низка індикаторів, таких як Індекс економічної свободи організації Heritage Foundation та Індекс сприйняття корупції організації Transparency International, свідчать про подальше погіршення ситуації упродовж останніх трьох років.

Україна останнім часом посилила свою правову базу, яка стосується боротьби з корупцією. Ухвалене нещодавно антикорупційне законодавство створює базу для боротьби з корупцією, і Указ Президента «Про національну антикорупційну стратегію на 2012—2015 роки» забезпечує дорожню карту для України із впровадження багатьох рекомендацій ОЕСР і групи країн GRECO Ради Європи. Найсерйознішими слабкими місцями залишаються відсутність правил для обов'язкового розкриття фінансової інформації державними посадовцями та відсутність компетентного антикорупційного органу з правом забезпечення дотримання законодавства. Окрім того, переговори про глибоку і всеохопну угоду про ЗВТ і пов'язаний з ними прогрес у регуляторній реформі, зокрема, ухвалення нового рамкового законодавства про державні закупівлі, а також вдосконалення системи ліцензування і сертифікації створюють можливості для зменшення загроз, пов'язаних з корупцією у цих сферах.

Україна зробила низку кроків у поліпшенні доступу до інформації. Закон про доступ до інформації, прийнятий на початку 2011 року, відповідає найкращим міжнародним практикам і означає великий крок уперед, незважаючи на його непослідовне впровадження досі. Україна взяла на себе зобов'язання приєднатися до ініціативи Партнерства «Відкритий уряд» і розпочала внутрішні консультації щодо підготовки Національного плану дій.

Система закупівель і система фінансового менеджменту в Україні є ризикованими, проте прийнятними за умови належного управління ними. Згідно з оцінкою Огляду державних видатків і фінансової звітності, виконаною у 2007 році, показники України є дещо вищими від середніх у нижній категорії країн з середнім рівнем доходів. Внутрішній аналіз Світового банку, виконаний у рамках підготовки до СПУ, виявив слабкі місця у системах закупівель і фінансового управління, однак дав змогу зробити висновок, що подальше кредитування Світового банку можливе за умови приділення належної уваги заходам із пом'якшення ризику. Закон про державні закупівлі, прийнятий у 2010 році, із змінами, внесеними до нього у 2011 році, відповідає європейським стандартам і одержав позитивні відгуки експертів Світового банку та міжнародних експертів, хоча фактичне впровадження цього закону лише розпочалося. В Україні спостерігаються хороші показники у сфері доступу до бюджетної інформації, за рейтингами Ініціативи відкритих бюджетів. Загальні висновки щодо цілей СПУ залишаються без змін, однак повторна оцінка ризиків впровадження для структурних реформ, пов'язаних з недоліками урядування, змусила Світовий банк призупинити кредитування у рамках Позик на підтримку політики розвитку до часу, поки Уряд не продемонструє свого твердого наміру вирішити проблеми урядування.

Україна має широку систему соціального захисту та витрачає значну частку ВВП на програми соціальної допомоги, не пов'язані із сплатою внесків, у тому числі на програми перевірки доходів. Однак за показниками адресності соціальної допомоги загалом Україна не посідає високого місця в групі країн з перехідною економікою внаслідок того, що висока частка державних витрат розподіляється через програми з невисокою адресністю. Близько 24 % загальних державних витрат досягає найбідніших 10 % населення і лише 37,4 % витрат на соціальну допомогу спрямовується до найбідніших 20 % населення. Система охорони здоров'я України є затратною і результати її роботи — незадовільними. Показники смертності дорослих осіб в Україні (особливо серед чоловіків) належать до найвищих у світі. Сектор житлово-комунальних послуг в Україні потерпає від недостатнього обсягу інвестицій і неналежного утримання протягом десятиліть, що є однією з причин погіршення якості життя. Дефіцит інвестицій у комунальні підприємства водопостачання та водовідведення є значним.

Отже, Україна має низку проблем, які потребують негайного вирішення та вони існують в усіх сферах її діяльності: державні реформи, економічний розвиток, соціальний захист населення, екологічні ризики, освіта охорона здоров'я, а досвід Світового банку може допомогти у їх вирішенні.

Для вирішення окреслених проблем можна запропонувати такі кроки.

1. Потрібно звертати більшу увагу на ризики реалізації програми, які негативно впливають на показники кредитного порт-

феля. На етапі підготовки проектів слід приділяти більшу увагу їх готовності до впровадження, тому що неналежна підготовка технічних завдань і пакетів закупівель є однією з причин значних затримок із освоєнням кредитних коштів. Доцільно частіше застосовувати однотипні операції та додаткове фінансування успішних проектів.

2. Ризики, пов'язані з частими змінами політики, неефективним урядуванням і неузгодженістю в реалізації політики, необхідно пом'якшувати за допомогою попередньо виконаних діагностичних досліджень ефективності урядування і заходів із розбудови широкого консенсусу щодо узгодженої «дорожньої карти» змін у кожному секторі та для забезпечення більшої гнучкості у згортанні діяльності в разі змін відповідної політики.

3. Діяльність з розбудови попиту на ефективне урядування треба розширювати та поєднати з фінансуванням та аналітичнодорадчою допомогою Світового банку. Більше зусиль необхідно докладати до залучення організацій громадянського суспільства до розроблення і моніторингу політики та інвестицій, яким надає підтримку Банк.

4. У відповідь на ризики для реалізації програми та врахувавши уроки попередньої СПУ Світовий банк пропонує калібрований підхід до фінансової допомоги. Обсяги фінансування і спектр інструментів збільшуватимуться у разі прискорення реформ, поліпшення урядування і готовності клієнта використати фінансування і знання Банку. Водночас, кредитне фінансування буде залишатись помірним.

5. Україна потребує поглиблення структурних реформ у багатьох сферах, включаючи бізнес-клімат, регулювання фінансового сектора, енергетичний сектор, управління державними фінансами і бюджетно-податкову політику. Стратегія каліброваної допомоги залишає простір для перегляду в майбутньому сум кредитування у бік їхнього збільшення шляхом включення до програми ППР, які підтримуватимуть заходи реформ у вказаних сферах. Можливе оперативне надання Другої програмної позики на реабілітацію фінансового сектора та започаткування у 2013—2015 фінансових роках нової міжсекторної програми ППР на підтримку підвищення ефективності урядування та конкурентоспроможності економіки.

Непослідовне впровадження попередніх реформ і серйозні проблеми з урядуванням створюють для Світового банку неприйнятні ризики у разі надання прямої бюджетної підтримки. Керівництво України усвідомлює необхідність більшої послідовності та взяло на себе зобов’язання виконати програму, яка спрямована на розв’язання кількох найсерйозніших проблем державного урядування: державні закупівлі, відшкодування ПДВ, прозорість у енергетичному секторі, регулювання бізнесу і бюрократична тяганина, а також державне фінансування фінансових установ-банкрутів. Уряд України і Світовий банк спільно оцінюватимуть прогрес у цих сферах, щоб визначити, чи можна поновити кредитування ППР [1].

Пропонована Програма, незалежно від її обсягу та інструментів кредитування, буде ґрунтуватися на ретельних діагностичних дослідженнях. Аналітично-дорадчу допомогу буде зосереджено на поглибленні розуміння Банком ключових питань, які впливатимуть на успішність виконання теперішнього та планованого в майбутньому портфелів інвестиційних проектів і на діалозі з Урядом України щодо цих питань. Окрім того, буде продовжено профільні діагностичні дослідження у сферах фіскальної політики, управління державними фінансами, стабільності та розвитку фінансової системи. Аналітично-дорадчу допомогу у нових сферах, у яких Світовий банк нині не веде діяльності та не планує її вести в найближчому майбутньому, очевидно, буде обмежено. Це передбачає звуження обсягу адвокаційної роботи за межами основних сфер, визначених у програмі Банку, і відображає дедалі значніші обмеження в ресурсах. Нині можливості для надання відшкодовуваної технічної допомоги є низькими, проте вони активно вивчатимуться, включаючи оптимальне використання взаємовигідної взаємодії з іншими донорськими програмами, зокрема, з програмою технічної допомоги ЄК [2].

Світовий банк коригує свою Програму відповідно до зміни економічного середовища та пріоритетів Уряду на надає усю можливу підтримку. Але тут постає ще одна важлива проблема — нераціональне використання отриманих коштів. Без проведення економічних перетворень фінансова підтримка Світового банку та загалом усіх міжнародних фінансових організацій не має сенсу, бо в цьому разі позичкові кошти використовуватимуться на фінансування лише поточних проблем, які без реформування економіки знову нагромаджуватимуться і перетворюватимуться у додатковий тягар.

Отже, досвід взаємодії України зі Світовим банком підтверджує необхідність істотного удосконалення її форм і механізмів. Загалом, Україна дуже залежна від зовнішніх джерел фінансування та на сьогодні має величезний показник зовнішнього державного боргу. Саме тому головним завданням країни має стати його мінімізація, через збільшення власних фінансових ресурсів та поліпшення інвестиційного клімату. В основу фінансової стратегії необхідно покласти досягнення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансування потреб економічного та соціального розвитку.

Сполучені Штати Америки є одним із засновників Банку. Вони мають надзвичайно сильний вплив на Групу СБ. США володіють найбільшою часткою голосів, яких достатньо для блокування будь-якого рішення, що вимагає кваліфікованої більшості голосів, та керують призначенням президента банку. Державне казначейство США виділяє значні кошти для перевірки діяльності Банку, а оскільки Банк розташований у Вашингтоні, представники уряду США постійно співпрацюють із його службовцями. Однак буде не зовсім правильно говорити, що США беззаперечно домінують у Банку, хоч частка голосів у МБРР становить 16,21 %, а в МАР 10,32 %.

США одна із найбільших країн — донорів Групи Світового банку. Траст-фонди фінансують операції на рівні країни, заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, ініціативи в області накопичення та поширення знань, консалтингові послуги та колективні дії в різних країнах за рішенням пріоритетних проблем глобального масштабу, таких, як зміна клімату, розвиток охорони здоров'я та забезпечення продовольчої безпеки.

Фінансові посередницькі фонди залучають кошти різних державних і приватних структур для підтримки міжнародних ініціатив; вони дають міжнародному співтовариству можливість приймати безпосередні та скоординовані заходи щодо вирішення пріоритетних завдань глобального масштабу. Більшість ФПФ надають підтримку глобальним програмам, часто спрямованим на забезпечення глобальних суспільних благ, зокрема, на боротьбу з інфекційними захворюваннями та наслідками зміни клімату. У центрі уваги недавно створених ФПФ знаходяться і такі проблеми, як продовольча безпека.

США займають перше місце за обсягом внесків до цільових фондів Групи Світового банку, починаючи з 2008 року. Основні американські пріоритети включають сприяння боротьбі з корупцією, яка є однією з найбільших перешкод на шляху економічного і соціального розвитку; боротьбі з хворобами та сприяння поширенню екологічно чистої енергії; великий акцент США роблять напідзвітності та прозорості урядування.

Серед цільових фондів, які підтримуються США можна виділити:

- Цільовий фонд реконструкції Афганістану;
- Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією;
- Фонд підтримки світового сільського господарства і програми продовольчої безпеки;
- інвестиційні фонди, що займаються проблемами клімату.

Разом із США Угоду про заснування підписували Бельгія, Німеччина, Великобританія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Ісландія, незабаром приєдналась Данія.

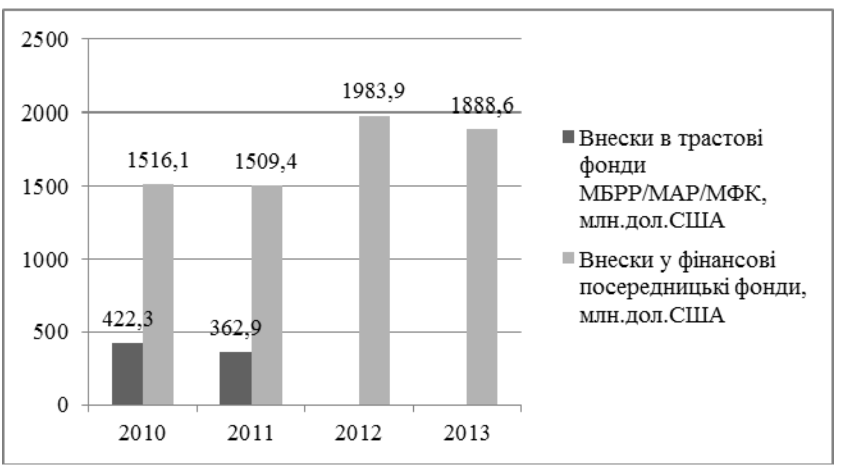

Рис. 1. Внески США у фонди Групи Світового банку, млн дол.США [3]

Данія стала членом Міжнародного банку реконструкції та розвитку — Світового банку — у 1946 році і була однією з перших країн, що отримали кредит на відновлення країни після Другої світової війни. Загалом від Світового банку країна отримала три позики: на реконструкцію економіки після війни (1946 р.) та дві на реконструкцію системи передачі електроенергії (1959 р. та 1963 р.) на загальну суму 85 млн дол. США. Наряду із Данією перші кредити було надано Франції (перший кредит в історії Банку), Нідерландам, Люксембургу.

Сьогодні Данія є членом п’яти установ, які утворюють Групу Світового банку. Данія і Світовий банк співпрацюють з іншими урядами країн-членів для фінансування проектів, розробки політики та реалізації програм, що мають на меті покінчити з бідністю в країнах, що розвиваються.

На рис. 2 бачимо динаміку обсягу вкладень коштів Данії у фонди Світового банку. Країна посідає досить високе місце за рівнем соціального розвитку та соціального захисту населення, тому вкладення в основному здійснюються у фонди, що займаються реалізацією програм соціального розвитку, а також у фонди, що фінансують вирішення екологічних проблем і проблем клімату.

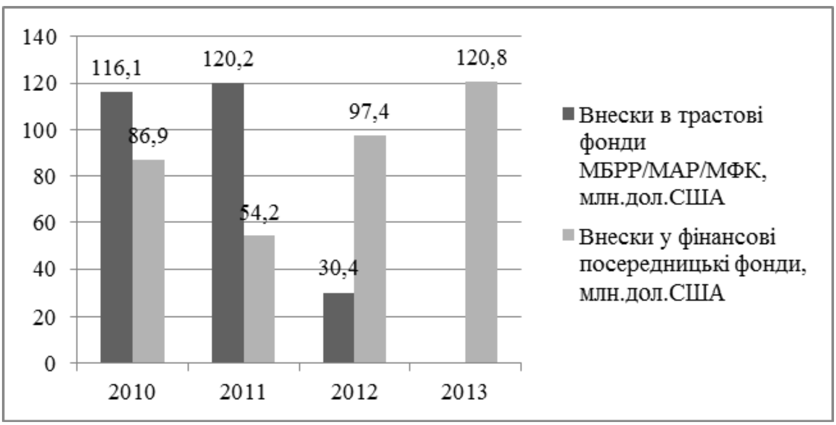

Рис. 2. Внески Данії у фонди Групи Світового банку, млн дол.США [3]

За класифікацією Світового банку Польща належить до країн з високим рівнем доходу, надані цій країні кошти наведені на рис. 3.

Польща була однією із країн-засновниць Світового банку та завдяки його підтримці здійснила перетворення, що дозволили вступити до Європейського Союзу. Такі об’єми коштів пояснюються бажанням країни повністю інтегруватися до європейського співтовариства.

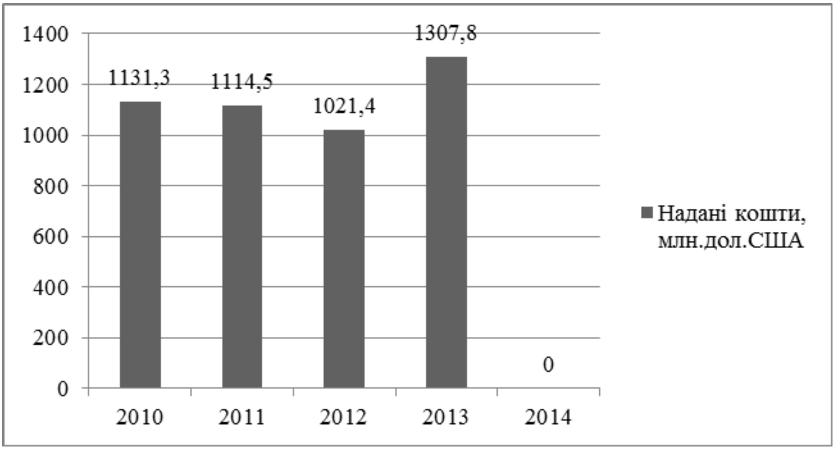

Рис. 3. Надані МБРР кошти Польщі за період 2010—2014 рр. [4]

Рис. 4. Структура портфелю проектів Польщі за статусом [4]

Загалом реалізовано 58 проектів на суму 16,3 млрд дол. США. Активними є лише 3 проекти, два з яких стосуються охорони навколишнього середовища та у фінансовому секторі. Бачимо, що кількість анульованих проектів менша, ніж в Україні та Росії.

З рис. 5 бачимо, що структура портфеля проектів за галузями відрізняється від структури портфелів Росії та України.

Рис. 5. Структура портфелю проектів Польщі за секторами [4]

Тут проглядається орієнтація на соціальні послуги та більше на соціальний розвиток, ніж економічний (хоча одного без іншого не існує).

Економічне зростання в Польщі за останні десятиліття ґрунтувалось на застосуванні існуючих технологій і процесів в нових умовах, де їх ринкові та комерційні особливості не завжди були добре відомі. За цей період у країні було здійснено ряд економічних і соціальних реформ, які допомогли перетворити польську економіку, і дозволили Польщі з вражаючою швидкістю наздогнати інших країн — членів ЄС.

Україна володіє величезними сільськогосподарськими ресурсами, однак сільськогосподарський сектор України страждає від непослідовної державної політики, втручання у внутрішні та експортні ринки на користь окремих підприємств і від неспроможності забезпечити виконання контрактів, що значно підвищує витрати на фінансування і закриває доступ до будь-яких банківських кредитів для більшої частини середніх за розміром господарств.

➢ Послідовні та надійні сигнали у сфері сільськогосподарської політики є необхідними для України, щоб вона могла скористатися своїм агропотенціалом. Землі сільськогосподарського призначення, хоча й формально приватизовані на початку 2000-х років, не можна продавати й купувати. Хоча ринок оренди є досить розвинутим, земля є недооціненою і, отже, стимули до інвестицій у підвищення продуктивності земель є слабкими (останніми роками спостерігалося збільшення інвестицій у сектор великих агрохолдингів). Влада, щоб залучити інвестиції, планує скасувати мораторій на продаж землі, однак є обґрунтовані побоювання того, що загальна непідготовленість земельного ринку може призвести до заниженої оцінки землі і до зосередження, у кінцевому підсумку, великих площ родючої землі в руках інсайдерів зі зв'язками у владі.

➢ Економіка України забезпечує значно вищі показники обсягів транспортних перевезень порівняно з її ВВП, ніж будь-яка інша країна Європи, що зумовлено важливою роллю сільського господарства і важкої промисловості. Транспортна система України має істотний потенціал для поліпшення сукупної продуктивності і регіональної конкурентоспроможності, однак потребує великих інвестицій у автошляхи та залізниці. Згідно з оцінками Світового банку, Україна мусила б витрачати близько 1,5 % ВВП лише на утримання автошляхів, а потреба в інвестиціях становить приблизно 5 млрд дол. США на наступні 10 років.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. За вдалого завершення СПУ 2012—2016 рр. Україна, наслідуючи приклад оглянутих країн, зможе заручитися підтримкою Світового банку у реформуванні за такими напрямками:

1. Підвищення ефективності державної системи фінансового управління. Основним завданням має стати встановлення ряду чітких правил, які зможуть стати орієнтиром для здійснення бюджетної політики в середньостроковій перспективі і стримувати тиск на користь неприйнятного збільшення видатків

2. Вдосконалення нормативної бази та механізмів нагляду у фінансовому секторі та поліпшення ринкової інфраструктури. Нагальних змін законодавства потребують такі сфери, як державно-приватне партнерство, фондовий ринок, інвестиційна діяльність нерезидентів на території України.

3. Розширення і поглиблення фінансового сектора і збільшення доступу до фінансування. Підприємства можуть залучати великі обсяги коштів через IPO та розміщення власних боргових цінних паперів.

4. Впорядкування та спрощення процедур ведення бізнесу та нарощування потенціалу з моніторингу та встановлення показників ефективності нормативних положень у сфері підприємництва.

Це сприятиме підвищенню конкуренції та, як наслідок, підвищенню якості товарів і послуг.

5. Попередній напрямок сприятиме нарощуванню потенціалу з розробки та впровадження програм з інновації та диверсифікації. В сучасному світі інновації є рушієм розвитку, тому велику частку коштів розвинені держави витрачають на сприяння інноваційній діяльності.

6. Вдосконалення нормативної бази та механізмів нагляду у фінансовому секторі та поліпшення ринкової інфраструктури. Група Світового банку може допомогти у розробці рекомендацій з метою впровадження практики управління капіталом і ліквідністю та надавати консультаційні послуги з даного питання.

7. Розширення доступу до якісної інфраструктури та підвищення якості послуг інфраструктури, в тому числі, за рахунок більш активного залучення приватного сектора до фінансування та управління інфраструктурою.

8. Удосконалення системи управління екологічними ризиками і природними ресурсами. Уряд має поліпшити природоохоронну систему з метою вирішення таких проблем, як зростаючі екологічні ризики і забруднення навколишнього середовища.

9. Повніший облік інтересів соціально вразливих груп населення. Зберігається проблема нерівності доступу до соціальних послуг (особливо для сільських жителів) серед різних груп населення за рівнем доходів. Група Світового банку може допомогти розробити план дій стосовно її реформування та втілити його у життя.

10. Підвищення якості та поліпшення доступу, адресності, покриття та ефективності соціальних послуг з метою розвитку людського потенціалу. Світовий банк може допомогти аналітично-консультаційною роботою, допомагаючи виявити слабкі місця та розробити програму реформування.

11. Нарощування потенціалу системи професійної освіти з підготовки кадрів з відповідним рівнем кваліфікації з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Бібліографічний список

1. Стратегія партнерства МБРР з Україною на період 2012–2016 фінансових років / [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer

/WDSP/IB/2012/06/06/000386194_20120606032218/Rendered/PDF/662790UKRAINIA00CPS0full0report0UKR.pdf

2. Багатостороння агенція з гарантій інвестицій. Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.miga.org

3. Міжнародна фінансова корпорація. Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.ifc.org

4. Стратегія партнерства Групи Світового банку та Польщі на 2014—2017 рр. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http:// wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/07/16/000112742_20130716121303/Rendered/PDF/776280PL0CAS0P00Box3780B00PUBLIC0.pdf

References

1. StrategIya partnerstva MBRR z Ukrayinoyu na perIod 2012–2016 fInansovih rokIv/ [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/06/06/000386194_20120606032218/Rendered/PDF/662790UKRAINIA00CPS0full0report0UKR.pdf [In Ukrainian]

2. Multilateral Investment Guarantee Agency /[Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.miga.org [In English]

3. International Finance Corporation/[Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.ifc.org [In English]

4. StrategIya partnerstva Grupi SvItovogo banku ta Polschi na 2014-2017 rr. / [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http:// wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/07/16/000112742_20130716121303/Rendered/PDF/776280PL0CAS0P00Box3780B00PUBLIC0.pdf [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 20 жовтня 2015 р.

УДК 336.71

Смирнова Ольга Олеговна,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри банковских инвестиций ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы 54/1)
E-mail: o.smirnova@ukr.net
Никитин Андрей Валериевич,
канд. екон. наук, доцент, доцент
кафедры менеджмента банковской деятельности
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы 54/1)
E-mail: avnikitin@ukr.net

Пути совершенствования сотрудничества Мирового банка и Украины

В статье рассматривается современное состояние сотрудничества Мирового банка с ведущими странами мира. Авторы анализируют специфику такого сотрудничества с Польшей, Данией, США в течение нескольких лет. Отдельное внимание авторов посвящено особенностям сотрудничества с Украиной в условиях глубокого экономического кризиса и возможностям использования иностранного опыта в отечественных условиях. В статье детально рассмотрен опыт Польши при использовании средств Мирового банка в разных отраслях экономики и эффективность их использования. Определены пути совершенствования сотрудничества Мирового банка и Украины в соответствии с требованиями Мирового банка для европейских стран.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Мировой банк, инвестиции, инвестиционный потенциал.

UDC 336.71

Smirnova Olga Olegivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of bank investment Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Av., Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: o.smirnova@ukr.net
Nikitin Andrii Valerijovitch,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of bank management Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Av., Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: avnikitin@ukr.net

Ways of perfection of collaboratoin of World Bank and Ukraine

In the article it is examined the modern state of collaboration of the World Bank with leading countries of the world. Authors analyze the specific of such collaboration with Poland, Denmark and the USA during few years. Separate attention of authors is devoted to the features of collaboration with Ukraine in the conditions of deep economic crisis and possibilities of application of foreign experience in domestic terms. In the article, the experience of Poland is analyzed in details in relation with brining in the World Bank money in different industries of economy and efficiency of their use. Certain directions of perfection of collaboration of the World Bank for European countries are determined.

KEY WORDS: World Bank, investments, investment potential.

УДК 336.226.3 : 336.225

Сущенко Олександр Миколайович,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри фінансів
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: suschenko7@gmail.com
Пислиця Анна Віталіївна,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: Pyslytsya_Anna@ukr.net

ВЗАЄМОДІЯ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ З ВЕЛИКИМИ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ: ДОСВІД АВСТРАЛІЇ

АНОТАЦІЯ. Метою даної статті є дослідження австралійського досвіду взаємодії фіскальних органів з великими платниками податків і визначення можливості його імплементації в Україні. Було використано емпіричний, аналітичний і графічний методи дослідження. За результатами проведеного дослідження зроблені висновки щодо можливості імплементації австралійського досвіду в Україні: групування великих платників податків за новими ознаками; необхідність подальшого розвитку інституту податкових радників (податкових консультантів); актуальність захисту персональних даних учасників податкових відносин, зумовлена широким розповсюдженням в Україні останнім часом електронних сервісів. Результати проведеного дослідження будуть корисними науковцям, практикам, студентам і всім тим, хто цікавиться проблематикою оподаткування, загалом, і великими платниками податків, зокрема. Представники великого бізнесу, що формують категорію великих платників, відіграють не тільки фіскальну, але й важливу соціально-економічну роль. Тому дослідження різних аспектів їх діяльності є важливим для суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: податки, великі платники податків, податкова система, фіскальні органи, адміністрування податків, податкові радники (посередники), звернення платників до податкових органів, позови платників до податкових органів.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Великі платники податків відіграють важливу роль в економічному, соціальному, а інколи й політичному житті держави. Саме через значимість великих платників у формуванні податкових надходжень бюджету держави, ще у 50—60 рр. XX ст. спочатку в розвинених країнах, а потім і в країнах, що розвиваються, почали створювати окремі підрозділи по роботі з цією категорією платників. Австралія належить до держав, що раніше за Україну запровадили такі підрозділи, і крім того одні з перших впроваджують інноваційні сервіси щодо платників: горизонтальний моніторинг [1], податкову медіацію [2] тощо. Тому дослідження австралійського досвіду сервісу великих платників податків і можливостей його використання у вітчизняній практиці є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти функціонування великих платників податків у зарубіжних країнах розглядали О.С. Ватаманюк [3], Т. Демків [1], В.М. Костюхіна [4], І.В. Лещух [5], С. Пелех [1], С.Я. Салига [6], А.А Славкова. [3], Л.О. Соловйова [6—8], О.Ю. Тімарцев [9] та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на появу останнім часом усе більшої кількості публікацій, присвячених великим платниками податків, лише в деяких наукових дослідженнях розглядаються окремі аспекти зарубіжного досвіду. До цього слід додати, що в таких працях, як правило, присутній огляд досвіду кількох країн, а отже ґрунтовного та комплексного дослідження практики взаємодії фіскальних органів з великими платниками податків у окремих країнах, побудованого на дослідженні першоджерел, досі немає. Крім того, зарубіжна практика також весь час змінюється, а отже потребує постійного моніторингу.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета дослідження — вивчити практику взаємодії фіскальних органів з великими платниками податків в Австралії та обґрунтувати доцільність її імплементації Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною причиною запровадженні відділів по роботі з великими платниками податків в Австралії, як і у більшості держав, у т.ч. і в Україні, було прагнення забезпечити стабільний збір податків [10, p. 46].

Критерієм визначення великого платника податків в Австралії є перевищення річного обороту платника суми 250 млн австр. дол. Крім того, у звіті Міжнародного валютного фонду (МВФ) за 2002 р. згадується також про ще один критерій: чи є платник «дуже багатим» [10, p. 49]. За даними Податкового управління Австралії, майже 1300 економічних груп присутні сьогодні у сегменті великого ринку, представляючи більш ніж 32 000 бізнес-одиниць. Дві третини з цих компаній є публічними (акції знаходяться в обігу на фінансовому ринку), а 1100 груп мають щорічний оборот, що перевищує 250 млн австралійських доларів.

За підсумками 2008—2009 рр. великі платники податків сплатили майже 63 % від загального обсягу зібраного корпоративного податку та 53 % (20,2 млрд австралійських дол.) податку з продажів [11]. Для порівняння, у 1998 р. в Австралії 8 % підприємств, підзвітних відділам по роботі з великими платниками, виплатили 74 % від загального збору податку на прибуток корпорацій [10, p. 9]. У наступні роки ситуація майже не змінилася, оскільки частка ВПП у загальному обсязі сплаченого корпоративного податку у 2009−2010 рр. становила 60,1 %, а за підсумками 2010—2011 рр. — 62,6 % (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка сплати корпоративного податку різними групами платників Австралії у 2009–2011 рр.

Розміри компанії	2009−2010		2010−2011	
	кількість платників	млн австр. дол.	кількість платників	млн австр. дол.
Збиткові	414	129	341	42
Мікропідприємства	257 994	5 817	274 022	6 383
Малі	33 374	5 105	35 632	5 873
Середні	9 391	7 364	9 980	7 522
Великі	756	2 889	806	3 300
Дуже великі (ВПП)	640	32 120	692	38 775
Всього	302 569	53 423	321 473	61 896

Складено авторами за [12, p. 38]

Особливістю представлення статистичної інформації податковими органами Австралії є те, що ВПП виокремлені в категорію «Дуже великі платники» (відповідні пояснення наводяться на початку звіту «Taxation statistics 2010−2011», оприлюдненого у квітні 2013 року). Ставка корпоративного податку в Австралії становить 30 %, крім того є диференціація ставок залежно від особливостей діяльності платника податків (наприклад, якщо мова йде про фонди розвитку) [13, p .1].

Поряд із незначним збільшенням частки ВПП у загальній структурі сплаченого корпоративного податку, можна стверджувати, що дані зміни відбулись за рахунок зменшення частки середніх компаній (з 13,8 % у 2009−2010 рр. до 12,2 % у 2010−2011 рр.).

Слід також відзначити незмінність позицій малих і великих компаній у загальному обсязі зібраного корпоративного податку. Так, малі підприємства продемонстрували лише незначне зменшення своєї частки з 9,6 % у 2009−2010 рр. до 9,5 % у 2010−2011 рр., а великі компанії — з 5,4 % до 5,3 % за відповідний досліджуваний часовий проміжок. Мікропідприємства становлять найбільшу кількість серед компаній в Австралії, проте їх внесок до бюджету держави в частині сплати даного виду податку доволі скромний. Зокрема, мова йде про частку у 10,3 %, яку було зафіксовано за підсумками 2010−2011 рр., що на 0,6 % менше за відповідний показник попереднього періоду.

Окрім компаній до категорії ВПП можна також віднести пенсійні фонди, які відповідають відповідним визначеним критеріям (обсяг річних оборотів понад 250 млн австр. дол.) (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка сплати податку на прибуток пенсійними фондами Австралії у 2010−2011 рр.

Розміри компанії	2009-2010		2010-2011	
	кількість платників	млн австр. дол.	кількість платників	млн австр. дол.
Збиткові	59	-	45	-
Мікро	349 109	263	363 963	-626
Малі	241	20	363	-25
Середні	139	380	127	271
Великі	37	611	35	419
Дуже великі (ВПП)	67	5 923	74	6 436
Всього	349 652	7 197	364 607	6 475

*Складено авторами за [12, p. 54].

Пенсійні фонди, що відносяться до категорії великих платників податків, відіграють суттєву роль при сплаті податку на прибуток, оскільки навіть попри незначну їх кількість вони відповідають за формування 99 % надходжень. Пенсійні фонди зі щорічним обігом до 2 млн австр. дол. представлені найширше серед усієї кількості установ даного типу (99 %). Проте їх частка у сплаті податку на прибутки є незначною.

Важливу роль відіграють ВПП також і при сплаті податку на прирощення капіталу (Capital Gains Tax). Так, ледве не половина надходжень по даному виду податків надходить саме від великих платників податків (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка сплати податку на прирощення капіталу в Австралії у 2010−2011 рр.

Розміри компанії	Кількість платників	Чисте прирощення капіталу, млн австр. дол.	Оцінений податок на прирощення капіталу, млн австр. дол.
Збиткові	186	96	19
Мікропідприємства	7 723	1 282	361
Малі	929	591	156
Середні	329	806	214
Великі	42	446	131
Дуже великі (ВПП)	92	3 140	718
Всього	9 301	6 360	1 600

Складено авторами за [12, p. 78].

Мікропідприємства мають найбільшу частку серед усієї кількості платників податку на прирощення капіталу — 83 %. Проте їх роль у формуванні як чистого прирощення капіталу, так і відповідного податку є доволі скромною — 20,2 % і 22,6 %, відповідно.

На противагу мікропідприємствам, дуже великі підприємства (великі платники податків) складають лише 1 % від загальної кількості платників даного податку. У той же час, дана група платників податків забезпечує формування майже 45 % усіх надходжень по податку на прирощення капіталу.

Маючи значні обсяги продажів товарів і послуг, великі платники податків є одночасно суттєвими платниками податку на додану вартість (ПДВ), який в Австралії складає 10 % [14]. Зокрема, в статистиці податкових органів Австралії окремо виділяється група платників ПДВ, які мають податкових зобов'язань або ж очікують на відшкодування більше ніж 10 млн австр. дол. (табл. 4). Фактично, мова йде про платників податків, які формують левову частку надходжень за цим податком, а тому можуть бути також віднесені до категорії великих платників.

Таблиця 4

Динаміка надходження та відшкодування ПДВ в Австралії у 2009–2011 рр.

	2009-2010		2010-2011	
	кількість платників	млн австр. дол.	кількість платників	млн австр. дол.
Чисті зобов'язання/ відшкодування				
Понад 10 млн	527	-27 820	580	-32 373
Від 5 млн до 9 999 999	380	-2 691	371	-2 617
Від 1 млн до 4 999 999	1 882	-3 962	1 909	-4 046
Від 500 тис. до 999 999	2 120	-1 454	2 188	-1 515
Від 100 тис. до 499 999	16 892	-3 503	16 794	-3 511
Від 10 тис. до 99 999	97 872	-2 940	99 201	-2 982
від 1 до 9 999	392 521	-839	389 423	-833
Всього відшкодування	512 194	-43 208	510 566	-47 877
від 0 до 9 999	868 016	3 246	852 023	3 215
від 10 тис. до 99 999	481 508	13 791	492 414	14 132
від 100 тис. до 499 999	57 864	11 639	5 930	12 105
від 500 тис. до 999 999	6 926	4 803	7 349	5 134
від 1 млн до 4 999 999	5 531	11 365	5 930	12 105
від 5 млн до 9 999 999	756	5 123	808	5 607
більше 10 млн	838	36 221	893	39 372
Загальний обсяг зобов'язань	1 421 439	86 279	1 419 445	91 622
Зібрані податковими органами	1 933 633	43 071	1 929 911	43 745
Надходження з митниці		2 936		3 062
Всього ПДВ		46 007		46 807

Складено авторами за [12, p. 111].

Як свідчать дані Податкового управління Австралії (табл. 4), загальний обсяг відшкодування за ПДВ зріс на 10,8 %, а обсяг зобов'язань — на 6,2 %, що спричинило незначне зростання обсягів чистих надходжень ПДВ. Основною рухомою силою зростання обсягів відшкодування ПДВ було зумовлено, перш за все, зростанням відшкодування платникам із сумами від 1 млн австр. дол. сплаченого ПДВ і більше (ці категорії платників відповідно до світової практики також вважаються великими).

Частка ВПП у загальній кількості платників податків, за якими визначено зобов'язання, складає менше 1 %. При цьому дана група платників податків формує більше 60 % зобов'язань за ПДВ (61,1 % у 2009–2010 рр. та 62,3 % у 2010–2011 рр.). Темпи зростання по даній групі платників податків у частині зобов'язань по ПДВ були найвищими і становили 8 % (по трьом групам, які задовольняють критеріям ВПП).

Найбільша кількість платників податків зареєстрована за зобов'язаннями, які не перевищують 1 тис. австр. дол. — їх частка у 2009–2010 рр. склала 61,1 %. Хоча вже наступного податкового періоду їх кількість зменшилася на 1,1 % до 60 % від загальної кількості платників податків. При цьому обсяги податкових зобов'язань по ПДВ даної групи не перевищували 4 % (3,8 % у 2009–2010 рр. та 3,5 % у 2010–2011 рр.).

Розглянемо генезис взаємодії великих платників податків з фіскальними органами в Австралії. У 1987 р. податкова адміністрація Австралії запровадила аудиторську програму щодо великих платників податків, а вже у 1994 р. заснувала відділи великих платників податків, які з початку здійснювали лише аудит [10, p. 7]. У 1999 р. в Австралії функціонував один відділ великих платників податків, що складався з 10 офісів [10, p. 50]. Як і в Україні, в Австралії існують спеціальні правові норми для врегулювання операцій відділів по роботі з великими платниками податків [10, p. 47].

Організаційна структура Відділу з питань великих підприємств та міжнародного бізнесу Австралії побудована ні за принципом функцій, ні за видом податків — це модель організаційної структури відповідно до промислових секторів та «окремих питань» (міжнародних, приріст капіталу, приватизація) [10, p. 53].

У світовій практиці адміністрування податків поширеною є практика поділу всіх платників податків на великі, середні та малі. Подібний підхід використовується Податковим управлінням Австралії (ПУА) з єдиним доповненням, яке стосується групи великих платників податків: дана група поділена на звичайних великих платників податків і мультинаціональні підприємства (ТНК).

З 1 грудня 2010 року були введені певні зміни у функціонування відділу з адміністрування ВПП в Австралії. Зокрема, було запроваджено окремі підрозділи, які сконцентровані на тпких напрямках роботи:

- міжнародний (Internationals),
- найважливіші справи (Case Leadership),
- ризики та розслідування (Risks and Intelligence),
- відносини з урядовими установами (Government Relations),
- промислові стратегії (Industry based strategy) [15, p. 88].

В окремих випадках напрямки роботи сконцентровані на конкретних сферах економіки:

- ✓ обробна промисловість,
- ✓ фінансові послуги,
- ✓ іноземні та інвестиційні банки,
- ✓ енергетика та ресурси,
- ✓ продажі та послуги [15, p. 88].

В Австралії у відділі великих платників податків задіяні 1250 працівників, що складає 8,6 % від загальної кількості працівників податкової адміністрації, і їх заробітна плата є вищою у порівнянні із заробітною платою працівників решти відділів, що зумовлено потребою у висококваліфікованому персоналі, який би справлявся із високим рівнем складності роботи із великими платниками податків [10, p. 26].

В Україні останні роки все частіше говорять про необхідність перетворення фіскальної служби на сервісну. Переконані, що послаблення контролю за платниками дасть можливість перш за все несумлінним платникам ухилятися від сплати податків, крім того частина сумлінних платників також може почати ухилятися від податків, побачивши певну безконтрольність і безкарність. Безумно, важливим є намагатися мінімізувати перевірки сумлінних платників з одночасним посиленням уваги на несумлінних платниках (зараз такий підхід частково реалізовано через встановлення різної тривалості перевірки для платників з різним ступенем ризику). Однак погоджуємося, що масово-роз'яснювальна, консультативна, апеляційна робота з платниками є врай важливою. Тому розглянемо досвід Австралії з цього питання. Зведену інформацію щодо роботи фіскальних органів Австралії зі зверненнями про роз'яснення окремих положень податкового законодавства представлено в табл. 5. Як бачимо, дані щодо розгляду звернень платників згруповано за категоріями платників (у тому числі й великих) і за видами податків (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка звернень платників податків Австралії стосовно роз’яснення податкового законодавства у 2010‒2012 рр.

	Завершені справи		Завершені в межах відведеного строку	
	2010-11	2011-12	2010-11	2011-12
Податок на доходи				
Індивідуальні	2 943	2 939	86,1	89,3
Малі підприємства	2 619	2 264	84,4	85,1
Середні підприємства	388	351	92,0	92,6
Великі підприємства	248	246	93,1	94,3
Неприбуткові організації	183	192	86,3	90,6
Урядові установи	108	107	90,7	94,4
Податок з продажів	1 388	1 141	91,0	96,3
Відрахування до пенсійного фонду	1 086	1 050	91,7	98,4
Акцизи	112	93	93,8	93,7
Всього	9 075	8 383	88,1	90,3

Складено авторами за [16, р. 51].

Результати діяльності податкових органів Австралії свідчать про стрімке скорочення запитів щодо надання роз’яснень з конкретних положень податкового законодавства за період 2010—2012 рр. (на 7,6 %). Особливістю роз’яснювальної роботи є те, що найбільшу активність проявляють податкові практики (радники), від яких надходило за досліджуваний період більше 50 % запитів. Важливим є і той факт, що кількість запитів, які надійшли від податкових посередників майже не змінилася за досліджуваний період.

Завдяки покращенню ефективності роботи податкових органів вдалося значно скоротити кількість звернень з боку малих (на 14 %) і середніх підприємств (10 %) стосовно особливостей справляння податку на доходи. Великі підприємства на відміну від малих і середніх майже не змінили активність щодо з’ясування особливостей оподаткування доходів. У частині адміністрування податку з продажів також спостерігалися значні позитивні зрушення, оскільки кількість звернень зменшилась на 18 %, а частка розглянутих вчасно звернень збільшилась до 96,3 %. Якщо взяти до уваги той факт, що найбільшими платниками даного податку є великі підприємства, то саме їх інтереси вдалося врахувати найбільше податковими органами.

Також скорочення звернень до податкових органів спостерігалося в тих випадках, коли виникали питання стосовно акцизного оподаткування (на 17 %). У той же час кількість питань у галузі сплати внесків на пенсійне забезпечення майже не змінилися — лише незначне скорочення на 3 %, але зросла частка вчасно розглянутих звернень.

Питання врегулювання дискусійних моментів у податковому законодавстві Австралії знаходиться у центрі уваги відповідних державних органів. У зв'язку із цим, було визначено часові рамки для оброблення та надання вичерпної відповіді по наявним питанням адміністрування податків. Зокрема, заплановано, що 80 % наявних заяв будуть оброблятись протягом 28 днів з моменту отримання інформації (для порівняння, в Україні передбачено 30 днів для відповіді на письмове звернення і 20 днів, з можливістю продовження до 60 днів, — для скарг. У результаті провадження відповідних заходів в Австралії вдалося значно покращити роботу зі своєчасної обробки звернень платників щодо надання роз'яснень зі сплати податків. Так, загальне збільшення відсотка оброблених заяв становило 8 %, чого вдалося досягти за рахунок скорочення термінів обробки заяв по податку з продажів (-5,3 %) і листів з боку неприбуткових організацій (4,3 %).

У той же час, спостерігалося скорочення часу обробки запитів з боку представників бізнесу: малого бізнесу (0,7 %), середніх підприємств (0,6 %) і великих підприємств (1,2 %). Дані цифри свідчать про важливість великих підприємств і про ефективність роботи відповідного підрозділу податкових органів Австралії.

Однак, саме великі підприємства є ініціаторами найбільшої кількості позовів проти дій податкових органів. Так, саме представники великого бізнесу намагалися врегулювати спірні питання на найбільшу суму (193,1 млн австралійських дол.) (табл. 6).

За підсумками діяльності податкових органів Австралії у 2011—2012 рр. найбільша кількість поданих і зареєстрованих позовів належала малим підприємствам (майже 54 %). Проте дана група платників податків має порівняно незначну вагу серед справ, що знаходяться в стані розгляду або ж були вже вирішені (16 % і 11 %, відповідно). Найнижчий рівень активності в сфері з'ясування спірних питань податкового характеру протягом досліджуваного періоду проявляли представники урядових установ

(1 %) і неприбуткових організацій (1 %). Позови даних груп мають ще меншу частку серед позовів усіх груп платників податків, що знаходяться на стадії розгляду, або вже вирішені (частка наближається до 0 %).

Таблиця 6

Загальна інформація стосовно наявних позовів платників проти податкових органів Австралії у 2011−2012 рр.

	Зареєстровані позови	Позови в стані розгляду	Вирішені позови	Різниця (млн австр. доларів)
Індивідуальні	65	92,3	51,0	41,3
Заможні платники податків	15	240,3	150,3	90,0
Малі підприємства	139	147,2	53,5	93,7
Середні підприємства	16	27,7	9,3	18,4
Великі підприємства	17	408,6	215,5	193,1
Неприбуткові організації	2	1,3	0,2	1,1
Урядові установи	2	3,3	1,7	1,6
Всього:	256	920,7	481,5	439,2

*Складено авторами за [16, р. 93].

Стосовно великих підприємств можна стверджувати про певне покращення ситуації, оскільки протягом 2011—2012 рр. кількість зареєстрованих позовів була незначною — 7 %. Проте висока питома вага позовів великих підприємств, які знаходяться на розгляді, та тих, що вже вирішені, свідчить про невирішені питання попередніх періодів (44 % і 45 %, відповідно).

Також ознакою особливої ролі великих підприємств серед усіх платників податків є абсолютні обсяги податків, які є предметом позовів, що розглядаються або ж по яким вже було винесено остаточне рішення. Зокрема, обсяги податків, які підпадають під дані категорії, становили 193,1 млн австр. дол (44 % загальної суми по всім групам платників податків).

Взаємодія платників податків з податковими органами, як вже зазначалося, може відбуватись або на пряму, або за допомогою податкових агентів (радників, посередників). На території Австралії дані відносини регулюються окремим нормативно-правовим актом — Законом про послуги податкових агентів (Tax Agent

Services Act 2009) [17]. Більша частина положень закону вступили в силу 26 березня 2009 року, проте по ряду позицій було запроваджено відстрочення (березень 2010 року). Зокрема, мова йде про такі частини:

- реєстрація (Ч. 2);
- Кодекс професійної поведінки (Ч. 3);
- штрафи (Ч. 5);
- розслідування, які можуть проводитись Колегією податкових практиків (Tax Practitioners Board, TPB);
- інші питання, що містяться в Ч. 7 [18, p. 160].

У випадку, якщо компанія має намір скористатися послугами податкового агента для подання податкової декларації, вона повинна перевірити наявність у даного суб’єкта відповідної реєстрації у Колегії податкових практиків. Тільки зареєстрований податковий агент має право отримувати платню за підготовку податкової декларації. Законом визначено, що реєстрація податковим агентом або агентом з подання звітності (BSA-agent) передбачена для фізичних осіб, компаній і юридичних осіб, які засновані на основні партнерства.

Діяльність податкових посередників ґрунтується на приписах Кодексу професійної поведінки, який скеровує діяльність даної групи суб’єктів податкових відносин на території Австралії. Окрім принципів чесності, законності, відповідального ставлення до коштів клієнтів можна визначити такі:

- уникнення конфлікту інтересів;
- конфіденційність;
- повнота надання послуг;
- наявність необхідних навичок і знань;
- своєчасне надання необхідної інформації на запити Колегії податкових практиків [18, p. 160].

Окрім зазначених принципів також наголошується на необхідності врахування бізнесових інтересів клієнта в процесі виконання доручень, інформування клієнтів про їх права та обов’язки згідно з податковим законодавством та ін.

Взаємодія податкових агентів з податковими органами відбувається за допомогою спеціального порталу на сайті Податкового управління Австралії. Проте попри існування численних переваг такої взаємодії у лютому 2013 року мав місце факт крадіжки невеликої кількості персональних даних податкових агентів і платників податків, що стало предметом відповідного розслідування [19].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У результаті проведеного дослідження можемо зробити такі висновки щодо можливості імплементації австралійського досвіду в Україні:

1. Україні доцільно перейняти досвід Австралії щодо поділу великих платників податків не тільки за галузевою ознакою, але й за їх величиною (у попередніх наших працях ми розглядали проблему неоднорідного складу цієї категорії платників [20]).
2. Враховуючи досвід Австралії, Україні варто й надалі розвивати інститут податкових радників (податкових консультантів).
3. Оскільки в Україні зараз широко впроваджуються електронні сервіси, слід звернути увагу на захист персональних даних учасників податкових відносин, так як ця проблема є актуальною навіть для розвинутіших країн.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку пов’язані з вивченням практики взаємодії фіскальних органів і великих платників податків у інших державах. Зокрема, заслуговує на увагу досвід як розвинутих країн, так і держав з перехідною економікою, що мають схожі з Україною соціально-економічні показники.

Бібліографічний список

1. *Пелех С., Демків Т.* Горизонтальний моніторинг − новий сервіс для сумлінних платників податків [Електронний ресурс] / С. Пелех, Т. Демків // Вісник податкової служби України. — 2012. — № 8. — Режим доступу до матеріалів: http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/623
2. *Єрьоменко Г., Заіченко А.* Податкова медіація: досвід і перспективи впровадження / Г. Єрьоменко, А. Заіченко // Юрист&Закон. — 2014. — № 25. — Режим доступу до матеріалів: http://ukrmediation.com.ua/files/Eremenko_Zaichenko_U&Z.pdf
3. *Славкова А.А.* Критерії ідентифікації великих платників податків: зарубіжний досвід та українські реалії / А.А. Славкова, О.С. Ватаманюк // Фінанси, облік і аудит. — 2013. — Вип. 2. — С. 119–131.
4. *Костюхіна В. М.* Зарубіжний досвід організації роботи з великими платниками податків [Електронний ресурс] / В. М. Костюхіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. − 2015. — Вип. 3., Т. 2. − С. 103−106. − Режим доступу до матеріалів: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03/part_2/28.pdf
5. *Лещух І.В.* Податковий контроль великих платників податків:іноземний досвід та вітчизняна практика / І. В. Лещух // Облік і фінанси. — 2014. — № 1. — С. 82–88.

6. *Соловйова Л.О.* Зарубіжний досвід роботи з великими платниками податків / С.Я. Салига, Л.О. Соловйова // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету. Економічні науки — 2004. — № 5. — С. 53–62.

7. *Соловйова Л.О.* Державний податковий менеджмент великих платників податків в Україні : дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Соловйова Людмила Олександрівна. — Ірпінь, 2009. — 225 с.

8. *Соловйова Л.О.* Державний податковий менеджмент великих платників податків в Україні : монографія / Л.О. Соловйова; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. — Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2012. — 187 с.

9. *Тімарцев О.Ю.* Адміністрування великих платників податків: світовий досвід і Україна / О. Ю. Тімарцев // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. — 2010. — № 4. — С. 307–314.

10. Baer, Katherine. Improving large taxpayers` compliance: a review of country experience /by a staff team led by Katherine Baer. — Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2002. — 58 p.

11. Report into the Australian Taxation Office's large business risk review and audit policies, procedures and practices. — Commonwealth of Australia, 2011.

12. Taxation statistics 2010-2011. Overview for Politicians / Government / General public. — Commonwealth of Australia, 2013.

13. Corporate Tax Rates 2013. International Tax — Deloitte Global Services Limited, 2013.

14. Australian GST Legislation with Overview current to 1 January 2012. 15th Edition. — CCH Australia Limited, 2012.

15. Tax Administration 2013. Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. — OECD Publishing, 2013. — 375 p.

16. Annual report 2011-12. Commissioner of Taxation. — Australian Taxation Office for the Commonwealth of Australia, 2012.

17. Tax Agent Services Act 2009. Режим доступу до матеріалів: https://www.comlaw.gov.au/Details/C2009A00013

18. Gaal J. Tax Agents Manual/John Gaal. — Taxation Institute of Australia, 2010.

19. Податкове управління Австралії. Сайт в мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.ato.gov.au/Tax-professionals/BAS-agents/In-detail/Broadcasts-and-tips/Tax-agents-affected-by-online-fraud/

20. *Пислиця А. В.* Проблемні аспекти супроводження великих платників податків в Україні / А. В. Пислиця // Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності», 10–12 грудня 2014 р. — Кременчук: КрНУ, 2014 — 395 с.

References

1. Pelex S., Demkiv T. Gory`zontal`ny`j monitory`ng − novy`j servis dlya sumlinny`x platny`kiv podatkiv [Horizontal monitoring — new service for conscientious taxpayers] [Elektronny`j resurs] / S. Pelex, T. Demkiv // Visny`k podatkovoyi sluzhby` Ukrayiny`. — 2012. — # 8. — Rezhy`m dostupu do materialiv: http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/623 [In Ukrainian]

2. Yer`omenko G., Zaichenko A. Podatkova mediaciya: dosvid i perspekty`vy` vprovadzhennya [Tax mediation: experience and prospects for implementation] / G. Yer`omenko, A. Zaichenko // Yury`st&Zakon. — 2014. — # 25. — Rezhy`m dostupu do materialiv: http://ukrmediation.com.ua/files/Eremenko_Zaichenko_U&Z.pdf [In Ukrainian]

3. Slavkova A. A. Kry`teriyi identy`fikaciyi vely`ky`x platny`kiv podatkiv: zarubizhny`j dosvid ta ukrayins`ki realiyi [Criterias for identifying large taxpayers: foreign experience and Ukrainian realities] / A. A. Slavkova, O. S. Vatamanyuk // Finansy`, oblik i audy`t. — 2013. — Vy`p. 2. — S. 119–131. [In Ukrainian]

4. Kostyuxina V. M. Zarubizhny`j dosvid organizaciyi roboty` z vely`ky`my` platny`kamy` podatkiv [Foreignexperience of working with largetaxpayers] [Elektronny`j resurs] / V. M. Kostyuxina // Naukovy`j visny`k Xersons`kogo derzhavnogo universy`tetu. Seriya Yury`dy`chni nauky`. — 2015. — Vy`p. 3., T. 2. — S. 103−106. — Rezhy`m dostupu do materialiv: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03/part_2/28.pdf [In Ukrainian]

5. Leshhux I. V. Podatkovy`j kontrol` vely`ky`x platny`kiv podatkiv: inozemny`j dosvid ta vitchy`znyana prakty`ka [Tax control of large taxpayers: international experience and domestic practice] / I. V. Leshhux // Oblik i finansy`. — 2014. — # 1. — S. 82–88. [In Ukrainian]

6. Solovjova L. O. Zarubizhny`j dosvid roboty` z vely`ky`my` platny`kamy` podatkiv [Foreign experience of work with large taxpayers] / S. Ya. Saly`ga, L. O. Solovjova // Naukovi praci Kirovograds`kogo derzhavnogo texnichnogo universy`tetu. Ekonomichni nauky` — 2004. — # 5. — S. 53–62. [In Ukrainian]

7. Solovjova L. O. Derzhavny`j podatkovy`j menedzhment vely`ky`x platny`kiv podatkiv v Ukrayini [State tax management of large taxpayers in Ukraine] : dy`s... kand. ekon. nauk : 08.00.08 / Solovjova Lyudmy`la Oleksandrivna. — Irpin`, 2009. — 225 s. [In Ukrainian]

8. Solovjova L. O. Derzhavny`j podatkovy`j menedzhment vely`ky`x platny`kiv podatkiv v Ukrayini [State tax management of large taxpayers in Ukraine] : monografiya / L. O. Solovjova; Kam'yanecz`-Podil. nacz. un-t im. I. Ogiyenka. — Kam'yanecz`-Podil`s`ky`j : FOP Sy`sy`n O. V., 2012. — 187 c. [In Ukrainian]

9. Timarcev O. Yu. Administruvannya vely`ky`x platny`kiv podatkiv: svitovy`j dosvid i Ukrayina [Administration of large taxpayers: world experience and Ukraine] / O. Yu. Timarcev // Visny`k Donecz`kogo nacional`nogo universy`tetu ekonomiky` i torgivli imeni My`xajla Tugan-Baranovs`kogo. Ser. Ekonomichni nauky`. — 2010. — # 4. — S. 307–314. [In Ukrainian]

10. Baer, Katherine. Improving large taxpayers` compliance: a review of country experience /by a staff team led by Katherine Baer. — Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2002. — 58 r. [In English]

11. Report into the Australian Taxation Office’s large business risk review and audit policies, procedures and practices. — Commonwealth of Australia, 2011. — P. 5. [In English]

12. Tax Administration 2013. Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. — OECD Publishing, 2013. — 375 p. [In English]

13.Annual report 2011-12. Commissioner of Taxation. — Australian Taxation Office for the Commonwealth of Australia, 2012. [In English]

14.Taxation statistics 2010-2011. Overview for Politicians / Government / General public. — Commonwealth of Australia, 2013. [In English]

15. Australian GST Legislation with Overview current to 1 January 2012. 15th Edition. — CCH Australia Limited, 2012. — P. 182. [In English]

16. Corporate Tax Rates 2013. International Tax — Deloitte Global Services Limited, 2013. — P. 1. [In English]

17. Tax Agent Services Act 2009. Rezhy`m dostupu do materialiv: https://www.comlaw.gov.au/Details/C2009A00013 [In English]

18. Gaal J. Tax Agents Manual/John Gaal. — Taxation Institute of Australia, 2010. [In English]

19. Podatkove upravlinnya Avstraliyi. Sajt v merezhi Internet. / [Elektronny`j resurs] // Rezhy`m dostupu do materialiv: http://www.ato.gov.au/Tax-professionals/BAS-agents/In-detail/Broadcasts-and-tips/Tax-agents-affected-by-online-fraud/ [In English]

20. Py`sly`cya A. V. Problemni aspekty` suprovodzhennya vely`ky`x platny`kiv podatkiv v Ukrayini [Problematic aspects of support of the large taxpayers in Ukraine] / A. V. Py`sly`cya // Materialy` II Mizhnarodnoyi naukovo-prakty`chnoyi konferenciyi «Aktual`ni problemy` ta perspekty`vy` rozvy`tku ekonomiky` v umovax global`noyi nestabil`nosti», 10–12 grudnya 2014 r. — Kremenchuk: KrNU., 2014 — 395 s. — S. 392–394. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 21 серпня 2015 р.

УДК 336.226.3 : 336.225

Сущенко Александр Николаевич,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры финансов
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: suschenko7@gmail.com
Пислица Анна Витальевна,
канд. экон. наук, доцент кафедры финансов
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: Pyslytsya_Anna@ukr.net

Взаимодействие фискальных органов с крупными плательщиками налогов: опыт Австралии

АННОТАЦИЯ. Целью данной статьи было исследовать австралийский опыт взаимодействия фискальных органов с крупными плательщиками налогов и определить возможности его имплементации в Украине. Было использовано эмпирический, аналитический и графический методы исследования. По результатам проведенного исследования сделаны выводы о возможности имплементации австралийского опыта в Украине: группировка крупных налогоплательщиков по новым признакам; необходимость дальнейшего развития института налоговых советников (налоговых консультантов); актуальность защиты персональных данных участников налоговых отношений, обусловленная широким распространением в Украине в последнее время электронных сервисов. Результаты проведенного исследования будут полезными ученым, практикам, студентам и всем тем, кто интересуется проблематикой налогообложения, в общем, и крупными налогоплательщиками, в частности. Представители крупного бизнеса, формирующие категорию крупных плательщиков, играют не только фискальную, но и важную социально-экономическую роль. Поэтому исследования различных аспектов их деятельности является важным для общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: налоги, крупные налогоплательщики, налоговая система Австралии, налоговые советники (посредники), обращение плательщиков в налоговые органы, иски плательщиков в налоговые органы.

UDC336.226.3 : 336.225

Sushchenko Oleksandr Mykolayovich,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor Department of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:suschenko7@gmail.com
Pyslytsya Anna Vitaliivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor Department of Finance

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: Pyslytsya_Anna@ukr.net

Interaction between the fiscal authorities and large taxpayers: Australian experience

ABSTRACT.The aim of this article was to investigate the Australian experience of interaction of the fiscal authorities with large taxpayers and to determine the possibility of using it in Ukraine. Authors used an empirical, analytical and graphical methods of research. After the results of the research the conclusions about the possibility of the implementation of the Australian experience in Ukraine were made : grouping of the large taxpayers under the new criterias; the need for further development of the institution of tax advisers (tax consultants); relevance of the protection of personal data of participants of tax relations, caused by the recent widespread in Ukraine of the electronic services. The results of this study will be useful for researchers, practitioners, students and all those interested in tax issues in general and large taxpayers in particular. Representatives of big business, forming a large category of taxpayers, play not only fiscal, but also an important socio-economic role. Therefore, the study of various aspects of their activities is important for society.

KEY WORDS: taxes, large taxpayers, tax system, fiscal authorities, tax administration, tax advisors (brokers), application of taxpayers to the tax authorities, claims of the taxpayers to the tax authorities.

УДК 336.7

Шапран Наталя Сергіївна,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:nshapran@gmail.com

ЗАХИСТ ІНВЕСТОРІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ: ДОСВІД США

АНОТАЦІЯ. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення досвіду організації системи захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів у США виявити такі її аспекти, які можуть стати корисними при розбудові відповідної системи на українському ринку. У цьому контексті було вивчено досвід роботи американської Комісії з цінних паперів і бірж ув сфері виявлення правопорушень на ринку цінних паперів, зокрема стосовно організації роботи Управління інформаторів і залучення населення у процес посилення захисту прав споживачів фінансових послуг. Також проаналізовано принципи та досвід роботи Корпорації по захисту інвес-

торів в цінні папери. За результатами проведеного дослідження сформовано висновки щодо розбудови системи захисту прав інвесторів в Україні із врахуванням стандартів, що діють у країнах із розвиненим ринком цінних паперів та аргументується необхідність проведення подальших досліджень в цій сфері.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ринок цінних паперів, захист інвесторів, фонд захисту інвесторів, правопорушення на ринку цінних паперів.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливим фактором формування ринку цінних паперів будь-якої країни є участь на ньому населення. Саме вкладання коштів роздрібними інвесторами в інструменти ринку цінних паперів, зокрема в акції акціонерних товариств, здатне забезпечити останні необхідними фінансовими ресурсами, та є необхідною умовою для розвитку економіки. Одним з важливих чинників, який впливає на інвестиційну активність населення, є рівень захисту їх інвестицій від недобросовісних учасників ринку, які ведуть свою діяльність з порушенням законодавства. Однією з характеристик сучасного стану ринку цінних паперів в Україні є дуже низька частка участі на ньому роздрібних інвесторів, що багато в чому визначає повільність розвитку та невеликі обсяги цього ринку. Тому розбудова системи захисту прав інвесторів в Україні з врахуванням стандартів, що діють у країнах із розвиненим ринком цінних паперів, матиме стимулюючий ефект на його розвиток за рахунок залучення коштів національних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів зокрема, та на фінансовому ринку взагалі присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Серед українських авторів ця проблематика досліджувалась у наукових роботах О.В. Барбарової, О.О. Калюги, І.В. Краснової, Д.А. Леонова, О.М. Мозгового, С.Г. Хоружого. Серед закордонних слід виділити таких вчених, як Гітман Л., Джонк М., Міркін Я. М., Фабоцці Фр.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Більшість науковців, розглядаючи питання захисту інвесторів, приділяють увагу загальним підходам і принципам такого захисту. визначаючи цілі та завдання, які повинні ставитись перед державою, регулятором ринку або уповноваженим органом, які здійснюють такий захист. В останні роки система регулюванні фінансового ринку в західних країнах зазначала дуже суттєвих змін, спрямованих на підвищення рівня захищеності фінансових ринків від негативного впливу кризових явищ і на посилення ролі держави в захисті інтересів роздрібних інвесторів. Найцікавіші реформи в цій сфері відбулись у США, тому доцільним є вивчення їх досвіду, як країни, чия система захисту прав інвесторів вважається однією з найрозвиненіших і найдосконаліших у світі.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою та завданнями статті є на основі вивчення досвіду організації системи захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів у США виявити такі її аспекти, які можуть стати корисними при розбудові відповідної системи на українському ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Захистом прав інвесторів на ринку цінних паперів у США опікуються: Комісія з цінних паперів і бірж (SEC), незалежний регулятор фінансових ринків — Управління по регулюванню фінансової індустрії (FINRA), а також Корпорація по захисту інвесторів в цінні папери (SIPC).

У 2011 році при американській Комісії з цінних паперів та бірж (далі SEC), було створено Управління інформаторів (The Office of the Whistleblower). Ця установа була створена відповідно до Закону Додда-Франка про реформування Уолл-стріт і захист споживачів, який ознаменував найрадикальніші зусилля по реформуванню фінансового сектора США з часів Великої депресії. Діяльність Управління інформаторів стала успішною завдяки поєднанню трьох ключових елементів, які заохочували населення прийняти участь у програмі уряду:

— посилений захист осіб від можливої помсти з боку роботодавця;

— здатність повідомляти про порушення законодавства про цінні папери анонімно;

— можливість отримати значну грошову винагороду.

Разом ці стимули втілили в життя просту ідею: заохочення чесних намірів громадян матеріальними благами допомагає розкрити правопорушення на ринку цінних паперів швидше, легше та ефективніше, потенційно зупиняючи порушення законодавства, перш ніж воно завдасть істотної шкоди інвесторам. Необхідно зазначити, що сьогодні на американському ринку Управління інформаторів діє не лише в межах Комісії з цінних паперів та бірж.

Аналогічний досвід у 2011 році було запроваджено на ринку деривативів Комісією з торгівлі товарними ф'ючерсами, та в 2012 році в межах Податкового управління США (Служби внутрішніх доходів), де було створено свої Управління інформаторів [1, с. 30].

Згідно з правилами SEC, інформатором вважається людина, яка добровільно надає їй первинну інформацію про можливе порушення федеральних законів про цінні папери, що вже відбулося, або триває, або ще може статися. При цьому надана інформація повинна привести до успішного відкриття SEC справи, в результаті провадження якої до винуватця буде застосовано грошові санкції на суму більше $1 млн. Унікальністю створеної системи виявлення правопорушень можна вважати матеріальну зацікавленість інформаторів, оскільки від розміру накладеного на правопорушників штрафу залежатиме розмір «премії» інформатора. Діапазон винагороди складає від 10 % до 30 % від зібраних Комісією коштів у вигляді штрафів за конкретною справою. Якщо ж розмір накладених на порушників законодавства санкцій буде меншим за $1 млн, то права на отримання винагороди від регулятора інформатор не матиме. Наявність такого порогу в 1 млн свідчить про зацікавленість американської влади попереджати та розкривати так звані системні злочини, тобто істотні порушення законодавства щодо ринку цінних паперів, які можуть вплинути на стабільність фінансової системи всієї країни та підірвати авторитет її влади [2].

Винагорода інформаторам виплачується зі спеціального Фонду захисту інвесторів, створеного при SEC відповідно до Закону Додда-Франка в 2011 році. Окрім виплати премій інформаторам, цей фонд використовується для фінансування діяльності підрозділу Комісії, який займається підвищенням продуктивності роботи та запобіганню зловживань співробітниками самої SEC. Станом на 30 вересня 2014 року розмір цього фонду складав більше $437 млн [3, с. 26].

Інформаторами по одній справі можуть бути одна або кілька осіб, причому лише фізичних. Важливо, що людина не зобов'язана бути співробітником компанії, про яку вона надає інформацію, і навіть якщо вона працює в компанії, на яку «доносить», то роботодавець позбавлений права здійснювати судове чи будь-яке інше переслідування такого інформатора. Наприклад, у 2014 році компанія Paradigm погодилась виплатити своєму головному трейдеру компенсацію в сумі $ 2,2 млн за те, що створила для нього неприйнятні умови роботи, понизивши в посаді та обмеживши доступ до інформації, що в підсумку призвело до його звільнення. У свою чергу, трейдер раніше надав до Управління інформаторів відомості про те, що Paradigm проводить заборонені операції зі своєю дочірньою брокерською компанією, і ці операції прямо порушують інтереси хедж-фонду, що був клієнтом Paradigm [1, с. 31].

Важливо, що інформація має надходити до Комісії лише на добровільних засадах, тобто ініціатором її надання має бути безпосередньо фізична особа, а не сама SEC чи інші регуляторні органи, які можуть вимагати її вже в процесі розслідування справи. Повідомлення про порушення приймаються Управлінням інформаторів по електронній пошті, звичайній пошті або факсу. Інформатори, які подають дані через Інтернет, мають заповнити спеціальну електронну форму на сайті SEC. При цьому, співробітники Управління здійснюють попередню оцінку інформації, яка до них надійшла. Неповна та необґрунтована інформація, яка не містить доказів порушення, може залишатись без розгляду, вся інша — передається до спеціального відділу Комісії, який займається розслідуваннями.

У межах функціонування програми інформаторів до SEC надходить значна кількість повідомлень про правопорушення, і ця кількість з року в рік зростає. Наприклад, у 2014 фінансовому році Управління інформаторів отримало 3620 повідомлень. Це на 12 % більше ніж торік і на 20 % перевищує показник 2012 року. Цікаво, що найбільша кількість повідомлень, отриманих у 2014 році, стосувалась порушення законодавства у сфері розкриття корпоративної інформації та фінансової звітності (16,9 %), шахрайства при розміщенні цінних паперів (16 %) і маніпуляції ринком (15,5 %). Важливо також, що ці повідомлення надходили від інформаторів з усього світу, сигналізуючи про збільшення міжнародного рівня обізнаності про цю програму [3, с. 21].

У цілому, за 2014 рік близько 20 % повідомлень були отримані від інформаторів, які знаходились поза межами США, а географічну приналежність ще 10 % інформаторів було неможливо визначити, оскільки вони діяли анонімно. При цьому, найбільшу активність проявляли інформатори з Великобританії (70 звернень), Індії (68), Канади (58) та Китаю (32). Але відзначились і громадяни з країн Східної Європи, і навіть надійшло одне звернення від громадянина України. Співробітники SEC відмічають, що повідомлення, які надходили від інформаторів протягом 2014 року, характеризувались зростанням не лише кількості, але й якості, тобто містили повнішу й обґрунтованішу інформацію [3, с. 23].

У 2014 році також було зафіксовано рекордний розмір сплаченої інформатору премії. Так, у вересні 2014 року SEC виплатила винагороду в сумі більше $30 млн особі, які надала ключову інформацію про триваюче шахрайство, і ця інформація дала регулятору можливість провести відповідне розслідування та покарати порушника [4].

Проте 2014 рік викрив і деякі проблеми в організації програми інформаторів. Зокрема, почастішали випадки, коли співробітники повідомляли про порушення в роботі компаній, реалізації яких самі прямо чи опосередковано сприяли, чи то які мали б бути виявлені ними на етапі внутрішнього контролю діяльності фірми. Тому SEC акцентує увагу на тому, що програма інформаторів не повинна замінити або скоротити ефективність програм контролю і відповідності всередині компаній, коли замість того, щоб інформувати відповідний персонал фінансового посередника про можливі порушення співробітники починають звітувати безпосередньо перед SEC.

Таким чином, програма інформаторів, яка повноцінно працює лише чотири роки, вже суттєво підвищила якість розслідувань, які проводить SEC, і дозволила посилити рівень захищеності американських інвесторів на ринку цінних паперів. За словами голови SEC Мері Джо Уайт, отримані від інформаторів відомості допомогли Відділу Виконання SEC виявити таку кількість можливих шахрайств та інших порушень, яка раніше були б можливою [5].

На відміну від SEC або FINRA, Корпорація по захисту інвесторів в цінні папери (Securities Investor Protection Corporation, SIPC) не є регулятором. Корпорація по захисту інвесторів в цінні папери (*далі SIPC*) була створена після кризи 1968—70 років, коли внаслідок обвалу цін на ринку акцій сотні американських брокерів-дилерів об’єднались, вийшли з бізнесу або збанкрутували. Суспільна довіра на ринку цінних паперів США опинилася під загрозою зриву. Тому Конгрес у 1970 році оперативно прийняв Закон про захист прав інвесторів в цінні папери, на підставі якого і була створена ця організація.

SIPC не розслідує випадки шахрайства або зловживання коштами інвесторів, а лише виконує роль гаранта повернення інвестицій клієнтів у цінні папери. Сьогодні SIPC захищає брокерські рахунки кожного клієнта на суму до $500 тис., з яких $250 тис. можуть бути повернуті в грошовій формі. З моменту створення Корпорації сума відшкодування збільшилась у десять разів. Так, в 1970 році вона становила лише $50 тис., з яких $20 тис. виплачувались у грошовій формі, і лише в 2010 році набула сучасного значення [6].

Фонд SIPC, який використовується для захисту коштів інвесторів, формується за рахунок внесків членів організації, а також за рахунок доходів, які отримує Корпорація від інвестицій в цінні папери Уряду США. Періодично SIPC підвищує цільове порогове значення розміру фонду, до досягнення рівня якого всі брокери-дилери в США відраховують до Корпорації певний відсоток від своїх доходів. Протягом 2009—2014 рр. ставка відрахувань до SIPC становила 0,25 % від чистого операційного доходу брокера, отриманого від операцій з цінними паперами, а в 2015 році була знижена до 0,0025 %. На засіданні Ради директорів SIPC, яке відбулось 17 вересня 2015 року, на 2016 рік було продовжено дію ставки відрахувань у такому ж розмірі, тобто 0,0025 % від чистого операційного доходу брокера [7].

Останнє оновлення порогового значення балансу фонду в розмірі $2,5 млрд було здійснено Радою директорів SIPC у 2009 році. Окрім безпосередньо коштів фонду, сформованого брокерами-дилерами, при їх нестачі внаслідок, наприклад, великих виплат, SIPC може скористатись кредитною лінією від Міністерства фінансів США, яка в 2010 році була збільшена до $2,5 млрд.

У цілому, з моменту створення Конгресом в 1970 році і по грудень 2014 року розмір фонду SIPC виріс більше ніж у 15 разів: зі $150 млн до $2,3 млрд. Корпорація захищає активи майже 773 тисяч інвесторів на суму близько $134 млрд [6, с. 9].

Робота SIPC починається, коли FINRA або Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) надсилають до Корпорації інформацію стосовно брокерів, які відчувають фінансові труднощі. Якщо SIPC визначає, що клієнти цього брокера вимагають захисту, який їм гарантований законодавством, то Корпорація ініціює ряд заходів. Так, SIPC звертається до Федерального окружного суду для призначення зовнішнього керуючого, який буде здійснювати ліквідацію брокера.

Зовнішній керуючий розсилає клієнтам повідомлення і форму спеціальної заявки, в якій клієнт підтверджує список своїх активів на момент банкрутства компанії. Іноді активи інвесторів просто переводяться від збанкрутілого до іншого брокеру. Тоді клієнтам разом із заявкою на заповнення розсилається повідомлення про те, де і як вони можуть продовжити працювати на ринку. Процедура компенсації або переведення до іншого брокера займає в середньому 1—3 місяці залежно від ситуації і обсягу активів клієнта. Також тривалість процедури виплати компенсації залежить від складності ліквідації та стану записів брокерської фірми. Затримка в кілька місяців може виникнути, коли записи брокера не є точними, або якщо він був задіяний у шахрайських схемах [8].

SIPC захищає клієнтів брокерських фірм. Більшість брокерських фірм у США зобов'язані бути членами SIPC. Таким чином, SIPC захищає інвестиції фізичної особи у випадку, якщо її брокер є членом Корпорації, і ця особа має кошти або цінні папери на рахунках брокера. Під захист підпадають кошти клієнтів, які інвестовані в акції, облігації, казначейські цінні папери, депозитні сертифікати, пайові інвестиційні фонди, а також деякі інші цінні папери. Натомість захист SIPC не поширюється на товарні ф'ючерсні контракти, інвестиції в іноземну валюту, аннуїтетні або інвестиційні контракти, які не зареєстровані Комісією з цінних паперів і бірж США, а також на збитки внаслідок інвестиційних операцій. При цьому кошти клієнта на рахунках брокера можуть зберігатись як у доларах США, так і в будь-якій іншій валюті.

За станом на початок 2015 року SIPC мала 4080 членів [6, с. 10]. За весь період роботи SIPC у сорок п'ять років, обсяг грошових коштів і цінних паперів, які були розподілені по рахунках клієнтів, склав близько $134 млрд. Дуже показовою є цифра, яка наочно характеризує якість роботи Корпорації та зовнішніх керуючих при управлінні майном збанкрутілих брокерів. Так, із всієї суми розподілених серед інвесторів коштів близько $133 млрд було отримано з майна боржників і лише $1 млрд, тобто всього 0,7 %, було отримано з фонду SIPC [6].

Таким чином, SIPC має фонд, що може бути розподілений серед інвесторів, у розмірі $2,3 млрд, а також відкриту кредитку лінію від Міністерства фінансів США майже у такому ж розмірі, і в очах американських інвесторів має виглядати дійсно потужною установою з великими можливостями. Якщо ж до фонду SIPC додати кошти, які спрямовує на захист інвесторів, постраждалих внаслідок шахрайств, Комісія з цінних паперів та бірж США, то можна зрозуміти, чому така велика кількість американських громадян є інвесторами на ринку цінних паперів.

Важливо, що діяльність SIPC носить дуже відкритий характер. Так, у публічному доступі є відкритою як інформація по всіх справах, що веде Корпорація, так і її фінансова звітність, включаючи досить високу деталізацію статей доходів і витрат. Оприлюднюється навіть такі статі видатків, як винагорода директорів, поштові витрати, витрати на телефон тощо.

У цілому, аналіз діяльності Корпорації по захисту прав інвесторів у цінні папери показує, що така установа потрібна на ринку, але і ринок повинен знаходитись на певному рівні розвитку, бути транспарентним, і принаймні не мати глобальних проблем з недостовірною звітністю і приховуванням прибутків як емітентами, так і професійними учасниками.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В Україні питання створення цільового фонду по захисту прав інвесторів на фондовому ринку протягом останніх п’яти років неодноразово підіймалось. Зокрема, у 2011 році до Верховної Ради було подано Закон «Про фонд гарантування інвестицій на фондовому ринку» [9], який у 2012 році було повернуто на доопрацювання, а в 2013 році НКЦПФР розробила нову концепцію відповідного Закону. Проте незадоволення учасників ринку викликали положення Закону і Концепції, в яких визначались джерела формування ресурсів Фонду, особливо джерела поточних внесків учасників Фонду.

Так, якщо в SIPC розмір поточних внесків учасників встановлений як відсоток від чистого операційного доходу брокера (затверджений на 2015—2016 роки розмір — усього 0,0025 %), то в Україні пропонувалось встановлювати розмір поточних внесків як певний відсоток від регулятивного капіталу торговця, або від власного капіталу КУА, або від вартості активів в управлінні. З одного боку, таким чином забезпечувався б досить стабільний потік поточних платежів до Фонду. Але з іншого — це фактично стало б додатковим, і досить суттєвим навантаженням на посередників, а відповідно — і на їх клієнтів, що не принесло б користі і без того слабкому фондовому ринку в Україні. Враховуючи, що вітчизняний ринок цінних паперів відрізняється дуже низькою транспарентістю, невеликими обсягами та слабкою ліквідністю, то, на нашу думку, сьогодні є актуальним питання не створення нової установи, а розбудови самого ринку і створення відповідних умов для його розвитку. З іншого боку, діюча в США Програма інформаторів показала свою життєздатність і корисність у зміцненні системи виявлення правопорушень на ринку цінних паперів. Такий досвід був би корисним і для вітчизняного ринку цінних паперів і дозволив би вивести систему захисту прав інвесторів на ньому на новий рівень. Тому це питання, так само як і питання створення в Україні фонду гарантування інвестицій на фондовому ринку, потребують подальшого дослідження.

Бібліографічний список

1. *Шапран Н.С.* Виявлення правопорушень на фінансовому ринку США / Н.С. Шапран // Цінні папери України. — 2015. — № 6-7. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=851-852&pub=7071

2. *Шапран Н.С.* Система виявлення правопорушень на ринку цінних паперів США / Н.С. Шапран // Цінні папери України. — 2013. — № 47. — С. 11—12.

3. 2014 Annual Report to Congress on the Dodd-Frank Whistleblower Program. — U.S. Securities and Exchange Commission. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sec.gov/about /offices/owb/annual-report-2014.pdf

4. SEC Announces Largest-Ever Whistleblower Award. — Press Release. — 2014-206. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sec.gov/News/PressRelease/Detail/PressRelease /1370543011290

5. Mary Jo White. A Few Things Directors Should Know About the SEC. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sec.gov/News/Speech/Detail/Speech/1370542148863

6. Annual report 2014. Securities Investor Protection Corporation. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sipc.org/ Content /media/annual-reports/2014-annual-report.pdf

7. Assessment rate. Securities Investor Protection Corporation. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sipc.org /for-members/assessment-rate

8. How SIPC Protects You. Understanding the Securities Investor Protection Corporation. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://www.sipc.org/Content/media/brochures/HowSIPCProtects You-English-Web.pdf

9. Проект Закону України «Про фонд гарантування інвестицій» від 23.08.2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9069&skl=7

References

1. *Shapran N.S.* Vyiavlennia pravoporushen na finansovomu rynku CSHA [Detection of violations in the US financial market] / N.S. Shapran // Securities of Ukraine. — 2015. — № 6-7. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=851-852&pub=7071 [In Ukrainian]

2.*Shapran N.S.* Systema vyiavlennia pravoporushen na rynku cinnyh paperiv CSHA [The violations detection system in the US securities market] / N.S. Shapran // Securities of Ukraine. — 2013. — № 47. — P. 11—12. [In Ukrainian]

3. 2014 Annual Report to Congress on the Dodd-Frank Whistleblower Program. — U.S. Securities and Exchange Commission. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sec.gov/about/offices/owb/annual-report-2014.pdf [In English]

4. SEC Announces Largest-Ever Whistleblower Award. — Press Release. — 2014-206. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sec.gov/News/PressRelease/Detail/PressRelease/1370543011290 [In English]

5. Mary Jo White. A Few Things Directors Should Know About the SEC. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sec.gov/News/Speech/Detail/Speech/1370542148863 [In English]

6. Annual report 2014. Securities Investor Protection Corporation. — [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sipc.org/Content/media/annual-reports/2014-annual-report.pdf [In English]

7. Assessment rate. Securities Investor Protection Corporation. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sipc.org/for-members/assessment-rate [In English]

8. How SIPC Protects You. Understanding the Securities Investor Protection Corporation. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.sipc.org/Content/media/brochures/HowSIPCProtectsYou-English-Web.pdf [In English]

9. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro fond garantuvannia investicyi» vid 23.08.2011. [Draft of the Law of Ukraine «On the investment guarantee fund»] — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9069&skl=7 [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 22 вересня 2015 р.

УДК 336.7

Шапран Наталья Сергеевна,
канд. экон. наук, доцент кафедры финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail:nshapran@gmail.com

Защита инвесторов на рынке ценных бумаг: опыт США

АННОТАЦИЯ. Цель исследования заключается в том, чтобы на основе изучения опыта организации системы защиты прав инвесторов на рынке ценных бумаг в США выявить такие ее аспекты, которые могут оказаться полезными при развитии соответствующей системы на украинском рынке. В этом контексте был изучен опыт работы американской Комиссии по ценным бумагам и биржам в сфере выявления правонарушений на рынке ценных бумаг, в частности касательно организации работы Управления информаторов и привлечения населения в процесс усиления защиты прав потребителей финансовых услуг. Также проанализированы принципы и опыт работы Корпорации по защите инвесторов в ценные бумаги. По результатам проведенного исследования сформированы выводы относительно развития системы защиты прав инвесторов в Украине с учетом стандартов, действующих в странах с развитым рынком ценных бумаг, и аргументируется необходимость проведения дальнейших исследований в этой сфере.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: рынок ценных бумаг, защита инвесторов, фонд защиты инвесторов, правонарушения на рынке ценных бумаг.

UDC336.7

Shapran Natalia Serhiyivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor Department of Financial Markets
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: nshapran@gmail.com

Protection of investors on the securities market: the US experience

ABSTRACT.The purpose of the research is to study the experience of organizing the investors' rights protection system in the US securities market to identify those aspects that could prove useful in the development of an appropriate system in the Ukrainian market. In this context, it has been studied the experience of the US Securities and Exchange Commission in identifying violations in the securities market, in particular regarding the work organization of The Office of the Whistleblower and community engagement in the process *of strengthening the rights protection of the financial services consumers. Also the principles and experience of the Securities Investor Protection Corporation were analyzed. According to the results of the study the conclusions regarding the development of the investors' rights protection system in Ukraine were formed, taking into account the current standards in the countries with developed securities market, and it was discussed the necessity for further research in this area.*

KEY WORDS: securities market, investors' protection, investors' protection fund,violations in securities market.

Розділ ІІ. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.37(477)

Безверхий Костянтин Вікторович,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну
(01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, буд. 2)
E-mail: kosticbv@mail.ru

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто питання парадигмального розвитку звітності в Україні. Метою дослідження є розкриття парадигмального розвитку звітності в Україні. Для досягнення поставленої мети в дослідженні запропоновано вирішити такі завдання: проаналізувати існуючі парадигми бухгалтерської звітності; відобразити парадигмальні зміни бухгалтерської звітності в Україні; виділити основні етапи становлення фінансової звітності в Україні. Методи аналізу, синтезу та історико-еволюційний метод використані для структурування предметної області дослідження на основі ідентифікації та формалізації питання парадигмального розвитку звітності в Україні. Отримані результати зумовлюють подальший напрямок досліджень. У результаті проведеного дослідження виділено основні етапи розвитку фінансової звітності в Україні та окреслено перспективний напрямок її розвитку. Внесені пропозиції будуть корисні для вчених, які займаються питанням парадигмального розвитку звітності, державним органам, які займаються регулюванням звітності та побудовою концепції її подальшого розвитку, а також усім зацікавленим особам. Результат дослідження має теоретичну і практичну цінність у частині виділення парадигмального розвитку звітності в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: парадигма, звітність, розвиток, етапи, становлення, МСФЗ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Звітність є одним із елементів методу бухгалтерського обліку. Під впливом інституціональних змін робляться нові акценти на подальший вектор розвитку теорії бухгалтерського обліку, а зокрема і звітності. Виникають потреби забезпечення інформацією користувачів у нових і поглиблення існуючих розрізах про внутріщнє та зовнішнє середовище підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання парадигмального розвитку бухгалтерському обліку та звітності розглядали вчені-економісти в різних ракурсах, зокрема І. Алексеєва та І. Богатая розглядають сучасну парадигму управлінської звітності

[1]; М. Вахрушина висвітлює парадигму бухгалтерського обліку і звітності в умовах глобальної економіки [2]; С. Голов наводить парадигму глобального обліку [3]; В. Жук описує парадигму бухгалтерського обліку економіки гармонійного (сталого) розвитку [4]; Г. Журавель і П. Хомин пропонують парадигму й контроверзи бухгалтерського обліку та звітності [5]; Є. Зуга вивчає парадигми бухгалтерського обліку [6]; О. Канцуров досліджує сучасну парадигму бухгалтерського обліку з урахуванням інституціональної форми його прояву [7]; М. Корягін і Н. Яцишин розглядають парадигми бухгалтерської звітності [8; 9]; О. Кундря-Висоцька та О. Скаско характеризують якісні характеристики сучасної парадигми обліку [10]; Т. Кучеренко висвітлює сучасну парадигму балансу [11]; С. Легенчук аналізує можливість застосування парадигмальної теорії в бухгалтерському обліку [12]; Н. Малюга запропонувала нову парадигму бухгалтерського обліку — подвійну інформаційну динаміку [13]; Л. Нападовська виокремлює нову парадигму вітчизняної системи обліку [14] О. Петрук, М, Сидорова та І. Яремко аналізують парадигми бухгалтерського обліку [15—17]; А. Пилипенко та Д. Пилипенко розгляда-ють розвиток бухгалтерської парадигми в контексті сучасних теорій менеджменту та процесів поширення інноваційних знань [18]; М. Пушкар розробив інтелектуальну парадигму бухгалтерського обліку [19]; М. Рета висвітлює становлення і розвиток парадигми бухгалтерського обліку [20]; Т. Сльозко пропонує наукове означення парадигми сучасної теорії бухгалтерського обліку [21]; Л. Трофімова наводить парадигмальні зміни фінансової звітності [22]; В. Труш, Т. Чебан і В. Яценко виокремлюють сучасну парадигму стратегічного обліку [23]; М. Шигун досліджує парадигму інтернаціонального обліку [24].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Не зменшуючи вагомості наукових напрацювань провідних учених, зауважимо, що питання парадигмального розвитку звітності в Україні не знайшли достатнього опрацювання в їх дослідженнях. Це зумовлює поглиблення та розширення дослідження в напрямі парадигмального розвитку звітності в Україні.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є розкриття парадигмального розвитку звітності в Україні. Для досягнення поставленої мети в дослідженні пропонується вирішити наступні завдання: проаналізувати існуючі парадигми бухгалтерської звітності; відобразити парадигмальні зміни бухгалтерської звітності в Україні; виділити основні етапи становлення фінансової звітності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (за ред. В. Бусел), парадигма — сукупність філософських, загальнотеоретичних і метатеоретичних основ науки [25, с. 884]. Парадигма — сукупність методологічних, світоглядних, наукових, управлінських та інших настанов, що сформувалися історично і прийняті у своїй спільності як зразок, норма, стандарт вирішення проблеми і містить символічні узагальнення, цінності [26, с. 258]. Історично перехід від однієї парадигми бухгалтерського обліку до іншої означає зміни в його методології.

Ми погоджуємося з думкою провідного вченого-економіста Ф. Бутинця стосовно того, що термін «парадигма» в обліку слід застосовувати з великою обережністю [27, с. 6].

Сучасні дослідження в галузі побудови варіантів бухгалтерської звітності як фінансової моделі господарюючих суб’єктів свідчать про поступове накопиченні фактів невідповідності даних, які можна отримати в рамках домінуючої подвійної парадигми, яка дійсно відповідає інформаційним потребам користувачів облікових даних [6, с. 15]. Тобто, межі методу подвійного запису ускладнюють подання достовірних облікових даних користувачам, які у них зацікавлені.

Нова парадигма має розширити інформативність обліку через запровадження галузевих спеціалізованих звітних форм [4, с. 173].

Провідний вітчизняний вчений-економіст М. Корягін наводить концепцію 5-ти парадигм бухгалтерської звітності (табл. 1) [8, с. 42], яка робить основний акцент на подальший розвитку бухгалтерського обліку, який має бути зорієнтований на забезпечення надання поглибленої інформації про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства шляхом формування фінансової, нефінансової та інтегрованої звітності.

Російський учений-економіст Л. Трофімова зазначає, що справедлива вартість — одна з основних і відносно нових парадигм МСФЗ [22, с. 126].

Таблиця 1

Парадигми бухгалтерської звітності за М. Корягіним [8, с. 42]

Види парадигм		Користувачі звітності	Предмет звітності	Часові характеристики	Форма подачі інформації	Прагматичні передумови виникнення нової парадигми звітності
Парадигма 1		Внутрішні	Внутрішнє середовище	Минуле	Фінансова	Необхідність надання інформації користувачам для прийняття управлінських рішень (ціноутворення, контроль власності, придбання активів, залучення позикових коштів тощо)
Парадигма 2	Підпарадигма 2.1	Внутрішні і зовнішні	Внутрішнє середовище	Минуле і теперішнє	Фінансова	Відокремлення власників від менеджменту підприємства зумовила виникнення потреби звітування менеджменту перед власниками, необхідність забезпечення порівнянності результатів діяльності підприємств для залучення капіталу зі сторони (інвестиційного чи позикового)
Парадигма 2	Підпарадигма 2.2	Внутрішні і зовнішні	Внутрішнє середовище	Минуле і теперішнє	Фінансова	Використання моделей управління діяльністю підприємств та інвестування на основі врахування показника грошових потоків, що зумовило необхідність розробки відповідної форми звітності звітності про їх рух
Парадигма 3		Внутрішні і зовнішні	Внутрішнє середовище, зовнішнє середовище	Минуле і теперішнє	Фінансова (тактична і стратегічна)	Глобалізація ринків та інформатизація управлінських процесів призвели до появи турбулентних явищ в економіці, виникнення гіперконкуренції, що зумовило необхідність використання в процесі прийняття рішень інформації про стан зовнішнього середовища підприємства, що характеризує стратегічні пріоритети його подальшого розвитку
Парадигма 4		Внутрішні і зовнішні	Внутрішнє середовище, зовнішнє середовище	Минуле, теперішнє і майбутнє	Фінансова і нефінансова	Необхідність надання інформації про соціальні, екологічні, інноваційні та інші «нетрадиційні» з позиції бухгалтерського обліку аспекти діяльності підприємств, які мають важливе значення в розвитку суспільства у XXI столітті

Закінчення табл. 1

Види парадигм	Користувачі звітності	Предмет звітності	Часові характеристики	Форма подачі інформації	Прагматичні передумови виникнення нової парадигми звітності
Парадигма 5 (перспективи розвитку)	Внутрішні і зовнішні традиційні, нові види зовнішніх користувачів	Поглиблене внутрішнє середовище і поглиблене зовнішнє середовище	Минуле, теперішнє і майбутнє	Фінансова і нефінансова, інтегрована	Виникнення потреби в наданні ретроспективної, поточної та перспективної інформації в нових і поглиблених існуючих розрізах про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства (за доданою або ринковою вартістю, на основі аналізу економічних подій замість фактів господарського життя тощо)

До кінця XIX ст. панувала статична парадигма звітності, яка встановила правило щорічного обчислення вартості чистого майна за допомогою балансу суб’єкта господарювання. З початку XX ст. аналітичне забезпечення будувалося на динамічній парадигмі фінансової звітності. У середині минулого століття широко використовується внутрішня управлінська звітність, важлива роль в якій відводилася витратам. Постійно мінливі вимоги з боку фінансового менеджменту до інформації призвели до формування достовірної, прозорої і динамічною звітності [28, с. 22].

Розгляд парадигм бухгалтерського обліку дозволив помітити, що поняття «парадигма» ширше поняття «теорія» і передує їй. У нього включені соціально-психологічні та етичні правила і норми. Визначено, що вибір певної облікової парадигми обумовлений не тільки логічними критеріями, як це прийнято в сфері суворої наукової теорії, але також філософськими міркуваннями [29, с. 18—19].

Н. Яцишин пропонує власне бачення парадигми фінансової звітності в Україні (табл. 2).

Парадигмальні зміни бухгалтерської звітності в Україні наведено на рис. 1.

Ми погоджуємося з думкою С. Легенчука, який вважає, що застосування парадигмальної концепції в бухгалтерському обліку не завжди передбачає вирішення певних проблем, а продиктовано модою на використання терміну «парадигма бухгалтерського обліку» для підкреслення будь-яких змін в межах НСБО [31, с. 147].

Таблиця 2

Парадигма фінансової звітності в Україні [9, с. 8]

Елементи	Характерні риси парадигми
Концептуальне визначення сутності і мети фінансової звітності	Фінансова звітність підприємств надає повну, правдиву та неупереджену інформацію широкому колу як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів щодо стану активів, зобов’язань, капіталу, доходів, витрат, результатів діяльності, сукупних прибутків і збитків, руху грошових коштів підприємства для прийняття рішень. Фінансова звітність складається на основі даних фінансового синтетичного і аналітичного обліку з урахуванням наслідків подій після дати балансу. Склад і порядок заповнення форм, періодичність і строки подання фінансової звітності регламентовано чинним законодавством
Принципи бухгалтерського обліку	Обліковим принципом є основне вихідне положення бухгалтерського обліку, базова концепція, покладена в основу оцінки та визнання в обліку і розкриття у фінансовій звітності господарських фактів, явищ та процесів господарюючого суб’єкта, його активів, зобов’язань, капіталу, доходів, витрат, фінансових результатів. Основою складання фінансової звітності є принцип нарахування і відповідності доходів і витрат, загальноприйняті фундаментальні судження автономності, безперервності діяльності, історичної (фактичної) собівартості, повного висвітлення, послідовності, обачності, превалювання змісту над формою, єдиного грошового вимірника та періодичності
Якісні характеристики корисності інформації фінансової звітності	Зрозумілість; доречність з урахуванням характеристик суттєвості і своєчасності; достовірність з урахуванням характеристик правдивості подання, нейтральності і обмеження своєчасності та раціональності; зіставність
Користувачі ін.-формації фінансової звітності	Існуючі і потенційні інвестори, працівники, позикодавці, постачальники та інші торгові кредитори, замовники, уряд та урядові установи й громадськість, широке коло інших зацікавлених осіб
Вид моделі обліку	Континентальна
Відповідність МСФЗ	Розроблені Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку ґрунтуються на МСФЗ і мають не суперечити їм. Відсутні посилання на МСФЗ в національних стандартах. Відсутність вимоги щодо відповідності фінансової звітності МСФЗ у Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність»

Закінчення табл. 2

Елементи	Характерні риси парадигми
Державне регулювання	Міністерство фінансів України регламентує питання методології складання фінансової звітності підприємств, Національний банк України регулює питання порядку складання і подання фінансової звітності банків, Державна казначейська служба України керує процесом складання і подання фінансової звітності бюджетних установ
Склад форм	Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки
-	Активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати, прибутки і збитки, рух грошових коштів
Періодичність	Річна і проміжна (квартальна)
Валюта складання	Складається у національній валюті (тис. грн.). Операції в іноземній валюті визнаються у фінансовій звітності за офіційним курсом НБУ, що діяв на дату звітності — для монетарних статей, на дату операції — для немонетарних статей, визнаних за собівартістю, а також для доходів і витрат, на дату визначення справедливої вартості — для статей, врахованих за справедливою вартістю
Охоплення	Фінансова звітність суб'єкта господарювання. Консолідована фінансова звітність групи підприємств, що складається материнською компанією з урахуванням результатів діяльності дочірніх і асоційованих компаній
Суб'єкти складання	У повному обсязі фінансову звітність складають підприємства всіх видів економічної діяльності, за винятком бюджетних установ, представництв іноземних компаній та суб'єктів малого бізнесу. Представництва іноземних компаній та суб'єкти малого бізнесу складають скорочені за показниками Баланс та Звіт про фінансові результати
Вимоги щодо оприлюднення	Фінансова звітність не становить комерційної таємниці. Обов'язковому оприлюдненню підлягає фінансова звітність і консолідована фінансова звітність публічних акціонерних товариств, підприємств-емітентів облігацій, довірчих товариств, банків, валютних та фондових бірж, інвестиційних фондів, інвестиційних компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та інших фінансових установ до 1 червня наступного за звітним року

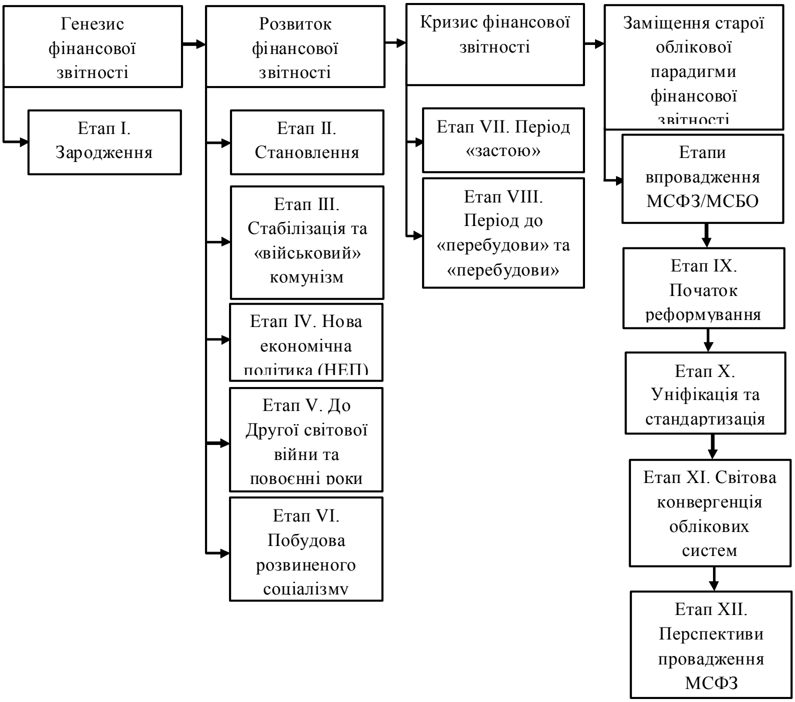

Рис. 1. Парадигмальні зміни бухгалтерської звітності в Україні [22, с. 41; 30, с. 40]

Основні етапи становлення фінансової звітності в Україні наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Основні етапи становлення фінансової звітності в Україні (складено на основі досліджень Л. Трофімової [22, с. 334—335])

№ з/п	Етапи	Найменування	Вчені в галузі бухгалтерського обліку	Нормативно-правові акти
1	1-й етап (XVII — XIX ст.)	Зародження	Зарубіжний досвід, який переймали за часів Петра I (1672 — 1725), Чулков М.Д. (1743 — 1793)	Регламент управління адміралтейством і верф'ю (1722), Банкрутський Статут (1800), Закон про порядок і ведення купцями торгових книг (1834)

Продовження табл. 3

№ з/п	Етапи	Найменування	Вчені в галузі бухгалтерського обліку	Нормативно-правові акти
2	2-й етап (1898 — 1917 р.)	Формування поняття фінансової звітності	Засновник балансової теорії Лунський М.С. (1887 — 1942), Вейцман Р.Я. (1870 — 1936), Рудановський О.П. (1863 — 1934), Кіпарісов М.А. (1873 — 1956), Блатов М. О. (1875 — 1942), Ніколаєв І.Р. (1877 — 1942), Галаган О.М. (1879 — 1938) тощо	Статут про промисловий податок (1898)
3	3-й етап (1917 — 1921 р.)	Післяреволюційний час і військовий комунізм		Декрет Ради народних комісарів РРФСР від 27.07.1918 р. «Про торгові книги»
4	4-й етап (1921 — 1931 р.)	Фінансова звітність у період нової економічної політики (надалі — НЕП)		Інструкція «Про обов`язкові форми публічної звітності та про обмін контокоррентними виписками» від 01.12.1927 р. № 405
5	5-й етап (1931 — 1945)	До Другої світової війни та повоєнні роки		Раднарком СРСР, постанова від 29.07.1936 р. № 1372 «Положення про бухгалтерські звіти і баланси державних, кооперативних і громадських підприємств і організацій»
6	6-й етап (1945 — 1964)	Фінансова звітність у період побудови розвинутого соціалізму	Німчинов П.П. (1906 — 1983 р.), Струмілін С.Г. (1877 — 1974), Помазков М.С. (1889 — 1968)	Додаток до Постанови Ради Міністрів СРСР «Положення про бухгалтерські звіти і баланси державних, корпоративних і громадських підприємств і організацій» від 12.09.1951 р. № 3447
7	7-й етап (1964 — 1985 р.)	Період «застою»	Вейнцман Н.Р. (1894 — 1981 р.), Малишев І. В. (1908 — 1979 р.)	Постанова Ради Міністрів СРСР від 29.06.1976 № 633 «Про затвердження Положення про бухгалтерські звіти та баланси»
8	8-й етап (1985 – 1991 р.)	Період до «перебудови» та «перебудови»	Ковальов В.В. (1948 р.)	Постанова Ради Міністрів СРСР від 08.10.1987 № 1123 «Про визнання такими, що втратили силу і внесення змін до рішень уряду СРСР з питань фінансів, кредиту і розрахунків в народному господарстві у зв’язку з Законом СРСР «Про державне підприємство (об’єднання)» та іншими рішеннями про перебудову управління економікою»

Продовження табл. 3

№ з/п	Етапи	Найменування	Вчені в галузі бухгалтерського обліку	Нормативно-правові акти
9	9-й етап (1991 — 1999 р.)	Початок реформування	Гуцайлюк З.В. (1950 р.), Єфіменко В.І. (1942 р.) Кузьмінський А.М. (1935 — 1995 р.), Лінник В.Г. (1941 — 2006 р.), Пархоменко В.М. (1950 р.), Сопко В.В. (1928 р.), Чумаченко М.Г. (1925 — 2011 р.), Швець В.Г. (1947 р.)	Указ Президента України від 23 травня 1992 року № 303 «Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики, Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні» від 03.04.1993 р. № 250, Постанова Кабінету міністрів України «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики» № 326 від 04.05.1993 р., Наказ Міністерства фінансів України «Про Інструкцію по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків» № 69 від 11.08.1994 р., Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України» № 230 від 29.10.1997 р., Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів» від 28.10.1998 р. № 1706
10	10-й етап (1999 — 2011 р.)	Уніфікація та стандартизація	Бондар М.І. (1971 р.), Бутинець Ф.Ф. (1938 р.), Голов С.Ф. (1955 р.), Жук В.М. (1962 р.), Канцуров О.О. (1974 р.), Костюченко В.М. (1965 р.), Пушкар М.С. (1940 р.), Хомин П.Я.	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (Станом на 31.03.2015 р. затверджено 34 П(С)БО та 1 Положення бухгалтерського обліку «Податкові різниці»), Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських

Закінчення табл. 3

№ з/п	Етапи	Найменування	Вчені в галузі бухгалтерського обліку	Нормативно-правові акти
				операцій підприємств і організацій від 30 листопада 1999 р. № 291, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419, Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні» № 911-р від 24.10.2007 р.
11	11-й етап (2011 р. по теперішній час)	Світова конвергенція облікових систем	Бондар М.І. (1971 р.), Бутинець Ф.Ф. (1938 р.), Голов С.Ф. (1955 р.), Жук В.М. (1962 р.), Канцуров О.О. (1974 р.), Костюченко В.М. (1965 р.), Пушкар М.С. (1940 р.), Хомин П.Я.	Офіційно оприлюднені МСФЗ (МСБО), що розміщені на веб-сайті Міністерства фінансів України українською мовою, Меморандум про співробітництво та координацію дій щодо застосування в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності схвалено Методологічною радою бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України від 24 квітня 2012 року, Наказ Міністерства фінансів України «Про створення Ради з міжнародних стандартів фінансової звітності при Міністерстві фінансів України» № 20 від 18.01.2013 р., Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність», Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань» № 879 від 02.09.2014 р.
12	12-й етап (Перспективний)	Перспективи провадження МСФЗ		Відмова від національних стандартів бухгалтерського обліку та впровадження МСФЗ (МСБО) для всіх суб’єктів господарювання, включаючи суб’єктів малого підприємництва

Виходячи з табл. 3 можна констатувати, що подальші парадигмальні зміни у фінансовій звітності будуть направлені на відмову від національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та запровадження для складання фінансової звітності для всіх без виключення підприємств МСФЗ (МСБО).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Таким чином, наведені етапи парадигмальних змін бухгалтерської звітності в Україні, дають змогу визначити перспективний вектор подальшого розвитку бухгалтерської звітності. Порушені в статті питання не є вичерпними й потребують доповнень, змін, уточнень та конкретизації. У подальших дослідженнях пропонується зосередити увагу на розробці форми податкової декларації з податку на прибуток підприємства, яка б відповідала вимогам, що внесені до Податкового кодексу України з 01.01.2015 р.

Бібліографічний список

1. *Алексеева И.В*. Современная парадигма управленческой отчетности / И. В. Алексеева, И. Н. Богатая // Международный бухгалтерский учет. — 2014. — № 45 (335). — С. 2—13.

2. *Вахрушина М.А*. Парадигма бухгалтерского учета и отчетности в условиях глобальной экономики: проблемы России и их решения / М. А. Вахрушина // Международный бухгалтерский учет. — 2014. — № 25 (319). — С. 38—46.

3. *Голов С.Ф*. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: [Моногр.] / С. Ф. Голов. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 522 с.

4. *Жук В.М*. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: [Моногр.] / В. М. Жук. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 648 с.

5. *Хомин П.Я*. Парадигма й контроверзи бухгалтерського обліку та звітності (спроба консеквентного аналізу) [Текст] : [Моногр.] / П. Я. Хомин, Г. П. Журавель. — Тернопіль : Економічна думка, 2007. — 299 с.

6. *Зуга Е.И*. Парадигмы бухгалтерского учета и развитие его теории: автореф. дис. … канд. экон. наук.: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Е. И. Зуга. — Санкт-Петербург, 2012. — 23 с.

7. *Канцуров О.О*. Інституціональний аспект бухгалтерського обліку: [Моногр.] / О. О. Канцуров. — К.: ННЦ ІАЕ, 2014. — 380 с.

8. *Корягін М*. Парадигмальне бачення розвитку бухгалтерської звітності / М. Корягін // Бухгалтерський облік і аудит. — 2014. — № 12 — С. 38—43.

9. *Яцишин Н.З.* Складання, аналіз та аудит фінансової звітності підприємств: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Н. З. Яцишин. — К., 2012. — 21 с.

10. *Кундря-Висоцька О.П.* Якісні характеристики сучасної парадигми обліку / О.П. Кундря-Висоцька, О.І. Скаско // Вісник УБС НБУ. — № 2 (5) 2009. — С.177—179.

11. Кучеренко Т. Є. Сучасна парадигма балансу / Т. Є. Кучеренко // Удосконалення управління ресурсами підприємств АПК в умовах глобалізації економіки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 26—27 листопада 2008 року). — Полтава : ПД ПДАА, 2008. — С. 153—155.

12. *Легенчук С.Ф.* Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах посіндустріальної економіки: [Моногр.] / С. Ф. Легенчук. — Житомир: ЖДТУ, 2010. — 652 с.

13. *Малюга Н.М.* Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: [Моногр.] / Н. М. Малюга. — Житомир: ЖДТУ, 2005. — 548 с.

14. *Нападовська Л.В.* Формування нової парадигми вітчизняної системи обліку / Л. В. Нападовська // Економіка України. — 2003. — № 7 (500). — С. 37—44.

15. *Петрук О.М.* Регулювання бухгалтерського обліку в Україні: теорія, методологія, практика: [Моногр.] / О.М. Петрук. — Житомир: ЖДТУ, 2006. — 152 с.

16. *Сидорова М.И.* К вопросу о парадигмах бухгалтерского учета / М. И. Сидорова // Международный бухгалтерский учет. — 2013. — № 27 (273). — С. 18—25.

17. *Яремко І.Й.* Концепції і парадигми бухгалтерського обліку як система наукових основ теорії / І.Й. Яремко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2010. — № 691. — С. 246—252.

18. *Пилипенко А.А.* Розвиток бухгалтерської парадигми в контексті сучасних теорій менеджменту та процесів поширення інноваційних знань / А.А. Пилипенко, Д. Р. Пилипенко // Вісник ЖДТУ. — 2010. — № 3 (53). — С. 196—200.

19. *Пушкар М.С.* Створення інтелектуальної системи обліку: [Моногр.] / М. С. Пушкар. — Тернопіль: Карт-Бланш, 2007. — 152 с.

20. *Рета М.В.* Становлення і розвиток парадигми бухгалтерського обліку / М. В. Рета // Бізнес-Інформ. — 2014. — № 10. — С. 287—293.

21. *Сльозко Т.М.* Бухгалтерський облік в умовах інституціональних перетворень: теорія і практика: [Моногр.] / Т.М. Сльозко. — К.: Центр учбової літератури, 2013. — 304 с.

22. *Трофимова Л.Б.* Методология формирования релевантной финансовой отчетности в условиях глобализации экономических про-

цессов: дис. … докт. экон. наук.: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Л. Б. Трофимова. — М., 2015. — 368 с.

23. *Труш В.Є.* Сучасна парадигма стратегічного обліку / В.Є. Труш, Т.М. Чебан, В.Ф. Яценко // Вісник НУ «Львівська політехніка». — 2007. — Вип. 577. — С. 379— 84.

24. *Шигун М.М.* Парадигмальний розвиток системи бухгалтерського обліку / М. М. Шигун // Часопис економічних реформ. — 2013. — № 3 (11). — С. 134—139.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

26. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) : [навч. посіб.] / За ред. А.А. Мазаракі. — [2-ге вид., доп.]. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. — 296 с.

27. *Бутинець Ф.Ф.* Ревізія теорії бухгалтерського обліку або парадигма ТХОМ / Ф.Ф. Бутинець // Вісник ЖДТУ. — 2008. — № 1 (43). — С. 6—17.

28. *Рыбакова О.В.* Финансовый менеджмент издержек в системе повышения эффективности организаций: автореф. дис. … докт. экон. наук.: 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / О.В. Рыбакова. — М., 2010. — 42 с.

29. *Чайковская Л.В.* Современные концепции бухгалтерского учета (теория и методология): автореф. дис. … докт. экон. наук.: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Л.В. Чайковская. — М., 2007. — 57 с.

30. *Казакова Н.А.* Методология формирования релевантной информации в условиях глобализации экономических процессов: [Моногр.] / Н. А. Казакова, Л. Б. Трофимова, Е. А. Федченко. — М.: Инфра-М, 2013. — 248 с.

31. *Легенчук С.Ф.* Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії: [Моногр.] / С.Ф. Легенчук. — Житомир: ЖДТУ, 2012. — 336 с.

References

1. Alekseeva Y.V. Sovremennaya paradyhma upravlencheskoy otchetnosty [The modern paradigm of management reporting] / Y. V. Alekseeva, Y. N. Bohataya // Mezhdunarodniy bukhhalterskyy uchet. — 2014. — № 45 (335). — P. 2—13 [In Russian]

2. Vakhrushyna M.A. Paradyhma bukhhalterskoho ucheta y otchetnosty v uslovyyakh hlobalnoy ekonomyky: problemi Rossyy y ykh reshenyya [The paradigm of accounting and reporting in the global economy: Russia's problems and their solutions] / M. A. Vakhrushyna // Mezhdunarodniy bukhhalterskyy uchet. — 2014. — № 25 (319). — P. 38—46. [In Russian]

3. Holov S.F. Bukhhalterskyy oblik v Ukrayini: analiz stanu ta perspektyvy rozvytku [Accounting in Ukraine: analysis and prospects of development]: [Monohr.] / S. F. Holov. — K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2007. — 522 p. [In Ukrainian].

4. Zhuk V.M. Kontseptsiya rozvytku bukhhalterskoho obliku v ahrarnomu sektori ekonomiky [The concept of accounting in the agricultural sector]: [Monohr.] / V. M. Zhuk. — K.: NNTs IAE, 2009. — 648 p. [In Ukrainian].

5. Khomyn P.Ya. Paradyhma y kontroverzy bukhhalterskoho obliku ta zvitnosti (sproba konsekventnoho analizu) [Paradigm and controversy accounting and reporting (attempt to consequently analysis)] : [Monohr.] / P. Ya. Khomyn, H. P. Zhuravel. — Ternopil : Ekonomichna dumka, 2007. — 299 p. [In Ukrainian].

6. Zuha E.Y. Paradyhmi bukhhalterskoho ucheta y razvytye eho teoryy [Paradigm of accounting and the development of his theory]: avtoref. dys. … kand. эkon. nauk.: 08.00.12 «Bukhhalterskyy uchet, statystyka» / E. Y. Zuha. — Sankt-Peterburh, 2012. — 23 p. [In Russian].

7. Kantsurov O.O. Instytutsionalnyy aspekt bukhhalterskoho obliku [Institutional aspects of accounting]: [Monohr.] / O. O. Kantsurov. — K.: NNTs IAE, 2014. — 380 p. [In Ukrainian].

8. Koryahin M. Paradyhmalne bachennya rozvytku bukhhalterskoyi zvitnosti [Paradigmatic vision of financial statements] / M. Koryahin // Bukhhalterskyy oblik i audyt. — 2014. — № 12 — P. 38—43 [In Ukrainian].

9. Yatsyshyn N.Z. Skladannya, analiz ta audyt finansovoyi zvitnosti pidpryyemstv [Formulation, analysis and audit of financial reporting]: avtoref. dys. … kand. ekon. nauk: 08.00.09 «Bukhhalterskyy oblik, analiz ta audyt» / N. Z. Yatsyshyn. — K., 2012. — 21 p. [In Ukrainian].

10. Kundrya-Vysotska O.P. Yakisni kharakterystyky suchasnoyi paradyhmy obliku [Qualitative characteristics of the modern paradigm of accounting] / O.P. Kundrya-Vysotska, O.I. Skasko // Visnyk UBS NBU. — № 2 (5) 2009. — P. 177—179 [In Ukrainian].

11. Kucherenko T. Ye. Suchasna paradyhma balansu / T. Ye. Kucherenko // Udoskonalennya upravlinnya resursamy pidpryyemstv APK v umovakh hlobalizatsiyi ekonomiky [The current paradigm balance]: Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Poltava, 26 — 27 lystopada 2008 roku). — Poltava : PD PDAA, 2008. — P. 153 — 155 [In Ukrainian].

12. Lehenchuk S.F. Teoriya i metodolohiya bukhhalterskoho obliku v umovakh posindustrialnoyi ekonomiky [Theory and methodology of accounting in terms of economy posindustrialnoyi]: [Monohr.] / S. F. Lehenchuk. — Zhytomyr: ZhDTU, 2010. — 652 p. [In Ukrainian].

13. Malyuha N.M. Bukhhalterskyy oblik v Ukrayini: teoriya y metodolohiya, perspektyvy rozvytku [Accounting in Ukraine: theory and methodology development prospects]: [Monohr.] / N. M. Malyuha. — Zhytomyr: ZhDTU, 2005. — 548 p. [In Ukrainian].

14. Napadovska L.V. Formuvannya novoyi paradyhmy vitchyznyanoyi systemy obliku [Formation of a new paradigm of national accounting system] / L. V. Napadovska // Ekonomika Ukrayiny. — 2003. — № 7 (500). — P. 37—44 [In Ukrainian].

15. Petruk O.M. Rehulyuvannya bukhhalterskoho obliku v Ukrayini: teoriya, metodolohiya, praktyka [Regulation of accounting in Ukraine: theory, methodology, practice]: [Monohr.] / O. M. Petruk. — Zhytomyr: ZhDTU, 2006. — 152 p. [In Ukrainian].

16. Sydorova M.Y. K voprosu o paradyhmakh bukhhalterskoho ucheta [Question of paradigms and accounting] / M. Y. Sydorova // Mezhdunarodniy bukhhalterskyy uchet. — 2013. — № 27 (273). — P. 18—25 [In Russian].

17. Yaremko I.Y. Kontseptsiyi i paradyhmy bukhhalterskoho obliku yak systema naukovykh osnov teoriyi [Concepts and paradigms of accounting as a system of scientific foundations of the theory] / I.Y. Yaremko // Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku. — 2010. — № 691. — P. 246—252 [In Ukrainian].

18. Pylypenko A.A. Rozvytok bukhhalters'koyi paradyhmy v konteksti suchasnykh teoriy menedzhmentu ta protsesiv poshyrennya innovatsiynykh znan [The development of accounting paradigm in the context of current theories of management and the propagation of innovative knowledge] / A.A. Pylypenko, D.R. Pylypenko // Visnyk ZhDTU. — 2010. — № 3 (53). — P. 196 — 200 [In Ukrainian].

19. Pushkar M.S. Stvorennya intelektualnoyi systemy obliku [Creating Intellectual accounting system]: [Monohr.] / M. S. Pushkar. — Ternopil: Kart-Blansh, 2007. — 152 p. [In Ukrainian].

20. Reta M.V. Stanovlennya i rozvytok paradyhmy bukhhalterskoho obliku [Formation and development paradigm accounting] / M.V. Reta // Biznes-Inform. — 2014. — № 10. — P. 287 — 293 [In Ukrainian].

21. Slozko T.M. Bukhhalterskyy oblik v umovakh instytutsionalnykh peretvoren [Accounting in terms of institutional reforms]: teoriya i praktyka: [Monohr.] / T.M. Slozko. — K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2013. — 304 p. [In Ukrainian].

22. Trofymova L.B. Metodolohyya formyrovanyya relevantnoy fynansovoy otchetnosty v uslovyyakh hlobalyzatsyy ekonomycheskykh protsessov [Methodology of formation of the relevant financial statements in the context of globalization of economic processes]: dys. … dokt. эkon. nauk.: 08.00.12 «Bukhhalterskyy uchet, statystyka» / L.B. Trofymova. — M., 2015. — 368 p. [In Russian].

23. Trush V.Ye. Suchasna paradyhma stratehichnoho obliku [The current paradigm of strategic account] / V.Ye. Trush, T.M. Cheban, V.F. Yatsenko // Visnyk NU «Lvivska politekhnika». — 2007. — Vyp. 577. — P. 379 — 384 [In Ukrainian].

24. Shyhun M.M. Paradyhmalnyy rozvytok systemy bukhhalterskoho obliku [Development paradigm accounting system] / M.M. Shyhun // Chasopys ekonomichnykh reform. — 2013. — № 3 (11). — P. 134—139 [In Ukrainian].

25. Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy (z dod. i dop.) [Great dictionary of modern Ukrainian] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. K.; Irpin: VTF «Perun», 2005. — 1728 p. [In Ukrainian].

26. Ekonomichni doslidzhennya (metodolohiya, instrumentariy, orhanizatsiya, aprobatsiya) [Economic Research (methodology, tools, organization, testing)]: [navch. posib.] / Za red. A.A. Mazaraki. — [2-he vyd., dop.]. — K.: Kyyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2011. — 296 p. [In Ukrainian].

27. Butynets F.F. Reviziya teoriyi bukhhalterskoho obliku abo paradyhma TKhOM [Revision of accounting theory or paradigm THOM] / F.F. Butynets // Visnyk ZhDTU. — 2008. — № 1 (43). — P. 6—17 [In Ukrainian].

28. Ribakova O.V. Fynansoviy menedzhment yzderzhek v systeme povishenyya effektyvnosty orhanyzatsyy [Financial management costs in the system improve the efficiency of organizations]: avtoref. dys. … dokt. ekon. nauk.: 08.00.10 «Fynansi, denezhnoe obrashchenye y kredyt» / O.V. Ribakova. — M., 2010. — 42 p. [In Russian].

29. Chaykovskaya L.V. Sovremennie kontseptsyy bukhhalterskoho ucheta (teoryya y metodolohyya) [Modern concepts of accounting (theory and methodology)]: avtoref. dys. … dokt. ekon. nauk.: 08.00.12 «Bukhhalterskyy uchet, statystyka» / L. V. Chaykovskaya. — M., 2007. — 57 p. [In Russian].

30. Kazakova N.A. Metodolohyya formyrovanyya relevantnoy ynformatsyy v uslovyyakh hlobalyzatsyy ekonomycheskykh protsessov [Methodology of formation of relevant information in the context of globalization of economic processes]: [Monohr.] / N.A. Kazakova, L.B. Trofymova, E. A. Fedchenko. — M.: Ynfra-M, 2013. — 248 p. [In Russian].

31. Lehenchuk S.F. Bukhhalterske teoretychne znannya: vid teoriyi do metateoriyi [Accounting theoretical knowledge from theory to metatheory]: [Monohr.] / S.F. Lehenchuk. — Zhytomyr: ZhDTU, 2012. — 336 p. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28 серпня 2015 р.

УДК 657.37(477)

Безверхий Константин Викторович,
канд. экон. наук, доцент кафедры учета и аудита,
Киевский национальный университет технологий и дизайна
(01011, г. Киев, ул. Немировича-Данченко, д. 2)
E-mail: kosticbv@mail.ru

Парадигмальное развитие отчетности в Украине

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены вопросы парадигмального развития отчетности в Украине. Целью исследования является раскрытие парадигмального развития отчетности в Украине. Для достижения поставленной цели в исследовании предлагается решить следующие задачи: проанализировать существующие парадигмы бухгалтерской отчетности; отобразить парадигмальные изменения бухгалтерской отчетности в Украине; выделить основные этапы становления финансовой отчетности в Украине. Методы анализа, синтеза и историко-эволюционный метод использованы для структурирования предметной области исследования на основе идентификации и формализации вопроса парадигмального развития отчетности в Украине. Полученные результаты предопределяют дальнейшее направление исследований. В результате проведенного исследования выделены основные этапы развития финансовой отчетности в Украине и очерчено перспективное направление ее развития. Внесенные предложения будут полезны для ученых, занимающихся вопросом парадигмального развития отчетности, государственным органам, которые занимаются регулированием отчетности и построением концепции дальнейшего ее развития, а также всем заинтересованным лицам. Результат исследования имеет теоретическую и практическую ценность в части выделения парадигмального развития отчетности в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: парадигма, отчетность, развитие, этапы, становление, МСФО

UDC 657.37(477)

Bezverkhyi Kostiantyn Viktorovich,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate professor of the department Accounting and audit
Kyiv National University of Technologies and Design
(2a, Nemirovicha-Danchenko Str., Kyiv, 01011, Ukraine)
E-mail: kosticbv@mail.ru

Paradigm development of reporting in Ukraine

ABSTRACT. The question of paradigm of reporting in Ukraine is studied in this article. The goal of the research is disclosure of paradigmatic statements in Ukraine. To achieve the aimed goal in the research it is proposed to solve the following tasks: to analyze the existing paradigm of financial statements; reflect the paradigm change in accounting in Ukraine; identify the main stages of *financial reporting in Ukraine. Methods of analysis, synthesis and historical-evolutionary method are used to structure the substantive research-based on identification and formalization of paradigmatic issue of accountability in Ukraine. The results determine the future direction of research. The research highlights the main stages of the financial statements in Ukraine and outlines promising area of development. Proposals will be useful for scientists dealing with development paradigm reporting, public bodies dealing with reporting regulations and a concept of further development, as well as all stakeholders. The result of the research has theoretical and practical value regarding to the allocation paradigm of reporting in Ukraine.*

KEY WORDS: paradigm, reporting, development, stages of development, IFRS

УДК 657

Грицак Неля Юріївна,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу,
директор КІСіТ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(Україна, Київ, Львівська площа, 14)
E-mail: ngritsak@gmail.com
Мельничук Світлана Георгіївна,
заступник головного бухгалтера
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги 54/1)
E-mail: Sweta_21@ukr.net

ОНОВЛЕНІ ПОЗИЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто оновлені позиції бухгалтерського обліку в бюджетних установах України, визначено ступінь виконання запланових заходів та проведено оцінку відхилень від плану. Розглянуто базові вихідні позиції, що передували модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі в цілому та бюджетних установ зокрема, фактори, що спричинили останню, основні вектори Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі, серед яких центральними є удосконалення: методології та методики пооб'єктного обліку суб'єктів державного сектору, методології та методики складання бухгалтерської звітності вказаних суб'єктів, порядку організації бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору. У наслідок опрацювання оновлених позицій бюджетного обліку вказано на певні відхилення, які пов'язані з розробкою уніфікованого програмного забезпечення з бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектора. Зроблено висновок, що тільки комплексне запровадження пакету новацій в сфері бюджетного обліку забезпечить формування ефективної системи управління державними фінансами України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бухгалтерський облік, бюджетні установи, стратегія модернізації, бюджетний облік, державний сектор, план рахунків, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України перебуває на етапі активного реформування. Заплановані Постановою Кабінету Міністрів України № 34 «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007—2015 роки» (далі — Стратегії модернізації бюджетного обліку) кроки передбачають послідовне виконання сукупності заходів, спрямованих за кардинальну видозміну усього вітчизняного бюджетного обліку загалом і бухгалтерського обліку в бюджетних установах зокрема [1]. Серед них виокремлюють такі основні з них, як: удосконалення системи бухгалтерського обліку через: розподіл між суб'єктами бухгалтерського обліку повноважень щодо ведення обліку активів, зобов'язань, доходів і витрат; розроблення та запровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, гармонізованого з бюджетною класифікацією; удосконалення системи фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів шляхом: удосконалення методології складення форм звітності та їх удосконалення; розроблення та запровадження нових форм фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів; удосконалення методів складення та консолідації фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів з використанням сучасних інформаційних технологій; створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи, що передбачатиме: модернізацію фінансово-бухгалтерських служб; забезпечення казначейського обслуговування усіх суб'єктів державного сектору; адаптацію бюджетної системи, створеної на засадах програмно-цільового методу, до нових методологічних принципів системи бухгалтерського обліку; посилення контролю з боку органів Казначейства за дотриманням правил ведення бухгалтерського обліку і складення звітності; удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів фінансово-бухгалтерських служб; уніфікацію програмного забезпечення, що використовується суб'єктами державного сектору, з метою забезпечення обміну інформацією між Мінфіном, органами Казначейства і суб'єктами державного сектору з використанням баз даних та інформаційних систем [2]. Зазначений Постановою Кабінету Міністрів термін реалізації Стратегії модернізації бюджетного обліку формально закінчено, втім, перехід до оновленого бюджетного обліку відтерміновано на рік. Таке положення справ потребує розгляду та осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика щодо реформування бухгалтерського обліку неодноразово розглядали відомі вітчизняні вчені-обліковці Гізатуліна Л.В., Левицька С.О., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Сушко Н.І. [3—7]. Зазначені публікації висвітлювали певні здобутки на шляху реформування бюджетного обліку за відповідний проміжок часу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Відповідно до Стратегії модернізації бюджетного обліку власне всі передбачені нею заходи мали бути реалізовані до 01.01.2015 рр. Отже, настання цього терміну вимагає констатації фактів планового виконання та аналізу відхилень від плану.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даної публікації є опрацювання положень Стратегії модернізації бюджетного обліку через вирішення завдань щодо встановлення ступеня виконання вказаних положень і визначення причин, що завадили їх вчасному виконанню.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бухгалтерський облік у бюджетних установах кошторису як складова бюджетного бухгалтерського обліку перебуває на етапі активного реформування, який спричинений гармонізацією вітчизняної облікової системи до міжнародних облікових положень теорії і практики. Модифікація комплексу бюджетного бухгалтерського обліку, який включає бухгалтерський облік виконання бюджетів і бухгалтерський облік виконання кошторисів, у систему бухгалтерського обліку в державному секторі закріплено Постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.07 р. № 34 «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007—2015 роки». Зауважимо, що вказаною постановою вперше вводиться поняття суб’єктів бухгалтерського обліку в державному секторі, до яких віднесено Міністерство фінансів України, яке забезпечує проведення державної політики у сфері бухгалтерського обліку, розпорядників бюджетних коштів, Державну казначейську службу України та державні цільові фонди, які забезпечують ведення бухгалтерського обліку. Важливими положеннями Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України виступають визначені мета, завдання, напрями та очікувані результати.

Метою Стратегії модернізації виступає удосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів [2, 5].

Відповідно до мети визначено завдання з удосконалення методології та перехід на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку. Вирішення вказаного завдання сприятиме удосконаленню [2, 4]: управління державними фінансами; системи стратегічного бюджетного планування на середньо- і довгостроковий періоди; порядку складення і виконання бюджету на основі програмно-цільового методу в бюджетному процесі; системи контролю за процесом виконання бюджету;інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами.

Основними напрямами реалізації Стратегії модернізації виступають [2, 8] :

— удосконалення системи бухгалтерського обліку (розподіл між суб'єктами бухгалтерського обліку повноважень щодо ведення обліку активів, зобов'язань, доходів в витрат; розроблення та запровадження єдиних національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, гармонізованого з бюджетною класифікацією);

— удосконалення системи фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів (удосконалення методології складення форм звітності та їх удосконалення; розроблення та запровадження нових форм фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів; удосконалення методів складення та консолідації фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів з використанням сучасних інформаційних технологій);

— створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи (модернізацію фінансово-бухгалтерських служб; забезпечення казначейського обслуговування усіх суб'єктів державного сектору; адаптацію бюджетної системи, створеної на засадах програмно-цільового методу, до нових методологічних принципів системи бухгалтерського обліку; посилення контролю з боку органів Державного казначейства за дотриманням єдиних правил ведення бухгалтерського обліку і складення звітності;

удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів фінансово-бухгалтерських служб; уніфікацію програмного забезпечення, що використовується суб'єктами державного сектору, з метою забезпечення обміну інформацією між Мінфіном, органами Державного казначейства і суб'єктами державного сектору з використанням баз даних та інформаційних систем).

За кожним напрямком окреслено відповідні заходи реалізації Стратегії (табл. 1) [2, 4].

Таблиця 1

Основні заходи визначені Стратегією модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України

Найменування заходу	Терміни
Удосконалення системи бухгалтерського обліку	
Підготовка пропозиції щодо внесення змін до Бюджетного кодексу, Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»	2010
Проведення досліджень у сфері розподілу повноважень щодо ведення обліку активів, зобов'язань, доходів і витрат між суб'єктами бухгалтерського обліку	2007-2008
Розроблення і затвердження національних П(С)БО (НП(С)БОДС) у державному секторі	2010–2012
Застосування НП(С)БОДС	з 2015
Розроблення єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі	2013
Адаптація нормативно-правового та методологічного забезпечення щодо здійснення операцій з виконання бюджетів з урахуванням змін у системі бухгалтерського обліку	2013-2014
Удосконалення системи фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів	
Перегляд існуючих форм фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів, а також показників про виконання бюджетів і кошторисів бюджетних установ і державних цільових фондів	2010
Установлення єдиних підходів і вимог до формування мережі розпорядників бюджетних коштів	2008
Розроблення та затвердження НП(С)ФЗ у державному секторі	2010–2013
Впровадження НП(С)ФЗ у державному секторі	з 2015
Створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи	
Нормативно-правове врегулювання питання функціонування фінансово-бухгалтерських служб суб'єктів державного сектору, в тому числі головних бухгалтерів	2010-2011

Закінчення табл. 1

Найменування заходу	Терміни
Нормативно-правове врегулювання питання повноважень органів Державного казначейства в процесі здійснення ними контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань і проведенні платежів	2007–2009
Створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу виконання бюджетів у режимі реального часу	2008–2015
Уніфікація програмного забезпечення з бухгалтерського обліку суб'єктів державного секторі	2008
Організація навчання та підвищення кваліфікації фахівців Міністерства фінансів, органів Державного казначейства, працівників фінансово-бухгалтерських служб бюджетних установ і держаних цільових фондів	2013–2015

Варто зазначити, що на сьогоднішній день отримано вагомі результати з виконання вказаного плану дій. Так, 8 липня 2010 було прийнято нову редакцію Бюджетного кодексу України, відповідно до якої ст. 43, 56, 58 закріплюють порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності органами Державного казначейства України та бюджетними установами з дотриманням національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку, а також уточнено ст. 6 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» на предмет вказаної позиції.

Наказами Міністерства фінансів України № 1541 від 28.12.09, № 1202 від 12.10.10, № 1629 від 24.12.10, №1022 від 11.08.11, №1798 від 29.12.11, № 52 від 25.01.12, №568 від 18.05.12 затверджено такі національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі, які, в повному комплекті (9 з них впроваджено з 01.01.2015 р.), почнуть діяти з 1 січня 2016 р.:

НП(С)БОДС 101 «Подання фінансової звітності»;

НП(С)БОДС 102 «Консолідована фінансова звітність»;

НП(С)БОДС 103 «Фінансова звітність за сегментами»;

НП(С)БОДС 105 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»;

НП(С)БОДС 121 «Основні засоби»;

НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи»;

НП(С)БОДС 123 «Запаси»;

НП(С)БОДС 124 «Доходи»;

НП(С)БОДС 125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок»;

НП(С)БОДС 126 «Оренда»;
НП(С)БОДС 127 «Зменшення корисності активів»;
НП(С)БОДС 128 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»;
НП(С)БОДС 129 «Інвестиційна нерухомість»;
НП(С)БОДС 130 «Вплив змін валютних курсів»;
НП(С)БОДС 131 «Будівельні контракти»;
НП(С)БОДС 132 «Виплати працівникам»;
НП(С)БОДС 133 «Фінансові інвестиції»;
НП(С)БОДС 134 «Фінансові інструменти»;
НП(С)БОДС 135 «Витрати».

Переліченими НП(С)БОДС закріплено принципово нові методологічні та методичні позиції бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Важливим напрямом Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку є створення єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору. На сьогодні Міністерством фінансів України розроблено структуру плану рахунків бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору представлену у табл. 2 [9]. Така побудова Плану рахунків спрямована на забезпечення транспарентності облікових процесів і прозорість консолідації інформації.

Таблиця 2

Структура плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі

№ класу	Назва класу
Клас 1	Нефінансові активи
Клас 2	Фінансові активи
Клас 3	Кошти бюджетів та розпорядників бюджетних коштів
Клас 4	Розрахунки
Клас 5	Капітал та фінансовий результат
Клас 6	Зобов'язання
Клас 7	Доходи
Клас 8	Витрати
Клас 9	Позабалансові рахунки

Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України відноситься до документу правової регламентації розвитку вказаної складової національної облікової системи, а тому, за класичними підходами організації бухгалтерського обліку, цей нормативний документ одночасно належить до сфери організації розвитку бухгалтерського обліку, а також організації забезпечення бухгалтерського обліку. Розгляд Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України в контексті складових організації бухгалтерського обліку свідчить, що перші два блоки торкаються методологічних і методичних позицій, а останній — організації системи бухгалтерського обліку в державному секторі. Відповідно до плану заходів із реалізації Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи має бути забезпечено шляхом запровадження єдиних підходів до організації бухгалтерських служб бюджетних установ, посилення контролю Державної казначейської служби України за дотриманням єдиних правил ведення бухгалтерського обліку і складання звітності, створення інформаційно-аналітичної системи. На виконання цих завдань оновленим Бюджетним кодексом України (ст. 56) та Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» (ст. 8) закріплено права Кабінету міністрів України щодо встановлення завдань і функціональних обов'язків бухгалтерських служб, повноважень керівників бухгалтерської служби у бюджетних установах і вимоги щодо їх професійно-кваліфікаційного рівня [8, 10].

Зазначені позиції у межах складових організації бухгалтерського обліку включають такі напрями [8, 10, 11]: організація праці облікових працівників: 1) визначення повноважень органів Державного казначейства в процесі здійснення ними контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів; 2) врегулювання питання функціонування фінансово-бухгалтерських служб суб'єктів державного сектору, в тому числі головних бухгалтерів); організація забезпечення бухгалтерського обліку: 1) уніфікація програмного забезпечення з бухгалтерського обліку суб'єктів державного секторі; 2) створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу виконання бюджетів у режимі реального часу);організація розвитку бухгалтерського обліку: 1)організація навчання та підвищення кваліфікації фахівців Міністерства фінансів, органів Державного казначейства, працівників фінансово-бухгалтерських служб бюджетних установ і держаних цільових фондів).

Першим завданням за напрямом організації праці облікових працівників виступає завдання із визначення повноважень органів Державного казначейства в процесі здійснення ними контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань і проведенні платежів. Вивчення бюджетного законодавства свідчить про повне виконання вказаного завдання. Так, у ст. 112 Бюджетного кодексу України зазначено, що до повноважень Державного казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства належить здійснення контролю за [8, 10]:

1) веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, складанням і поданням фінансової і бюджетної звітності;

2) бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету;

3) відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету;

4) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів встановленим бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

5) відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням і відповідним бюджетним асигнуванням.

Розшифровуючи наведені позиції, зазначимо, що контроль бюджетних повноважень Державного казначейства при зарахуванні надходжень, прийняття зобов'язань і проведенні платежів реалізується таким чином [11]:

— у процесі виконання дохідної частини бюджетів органи ДКСУ здійснюють контрольні дії на стадії зарахування, повернення помилково та надмірно зарахованих платежів, розмежування надходжень між рівнями бюджетів і фондами, при наданні дотації вирівнювання місцевим бюджетам і перерахуванні міжбюджетних трансфертів, а також при перерахуванні коштів одержувачам. Контрольні повноваження органів Державного казначейства в процесі обслуговування бюджетів за доходами визначені «Порядком казначейського обслуговування державного бюджету за доходами та іншими надходженнями», затверджeним наказом Державного казначейства України від 19.12.2000 р. №131, та «Порядком казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженим наказом Державного казначейства України» від 04.11.2002 р. №205. Порядок повернення платниками помилково або надмірно сплачених податків, зборів (обов'язкових платежів) регламентується наказом Державного казначейства України від 10.12.2002 р. за №226, а взаємодія органів Державної податкової служби України, фінансових органів та органів Державного казначейства України в процесі повернення помилково та/або надмірно сплачених податків, зборів — спільним наказом Державної податкової адміністрації України, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України від 03.02.2005 р. №58/78/22, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 18.02.2005 р. за №247/10527;

— в процесі обслуговування розпорядників бюджетних коштів органи ДКСУ здійснюють реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету. При реєстрації бюджетних зобов'язань здійснюється перевірка відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) (ст. 48 Бюджетного кодексу України). Контрольні повноваження органів ДКСУ за ним напрямом визначені Наказом ДКСУ від 02.03.2012 р. №309 «Про затвердження Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України»;

— в процесі обслуговування розпорядників бюджетних коштів органи ДКСУ здійснюють контроль за відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням і відповідним бюджетним асигнуванням (ст. 49 Бюджетного кодексу України). Контрольні повноваження органів Державної казначейської служби України щодо перевірки та виконання платіжних доручень визначені Наказами ДКУ від 30.09.2011 № 1223 «Про затвердження Порядку обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів державного бюджету» та від 04.11.2002 № 205 «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів»;

Опрацювання нормативних документів уряду свідчить про фактичне виконання другого завдання за напрямом організації праці облікових працівників. Так, у 2011 році затверджено нормативні документи, які виступають інструментом реалізації вказаного завдання. Йдеться про Постанову Кабінету Міністрів України від 26.01.2011 р. № 59 «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи», а також Накази Міністерства фінансів України від 21.02.2011 р. № 214 «Про затвердження Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи» і від 01.12.2011 №1537 «Про затвердження Порядку проведення оцінки виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень».

Огляд представлених реалізованих позицій Стратегії модернізації бюджетного обліку свідчить, фактично, про наявність одного важливого відхилення від запланованих заходів — створення уніфікованого програмного забезпечення з бухгалтерського обліку суб’єктів державного сектора. Варто зазначити, що саме програмне забезпечення має виконувати функцію суцільної консолідації інформаційних джерел у межах системи управління державними фінансами щодо всіх його складових — і перед усім бюджетів і розпорядників бюджетних коштів. Певні затримки, що виникли в межах загального терміну виконання програми заходів відносно окремих її елементів, вочевидь уповільнили виконання вищевказаного завдання. За умов повного виконання за планових методичних і методологічних реформувань реалізації завдання з уніфікації програмного забезпечення буде здійснена у короткі терміни.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У цілому за результатами реалізації Стратегії модернізації має бути досягнуто: адаптацію нормативно-правового поля регламентації бухгалтерського обліку та звітності до міжнародних стандартів через запровадження П(С)БО та П(С)ФЗ у державному секторі; впровадження нового єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку з виконання бюджетів і кошторисів розпорядників бюджетних коштів; уніфікація вимог до вибору програмного забезпечення для обміну інформацією між Мінфіном, органами Державного казначейства і суб’єктів державного сектору; підвищення відповідальності, а також статусу керівників фінансово-бухгалтерських служб суб’єктів державного сектору; удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів з питань бухгалтерського обліку в державному секторі; підвищення рівня прозорості та відкритості ведення бухгалтерського обліку. Кінцевим результатом реалізація Стратегії модернізації виступатиме створення дієвої інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами і, як наслідок цього, економічне та соціальне зміцнення України.

Бібліографічний список

1. *Свірко С.В*. Стандартизація бухгалтерського обліку в державному секторі: досвід, підсумки та висновки для вітчизняних методологів // Матеріали виступів на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Облік, аналіз і контроль в системі управління: теорія і практика». — Луцьк. — РВВ ЛНТУ, 2009. — С. 56—58.

2. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007—2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.07 р. № 34 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-п/print 1360051017911272

3. Інформаційне забезпечення управління державними фінансами: [у 2-х т.] (наук.-практ. видан.)/ за заг. ред. Ф.О. Ярошенка. — К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2010. — Т. 1: Стандартизація бюджетного обліку як інструмент модернізації державний фінансів України / Т.І. Єфіменко, Л.Г. Ловінська, С.В. Свірко, С.О. Левицька та ін.. — 2010. — 226 с.

4. *Сушко Н., Гізатуліна Л.* Реформування системи бухгалтерського обліку в державному секторі // Незалежний аудитор. — 2012. — №6. — С. 56—57.

5. *Сушко Н.І.* Реалізація реформ бухгалтерського обліку в державному секторі // Державний бухгалтер і аудитор. — 2012. — №1. — С. 11—17.

6. *Левицька С.О., Кошка К.А*. Результативність перших етапів розвитку реалізації стратегії модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. — 2009. — № 3 (47). — С. 379—387.

7. *Свірко С.В., Фаріон А.І.* Суб'єкти і об'єкти бухгалтерського обліку в державному секторі України в контексті чинного законодавства // Незалежний аудитор: Науково-практичне видання. Вип.2 (4). — 2012. — С. 36—43.

8. *Свірко С.В., Фірер Д.О.* Застосування НП(С)БОДС. Практичний посібник. Програма CAPS «Сертифікований бухгалтер бюджетних установ». — К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2012. — 314 с.

9. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ Міністерству фінансів України від 31.12.2013

№ 1203 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14

10. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

11. *Фаріон А.І.* Модернізація бухгалтерського обліку в державному секторі та шляхи її реалізації: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Фаріон Антоніна Іванівна; ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». — К., 2011. — 199 с.

References

1. Svirko S.V. Standartizacija buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori: dosvid, pidsumki ta visnovki dlja vitchiznjanih metodologiv // Material ivistupiv naVseukraïns'kij naukovo-praktichnij konferencii̇ «Oblik, analiz i kontrol' v sistemi upravlinnja: teorija i praktika». — Luc'k. — RVV LNTU, 2009. — S. 56—58. [In Ukrainian]

2.Pro zatverdzhennja Strategiï modernizacii̇ sistemi buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori na 2007-2015 roki: Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 16.01.07 r. № 34 [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-p/print1360051017911272. [In Ukrainian]

3. Informacij nezabezpechennja upravlinnja derzhavnimi finansami: [u 2-h t.] (nauk.prakt. vidan.)/ za zag. red. F.O. Jaroshenka. — K.: DNNU «Akad. fin. upravlinnja», 2010. — T. 1: Standartizacija bjudzhetnogo obliku jak instrument modernizacii̇ derzhavnij finansiv Ukraïni / T.I. Efimenko, L.G. Lovins'ka, S.V. Svirko, S.O. Levic'katain.. — 2010. — 226 s. [In Ukrainian]

4. Sushko N., Gizatulina L. Reformuvannja sistemi buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori // Nezalezhnij auditor. — 2012. — №6 . — S. 56—57. [In Ukrainian]

5. Sushko N.I. Realizacija reform buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori // Derzhavni jbuhgalter i auditor. — 2012. — №1. — S. 11—17. [In Ukrainian]

6. Levic'ka S.O., Koshka K.A. Rezul'tativnist' pershih etapiv rozvitku realizacii̇ strategiï modernizacii̇ buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori // Visnik Nacional'nogo universitetu vodnogo gospodarstva ta prirodokoristuvannja.-2009. — № 3 (47). — S. 379—387. [In Ukrainian]

7. Svirko S.V., Farion A.I. Sub'єkti i ob'єkti buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori Ukraïni v konteksti chinnogo zakonodavstva // Nezalezhnij auditor: Naukovo-praktichne vidannja. Vip.2 (4). — 2012. — S. 36—43. [In Ukrainian]

8. Svirko S.V., Firer D.O. Zastosuvannja NP(S)BODS. Praktichnij posibnik. Programa SARS «Sertifikovanij buhgalter bjudzhetnih ustanov». — K.: TOV «Vseukraïns'kij institut prava i ocinki», 2012. — 314 s. [In Ukrainian]

9. Pro zatverdzhennja Planu rahunki vbuhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori: Nakaz Ministerstva finansiv Ukraïni vid 31.12.2013 № 1203 [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14 [In Ukrainian]

10. Bjudzhetnij kodeks Ukraïni vid 08.07.2010 № 2456-VI [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: http://zakon.rada.gov.ua.[In Ukrainian]

11. Farion A.I. Modernizacija buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori ta shljahi ïï realizacii: dis. kand. ekon. nauk: 08.06.04 / Farion Antonina Ivanivna; DVNZ «KNEU im. V. Get'mana». — K., 2011. — 199 s. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 20 травня 2015 р.

УДК 657

Грицак Неля Юриевна,
канд. экон. наук, доцент кафедры
учета в кредитных и бюджетних учреждениях
и экономического анализа,
директор КИСиТ ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(04053, Украина, Киев, Львовская площадь, 14)
E-mail: ngritsak@gmail.com
Мельничук СветланаГеоргиевна,
заместитель главного бухгалтера
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: Sweta_21@ukr.net

Обновленные позиции бухгалтерского учета в бюджетных организациях Украины

АННОТАЦИЯ. В статье проведено рассмотрение обновленных позиций бухгалтерского учета в бюджетных учреждениях Украины, определена степень выполнения при плановых мероприятиях и проведена оценка отклонений от плана. В работе рассмотрены базовые исходные позиции, предшествовавшие модернизации системы бухгалтерского учета в государственном секторе в целом и бюджетных учреждениях в частности, факторы, повлекшие последнюю, основные векторы Стратегии модернизации системы бухгалтерского учета в государственном секторе, среди которых центральными являются усовершенствование: методологии и методики пообъектного учета субъектов государственного сектора, методологии и методики составления бухгалтерской отчетности указанных субъектов, порядка организации бухгалтерского учета субъектов государственного сектора. Вследствие обработки обновленных позиций бюджетного учета указано на определенные отклонения, связанные с разработкой унифицированного программного обеспечения по бухгалтерскому учету субъектов государственного сектора. Сделан вывод, что только комплексное внедрение пакета но-

ваций в сфере бюджетного учета обеспечит формирование эффективной системы управления государственными финансами Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: бухгалтерский учет, бюджетные организации, стратегия модернизации, бюджетный учет, государственный сектор, план счетов, национальные положения (стандарты) бухгалтерского учета в государственном секторе.

UDC 657

Gritsak Nelia Yurivna,
Candidate of Sciencec (Economics),
Associate Professor Department
of accounting in the credit and
budgetary institutions, and economic analysis,
Director of the KNEU Kyiv College of
Information Systems and Technologies
(Ukraine, 04053, Kyiv, Lviv Square,14)
E-mail: ngritsak@gmail.com
Melnichuk Svetlana Georgivna,
Deputy of chief accountant
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Av. , Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: Sweta_21@ukr.net

Updated position of accounting in Ukraine's budget organization's

ABSTRACT. In the article it is given the review of the updated position of accounting in budgetary institutions of Ukraine, determined the degree of compliance with the planned activities and assess deviations from the plan. In the paper are studied the basic starting positions prior to the modernization of the accounting system in the public sector in general and budget institutions in particular, the factors that led to the latter, the main vectors of Strategy to modernize the accounting system in the public sector, including central is improvement: methodology and techniques of the object of public sector accounting subjects, methodology and techniques of the financial statements of said entities accounting procedure of public sector entities. As a result of processing positions updated budget accounting for certain specified deviations that are associated with the development of unified software accounting of public sector entities. It was concluded that only a comprehensive package introducing innovations in the field of budget accounting promote the formation of an effective system of public financial management in Ukraine.

KEY WORDS: accounting, budget organizations, the modernization strategy, budget accounting, the public sector, the chart of accounts, national provisions (standards) of accounting in the public sector.

УДК 657: 336.5

Кондратюк Ірина Олександрівна,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: kondratyuk_irina@ukr.net
Лондаренко Олена Олександрівна,
завідувач навчально-консультативного пункту кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: Londarenko@i.ua

ОПЕРАТИВНИЙ ОБЛІК В ПІДСИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ: РОЛЬ, МІСЦЕ, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Дане дослідження має на меті встановити місце, роль, визначити завдання та функції оперативного обліку як складової управлінського обліку бюджетних установ, та спрямоване на вирішення завдань із розкриття сутності, ролі та призначення оперативного обліку в системі управління, ідентифікації його характерних особливостей; встановлення місця оперативного обліку в системі бухгалтерського обліку загалом та управлінського обліку зокрема; формування переліку завдань і функцій оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку бюджетних установ. Серед напрацювань науковців на терені побудови теоретичних основ управлінського обліку бюджетних установ вже сформовані окремі теоретичні аспекти управлінського обліку у бюджетних установах, що безперечно є суттєвим кроком у його розвитку. Втім, поза увагою дослідників залишився склад підсистем управлінського обліку бюджетних установ. Дане дослідження ролі, місця, завдань і функцій оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку, що представлені у статті, є логічним продовженням розвитку теоретичних засад управлінського обліку бюджетних установ і внеском до формування цілісної концепції управлінського обліку в бюджетних установах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бюджетні установи, управлінський облік, оперативний облік, функції, завдання.

Постановка проблеми та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі та його якісна перебудова спричинили появу та розвиток видів обліку, традиційно не притаманних установам сектору загального державного управління, що й донині здебільшого перебувають на пострадянському етапі розвитку. Оскільки діяльність бюджетних установ потребує удосконалення, а вітчизняний бюджетний облік гармонізації з міжнародними стандартами, то для сучасного управління державним сектором економіки, з урахуванням потреб сьогодення, необхідне впровадження найдієвіших і найсучасніших методів формування інформаційної бази всіма видами бухгалтерського обліку. Становлення управлінського обліку у бюджетних установах, налагодження взаємодії усіх його підсистем та інтеграція управлінського обліку у систему управління державним сектором економіки уможливлюють своєчасне та всебічне інформаційне забезпечення керівництва як бюджетних установ, так і всіх ланок державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти управлінського обліку в бюджетних установа висвітлені у працях Боголіб Т. М. [1], Гринь А. М. [2], Кондрашової Т. М. [3], Куцинської М. В. [4], Пігош В. [5], Рети М. В. [6], Рижої Т. В. [7], Свірко С. В. [8—10], Сисюк С. В. [12], Тимошик В. Ю. [12], у яких визначені основні проблемні питання щодо впровадження управлінського обліку в установах сектору загального державного управління та запропоновано шляхи їх вирішення. Результати їх досліджень є вагомим внеском у становлення та розвиток управлінського обліку в державному секторі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. На сьогодні вже закладено підвалини управлінського обліку бюджетних установ, є низка напрацювань у зазначеній царині, які окреслюють концепцію, визначають організацію управлінського обліку, акцентують окремі аспекти його впровадження й ведення в цілому та щодо конкретних об’єктів і галузей бюджетної сфери. Втім, мало дослідженим у наукових працях є склад підсистем управлінського обліку бюджетних установ, зокрема, ролі, місця, завдань і функцій її компонента, що збирає, систематизує і накопичує оперативну облікову інформацію, яка є найважливішим джерелом для аналізу та контролю, базисом для ухвалення управлінських рішень, а саме оперативного обліку. Оскільки оперативний облік призначений для задоволення інформаційних потреб управління, його теоретичні та методичні основи мають розвиватися синхронно з переорієнтацією системи управління у державному секторі. Отже, необхідність приведення теоретичного базису оперативного обліку як виду бухгалтерського обліку, що входить до складу підсистеми управлінського обліку у відповідність до потреб середовища, що змінюється — і обумовлює потребу встановлення ролі та місця, визначення завдань і функцій оперативного обліку як підсистеми управлінського обліку бюджетних установ, яким і присвячена дана стаття.

Формулювання мети і завдання дослідження. На тлі процесів модернізації системи управління державними фінансами актуальним завданням сьогодення є становлення підсистеми управлінського обліку бюджетних установ, визначення його складових, їх місця, ролі, завдань і функцій у зазначеній підсистемі. Отже, метою дослідження є визначення місця, ролі, завдань і функцій оперативного обліку як складової управлінського обліку бюджетних установ. Відповідно до мети дослідження поставлено такі завдання:

- розкрити сутність, роль і призначення оперативного обліку в системі управління, ідентифікувати його характерні особливості;
- базуючись на теорії систем встановити місце оперативного обліку в системі бухгалтерського обліку загалом та управлінського обліку зокрема;
- сформувати перелік завдань і функцій оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку бюджетних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження сутності і призначення оперативного обліку та визначення його ролі, місця, функцій і завдань у діяльності суб’єктів різних форм власності і галузей діяльності перманентно перебувають у колі інтересів науковців та практиків. Так, визначення сутності оперативного обліку наводиться у чисельних працях з теорії бухгалтерського обліку, зокрема при класифікації видів бухгалтерського обліку. Слід відмітити, що в цілому, при розгляді сутності оперативного обліку в економічній літературі відсутні суттєві протиріччя. Визначаючи сутність та окреслюючи основне призначення оперативного обліку більшість науковців вбачають їх у забезпеченні контролю за окремими аспектами фінансово-господарської діяльності підприємств [13, с. 7; 14, с. 9; 15, с. 4; 16, с. 11; 17, с. 9; 18, с. 332; 19, с. 15]. Також думки науковців збігаються щодо ключової риси оперативного обліку: швидкості надання потрібної інформації (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності та призначення оперативного обліку у наукових джерелах

Автор	Визначення
Астахов В. П. [20, с. 7—8]	визначає свій «життєвий цикл» у міру необхідності. Інформація, що подається апарату управління оперативним обліком, потрібна настільки, наскільки вона може дати відповідь про зміст окремих повсякденних господарських операцій
Бабаєв Ю. А. [13, с. 7]	використовується для реєстрації, спостереження і контролю окремих явищ фінансово-господарської діяльності підприємств з метою повсякденного керівництва нею
Безруких П. С. та ін. [14, с. 9]	призначений для контролю за господарськими процесами і явищами безпосередньо в ході їх виконання. Його особливість — швидкість, оперативність забезпечення даними для керівництва й управління
Бортнікова О. О. [21, с. 71]	спостереження за окремими процесами на найважливіших ділянках господарської діяльності, що проводяться підприємствами додатково до бухгалтерського обліку і забезпечує його оперативною вхідною інформацією. Такі дані дають можливість оперативно втручатись в хід господарських операцій і зменшувати збитки від негативних тенденцій у діяльності підприємства
Васюта-Беркут О.І. та ін. [15, с. 4]	це спосіб спостереження і контролю за окремими операціями та процесами з метою управління ними
Грабова Н. М. [22, с. 6]	відмінною особливістю є оперативність отримання інформації. Залежно від характеру обліковуваних об'єктів у оперативному обліку використовують натуральні, грошові та трудові вимірники
Гуцайлюк З. [23, с. 167]	основною відмінністю оперативного обліку від обліку бухгалтерського є швидкий щоденний збір господарської інформації. Висока оперативність при цьому досягається за рахунок необов'язковості документування господарських операцій, точності та суцільності їх відображення. Використовують в якості системи спостереження та контролю лише за окремими господарськими фактами як у вартісній оцінці, так і в натуральних величинах. Саме відсутність можливості грошового оцінювання предметів чи явищ відносять до виняткових особливостей оперативного обліку
Дейнека В. Ф. [24, с. 5]	різновид обліку, система поточного спостереження та оперативна реєстрація певних операцій або подій безпосередньо на місці та у момент їх здійснення чи виникнення. Порівняно з іншими видами обліку (аналітичним бухгалтерським, статистичним), є швидким і детальнішим, має високий ступінь достовірності первинної інформації

Продовження табл. 1

Автор	Визначення
Каракоз І. І. [16, с. 11]	має бути засобом щоденного систематичного контролю за діяльністю підприємства і його підрозділів, а також джерелом економічного аналізу для підвищення ефективності керівництва всіма ланками підприємства
Кузьмінський А.М. [17, с. 9]	це спосіб спостереження і контролю окремих господарських та технічних операцій безпосередньо в процесі їх виконання з метою оперативного керівництва ними
Кузьмінський Ю.А. [25, с. 363]	ведеться, в першу чергу, для здійснення контрольних (оперативно-контрольних) функцій керівництвом підприємства та держави; є інформаційною базою для фінансового та управлінського обліку на підприємствах
Кужельний М. В. [26, с. 13]	на підставі інформації оперативного обліку формуються дані бухгалтерського, внутрішньогосподарського, статистичного обліку та складається звітність. Саме оперативний облік може дати швидку інформацію керівництву, або державним контролюючим органам про хід виконання певних фактів фінансово-господарської діяльності як підприємства, так і по галузі, країні в цілому
Німчинов П. П. [27, с.19]	використовується на окремих ділянках роботи господарства; сфера застосування оперативно-технічного обліку не господарство в цілому, а окремі його виробничі і господарські підрозділи
Палій В. Ф. [28, с. 12, 137]	основною рисою оперативного обліку є його спрямованість на відображення конкретної операції; характеризує господарську операцію чи сукупність однорідних операцій; фіксує багаточисельні якісні та кількісні характеристики операції, несуттєві з точки зору інших видів обліку
Сопко В. В. [29, с. 5]	інформаційні потреби щогодинного, щозмінного та щодобового управління, коли необхідне гнучке маневрування, постійне регулювання, контроль та оцінка ходу робіт, забезпечуються оперативним обліком
Тищенко Н. Л. [18, с. 332]	функція оперативного обліку тісно пов’язана з функціями оперативного контролю, аналізу, регулювання виробничих завдань і реалізації управлінських рішень, але вони є похідними, тому що не можуть здійснюватися самостійно без інформації оперативного обліку
Шаровська Т. С. [30, с. 67]	оперативний і статистичний облік не забезпечують повного та безперервного відображення господарських операцій, що охоплюють всю господарську діяльність підприємства

Закінчення табл. 1

Автор	Визначення
Швець В. Г. [19, с. 15]	використовується для спостереження і контролю за окремими операціями і процесами на найважливіших ділянках господарської діяльності з метою управління ними в міру їх здійснення; тісно пов'язаний з контролем, не має певної системи документації, використовує всі вимірники, забезпечує оперативність одержання інформації

Визначаючи місце інформації продукованої оперативним обліком у системі управління, О.О. Бортнікова визнає її частиною обліково-аналітичного забезпечення підприємства, що є досить затребуваною [21, с. 70], наголошуючи на актуальності оперативної своєчасної, не бухгалтерської, а інколи і неекономічної інформації, яку може забезпечити оперативний облік [21, с. 71] та визначаючи оперативний управлінський облік як інтегровану внутрішню систему поточного спостереження, передачі та обробки інформації про окремі господарські операції в процесі їх безпосереднього здійснення [31, с. 384]. До оперативної інформації висуваються вимоги фіксації факту досягнення планових цілей і відображення ходу руху до їх досягнення [32, с. 79]. Також наголошується важливість розкриття на підставі деталізації та предметно-цільової конкретизації відповідності або невідповідності показників плановим показникам з визначенням причин та осіб, відповідальних за відхилення, що спричинює потребу обліку планових показників, що не є суто обліковою інформацією [33, с. 143].

У чисельних наукових дослідженнях цілком обґрунтовано оперативний облік розглядається як окрема підсистема управлінського обліку, що забезпечує керівництво оперативною інформацією [31, с. 383—384; 23, с. 167; 30, с. 68; 33, с. 144; 34, с. 59; 35, с. 193; 36, с. 17].

Слід окремо зауважити, що специфіка і особливості діяльності бюджетних установ впливають на функціонування оперативного обліку. На сьогодні, не зважаючи на застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, оперативний облік у бюджетних установах націлений здебільшого на формування інформації щодо дотримання лімітів використання бюджетних коштів у вартісному та натуральному виразі, та, вбачаючи початковий етап впровадження управлінського обліку, оперативний облік є відносно відособленим. Зміщення акцентів оперативного обліку з простої фіксації кількісних параметрів дотримання лімітів, на формування оперативної інформації щодо якісних і кількісних параметрів досягнення запланованих цілей і виконання процесів, пов’язаних із їх досягненням, розширення кола облікових об’єктів, щодо яких ведеться оперативний облік — є нагальною потребою для налагодження оперативного інформаційного забезпечення у підсистемі управлінського обліку та взаємодії всіх компонентів управлінського обліку бюджетних установ. Результатом інтеграції всіх компонентів, у тому числі й оперативного обліку, у єдину систему управлінського обліку, який у свою чергу, є підсистемою загальнішого утворення — системи бухгалтерського обліку бюджетних установ, є досягнення ефекту синергії, що посилює ефективність функціонування бухгалтерського обліку у бюджетних установах і системи управління держаним сектором.

Оскільки будь-яка система припускає можливість різноманітних її розчленувань, кожна з яких є множиною, тобто систему можна розглядати як множину, хоча сама по собі вона множиною не є [37, с. 104] та будь яка система має певний склад, який становлять підсистеми, які самі є складними системами [38, с. 10], оперативний облік є однією з підсистем системи управлінського обліку бюджетних установ, який у свою чергу є підсистемою системи бухгалтерського обліку бюджетних установ. Бухгалтерський облік бюджетних установ входить до системи бюджетного обліку як його підсистема. Отже, в межах даного дослідження доцільно розглядати управлінський облік як систему, що є підсистемою бухгалтерського обліку бюджетних установ, а оперативний облік підсистемою управлінського.

Спираючись на результати наукового доробку вчених, враховуючи особливості діяльності бюджетних установ і системний характер бюджетного обліку, доцільно стверджувати: оперативний облік є підсистемою управлінського обліку бюджетних установ, що забезпечує керівників різних рівнів оперативною та необхідною і своєчасною інформацією у грошових, натуральних і трудових вимірниках щодо змісту, якісних і кількісних характеристик окремих процесів та операцій бюджетних установ, факту досягнення запланованих цілей і ходу виконання процесів, пов’язаних із їх досягненням.

Формулювання функцій і завдань оперативного обліку як підсистеми управлінського обліку бюджетних установ є важливим з урахуванням необхідності становлення теоретичного базису останнього. У літературних джерелах завдання це — визначений, запланований для виконання обсяг роботи; мета, замисел [39, с. 46], завдання бухгалтерського обліку — визначене функціями бухгалтерського обліку коло доручень-вимог для виконання цією системою [40, с. 209], а функції є проявом властивостей об'єктів у відповідній системі відносин [41, с. 11], функції бухгалтерського обліку — це прояв головних його властивостей, спрямованих на пізнання і взаємопов'язане відображення фактів господарського життя, інформаційне забезпечення системи управління та задоволення потреб у бухгалтерській інформації інших її користувачів, здійснення контролю і регулювання економічних дій і подій та забезпечення прогнозу фінансового становища підприємства в майбутньому [42, с. 67—68].

Слід зазначити, що у науковій періодиці вже наголошувалося на неправомірній підміні понять і плутанині при визначенні функцій і завдань бухгалтерського обліку [43, с. 232; 44, с. 215]. При формулюванні функцій і завдань оперативного обліку як підсистеми управлінського обліку слід виходити з тверджень, що випливають з базових теоретичних положень: функція — це властивість, завдання — це переліки видів робіт з метою виконання функцій (табл. 2).

Таблиця 2

Функції та завдання оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку

Функція	Завдання
інформаційна — забезпечення управлінського персоналу різних рівнів повноважень інформацією відповідно до їх інформаційних запитів	виявлення, обробка, реєстрація, групування оперативної, необхідної і своєчасної інформації щодо окремих процесів та операцій бюджетних установ, факту досягнення запланованих цілей та ходу виконання процесів, пов'язаних із їх досягненням; узагальнення, накопичення, зберігання оперативної, необхідної і своєчасної інформації щодо окремих процесів та операцій бюджетних установ, факту досягнення запланованих цілей та ходу виконання процесів, пов'язаних із їх досягненням; інформування керівників відповідних рівнів та відповідальних осіб і надання роз'яснень щодо обсягів та причин відхилень фактичних показників від запланованих цілей, та осіб, що несуть відповідальність за відхилення або спричинили їх

Закінчення табл. 2

Функція	Завдання
комунікативна — створення та підтримка інформаційних зв'язків між організаційно-структурними одиницями всередині установи з метою інтеграції всіх складових елементів управлінського обліку на основі інформації оперативного обліку	передавання користувачам достовірної, оперативної, необхідної і своєчасної інформації щодо окремих процесів та операцій бюджетних установ, факту досягнення запланованих цілей та ходу виконання процесів, пов'язаних із їх досягненням для подальшої її обробки у процесі контролю, аналізу, планування, регулювання і прийняття на цій основі виважених управлінських рішень; отримання від зацікавлених і уповноважених осіб бюджетної установи необхідної інформації щодо окремих процесів та операцій, планових показників і переліку цілей для обробки і реєстрації у підсистемі оперативного обліку; отримання від зацікавлених і уповноважених осіб бюджетної установи інформаційних запитів щодо показників, необхідних для управління
контрольна — визначення та перевірка достовірності даних і показників, що фіксуються у оперативному обліку	встановлення достовірності та повноти інформації, що підлягає реєстрації у підсистемі оперативного обліку; визначення відхилень фактичних показників від запланованих цілей і встановлення їх можливих причин; моніторинг ходу виконання процесів, пов'язаних із досягненням поставлених цілей

При детермінації функцій і завдань було враховано, що управлінський облік розглядається вже не як облік в традиційному розумінні, а як нова управлінська стратегія, однією зі складових якої є облік [45, с. 49]. До характерних ознак управлінського обліку включають інтегрованість його складових елементів: планування, обліку, контролю, аналізу та регулювання. При цьому, обліковий компонент — тільки одна зі сторін цієї інтеграції [46, с. 200]. Отже, при формуванні функцій і завдань оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку взято до уваги необхідність взаємодії його основних елементів, та інформаційних потоків, що виникають між ними. Це зумовило доцільність виокремлення крім інформаційної функції також комунікативної функції оперативного обліку. Цілком погоджуючись з Н. Л. Тищенко в тому, що функція оперативного обліку тісно пов'язана з функціями оперативного контролю, аналізу, регулювання виробничих завдань і реалізації управлінських рішень, але вони є похідними, тому що не можуть здійснюватися самостійно без інформації оперативного обліку [18, с. 332] серед функцій оперативного обліку виокремлено контрольну. Втім, якщо контрольна функція бухгалтерського обліку передбачає контроль правомірності здійснення та реєстрації господарських операцій на основі первинних документів і відповідно до лімітів використання бюджетних коштів; відповідність видатків цільовому призначенню бюджетних коштів; повноти та своєчасності здійснення і реєстрації господарських операцій; відповідність фактичної наявності грошових, матеріальних і нематеріальних ресурсів даним бухгалтерського обліку [44, с. 216—217], то, враховуючи необов'язковість документування господарських операцій і можливість відображення окремих даних до закінчення операції — контрольна функція оперативного обліку визначена як контроль достовірності та повноти інформації, що підлягає фіксації в підсистемі оперативного обліку. Щодо решти функцій оперативного обліку, що зустрічаються у науковій літературі слід відмітити, що, саме зафіксована та систематизована оперативним обліком інформація є джерелом аналізу, контролю, оцінки управлінського персоналу різних рівнів, отже, крім інформаційної, контрольної та комунікативної, виокремлення інших функції оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку не є доцільним.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. За результатами дослідження встановлено, що оперативний облік є складовою облікового та контрольно-аналітичного забезпечення, елементом системи управління, та підсистемою управлінського обліку бюджетної установи, що має свою роль, призначення, властиві йому функції, та виконує специфічні завдання. Саме у цій підсистемі формується специфічний масив інформації, зокрема і неекономічної, який інші види обліку генерувати не здатні. Зазначена інформація відповідає запитам користувачів інформації і є доступною у різних режимах часу, в тому числі і реального. Представлені у даній публікації місце, роль, функції і завдання оперативного обліку у підсистемі управлінського обліку є внеском до теоретичних основ управлінського обліку в бюджетних установах та сприятимуть поглибленню комплексної характеристики управлінського обліку бюджетних установ та його подальшому розвитку і впровадженню.

Бібліографічний список

1. *Боголіб Т. М*. Формування бюджету вищого навчального закладу / Т. М. Боголіб // Фінанси України. — 2004. — № 10. — С. 95–102.

2. *Гринь А. М*. Бюджетирование вуза как необходимое условие его экономической устойчивости / А. М. Гринь // Университетское управление: практика и анализ. — 2002. — № 4 (23). — С. 23—32.

3. *Кондрашова Т. М*. Управлінський облік в державних вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Кондрашова Т.М.; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К., 2007. — 20 с.

4. *Куцинська М. В*. Удосконалення класифікації центрів відповідальності ДВНЗ / М. В. Куцинська // Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. — Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. — С. 119—123.

5. *Пігош В*. Формування системи управлінського обліку в державних вищих навчальних закладах / В. Пігош // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2012. — Вип. 2 (7). — С. 170—179.

6. *Рета М. В*. Управлінський облік в бюджетних установах: проблеми та перспективи розвитку / М. В. Рета // Міжнародна конференція : Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум» — НТУ «ХПІ», 2013.

7. *Рижа Т. В*. Особливості бюджетування вищих навчальних закладів / Т. В. Рижа // Вісник Хмельницького національного університету. 2010. — № 2, Т. 3. — С. 176–182.

8. *Свірко С. В*. Організація управлінського обліку в бюджетних установах: етап постановки та його складові / С. В. Свірко // Фінанси, облік і аудит. — 2014. — Вип. 2. — С. 235—250.

9. *Свірко С. В*. Концептуалізація управлінського обліку в бюджетних установах України / С. В. Свірко // Вчені записки : зб. наук. праць. / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; відп. ред. А. Ф. Павленко. — 2012. — Вип. 14, ч. 2. — С. 167–*173*.

10. *Свірко С. В., Заросило А. П*. Управлінський облік і аналіз у бюджет- них установах [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / С.В. Свір- ко, А.П. Заросило. — К.: КНЕУ, 2012. — 538 с. — Режим доступу до матеріалів: http://oef.kneu.edu.ua/ua/depts8/k_obliku _v_kredytnyh i bjudzh. ustanovah/ypr ob but yst/.

11. *Сисюк С. В*. Облік і контроль витрат і калькулювання собівартості платних освітніх послуг : автореферат дис.... канд. екон. наук : 08.00.09 / С. В. Сисюк ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. — К., 2008. — 20 с.

12. *Тимошик В. Ю.* Шляхи реформування ведення управлінського обліку в бюджетних установах України / В. Ю. Тимошик // Сталий розвиток економіки. — 2013. — № 1. — С. 278—280.

13. *Бабаев Ю. А*. Теория бухгалтерского учета: Учебник для вузов. — М.: Аудит: ЮНИТИ, 1999. — 391 с.

14. *Безруких П. С., Кашаев А. Н., Рогулин Д. А*. Бухгалтерский учет: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 1983. — 375 с.

15. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. / О. І. Васюта- Беркут, Г. Ф. Шепітко, Н. О. Ромашевська; За заг. ред. В. Б. Захожая. — 2-ге вид., стереотип. — К.: МАУП, 2003. — 176 с.

16. *Каракоз И. И., Савичев П.И*. Вопросы теории и практики оперативного учета. — М.: Финансы, 1972. — 208 с.

17. *Кузьминский А. Н*. Теория бухгалтерского учета: Учебник. — К.: Выща шк., 1990. — 311 с.

18. *Тищенко Н. Л.* Особливості оперативного обліку та контролю в системі управління підприємством / Н. Л. Тищенко, Р. В. Котковський // Інноваційна економіка. — 2013. — № 2. — С. 331—334.

19. *Швець В. Г*. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / В. Г. Швець. — 3-тє вид., перероб. і допов. — К. : Знання, 2008. — 535 с.

20. *Астахов В. П*. Теория бухгалтерского учета. — М.: Экспертное бюро — М, 1997. — 351 с.

21. *Бортнікова О. О.* Актуальні проблеми оперативного обліку в сільському господарстві / О. О. Бортнікова // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. — 2011. — Вип. 8. — С. 69—74.

22. *Грабова Н. М.* Теорія бухгалтерського обліку : Підруч. / Н. М. Грабова. — 6-е вид. — К. : А.С.К., 2007. — 266 с. — (Екон. освіта).

23. *Гуцайлюк З*. Оперативний облік та оперативний економічний аналіз в системі бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Галицький економічний вісник. — 2012. — №2(35). — С. 166—170 — (фінансово-обліково-аналітичні аспекти).

24. Оперативний облік в органах ДПС України: посібник-довідник / [за заг. ред. В. Ф. Дейнеки]. — К.: Алерта, 2012. — 126 с.

25. *Кузьмінський Ю. А*. Оперативний облік міжнародних економічних операцій як складова загальної системи обліку / Ю. А. Кузьмінський // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвідомчий науковий збірник. — Вип. 8 / Відп. ред. С.Ф. Покропивний. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 380 — 386.

26. *Кужельний М. В*. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / М. В. Кужельний, В. Г. Лінник. — К.: КНЕУ, 2001. — 334 с.

27. *Німчинов П. П*. Загальна теорія бухгалтерського обліку: Підручник. — К.: Вища шк., 1977. — 240 с.

28. *Палий В. Ф*. Основы калькулирования / В. Ф. Палий . — М. : Финансы и статистика, 1987. — 288 с.

29. *Сопко В. В*. Бухгалтерський облік у підприємництві / В. В. Сопко . — К. : Техніка, 1995. — 267 с.

30. *Шаровська Т. С.* Оперативний облік та контроль: інформаційна база для прийняття своєчасних управлінських рішень / Т. С. Шаровська, О. М. Старенька //Технологический аудит и резервы производства. — 2015. — № 1(6). — С. 66—69.

31. *Бортнікова О*. Оперативний облік як складова інформаційної системи менеджменту / О. Бортнікова // Економічний аналіз: зб. наук. пр. каф. екон. аналізу. — Тернопіль : ТНЕУ. — 2010. — Випуск 6. — С. 383—385.

32. *Ханелис Я.Н*. Оперативное управление и информация / Я.Н. Ханелис. — М.: Статистика, 1971. — 239 с.

33. *Старенька О. М.* Оперативний облік у системі управління промисловим підприємством / О. М. Старенька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2014. — № 797. — С. 140—146.

34. *Плотніченко І. Б.* Теоретико-методологічні аспекти формування системи управлінського обліку на промислових підприємствах / І. Б. Плотніченко, О. В. Акіншина // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». — 2011. — № 704. — С. 57—64.

35. *Журавльова Т. В.* Сутність інтегрованої системи обліково-інформаційного забезпечення управління аграрними підприємствами / Т. В. Журавльова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 1(1). — С. 184—196.

36. *Кошкаров С. А*. Оперативний облік і контроль у системі менеджменту виробничого підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Кошкаров Степан Андрійович ; Укоопспілка, Львівська комерційна академія. — Л., 2007. — 21 с.

37. *Садовский В. Н*. Основания общей теории систем : Логико-методологический аналіз / В. Н. Садовский. — М. : Наука, 1974. — 280 с.

38. *Добкин В. М*. Системный анализ в управлении / В. М. Добкин. — М. : Химия, 1984. — 244 с.

39. Новий словник української мови: у 4-х томах. Т. 1 / Укладачі В. Яременко, О. Сліпушко. — К.: Видавництво «Аконіт», 2000. — 910 с.

40. *Свірко С. В*. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація: дис. д-ра екон. наук: 08.06.04 / Київ-

ський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. — К., 2006. — 520 с.

41. *Лазаришина І. Д.* Економічний аналіз: теорія, методологія, практика: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / І. Д. Лазаришина; Терноп. держ. екон. ун-т. — Т., 2006. — 36 с.

42. *Кірейцев Г. Г.* Розвиток функцій бухгалтерського обліку // Праці Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток науки про бухгалтерський облік». — № 12. — Ч. 1.— Житомир: ЖІТІ, 2000. — С. 67—71.

43. *Свірко С. В.* Теоретичні засади бухгалтерського обліку в секторі загального державного управління / С. В. Свірко, А. І. Фаріон // Фінанси, облік і аудит. — 2013. — Вип. 2. — С. 223-241.

44. *Стадніченко О. В.* Функціональне призначення бухгалтерського обліку, контролю та аналізу видатків ВНЗ за захищеними статтями бюджету / О. В. Стадніченко // Моделювання регіональної економіки. — 2011. — №1(17). — С. 333—345.

45. *Сльозко Т.* Управлінський облік чи управлінська стратегія? / Т. Сльозко // Бухгалтерський облік і аудит. — 2006. — № 2. — С. 49—54.

46. *Кіндрацька Л. М.* Бухгалтерський облік у банках : методологія і практика : монографія / Л. М. Кіндрацька. — К. : КНЕУ, 2002. — 286 с.

References

1. Boholib T. M. Formuvannya byudzhetu vyshchoho navchalnoho zakladu [Budgeting higher education institution] / T. M. Boholib // Finansy Ukrayiny. — 2004. — № 10. — S. 95–102 [In Ukrainian]

2. Hryn A. M. Byudzhetyvanye vuza kak neobkhodymoe uslovye eho ékonomycheskoy ustoychyvosty [As high school Byudzhetyvanye neobhodymoe terms ego эkonomycheskoy Stability] / A. M. Hryn // Unyversytet·skoe upravlenye: praktyka y analyz. — 2002. — № 4 (23). — S. 23—32 [In Ukrainian]

3. Kondrashova T. M. Upravlins′kyy oblik v derzhavnykh vyshchykh navchal′nykh zakladakh [Management Accounting in State Higher Educational Establishments] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.06.04 «Bukhhalterskyy oblik, analiz ta audyt» / Kondrashova T.M.; Kyyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana. — K., 2007. — 20 s. [In Ukrainian]

4. Kutsynska M. V. Udoskonalennya klasyfikatsiyi tsentriv vidpovidalnosti DVNZ / M. V. Kutsynska [Improving classification of responsibility centers SHEE] // Priorytety no- voyi ekonomiky znan′ v

KHKHI storichchi : Materialy II Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. — Dnipropetrovsk : PDABA, 2011. — S. 119—123 [In Ukrainian]

5. Pihosh V. Formuvannya systemy upravlinskoho obliku v derzhavnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh [Formation of management accounting in public institutions of higher education] / V. Pihosh // Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava. — 2012. — Vyp. 2 (7). — S. 170—179 [In Ukrainian]

6. Reta M. V. Upravlinskyy oblik v byudzhetnykh ustanovakh: problemy ta perspektyvy rozvytku [Management accounting in budgetary institutions: problems and prospects] / M. V. Reta // Mizhnarodna konferentsiya : Doslidzhennya ta optymizatsiya ekonomichnykh protsesiv «Optymum» — NTU «KHPI», 2013 [In Ukrainian]

7. Ryzha T. V. Osoblyvosti byudzhetuvannya vyshchykh navchalnykh zakladiv [Features budgeting higher education institutions] / T. V. Ryzha // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. 2010. — № 2, T. — 3. — S. 176–18 [In Ukrainian]

8. Svirko S. V. Orhanizatsiya upravlinskoho obliku v byudzhetnykh ustanovakh: etap postanovky ta yoho skladovi [The organization of management accounting in budgetary institutions: stage setting and its components] / S. V. Svirko // Finansy, oblik i audyt. — 2014. — Vyp. 2. — S. 235—250 [In Ukrainian]

9. Svirko S. V. Kontseptualizatsiya upravlinskoho obliku v byudzhetnykh ustanovakh Ukrayiny [Conceptualizing management accounting in budgetary institutions Ukraine]/ S. V. Svirko // Vcheni zapysky : zb. nauk. prats′. / Min-vo osvity i nauky Ukrayiny, DVNZ «Kyyivs′kyy nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana» ; vidp. red. A. F. Pavlenko. — 2012. — Vyp. 14, ch. 2. — S. 167–173 [In Ukrainian]

10. Svirko S. V., Zarosylo A. P. Upravlins′kyy oblik i analiz u byudzhetnykh ustanovakh [Management accounting and analysis of budgetary institutions] [Elektronnyy resurs]: navch. posib. dlya stud. VNZ / S.V. Svir- ko, A.P. Zarosylo. — K.: KNEU, 2012. — 538 s. — Rezhym dostupu do materialiv: http://oef.kneu.edu.ua/ua/depts8/ k_obliku_v_ kredytnyh_i_bjudzh._ ustanovah/ypr_ob_but_yst. [In Ukrainian]

11. Sysyuk S. V. Oblik i kontrol vytrat i kal′kulyuvannya sobivartosti platnykh osvitnikh posluh [Accounting and control of costs and calculation of the cost of paid educational services] : avtoreferat dys.... kand. ekon. nauk : 08.00.09 / S. V. Sysyuk ; Kyyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana. — K., 2008. — 20 s. [In Ukrainian]

12. Tymoshyk V. YU. Shlyakhy reformuvannya vedennya upravlins′koho obliku v byudzhetnykh ustanovakh Ukrayiny [Ways of

reforming the management accounting budgetary institutions in Ukraine] / V. YU. Tymoshyk // Stalyy rozvytok ekonomiky. — 2013. — № 1. — S. 278—280 [In Ukrainian]

13. Babaev YU. A. Teoryya bukhhalterskoho ucheta [Theory of Accounting] : Uchebnyk dlya vuzov. — M.: Audyt: YUNYTY, 1999. — 391 s. [In Russian]

14. Bezrukykh P. S., Kashaev A. N., Rohulyn D. A. Bukhhalterskyy uchet [Accounting] : Uchebnyk. — 2-e yzd., pererab. y dop. — M.: Fynansy y statystyka, 1983. — 375 s. 364 [In Russian]

15. Teoriya bukhhalterskoho obliku [Theory of Accounting] : Navch. posib. / O. I. Vasyuta- Berkut, H. F. Shepitko, N. O. Romashevska; Za zah. red. V. B. Zakhozhaya. — 2-he vyd., stereotyp. — K.: MAUP, 2003. — 176 s. [In Russian]

16. Karakoz Y. Y., Savychev P.Y. Voprosy teoryy y praktyky operatyvnoho ucheta [Issues of Operative Accounting Theory and Practice]. — M.: Fynansy, 1972. — 208 s. [In Ukrainian]

17. Kuzmynskyy A. N. Teoryya bukhhalterskoho ucheta [Theory of Accounting] : Uchebnyk. — K.: Vyshcha shk., 1990. — 311 s. [In Russian]

18. Tyshchenko N. L. Osoblyvosti operatyvnoho obliku ta kontrolyu v systemi upravlinnya pidpryyemstvom [Features of operational control and accounting system business management] / N. L. Tyshchenko, R. V. Kotkovskyy // Innovatsiyna ekonomika. — 2013. — № 2. — S. 331—334 [In Ukrainian]

19. Shvets V. H. Teoriya bukhhalterskoho obliku : pidruchnyk [Theory of Accounting] / V. H. Shvets. — 3-tye vyd., pererob. i dopov. — K. : Znannya, 2008. — 535 s. [In Ukrainian]

20. Astakhov V. P. Teoryya bukhhalterskoho ucheta [Theory of Accounting]. — M.: Ékspertnoe byuro — M, 1997. — 351 s. [In Russian]

21. Bortnikova O. O. Aktualʹni problemy operatyvnoho obliku v silskomu hospodarstvi [Actual problems of records management in agriculture] / O. O. Bortnikova // Ekonomichni nauky. Ceriya : Oblik i finansy. — 2011. — Vyp. 8. — S. 69—74 [In Ukrainian]

22. Hrabova N. M. Teoriya bukhhaltersʹkoho obliku [Theory of Accounting] : Pidruch. / N. M. Hrabova. — 6-e vyd. — K. : A.S.K., 2007. — 266 s. — (Ekon. osvita). — ukp. [In Ukrainian]

23. Hutsaylyuk Z. Operatyvnyy oblik ta operatyvnyy ekonomichnyy analiz v systemi bukhhaltersʹkoho obliku [Records management and operational economic analysis in the accounting system] / Z. Hutsaylyuk // Halytskyy ekonomichnyy visnyk. — 2012. — №2(35). — S.166—170 — (finansovo-oblikovo-analitychni aspekty) [In Ukrainian]

24. Operatyvnyy oblik v orhanakh DPS Ukrayiny [Records management in the bodies of the SOT Ukraine] : posibnyk-dovidnyk / [za zah.red. V. F. Deyneky]. — K.: Alerta, 2012. — 126 s. [In Ukrainian]

25. Kuzminskyy YU. A. Operatyvnyy oblik mizhnarodnykh ekonomichnykh operatsiy yak skladova zahalnoyi systemy obliku [Records management of international economic transactions as part of general accounting system] / YU. A. Kuzminskyy // Problemy formuvannya rynkovoyi ekonomiky: Mizhvidomchyy naukovyy zbirnyk. — Vyp. 8 / Vidp. red. S.F. Pokropyvnyy. — K.: KNEU, 2000. — C. 380 — 386 [In Ukrainian]

26. Kuzhelnyy M. V. Teoriya bukhhalterskoho obliku [Theory of Accounting] : pidruchnyk / M. V. Kuzhelnyy, V. H. Linnyk. — K.: KNEU, 2001. — 334 s. [In Ukrainian]

27. Nimchynov P. P. Zahalna teoriya bukhhalterskoho obliku [Theory of Accounting] : Pidruchnyk. — K.: Vyshcha shk., 1977. — 240 s. [In Ukrainian]

28. Palyy V. F. Osnovy kalkulyrovanyya [Bases of Calculation] / V. F. Palyy . — M. : Fynansy y statystyka, 1987. — 288 s. [In Russian]

29. Sopko V. V. Bukhhalters′kyy oblik u pidpryyemnytstvi [Accounting for Entrepreneurships] / V. V. Sopko . — K. : Tekhnika, 1995. — 267 s. [In Ukrainian]

30. Sharovska T. S. Operatyvnyy oblik ta kontrol: informatsiyna baza dlya pryynyattya svoyechasnykh upravlinskykh rishen [Records management and control: information base for making timely administrative decisions] / T. S. Sharovska, O. M. Starenka //Tekhnolohycheskyy audyt y rezervy proyzvodstva. — 2015. — № 1(6). — S. 66—69 [In Ukrainian]

31. Bortnikova O. Operatyvnyy oblik yak skladova informatsiynoyi systemy menedzhmentu [Records management as part of management information system] / O. Bortnikova // Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. pr. kaf. ekon. analizu. — Ternopil : TNEU. — 2010. — Vypusk 6. — S. 383—385 [In Ukrainian]

32. Khanelys YA.N. Operatyvnoe upravlenye y ynformatsyya [Management and promptly and info] / YA.N. Khanelys. — M.: Statystyka, 1971. — 239 s. [In Russian].

33. Starenka O. M. Operatyvnyy oblik u systemi upravlinnya promyslovym pidpryyemstvom [Records management in the system of industrial enterpris] / O. M. Starenka // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku. — 2014. — № 797. — S. 140—146 [In Ukrainian]

34. Plotnichenko I. B. Teoretyko-metodolohichni aspekty formuvannya systemy upravlinskoho obliku na promyslovykh pidpryyemstvakh

[Theoretical and methodological aspects of management accounting systems in industrial plants] / I. B. Plotnichenko, O. V. Akinshyna // Visn. Nats. un-tu «Lviv. politekhnika». — 2011. — № 704. — S. 57—64. [In Ukrainian]

35. Zhuravlova T. V. Sutnist intehrovanoyi systemy oblikovo-informatsiynoho zabezpechennya upravlinnya ahrarnymy pidpryyemstvamy [The essence of the integrated system of accounting and management information support agricultural enterprises] / T. V. Zhuravlova // Zbirnyk naukovykh prats Tavriyskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky). — 2013. — № 1(1). — S. 184-196 [In Ukrainian]

36. Koshkarov S. A. Operatyvnyy oblik i kontrol u systemi menedzhmentu vyrobnychoho pidpryyemstva [Records management and control of productive enterprise management system] : avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.06.04 / Koshkarov Stepan Andriyovych ; Ukoopspilka, L′vivs′ka komertsiyna akademiya. — L., 2007. — 21 s. [In Ukrainian]

37. Sadovskyy V. N. Osnovanyya obshchey teoryy system : Lohyko-metodolohycheskyy analiz [Principles of General Systems Theory : Logical and Methodological Analysis] / V. N. Sadovskyy. — M. : Nauka, 1974. — 280 s. [In Ukrainian]

38. Dobkyn V. M. Systemnyy analyz v upravlenyy [System Analysis in Management] / V. M. Dobkyn. — M. : Khymyya, 1984. — 244 s. [In Russian]

39. Novyy slovnyk ukrayins′koyi movy: u 4kh tomakh [The New Ukrainian Dictionary in four books]. T. 1 / Ukladachi V. Yaremenko, O. Slipushko. — Kyyiv: Vydavnytstvo «Akonit», 2000. — 910 s. [In Ukrainian]

40. Svirko S. V. Bukhhalters′kyy oblik v byudzhetnykh ustanovakh Ukrayiny [Accounting budgetary institutions in Ukraine: methodology and organization] : metodolohiya i orhanizatsiya: dys. d-ra ekon. nauk: 08.06.04 / Kyyivskyy natsionalnyy ekonomichnyy un-t im. Vadyma Hetmana. — K., 2006. — 520 s. [In Ukrainian]

41. Lazaryshyna I. D. Ekonomichnyy analiz: teoriya, metodolohiya, praktyka [Economic Analysis : Theory, Methodology, Practice]: Avtoref. dys... d-ra ekon. nauk: 08.06.04 / I. D. Lazaryshyna; Ternop. derzh. ekon. un-t. — T., 2006. — 36 s. [In Ukrainian]

42. Kireytsev H. H. Rozvytok funktsiy bukhhalterskoho obliku [Development accounting functions] // Pratsi Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Rozvytok nauky pro bukhhalters′kyy oblik». — № 12. — CH. 1.— Zhytomyr: ZHITI, 2000. — S. 67—71 [In Ukrainian]

43. Svirko S. V. Teoretychni zasady bukhhalterskoho obliku v sektori zahal′noho derzhavnoho upravlinnya [The theoretical basis of accounting in general government] / S. V. Svirko, A. I. Farion // Finansy, oblik i audyt. — 2013. — Vyp. 2. — S. 223—241 [In Ukrainian]

44. Stadnichenko O. V. Funktsional′ne pryznachennya bukhhalterskoho obliku, kontrolyu ta analizu vydatkiv VNZ za zakhyshchenymy stattyamy byudzhetu [Functions of Expenses Accounting, Control and Analysis] / O. V. Stadnichenko // Modelyuvannya rehional′noyi ekonomiky. — 2011. — №1(17). — S. 333–345 [In Ukrainian]

45. Slozko T. Upravlins′kyy oblik chy upravlinska stratehiya? [Management Accounting or Management Strategy?]/ T. Sl′ozko // Bukhhalterskyy oblik i audyt. — 2006. — № 2. — S. 49—54 [In Ukrainian]

46. Kindratska L. M. Bukhhalterskyy oblik u bankakh : metodolohiya i praktyka [Accounting in Banks: Methodology and Practice] : monohrafiya / L. M. Kindratska. — K. : KNEU, 2002. — 286 s. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 15 червня 2015 р.

УДК 657: 336.5

Кондратюк Ирина Александровна,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры учета в кредитных
и бюджетных организациях и экономического анализа,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: kondratyuk_irina@ukr.net
Лондаренко Елена Александровна,
заведующий учебно-консультационным пунктом кафедры
учета в кредитных и бюджетных организациях
и экономического анализа,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: Londarenko@i.ua

Оперативный учет в подсистеме управленческого учета: роль, место, задачи и функции

АННОТАЦИЯ. Целью данного исследования является определение места, роли, задач и функций оперативного учета как составляющей управленческого учета бюджетных учреждений. Исследование направлено на решение задач по раскрытию сущности, роли и назначения оперативного учета в системе управления, идентификации его характерных особенностей; установление места оперативного учета в системе бухгалтерского учета в целом и управленческого учета в частности; формирование перечня задач и функций оперативного учета в подсистеме управленческого учета бюджетных учреждений. Среди наработок ученых в сфере построения теоретических основ управленческого учета бюджетных учреждений уже сформированы отдельные *теоретические аспекты управленческого учета в бюджетных учреждениях, что бесспорно является существенным шагом в его развитии. Данное исследование роли, места, задач и функций оперативного учета в подсистеме управленческого учета, представленных в статье, является логическим продолжением развития теоретических основ управленческого учета бюджетных учреждений и вкладом в формирование целостной концепции управленческого учета в бюджетных учреждениях.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: бюджетные организации, управленческий учет, оперативный учет, функции, задачи.

УДК 657: 336.5

Kondratiuk Iryna Oleksandrivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Accounting in credit and budget institutions department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: kondratyuk_irina@ukr.net
Londarenko Olena Oleksandrivna,
Director of Educational-Consulting Office
of accounting in credit and budget institutions department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: Londarenko@i.ua

Operative accounting as a part of management accounting: role, place, tasks and functions

ABSTRACT. Definition of role, tasks and function of operative accounting as the part of management accounting is the main aim of this research. Tasks to solve are: to identify the main features of operative accounting and highlight the main points and target of operative accounting as a part of management system, to determine the operative accounting as the part of accounting and management accounting of budget institutions, to form the list of tasks and functions of operative accounting as subsystem of management accounting. Theoretical aspects of management accounting in budget institutions have already been formed. Having been published, scientific works have presented the necessity of its improving and development. But, management accounting subsystem composition of budget institutions hasn't been studied yet. This research of role, place, functions and tasks operative accounting as a part of management accounting is the logical sequel of theoretical basis developing of management accounting in budget institutions and the contribution to management accounting concept in budget institutions.

KEY WORDS: budget institutions, management accounting, operative accounting, functions, tasks.

УДК 657.1:658.115

Ларікова Тетяна Віталіївна,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри обліку в кредитних і бюджетних
установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: larikovat@mail.ru
Шилко Ірина Сергіївна,
лаборант кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: shilo4ka@ukr.net

ПЕРВИННА ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: ВІДПРАВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВЕКТОРИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено основні положення формування первинної організації бухгалтерського обліку, обґрунтовано необхідність у формуванні окремого Положення про організацію бухгалтерського обліку в бюджетних установах, зміст якого включатиме три розділі: первинної, поточної та підсумкової організації бухгалтерського обліку. Окреслено характеристику кожного етапу за такими розділами: складові, виконавці, хто перевіряє, хто затверджує. Детально окреслено зміст етапу первинної організації бухгалтерського обліку за яким закріплено визначення організаційної форми бухгалтерського обліку, визначення форм бухгалтерського обліку, розробку робочого плану рахунків, організацію забезпечення технології процесу бухгалтерського обліку, зокрема: інформаційне, технічне та методологічне забезпечення. Окреслено характеристику складових первинної організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: первинна організація, бухгалтерський облік, облікова політика, форми бухгалтерського обліку, робочий план рахунків, технологія.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Первинна організація облікового процесу є запорукою безперервної, планомірної роботи працівників служби бухгалтерського обліку в бюджетних установах, ефективного функціонування системи бюджетного обліку, відповідно і всієї установи. До базових складових первинної організації облікового процесу в бюджетних установах відносять: формування облікової політики, організаційні форми бухгалтерського обліку, порядок розробки робочого плану рахунків, організація забезпечення технології процесу бухгалтерського обліку.

Слід зазначити, що особливої актуальності набуло дослідження складових первинної організації бухгалтерського обліку, оскільки зргідно Наказу Міністерства фінансів України від 23 січня 2015 року №11 «Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору» розроблено Методичні рекомендації щодо облікової політики суб'єктів державного сектору, дотримання яких потребує вивчення та узагальнення відправних положень формування первинної організації бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем організації бухгалтерського обліку займається чимала кількість учених, переважно вони досліджували особливості підприємницької діяльності, а саме: Ф.Ф. Бутинець, А. М. Кузьмінсь-кий, В.П. Завгородній, Ю.А. Литвин, М.С. Пушкар, В.В. Сопко. В бюджетних установах завдяки роботам С.В. Свірко сформульовано загальні положення організації обліку. Однак, згідно нових Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору від 23.01.2015 № 11 [5] підходи до організації бухгалтерського обліку змінюються, особливо на стадії первинної організації облікового механізму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на проведені дослідження в економічній літературі, питання первинної організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах залишаються не вирішеними, особливо з урахування розробки Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору від 23.01.2015 № 11, потребують поглибленого дослідження.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є дослідження відправних положень і векторів формування первинної організації бухгалтерського обліку, обґрунтування необхідності Положення про організацію бухгалтерського обліку, окреслення та узагальнення складових первинної організації бухгалтерського обліку, зокрема: дослідження організаційних форм бухгалтерського обліку, окреслення форм бухгалтерського обліку, узагальнення підходів до розробки робочого плану рахунків, окреслення організації забезпечення технології процесу бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Головною умовою функціонування організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах є чітке дотримання єдиних положень у формуванні та систематизації облікової інформації. Однак, проходження інформації від етапу первинного обліку до підсумкового і остаточне формування якісної достовірної звітної інформації неможливі без визначення кола організаційних заходів щодо системи бухгалтерського обліку.

У вітчизняних літературних джерелах первинна організація бухгалтерського розглядалась як опрацювання плану організації бухгалтерського обліку, в якому були передбачені такі пункти: визначення організаційної та технічної форм бухгалтерського обліку; організація облікового процесу (організація документації та документообігу); організація забезпечення обліковими реєстрами; організація облікового процесу за відповідними напрямами; організація праці зайнятих обліковою роботою працівників; організація забезпечення процесу бухгалтерського обліку; організація розвитку бухгалтерського обліку [3, с. 54].

Окреслено елементи первинної організації бухгалтерського обліку у працях С.В. Свірко, в яких визначено такі складові: облікова політика; організаційні форми бухгалтерського обліку; форми бухгалтерського обліку; робочий план рахунків; забезпечення технології процесу бухгалтерського обліку [9, с. 43].

Попереднім етапом організації бухгалтерського обліку вважали підготовку робочого плану рахунків. Враховуючи, що за радянських часів організація бухгалтерського обліку не було регламентовано такою мірою, як об’єкт її вивчення та опрацювання — бухгалтерський облік, план мав узагальнюючу форму, а його зміст — рекомендаційний характер.

У зв’язку із гармонізацією бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами в останньому десятиріччі XX ст. першим елементом визначено формування облікової політики, що знайшло своє відображення в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [1] як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

У сучасних умовах високої фінансової нестабільності та реальної відсутності економічного розвитку національної економіки проблема формування ефективної облікової політики суб'єктів державного сектору набуває особливої актуальності та потребує розробки науково-прикладних підходів. Із впровадженням «Стра-тегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки» Міністерство фінансів України забезпечує проведення державної політики у сфері бухгалтерського обліку [11]. Фундаментом успішної організації всього облікового процесу виступає розпорядчий документ про облікову політику.

Згідно Методичних рекомендацій щодо облікової політики суб'єкта державного сектору 23.01.2015 р. № 11 облікова політика бюджетної установи є основою внутрішнього регулювання бухгалтерського обліку. Головні розпорядники бюджетних коштів самостійно затверджують облікову політику на підставі розпорядчого документа керівника [5].

У розпорядчому документі про облікову політику визначаються принципи, методи і процедури, які використовуються суб'єктами державного сектору для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності, де нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більш ніж один їх варіант, а також строки корисного використання груп основних засобів і нематеріальних активів.

Розпорядчий документ про облікову політику суб'єкта державного сектору визначає, зокрема: одиницю аналітичного обліку запасів; порядок аналітичного обліку запасів, форми первинних документів, що використовуються для оформлення руху запасів, розроблені суб'єктом державного сектору самостійно; методи оцінки вибуття запасів; періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів; порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, застосування окремого субрахунку або аналітичного рахунку обліку транспортно-заготівель-них витрат; перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); строки корисного використання груп основних засобів;

строки корисного використання груп нематеріальних активів [5].

В економічній літературі відомий учений М.С. Пушкар пропонував у Наказі про облікову політику розмістити такі складові [6, с. 27]:

- Методика бухгалтерського обліку (Критерії розмежування між основними засобами та малоцінними і швидкозношуваними предметами; Розробка норм амортизації та порядок нарахування амортизації і зносу основних засобів; Вибір способу погашення вартості малоцінних і швидкозношуваних предметів; Порядок фінансування ремонтів основних засобів; Порядок контролю за витрачанням матеріалів у виробництві; Порядок ведення обліку транспортних витрат та їх включення у вартість матеріалів; Способи оцінки матеріалів і відходів; Способи контролю відпрацьованого часу, системи і форми оплати праці; Розробка інструкцій з обліку витрат на виробництво; Порядок розподілу непрямих витрат і включення їх у собівартість продукції; Визначення та оцінка браку у виробництві, незавершеного виробництва; Способи оцінки готової продукції; Способи включення у собівартість витрат майбутніх періодів; Метод визначення виручки від реалізації; Порядок утворення і використання фондів спеціального призначення; Інші види робіт, що вимагають вибору відповідного варіанту обліку, розподілу, списання);
- Техніка бухгалтерського обліку (План рахунків; Форма бухгалтерського обліку; Технологія обробки даних; Організація внутрішнього контролю; Технологія складання звітності; Підготовчі роботи до складання звітності; Порядок проведення інвентаризації; Інші види робіт);
- Організація бухгалтерського обліку (Положення про бухгалтерську службу; Положення про головного бухгалтера; Посадові інструкції виконавців; Схеми документообороту; Організаційне, правове, методичне забезпечення бухгалтерського служби; Технічне забезпечення; Наукова організація праці; Інші види робіт з організації обліку).

Погляди С. В. Свірко були інші, у її працях запропоновано На-каз про облікову політику умовно поділяти на дві частини: методологічну та організаційну, при цьому організаційну визначати першою частиною [10, с. 139].

Враховуючи сучасні оновлення щодо формування облікової політики, підтримуючи погляди С.В. Свірко, пропонуємо розділяти організаційну та методологічну частини і відображати їх зміст у двох окремих нормативних документи. Оскільки, розпорядчий документ про облікову політику, переважно, включає інформацію про методичні аспекти бухгалтерського обліку, тому цей документ призначено для методологічної частини. Організаційну частину пропонуємо відображати окремо в розробленому Положенні про організацію бухгалтерського обліку, яке включатиме організаційний і технологічний процес бухгалтерського обліку.

Враховуючи, що обліковий процес, складається з певних пов'язаних між собою частин, тобто поділ процесу бухгалтерського обліку на етапи: первинний, поточний, підсумковий (заключний). У межах кожного з етапів виділяють відповідну сукупність операцій, які являють собою у логічній послідовності технологію кожного з етапів. Звідси випливає, що Положення про організацію бухгалтерського обліку повинно включати три етапи, а саме: первинної, поточної та підсумкової організації облікового механізму, що наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах [8—10] (узагальнено автором)

Етапи організації бухгалтерського обліку	Обов'язки (складові)	Виконавці	Хто перевіряє	Хто затверджує
Первинної	Розробка Положення про організацію бухгалтерського обліку, розробка організаційних форм бухгалтерського обліку, розробка форм бухгалтерського обліку, порядок розробки робочого плану рахунків, організація забезпечення технології процесу бухгалтерського обліку	Працівники відділу бухгалтерської служби	Головний бухгалтер	Керівник

Закінчення табл. 1

Етапи організації бухгалтерського обліку	Обов’язки (складові)	Виконавці	Хто перевіряє	Хто затверджує
Поточної	Організація та розробка форм облікових номенклатур, організація та розробка форм носіїв облікової інформації, методики та техніки розробки форм носіїв облікової інформації, організація забезпечення носіїв облікової інформації, організація руху носіїв облікової інформації, організація архіву носіїв облікової інформації	Працівники відділу бухгалтерської служби Архівний відділ	Головний бухгалтер	Керівник
Підсумкової	Розробка графіку документообігу, розробка зведених графіків руху документів, порядок формування та подання форм звітності, розробка графіка складання та подання звітності Порядок ведення архіву установи.	Працівники відділу бухгалтерської служби Архівний відділ	Головний бухгалтер	Керівник

Першим кроком у здійсненні організації бухгалтерського обліку є етап первинної організації бухгалтерського обліку, на якому передбачено виконання таких дій: розробка Положення про організацію бухгалтерського обліку, визначення організаційної форми бухгалтерського обліку, окреслення форм бухгалтерського обліку, розробка робочого плану рахунків, окреслення організаційних заходів забезпечення технології процесу бухгалтерського обліку.

На другому етапі — поточної організації бухгалтерського обліку визначено: організація та розробка форм облікових номенклатур, організація та розробка форм носіїв облікової інформації, окреслення методики та техніки розробки форм носіїв облікової інформації, організація забезпечення носіїв облікової інформації, організація руху носіїв облікової інформації, організація архіву носіїв облікової інформації.

І третій, заключний, етап облікового процесу — підсумкова організація бухгалтерського обліку передбачає розробку графіку документообігу, розробку зведених графіків руху документів, порядок формування та подання форм звітності, розробка графіка складання та подання звітності, порядок ведення архіву установи.

Дотримання таких етапів організації бухгалтерського обліку забезпечить належне проведення методики облікового процесу в бюджетних установах, оскільки організаційні заходи передбачають організацію процесу, а методичні — відтворення процесу.

Первинна організація бухгалтерського обліку є фундаментом для успішної організації облікового процесу, тому розглянемо її складові більш детально. У табл. 2 наведено характеристику складових первинної організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

Таблиця 2

Характеристика складових первинної організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах [7—10] (узагальнено автором)

Складові первинної організації	Характеристика
Положення про організацію бухгалтерського обліку	Регулювання в повному обсязі механізму організації бухгалтерського обліку в кожній конкретній установі, включаючи такі розділи: поточна, підсумкова та заключна форма організації облікового процесу
Організаційні форми бухгалтерського обліку	Централізована організаційна форма бухгалтерського обліку Децентралізована організаційна форма бухгалтерського обліку
Форми бухгалтерського обліку	Меморіально-ордерна (Журнал-Головна» і 16 меморіальних ордерів)
Робочий план рахунків	Робочий план рахунків містить аналітичні рахунки, які деталізують синтетичні рахунки Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі [7]
Технологія процесу бухгалтерського обліку	Інформаційне, технічне та методологічне забезпечення

Як відомо, процес бухгалтерського обліку з технологічного погляду складається з етапів і операцій, які тісно пов'язані між собою. Отже, під організаційною формою бухгалтерського обліку розуміють сукупність різновидів функціонування системи збору, реєстрації та обробки облікової інформації згідно з адміністративним і методологічним підпорядкуванням. Залежно від співвідношення обох факторів виокремлюють дві основні організаційні форми: централізовану і децентралізовану.

Під централізованою організаційною формою бухгалтерського обліку розуміють обліковий процес у методологічному і адміністративному аспектах внутрішньо регулює головний бухгалтер. Таким чином, зазначена форма передбачає утворення та функціонування єдиного облікового центру.

Децентралізована форма характеризується методологічним підпорядкуванням облікового процесу головному бухгалтерові кожного зі структурних підрозділів і головному бухгалтерові центральної бухгалтерії, а в адміністративному розумінні — повною регламентацією з боку керівника структурного підрозділу.

Під формою бухгалтерського обліку розуміють «систему регістрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них» згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1].

Відповідно до Інструкції Держказначейства України від 27.07.2000 № 68 «Про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядок їх складання» основною у практиці бюджетних установ є меморіально-ордерна форма, а саме її різновид «Журнал-Головна». Вона складається з головного уособлювального реєстру синтетичного обліку: книги «Журнал-Головна» і 16 меморіальних ордерів [2].

Меморіально-ордерна форма має автоматизований варіант, що містить чимало програмних продуктів, а саме: «ПАРУС», «1С-Бухгалтерія», «БЭСТ», «Fin Expert», «Фінанси без проблем».

Робочий план рахунків є одним із елементів облікової політики і затверджується керівником установи. Документ відноситься до документів системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку на рівні підприємства. При цьому, сучасний бухгалтер, маючи професійні знання, досвід і застосовуючи для прийняття рішень професійне судження, вирішуючи, які рахунки необхідно включати до робочого плану рахунків, формує важливі підвалини успішного функціонування установи. Це підтверджується словами зарубіжного дослідника М. Макіана [4, с. 66], який вважає, що великою помилкою при формуванні робочого плану рахунків виступає необдуманий вибір рахунків, які входять до його складу і, складаючи план рахунків, бухгалтер повинен консультуватися із керівниками підрозділів і ретельно продумувати кожне своє рішення.

Таким чином, перед тим, як приступити до складання робочого плану рахунків, слід уважно проаналізувати усі параметри, які впливають на вибір підходу до побудови системи аналітичного обліку, оскільки склад і структура робочого плану залежать від значної кількості факторів. Лише системний аналіз усієї сукупності факторів допоможе сформувати оптимальний варіант робочого плану рахунків з урахуванням особливостей функціонування конкретної бюджетної установи. Також, робочий план рахунків визначає зміст аналітичного обліку та впливає на форму ведення бухгалтерського обліку, яка застосовується.

Відправним моментом у процесі організації бухгалтерського обліку є його забезпечення засобами та предметами праці, розрізняють інформаційне, технічне та методологічне забезпечення.

Під інформаційним забезпеченням розуміють сукупність облікових даних на всіх етапах процесу бухгалтерського обліку. Технічне забезпечення являє собою набір матеріальних і нематеріальних засобів, за допомогою яких переробляється інформація з бухгалтерського обліку. Складовими технічного забезпечення є комплекс технічних засобів, програмне забезпечення та обслуговуючий персонал. Організація методичного забезпечення передбачає застосування комплексу заходів і методів, спрямованих на забезпечення процесу бухгалтерського обліку методичними та загально нормативними документами.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, первинна організація бухгалтерського обліку являє собою першу надбудову теоретичного базису, яка призвана забезпечити загальне впорядкування системи бухгалтерського обліку як на рівні облікового процесу, так і певного виду діяльності людей. Основним результатом і подальшим напрямом дослідження є пропозиція щодо розробки Положення про організацію бухгалтерського обліку, зміст якого відображає етапи: первинної, проточної і підсумкової організації облікового процесу в бюджетних установах.

Бібліографічний список

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV — [Електронний ресурс] — Закон Верховної Ради України — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

2. Інструкція про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядок їх складання від 27.07.2000 № 68 — [Електронний ресурс] — Наказ Державного казначейства України — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0570-00/print1434366768551323.

3. *Литвин Ю.Я*. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві: [підручник] / [Ю.Я. Литвин, В.М. Олійник, М.С. Палюх, М.В. Семчишин]; за ред. засл. діяча науки і техніки України, академіка АН вищої школи України Ю.Я. Литвина. — Тернопіль: «Тернопіль», 1998. — 376 с.

4. *Макиан М*. Финансы и бухгалтерский учт [Текст]: шаг за шагом / М. Макиан; Пер. с англ. П.А. Виксне. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2004. — 347 с.

5. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору — [Електронний ресурс] — Наказ Міністерства фінансів України від 23.01.2015 № 11 — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=407392&cat_id=407391

6. *Пушкар М.С*. Облікова політика і звітність [Текст]: навч. посібник / М.С. Пушкар. — Тернопіль: Карт-бланш, 2003. — 141 с.

7. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі— [Електронний ресурс] — Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2013 № 1203 — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14

8. *Свірко С.В*. Первинна організація бухгалтерського обліку бюджетних установ: формування облікової політики / С.В. Свірко // Економіка та підприємництво. — К.: КНЕУ. — 2002. — Вип. 8. — С. 137—148.

9. *Свірко С. В*. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах [Текст] : навч. посібник. Вид. 2-ге, без змін / С.В. Свірко. — К. : КНЕУ, 2006. — 380 с.

10. *Свірко С.В*. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : методологія та організація [Текст] : монографія / С.В. Свірко ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К. : КНЕУ, 2006. — 243 с.

11. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007—2015 роки— Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 № 34 — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF/print1389935 151858715.

References

1. O bukhgalterskom uchete i finansovoy otchetnosti v Ukraine: Zakon Ukrainy ot 16.07.1999 № 996-XIV — [Elektronnyy resurs] — Zakon Verkhovnoy Rady Ukrainy — Rezhim dostupa: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 996-14. [In Ukrainian]

2. Instruktsiya o formakh memorial'nykh orderov byudzhetnykh uchrezhdeniy i poryadok ikh sostavleniya— [Elektronnyy resurs] — Prikaz Gosudarstvennogo kaznacheystva Ukrainy ot 27.07.2000 № 68 — Rezhim dostupa: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0570 -00 / print143436676 8551323. [In Ukrainian]

3. Litvin YU.YA. Organizatsiya bukhgalterskogo ucheta, kontrolya i analiza v sel'skom khozyaystve: [uchebnik] / [YU.YA. Litvin, V.M. Oleynik, M.S. Palyukh, M.V. Semchishin]; pod red. zasl. deyatelya nauki i tekhniki Ukrainy, akademika AN vysshey shkoly Ukrainy YU.YA. Litvina. — Ternopol': «Ternopol'», 1998. — 376 s. [In Ukrainian]

4. Makian M. Finansy i bukhgalterskiy pirov [Tekst]: shag za shagom / M. Makian; Per. s angl. P.A. Viksne. — M .: OOO «Izdatel'stvo AST»: OOO «Izdatel'stvo Astrel'«, 2004. — 347 s. [In Ukrainian]

5. Metodicheskiye rekomendatsii po bukhgalterskomu uchetu dlya sub»yektov gosudarstvennogo sektora — [Elektronnyy resurs] — Prikaz Ministerstva finansov Ukrainy ot 23.01.2015 № 11 — Rezhim dostupa: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article / main? art_id = 407392 & cat_id = 407391. [In Ukrainian]

6. Pushkar' M.S. Uchetnaya politika i otchetnost' [Tekst]: ucheb. posobiye / M.S. Pushkar'. — Ternopol': Kart-blansh, 2003. — 141 s. [In Ukrainian]

7. Plan schetov bukhgalterskogo ucheta v gosudarstvennom sektore— [Elektronnyy resurs] — Prikaz Ministerstva finansov Ukrainy 31.12.2013 № 1203 — Rezhim dostupa: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14. [In Ukrainian]

8. Svirko S.V. Pervichnaya organizatsiya bukhgalterskogo ucheta byudzhetnykh uchrezhdeniy: formirovaniye uchetnoy politiki / S.V. Svirko //

Ekonomika i predprinimatel'stvo. — M .: Izd-vo KNEU. — 2002. — Vyp. 8. — S. 137—148. [In Ukrainian]

9. Svirko, S. V. Organizatsiya bukhgalterskogo ucheta v byudzhetnykh uchrezhdeniyakh [Tekst]: ucheb. posobiye. Izd. 2-ye, bez izmeneniy / S.V. Svirko. — M.: KNEU, 2006. — 380 s. [In Ukrainian]

10. Svirko S.V. Bukhgalterskiy uchet v byudzhetnykh uchrezhdeniyakh: metodologiya i organizatsiya [Tekst]: monografiya / S.V.Svirko; Kiyev. nats. ekon. un-t im. Get'mana. — M.: KNEU, 2006. — 243 s. [In Ukrainian]

11. Strategiya modernizatsii sistemy bukhgalterskogo ucheta v gosudarstvennom sektore na 2007-2015 gody— Postanovleniye Kabineta Ministrov Ukrainy ot 16.01.2007 № 34 — [Elektronnyy resurs] — Rezhim dostupa: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show / 34-2007-% D0% BF / print1389935151858715. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 30 червня 2015 р.

УДК 657.1:658.115

Ларикова Татьяна Витальевна,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры учета
в кредитных и бюджетных учреждениях
и экономического анализа
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: larikovat@mail.ru
Шилко Ирина Сергеевна,
лаборант кафедры учета
в кредитных и бюджетных учреждениях
и экономического анализа
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: shilo4ka@ukr.net

Первичная организации бухгалтерского учета в бюджетных учреждениях: отправные положения и векторы

АННОТАЦИЯ. В статье исследованы основные положения формирования первичной организации бухгалтерского учета, обоснована необходимость в формировании отдельного Положения об организации бухгалтерского учета в бюджетных учреждениях, содержание которого будет включать три разделе: первичной, текущей и итоговой организации бухгалтерского учета. Определена характеристика каждого этапа по следующим разделам: составляющие, исполнители, кто про-

веряет, кто утверждает. Подробно очерчено содержание этапа первичной организации бухгалтерского учета за которым закреплено составляющие: определение организационной формы бухгалтерского учета, определения форм бухгалтерского учета, разработку рабочего плана счетов, организации обеспечения технологии процесса бухгалтерского учета, в частности: информационное, техническое и методологическое обеспечение. Определены характеристику составляющих первичной организации бухгалтерского учета в бюджетных учреждениях..

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: первичная организация, бухгалтерский учет, учетная политика, формы бухгалтерского учета, рабочий план счетов, технология.

UDC 657.1:658.115

Larikova Tetiana Vitaliyiivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor in credit and budget
Institutions accounting and economic analysis Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: larikovat@mail.ru
Shilko Irina Sergeevna,
Laboratory assistant in credit and budget
Institutions accounting and economic analysis Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: shilo4ka@ukr.net

The primary organization of accounting in budgetary institutions, starting terms and vectors

ABSTRACT. The article researches the basis of the primary organization of accounting procedures. The necessity of the Budget organization accounting procedures regulation creation is grounded. The document will include three parts: primary, current and final accounting procedures. Each stage of accounting procedures is characterized by the main components of the stage, performers, who checks and approves. The content of the primary stage of the organization of accounting procedures is examined. It includes: the definition of the accounting organizational forms; the definition of accounting forms; the formulation of the chart of accounts; the existence of the accounting technology (information, technical and methodological support). The components of the primary organization of accounting procedures in budget institutions are characterized.

KEY WORDS: primary organization, accounting, accounting policy, accounting forms, chart of accounts, technology.

УДК 657

Лесняк Володимир Олександрович,
канд. екон. наук, доцент кафедри аудиту,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: vladimir_l@ukr.net
Поплюйко Андрій Миколайович
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри обліку підприємницької діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:andrpo@mail.ru

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯ Й УТРИМАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено сутність внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах, його мету, напрями і завдання з постійною актуалізацією та спрямованістю на ризики. Розроблено організаційну модель внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах й докладно описано її основні елементи, зокрема організаційні принципи і процедури, види аудиту і підходи до їх виконання. Визначено, що внутрішній аудит ефективності операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах може виконуватися із застосуванням вертикального або горизонтального підходів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: внутрішній аудит, організація, операції з використання й утримання основних засобів, машинобудівні підприємства.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Майно (ресурси) машинобудівних підприємств складається, переважно, з основних засобів, зокрема з устаткування спеціалізованого характеру, яке використовується з певною метою. Таким чином, основні засоби є ключовим власним ресурсом, ефективне використання, утримання і наявні резерви яких забезпечують безперебійну й прибуткову роботу машинобудівного підприємства та підтримують його довгострокову економічну стійкість. У цьому зв'язку одним із найважливіших об'єктів внутрішнього аудиту на машинобудівних підприємствах є операції з використання й утримання основних засобів та управління ними. При цьому досягнення цілей внутрішнього аудиту зазначеного об'єкта видається можливим, насамперед, у разі розробки і реалізації на практиці його оптимального організаційного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність даної проблематики привертає увагу вітчизняних і зарубіжних учених. Вагомий внесок у вивчення питань організації і методики внутрішнього аудиту загалом та у розрізі окремих його об'єктів здійснили такі вітчизняні науковці: Т. О. Каменська, Л. П. Кулаковська, В. П. Пантелеєв, О. А. Петрик, О. Ю. Редько, В. С. Рудницький, О. В. Сметанко та інші. Теоретичні й організаційні засади внутрішнього аудиту досліджували у своїх працях й іноземні автори: Р. Адамс, В. Д. Андрєєв, Л. А. Панкратова, В. П. Суйц, Р. С. Тохирова, Н. Н. Хорохордин, А. Д. Шеремет та інші.

Завдання і методика дослідження. Віддаючи належне науковим розробкам провідних вітчизняних та іноземних учених, зазначимо, що організаційні аспекти внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів потребують глибшого опрацювання та наукового обґрунтування. Це стосується, зокрема, розроблення організаційних положень внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів з огляду на специфіку діяльності машинобудівних підприємств. Недостатній рівень дослідження цих питань підтверджує актуальність даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якщо зважити на еволюціонування ролі внутрішнього аудиту (від збереження майна підприємства до підтримки управління підприємством, ґрунтованого на оцінці ризиків), то на сучасному етапі внутрішній аудит операцій з використання й утримання основних засобів, а отже і його організаційно-методичний інструментарій, має бути ризикоорієнтованим: виявлення, розуміння і реагування на ключові ризики задля забезпечення підтримання, покращення економічної системи та забезпечення її стійкості на довгострокову перспективу.

З метою виявлення і докладного розгляду особливостей організації внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах, запропонуємо визначення його сутності, основних напрямів і завдань.

Аналіз дефініцій внутрішнього аудиту, зазначених у міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актах ([1—4]), а також напрацювань учених кіл з цього питання ([5; 6, с. 181–187; 7; 8, с. 359–375; 9, с. 26–27]) дозволив зробити такі висновки: діяльність з внутрішнього аудиту має охоплювати два напрями: надання гарантій і консультування; відповідно, внутрішній аудит досліджуваного об'єкта — це надання об'єктивних гарантій і консультацій з метою виявлення та реалізації потенціалу покращення якості процесу управління операціями з використання та утримання основних засобів, що сприятиме ефективній діяльності й економічній стійкості машинобудівних підприємств, а отже забезпеченню інтересів і законних прав його власників.

З метою визначення питань, які мають бути охоплені внутрішнім аудитом операцій з використання та утримання основних засобів на підприємствах машинобудування, у розрізі їх напрямів, досліджено найзатребуваніші на практиці функції, області внутрішнього аудиту та сучасні тенденції його розвитку: функції внутрішнього аудиту — оцінка контролю за збереженням активів, операційної ефективності бізнес-процесів, дотримання внутрішніх правил і процедур, контролю за достовірністю фінансової звітності, дотримання законодавчих та нормативних вимог (відповідно, 91 %, 88 , 84 ,78 і 75 %) [10]; області внутрішнього аудиту — перевірки операційної діяльності, стратегії діяльності, інформаційних технологій та відповідності законодавчим вимогам (відповідно, 21 %, 19 , 18 і 15 %) [11, с. 2]; сучасні тенденції розвитку внутрішнього аудиту — удосконалення процесу оцінки ризиків і механізмів виявлення та моніторингу нових ризиків, встановлення тіснішого взаємозв'язку завдань внутрішнього аудиту і бізнес-цілей підприємства, скорочення загальних витрат на внутрішній аудит без зниження рівня покриття ризиків, виявлення можливостей скорочення витрат підприємства у цілому [11, с. 1]

Отже, перелік аудиторських завдань, які можуть виконуватися у межах внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів, досить широкий (табл. 1). Та, головне, щоб вони постійно актуалізувалися, враховуючи зміни складу, структури основних засобів, ремонтного господарства, нормативного регулювання, рівня автоматизації, регламентації економіки підприємства, тобто враховувалися потреби управління ефективністю й економічною стійкістю машинобудівного підприємства.

Таблиця 1

Основні питання внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах у розрізі напрямів*

Надання незалежних й об'єктивних гарантій щодо:	Консультування:
– адекватності й ефективності функціонування системи внутрішнього контролю у частині операцій з використання й утримання основних засобів їх обсягам й конкретним умовам здійснення (експертна оцінка системи внутрішнього контролю — оцінка достатності розроблених і запроваджених компонентів системи, що стосуються або впливають на організацію, планування, виконання, облік та відображення у звітності операцій з використання й утримання основних засобів залежно від конкретних умов діяльності і виробничої ситуації підприємства); – дієвості усіх розроблених і запроваджених політик і процедур внутрішнього контролю щодо операцій з використання й утримання основних засобів та управління відповідними ризиками; – результативності управління операціями з використання та утримання основних засобів, розрахувавши низку показників й сформулювавши думку щодо стану ефективності використання основних засобів і виробничих потужностей, рівня фондовіддачі й використання виробничих площ; – дотримання вимог законодавчих, інших нормативних актів і внутрішніх регламентів при здійсненні операцій з використання й утримання основних засобів та їх обліку; – обґрунтованості застосованих норм амортизації у розрізі об'єктів/груп об'єктів основних засобів і достовірності її нарахування у бухгалтерському обліку та в обліку з метою оподаткування;	– входження внутрішнього аудитора/керівника служби внутрішнього аудиту до складу техніко-економічної ради підприємства (безпосередня участь у прийнятті колективних рішень, що стосуються найважливіших технічних, організаційних й економічних питань збереження, використання і утримання основних засобів); – входження внутрішнього аудитора/керівника служби внутрішнього аудиту до складу спеціально створеної експертної комісії, яка випрацює єдині чіткі принципи визнання і визначення строків корисної експлуатації об'єктів обліку основних засобів, та надаватиме компетентні висновки щодо характеру ремонтних робіт і майбутніх економічних вигід від використання відремонтованого основного засобу; – економічне обґрунтування вибору доцільного методу нарахування амортизації для різних видів основних засобів, а також участь у формуванні/коригуванні амортизаційної політики підприємства; – економічне обґрунтування форми оновлення основних засобів залежно від виду їх зносу, участь у формуванні фінансової політики підприємства у частині цих питань; – ініціювання процесу удосконалення організації управління основними засобами на базі використання сучасних інформаційних систем і технологій й економічне обґрунтування оптимального рішення з автоматизації цієї ділянки процесу управління на підприємстві; – пропозиції щодо напрямів і шляхів удосконалення організації ремонтного господарства та управління ризиками, пов'язаними з його функціонуванням;

Закінчення табл. 1

Надання незалежних й об'єктивних гарантій щодо:	Консультування:
– обґрунтованості норм витрат і застосованих розцінок на ремонтні роботи і роботи з поліпшення основних засобів (особливо, що стосується господарського способу їх виконання) і достовірності їх відображення у бухгалтерському обліку та в обліку з метою оподаткування; – правильності розкриття у фінансовій звітності підприємства основних показників щодо операцій з використання та утримання основних засобів; – повноти розкриття у фінансовій звітності підприємства, зокрема у примітках до неї, додаткової суттєвої інформації щодо операцій з використання та утримання основних засобів	– участь у здійсненні оцінки великих інвестиційних проектів, пов'язаних з поліпшенням основних засобів та вирішенні організаційних питань щодо їх реалізації; – надання консультацій відповідальним за здійснення операцій з використання і утримання основних засобів працівникам, самостійно чи, за необхідності, із залученням фахівців у певній галузі знань; – ініціювання перегляду норм витрат на ремонтні й інші подібні роботи та участь у цьому процесі; – розробка проектів внутрішніх регламентів, що стосуються планування, контролю операцій з використання та утримання основних засобів, надання рекомендації щодо їх перегляду, оновлення

* [Складено авторами]

З позицій досліджуваної проблеми є необхідним зосереджувати увагу на можливій появі негативних тенденцій (ризиків) у використанні й утриманні основних засобів, викликаних внутрішніми і зовнішніми факторами. Такими тенденціями є: відмова від системи планово-попереджувальних ремонтів і нерегулярний перегляд її нормативної бази; нехтування періодичним технічним обслуговуванням і підвищенням кваліфікації ремонтників; порушення графіків планово-попереджувальних ремонтів і змащення устаткування; незадовільне обслуговування ремонтних бригад; низька спеціалізація ремонтників усередині ремонтних бригад тощо.

Ефективне досягнення мети внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів залежить від дотримання організаційних принципів (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика організаційних принципів внутрішнього аудиту операцій з використання і утримання основних засобів *

Назва організаційного принципу	Стисла характеристика організаційного принципу
Функціональна незалежність (незалежність думки)	Виконання суто консультативної ролі у прийнятті управлінських рішень щодо операцій з використання та утримання основних засобів (наприклад, не безпосередня оцінка ризиків, пов'язаних з досліджуваними операціями, а сприяння ходу її здійснення, періодичного перегляду та удосконаленню цього процесу загалом)
Систематичність (регулярність)	Діяльність відповідно до планових документів з внутрішнього аудиту. Виконання аудиторських завдань з внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів пропонується здійснювати частіше щойно впроваджено функцію внутрішнього аудиту, приділяючи особливу увагу критично важливим ділянкам (процедури допуску до особливо дорогого устаткування тощо); не виключається можливість виконання разових аудиторських завдань вищого керівництва за потреби (аналіз причин аварійної зупинки устаткування тощо)
Динамічність	Дослідження і оцінки щодо управління операціями з використання та утримання основних засобів, ураховуючи його еволюцію під впливом нових обставин та факторів. Наприклад, при оцінці обраної амортизаційної політики підприємства необхідно проаналізувати її початковий варіант й усі внесені зміни, обумовлені прийняттям рішень керівництва (вибір іншого методу амортизації тощо), вплив інших обставин (обрання іншого напряму оновлення основних засобів, виконані поліпшення, зміна вимог нормативних актів тощо)
Комплексність	Дослідження стану (реінжиніринг) та демонстрація слабких сторін процесу управління операціями з використання та утримання основних засобів на поточний момент, а також оцінки його результативності шляхом розрахунку показників використання основних засобів, аналізу причин отримання цих результатів та майбутніх перспектив

Закінчення табл. 2

Назва організаційного принципу	Стисла характеристика організаційного принципу
Конструктивність	За результатами аудиторського завдання мають надаватися рекомендації, спрямовані на покращення результативності управління операціями з використання та утримання основних засобів; внутрішній аудитор / СВА має здійснювати моніторинг впровадження керівництвом наданих рекомендацій
Системність	Ідентифікація, аналіз, оцінка і документування аудиторських доказів, зібраних у ході проведення аудиторських процедур, з метою висловлення думки щодо надійності й ефективності управління операціями з використання та утримання основних засобів, а також надання рекомендацій. Це оцінки, які передбачають виконання фінансового аудиту, аудиту на відповідність та аудиту ефективності (операційного аудиту) чи одночасне поєднання їх елементів

* [Складено авторами]

Ступінь використання кожного виду аудиту (фінансового, на відповідність, операційного чи його елементів залежить від конкретних завдань, поставлених перед внутрішнім аудитором/служ-бою внутрішнього аудиту. З метою верифікації фінансової інформації про операції з використання та утримання основних засобів перевіряються, передусім, показники бухгалтерського обліку та фінансової звітності; у цілях підтвердження рівня дотримання вимог Положення про планово-попереджувальні ремонти чи іншого нормативного акту здійснюються перевірки «виконуються/не виконуються»; надання ж гарантій щодо ефективності операцій з поліпшення основних засобів — складніша, всебічна оцінка цих операцій, охоплюючи організаційні, операційні, правові, облікові й контрольні аспекти за послідовним ланцюгом «прийняття рішення про поліпшення → виконання комплексу запланованих робіт → введення в експлуатацію поліпшеного основного засобу → збільшення економічних вигод від поліпшеного основного засобу».

Пріоритетним напрямом внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах має стати оцінка їх ефективності. До виконання такої оцінки рекомендується залучати: 1) найактивніших спеціалістів із споживачів конкретних операцій (одержувачів інформації і розпоряджень, безпосередніх виконавців окремих робіт, їх етапів — слюсарів-ремонтників, механіків цехів, інспекторів відділу головного механіка тощо), які знають усі слабкі сторони своїх постачальників (надавачів інформації і розпоряджень — головного механіка, головного конструктора тощо, виконавців попередніх чи суміжних етапів робіт) і можуть зауважити на найбільш ризикових моментах; 2) внутрішніх аудиторів зі споріднених за сферою діяльності компаній (компаній машинобудівної галузі, але не прямих конкурентів), з боку яких можна отримати незалежний погляд професіоналів на досліджувані операції та перейняти кращий досвід організації й управління ними; 3) хоча б іноді представника виконавчого керівництва з технічних питань (наприклад, технічного директора), що сприятиме посиленню значимості проведення внутрішнього аудиту; 4) зовнішніх чи внутрішніх технічних експертів.

Дослідивши найпоширеніші підходи до управління підприємствами — функціональний або структурний і процесний — дійшли висновку, що внутрішній аудит ефективності операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах може виконуватися із застосуванням вертикального або горизонтального підходів.

Вертикальний підхід до проведення внутрішнього аудиту полягає у наданні гарантій щодо відповідності й ефективності здійснення діяльності (виконання функцій) окремим структурним підрозділом чи посадовою особою відповідного рівня управління операціями з використання та утримання основних засобів (наприклад, на рівні ремонтно-механічного цеху, конструкторського бюро тощо).

Горизонтальний підхід — це надання гарантій з відповідності операцій з використання та утримання основних засобів вимогам управління, зокрема вимогам результативності й ефективності управління цими операціями. Завдяки застосуванню горизонтального підходу до організації внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів, процедури внутрішнього аудиту не зосереджені на дослідженні цих операцій у межах одного структурного підрозділу (не є відповідальністю однієї посадової особи) підприємства, а охоплюють функції різних підрозділів і посадових осіб, причетних до їх виконання (наприклад, функції відділу головного механіка (одержує креслення виробів, специфікацій деталей, необхідних для виконання ремонту основних засобів), відділу головного конструктора (розробляє ці креслення і специфікації). Крім того, горизонтальний підхід до проведення внутрішнього аудиту операцій з використання і утримання основних засобів стимулює залучених до їх здійснення посадових осіб і працівників, як учасників конкретного бізнес-процесу, до кращої взаємодії і комунікації. Отже, слід віддавати перевагу цьому підходу, який дає змогу покращити якість процесу управління дослідженими операціями.

Надання об'єктивних гарантій у межах внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів забезпечується, крім застосування організаційних принципів до його виконання, дотриманням послідовності основних організаційних процедур внутрішнього аудиту. Такими процедурами є: визначення обсягу аудиторського завдання, його детальне планування; ідентифікація, аналіз і оцінка аудиторських доказів; оформлення робочої і звітної аудиторської документації; доведення до замовника результатів аудиторського завдання та моніторинг їх реалізації.

Виявлені особливості організації внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах для більшої наочності зображено схематично у вигляді організаційної моделі, особливе місце в якій відведено організації та здійсненню аудиту ефективності досліджуваних операцій (рис. 1).

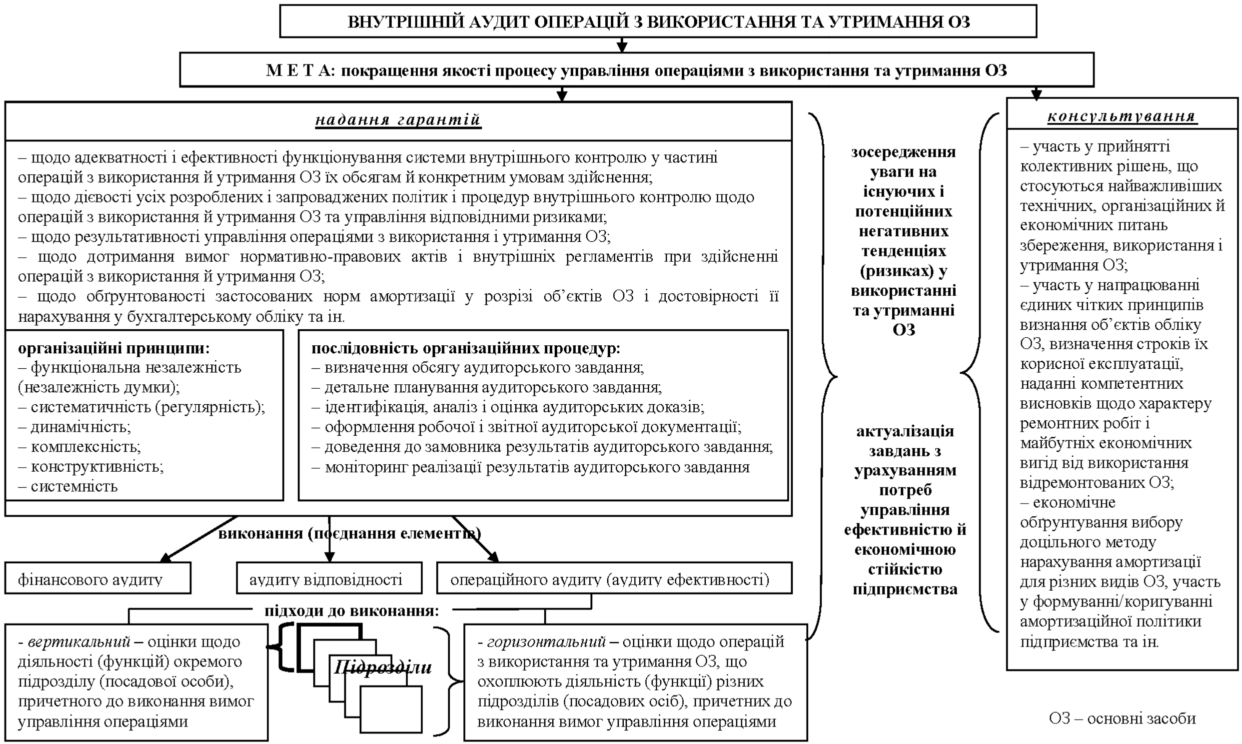

Рис. 1. Організаційна модель внутрішнього аудиту операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах

[Складено автором].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. З огляду на визначальний вплив результатів управління операціями з використання й утримання основних засобів на здатність машинобудівних підприємств здійснювати основну діяльність і забезпечувати довгострокову економічну стійкість, розроблено організаційну модель внутрішнього аудиту зазначених операцій. В основі моделі — досягнення основної мети внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів — поліпшення якості процесу управління цими операціями шляхом надання об'єктивних гарантій і консультування, своєчасної актуалізації завдань з урахуванням потенційних ризиків, застосування організаційних принципів і процедур внутрішнього аудиту. Особливу роль у моделі внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів відведено організації та здійсненню аудиту ефективності із застосуванням горизонтального підходу, який сприяє всебічному оцінюванню ефективності здійснення операцій з використання та утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах.

Подальші дослідження автора пов'язані з виявленням і поглибленим дослідженням основних методичних аспектів внутрішнього аудиту операцій з використання й утримання основних засобів на машинобудівних підприємствах.

Бібліографічний список

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). − 2010.− № 50–51. − Ст. 572

2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [Текст] : видання 2010 року, частина 1 / пер. з англ. О. Л. Ольховікової [та ін.]. — К. : Вид-во «Фенікс», 2010. — 846 с.

3. Про затвердження Методичних вказівок щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в банках України : Постанова Правління Національного Банку України від 20.07.1999 № 358 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg= v0358500-99.

4. Международные основы профессиональной практики внутреннего аудита. Международные профессиональные стандарты внутреннего

аудита [Стандарты] : в редакции, действующей с 01.01.2011 / Пер. Рос. инст. внутр. аудиторов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://global.theiia.org/translations/PublicDocuments/Standards_2011_Russian.pdf

5. *Каменська Т. О*. Внутрішній аудит. Сучасний погляд [Текст] : монографія / Т. О. Каменська. — К. : Інфор. анал. Агентство, 2010. — С. 10

6. *Кулаковська Л. П*. Організація і методика аудиту [Текст] : підручник / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. — К. : Каравела, 2009. — 544 с.

7. *Пантелеєв В. П*. Внутрішній аудит [Текст] : навч. посіб. / В. П. Пантелеєв, М. Д. Корінько ; [за ред. В. О. Шевчука]. — К. : Державна академія статистики, обліку та аудиту, Держкомстат України. 2006. — 247 с.

8. *Петрик О. А*. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності [Текст] : навч. посіб. / О. А. Петрик, В. Я. Савченко, Д. Є. Свідерський ; [за заг. ред. О. А. Петрик]. — К. : КНЕУ, 2008. — 472 с.

9. *Адамс Р*. Основы аудита [Текст] / Роджер Адамс ; [пер. с англ.] ; под ред. Я. В. Соколова. — М. : Аудит, ЮНИТИ, 1995. — 398 с.

10. Внутренний аудит в России — текущее состояние и тенденции развития : Исследование. — 2007 г. / Институт внутренних аудиторов России, КПМГ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iia-ru.ru/files/documents_open/research_BA_2007.pdf

11. Будущее службы внутреннего аудита решается сегодня: преобразование рисков в результаты повысит ее значение [Текст] : аналитические материалы // Компания «Эрнст энд Янг». — исследование. — Декабрь 2012, 22 с.

References

1. Byudzhetnyy kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 08.07.2010 № 2456-VI // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR). − 2010.− № 50–51. − st. 572. [In Ukrainian]

2. Mizhnarodni standarty kontrolyu yakosti, audytu, ohlyadu, inshoho nadannya vpevnenosti ta suputnikh posluh [Tekst] : vydannya 2010 roku, chastyna 1 / per. z anhl. O. L. Olʹkhovikovoyi [ta in.]. — K. : Vyd-vo «Feniks», 2010. — 846 s. [In Ukrainian]

3. Pro zatverdzhennya Metodychnykh vkazivok shchodo zastosuvannya standartiv vnutrishnʹoho audytu v bankakh Ukrayiny : postanova Pravlinnya Natsionalʹnoho Banku Ukrayiny vid 20.07.1999 № 358 [Elektronnyy resurs].

— Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0358500-99. [In Ukrainian]

4. Mezhdunarodnye osnovy professyonal′noy praktyky vnutrenneho audyta. Mezhdunarodnye professyonal′nye standarty vnutrenneho audyta [Standarty] : v redaktsyy, deystvuyushchey s 01.01.2011 / Per. Ros. ynst. vnutr. audytorov [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: https://global.theiia.org/translations/PublicDocuments/Standards_2011_Russian.pdf [In Russian]

5. Kamenska T. O. Vnutrishniy audyt. Suchasnyy pohlyad [Tekst] : monohrafiya / T. O. Kamenska. — K. : Infor. anal. Ahent·stvo, 2010, — s. 10. [In Ukrainian]

6. Kulakovska L. P. Orhanizatsiya i metodyka audytu [Tekst] : pidruchnyk / L. P. Kulakovska, YU. V. Picha. — K. : Karavela, 2009. — 544 s. [In Ukrainian]

7. Panteleyev V. P. Vnutrishniy audyt [Tekst] : navch. posib. / V. P. Panteleyev, M. D. Korinko ; [za red. V. O. Shevchuka]. — K. : Derzhavna akademiya statystyky, obliku ta audytu, Derzhkomstat Ukrayiny. 2006. — 247 s. [In Ukrainian]

8. Petryk O. A. Orhanizatsiya ta metodyka audytu pidpryyemnyts′koyi diyalnosti [Tekst] : navch. posib. / O. A. Petryk, V. YA. Savchenko, D. YE. Sviderskyy ; [za zah. red. O. A. Petryk]. — K. : KNEU, 2008. — 472 s. [In Ukrainian]

9. Adams R. Osnovy audyta [Tekst] / Rodzher Adams ; [per. s anhl.] ; pod red. YA. V. Sokolova. — M. : Audyt, YUNYTY, 1995. — 398 s. [In Russian]

10. Vnutrennyy audyt v Rossyy — tekushchee sostoyanye y tendentsyy razvytyya : Yssledovanye. — 2007 h. / Ynstytut vnutrennykh audytorov Rossyy, KPMH [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.iia-ru.ru/files/documents_open/research_BA_2007.pdf [In Russian]

11. Budushchee sluzhby vnutrenneho audyta reshaet·sya sehodnya: preobrazovanye ryskov v rezultaty povysyt ee znachenye [Tekst] : analytycheskye materyaly // Kompanyya «Érnst énd Yanh». — yssledovanye. — dekabr 2012, 22 s. [In Russian]

Стаття надійшла до редакції 30 червня 2015 р.

УДК 657

Лесняк Владимир Александрович,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры аудита,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы 54/1)
E-mail: vladimir_l@ukr.net
Поплюйко Андрей Николаевич
канд. экон. наук, доц.,
доцент кафедры учета предпринимательской деятельности
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы 54/1)
E-mail:andrpo@mail.ru

Организация внутреннего аудита операций по использованию и содержанию основных средств на машиностроительных предприятиях

АННОТАЦИЯ. В статье определена сущность внутреннего аудита операций по использованию и содержанию основных средств на машиностроительных предприятиях, его цель, направления и задачи с постоянной актуализацией и направленностью на риски. Разработана организационная модель внутреннего аудита операций по использованию и содержанию основных средств на машиностроительных предприятиях и подробно описаны ее основные элементы, в частности принципы и процедуры, виды аудита и подходы к их выполнению. Определено, что внутренний аудит эффективности операций по использованию и содержанию основных средств на машиностроительных предприятиях может происходить с использованием горизонтального и вертикального подходов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: внутренний аудит, организация, операции по использованию и содержанию основных средств, машиностроительные предприятия.

UDC 657

Lesniak Volodymyr Oleksandrovych ,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor Department of Audit
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: vladimir_l@ukr.net
Poplyuiko Andrii Mikolayovich,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,

Associate Professor Department of Entrepreneurship Activities Accounting
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: andrpo@mail.ru

Organization of internal audit operations on use and maintenance of fixed assets of machine building enterprises

ABSTRACT. In the article it is defined the essence of internal audit operations on use and maintenance of fixed assets of machine building enterprises, its goals, directions and objectives of updating and constant focus on the risks.
It is developed the organizational model of internal audit operations with the use and maintenance of fixed assets in machine-building enterprises and described in details its main elements, including organizational policies and procedures, audit types and approaches to their implementation. It is determined that internal audit operations with the use and maintenance of fixed assets in machine-building enterprises may be performed using vertical or horizontal approaches.

KEY WORDS: internal auditing, organization, operations on use and maintenance of fixed assets, machine-building enterprises.

УДК 657.372.2

Небильцова Оксана Володимирівна
канд. екон. наук, доцент, заступник завідувача кафедри міжнародного обліку та аудиту
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: onebyltsova@hotmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено дослідженню підходів щодо зміни параметрів класифікації фінансових інструментів, їх оцінки, а також причин і короткострокових і довгострокових наслідків для суб’єктів

господарювання. Предмет статті обумовив методологічне підґрунтя, яке охоплює такі наукові методи, як аналіз мегатрендів, системно-структурний, аналіз співвідношення витрат і вигод, порівняльний. Дослідження ключових аспектів еволюції міжнародних стандартів щодо фінансових інструментів має наукове значення в частині підвищення дієвості виконання економічною наукою аналітичної та прогностичної функцій.
Практична значущість результатів цього дослідження полягає у сприянні суб'єктам господарювання щодо модернізації бізнес моделей у межах їхніх інвестиційних, інноваційних, зовнішньоторговельних стратегій. При цьому до уваги ними мають братись фундаментальні зміни, які обумовлені заміною МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» на МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» у цілому та співвідношення категорій фінансових інструментів та методів їх оцінки зокрема.
Доведено, що впровадження МСФЗ 9 і негативний вплив їх застосування суб'єктами господарювання, як очікується, буде менше порівняно з вигодами у довгостроковій перспективі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансові інструменти, міжнародні стандарти, класифікація, методи оцінки, бізнес модель, справедлива вартість, амортизована собівартість.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Остання глобальна економічна криза була детермінована сукупністю чинників як об'єктивного характеру (нелінійна циклічність таких процесів), так і суб'єктивних, серед яких особливе місце належить довгостроковим і середньостроковим інвестиційним операціям і короткостроковим спекулятивним операціям з різноманітними фінансовими інструментами на міжнародних ринках.

Існуюча напередодні кризи система обліку та звітності таких операцій виявила свою методологічну та функціональну неспроможність. Це гранично загострило і актуалізувало питання ревізії та модернізації як концептуальних засад, так і спеціальних вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності щодо первинних і похідних фінансових інструментів з метою охорони і забезпечення майнових інтересів усіх основних користувачів фінансової звітності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. У такому контексті на особливу увагу заслуговує виявлення сутності ключових новел, які запроваджуються у міжнародних стандартах щодо класифікації та оцінки фінансових інструментів у пост-кризових умовах, та здійснення науково обґрунтованого прогнозування наслідків їх застосування суб'єктами господарювання при реалізації ними бізнес-стратегій у довгостроковій перспективі.

Формулювання мети і завдання дослідження. Зазначені вище макроекономічні та внутрішні чинники зумовили проведення порівняльного дослідження щодо зміни параметрів класифікації фінансових інструментів, підходів до їх оцінки на звітну дату, а також виокремлення причин і наслідків, які будуть очікувати на суб'єктів господарювання в короткостроковій і довгостроковій перспективі, що стало рушійною силою до здійснення в статті аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для досягнення мети статті доцільно звернутися як до офіційних документів — міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, так і до результатів досліджень фахівців з даної проблематики, зокрема, О. И. Васильчук, А.А. Пономаренко, К. Попадюк, Н.А. Бреславцева, В.В. Каращенко, В.А. Проскуріна, С.А. Мар'янова, які в цілому окреслюють основні зміни класифікаційних ознаку фінансових інструментів і розкривають загальні методи оцінки. У той же час, загальна проблема застосування нових вимог міжнародних стандартів фінансової звітності підлягає дослідженню в ширшому контексті, а саме дослідженню причинно-наслідкового зв'язку зміненій системі координат.

Фінансові інструменти традиційно і справедливо вважаються одним із найскладніших елементів, які необхідно визвати, оцінити та розкрити інформацію про них у фінансових звітах.

Як слушно зазначають О.І. Васильчук і А.А. Пономаренко, проблеми в методології бухгалтерського обліку фінансових інструментів пояснюються суперечливими задачами, які доводиться вирішувати при розробці стандартів [1]. Крім того, навіть розробники міжнародних стандартів не заперечували складність вимог щодо обліку та різноманітність самих фінансових інструментів [2].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фінансові інструменти представляють собою чи не найбільшу частину активів та зобов'язань будь-якого суб'єкта господарювання. Найширшого розповсюдження вони набувають серед фінансових інститутів, оскільки саме вони забезпечують ефективне функціонування будь-якого фінансового ринку.

Міжнародні стандарти визначають фінансовий інструмент як контракт, який приводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання. Тобто, для визнання будь-якого інструменті як фінансового обов'язковою умовою є наявність таких характеристик:

- договірний характер;
- його виникнення повинно призвести до визнання фінансового активу, фінансового зобов'язання або інструменту капіталу.

Таким чином, не визначаються як фінансові інструменти зобов'язання, які є не договірними за своїм характером (наприклад, зобов'язання перед бюджетом і позабюджетними фондами), сплачені або отримані аванси, а також договірні права та зобов'язання, які пов'язані з не фінансовими активами.

Крім первісних фінансових інструментів, які традиційно «супроводжують» господарську діяльність суб'єкта господарювання (торговельна дебіторська і кредиторська заборгованість, отримання кредитів, вкладення коштів на депозитні рахунки в банку тощо), похідні фінансові інструменти використовують, як правило, для управління ризиками. Проте їх специфічна природа полягає у тому, що вони самі здатні генерувати суттєві ризики, які, за думкою науковців та експертів і були причиною фінансової кризи останнього десятиліття [3, 4].

Облік і розкриття інформації про фінансові інструменти з середини 90-х до середини 2000-х рр. регулювався МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» (МСБО 32), МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка» (МСБО 39). Проте, враховуючи справедливу критику щодо складності їх застосування Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО — IASB) було прийнято рішення не вносити зміни до даних стандартів, а замінити їх новими, які врахують як зміни, що відбулися у сфері застосування, так і спростять підходи до їх оцінки та обліку.

Необхідність заміни самих стандартів стала однією з ключових ланок у ході попередніх домовленостей між РМБО та Радою зі стандартів фінансового обліку США (FASB), які були закріплені в «Меморандомі про порозуміння» та підписані в 2002 році Норволку («The Norwalk Agreement»).

На виконання цих домовленостей та у відповідь на сучасні тенденції розвитку фінансового ринку були прийняті нові стандарти МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» (МСФЗ 7), МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» (МСФЗ 9). У цілому ж еволюцію розвитку стандартів, які регулюють методологію обліку фінансових інструментів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Еволюція міжнародних стандартів з обліку фінансових інструментів

Стандарт, що був замінений	Новий стандарт	Аспекти, які регулює новий стандарт
МСБУ 32 «Фінансові розкриття та подання»	МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». Назву МСБО 32 змінено на МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»	Розкриття інформації щодо обліку фінансових інструментів
МСБУ 39 «Финансові інструменти: визнання та оцінка»	МСФЗ 9 «Финансові інструменти» (2009 р.)	Класифікація і оцінка фінансових активів
	МСФЗ 9 «Финансові інструменти» (2010 р.)	Класифікація і оцінка фінансових зобов'язань, припинення визнання фінансових активів і фінансових зобов'язань
	МСФЗ 9 «Финансові інструменти» (2013 р.)	Загальні принципи обліку хеджування
	МСФЗ 9 «Финансові інструменти» (2014 р.)	Уточнення вимог щодо класифікації та оцінки фінансових інструментів. Облік зменшення корисності. Припинення визнання фінансових інструментів
	Проект для обговорення DP 2014/1 (2014 р.)	Облік управління динамічним ризиком: макрохеджування на основі переоцінки портфеля

Аналіз змісту наведеної таблиці дозволяє зробити припущення, що процес реформування МСБО 32 і МСБО 39 майже завершено по суті.

Якщо ж аналізувати тільки формат подання інформації, то мета щодо задекларованого спрощення вимог щодо обліку фінансових інструментів навряд чи досягнута. Єдиним виключення можна вважати підходи щодо класифікації фінансових активів і зобов'язань, які дійсно як скоротили кількість класифікаційних категорій, так і методів, які до них застосовуються.

Розуміючи складність застосування нових вимог стандарту та їх суттєвий вплив на фінансові звіти, введення в дію вимог стандарту було відстрочене і будуть застосовуватися до фінансових звітів, складених після 1 січня 2018 року. Звичайно, заохочується, але не зобов'язується раніше застосування нових вимог.

Фахівці, які аналізують нову редакцію МСФЗ 9, незаперечно стверджують, що класифікація та первісна оцінка фінансових інструментів є основою для достовірного обліку та відображення фінансових інструментів [5, 6].

РМСБО послідовно дотримувалась мети — покращити здатність користувачів фінансових звітів краще розуміти інформацію про суму, час і невизначеність грошових потоків. У руслі даного стратегічного курсу, першим кроком на шляху реформування МСБО 39 стало рішення про заміну існуючої класифікації та методів оцінки фінансових активів і зобов'язань.

Перш ніж аналізувати зміни у класифікації і оцінці фінансових активів і зобов'язань, які містяться у МСФЗ 9, доцільно здійснити їх порівняння з попередніми моделями, розкритими в МСБО 39 [7]. У різних варіантах у тексті МСБО 39 можна було знайти вісім категорій фінансових інструментів, до яких застосовувались чотири методи оцінки (табл. 2).

На відміну від попереднього стандарту, в МСФЗ 9 застосовуватимуться лише дві категорії фінансових інструментів що, очевидно, і демонструє певне спрощення підходів і вимог:

- які оцінюються за амортизованою собівартістю;
- які оцінюються за справедливою вартістю.

Для останньої категорії передбачено два варіанти відображення результату зміни справедливої вартості.

1) у складі прибутків або збитків поточного періоду (далі СВПЗ);

2) у складі іншого сукупного доходу (далі СВСД),

Таблиця 2

Основні категорії та методи оцінки фінансових інструментів, передбачені МСБО 39

Категорія фінансового інструменту		Методи оцінки
фінансові активи за справедливою вартістю, з відображенням переоцінки у складі прибутку або збитку поточного періоду	→	справедлива вартість
фінансові активи, доступні для продажу	→	
фінансові інвестиції, які утримуються до погашення	→	амортизована собівартість із застосуванням методу ефективної ставки відсотка
позики та дебіторська заборгованість	→	
фінансові активи, які не мають справедливої вартості або її неможливо достовірно оцінити	→	собівартість з урахуванням втрат від зменшення корисності
фінансове зобов'язання за справедливою вартістю, з відображенням переоцінки у складі прибутку або збитку поточного періоду	→	справедлива вартість
інші фінансові зобовязання	→	амортизована собівартість із застосуванням методу ефективної ставки відсотка
похідні цінні папери	→	справедлива вартість

Крім того, стандарт вводить певне обмеження, що стосується можливість оцінки за амортизованою вартістю, яка може застосовуватися лише щодо тих фінансових активів, щодо яких виконуються такі умови:

а) утримання активу відповідає певній у моделі бізнесу, мета якої — утримування активів задля збирання контрактних грошових потоків;

б) контрактні умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише погашенням основної суми заборгованості та сплатою відсотків на непогашену основну суму [8].

Всі інші активи, які не відповідають указаним вище умовам повинні оцінюватися за справедливою вартістю.

Очевидно, що обрання відповідної класифікаційної категорії суттєво впливатиме на показники фінансових звітів суб'єкта господарювання і тому не може бути визначене як елемент облікової політики компанії. Тому для її здійснення суб'єкту господарювання необхідно прийняти рішення щодо двох ключових обставин, а саме:

1) якої бізнес-моделі дотримується суб'єкт господарювання, здійснюючи управління відповідними фінансовими активами;

2) зважати на характеристики передбачених договором грошових потоків від фінансового активу.

Вказані вище дві обставини вимагають від суб'єкта господарювання здійснення оцінки мети або способу управління фінансовими активами з метою отримання грошових коштів:

- утримування активів задля збирання контрактних грошових потоків;
- отримання грошових коштів виключно від перепродажу активу при сприятливих змінах ринкових котирувань, валютних курсів, процентних ставок тощо;
- того і іншого одночасно.

Визначення бізнес-моделі повинно відбуватися на тому рівні, який відображатиме, яким чином здійснюється управління фінансовими активами з метою досягнення заздалегідь визначеної мети стратегічного або тактичного характеру. Причому таке визначення не залежатиме від управлінського рішення стосовно окремого фінансового активу, його необхідно здійснити на вищому рівні агрегування (можливо, щодо портфеля фінансових активів). Рішення щодо вибору бізнес-моделі повинно спиратися на минулий досвід управління, оцінку виконання бізнес-планів щодо отримання передбачених грошових потоків, частоту операцій з продажу фінансових активів.

Рамки бізнес моделі, яка передбачає оцінку фінансових активів за *амортизованою собівартістю*, повинні обмежуватися лише збирання контрактних грошових потоків у вигляді погашення основної суми заборгованості та сплатою відсотків. Продажі фінансових активів у даній категорії носять разовий характер, або їх обсяг мінімально можливий або несуттєвий.

Бізнес модель утримання фінансових активів, які будуть класифіковані як такі, що оцінюються *за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у складі іншого сукупного доходу*, повинна передбачати як утримання фінансового активу задля збирання контрактних грошових потоків, так і їх продаж. Причому і те, і інше, порівняно з попередньою моделлю, повинно відбуватися частіше й у більших обсягах.

Якщо ж утримання фінансового активу не відповідає жодній з двох визначених вище бізнес-моделей, вони повинні оцінюватися *за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутках і збитках поточного періоду*. Таким чином, дана категорія фінансових активів формується за «залишковим» принципом. У той же час, до неї необхідно включати фінансові активи, стосовно яких було прийнято рішення оцінювати їх за справедливою вартістю з відображенням результату у прибутках або збитках, а також фінансові активи, які набуті виключно з метою їх перепродажу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підводячи логічний підсумок викладеному, доцільно зазначити, що складність переходу та той негативний вплив на фінансові звіти, який скоріш за все відчують усі суб'єкти господарювання, які почнуть застосовувати МСФЗ 9 редакції 2014 року, в довгостроковій перспективі будуть меншими, ніж отримані при цьому переваги. Найсуттєвішими серед них можна назвати такі:

- зменшиться кількість помилок і розбіжностей, які виникають при класифікації фінансових інструментів;
- покращиться рівень порівняння інформації у фінансових звітах, підготовлених за вимогами МСФЗ і ГААП США;
- кожен фінансовий актив буде відображати економічну сутність тієї бізнес-моделі, в межах якої здійснюється його управління.

У той же час, розглянуті в статті зміни методологічних підходів до класифікації фінансових інструментів, яка залежатимуть від обраної бізнес-моделі, є лише першим, але важливим кроком для побудови своєрідного «фундаменту», на якому базуватиметься подальший облік фінансових інструментів. Проте, як уже було зазначено, процес реформування стандартів, які регулюють облік фінансових інструментів, майже закінчено. Тепер перед зацікавленими сторонами постане питання розробки відповідної методики оцінки втрат від зменшення корисності фінансового інструменту у відповідності зі зміненою у МСФЗ 9 моделлю — моделлю очікуваних втрат від зменшення корисності, що обумовлює потребу у їх аналізі в подальших дослідженнях.

Бібліографічний список

1. *Васильчук О. И., Пономаренко А.А.* Проблемы учета финансовых инструментов в соответствии с МСФО [Текст] / О. И. Васильчук, А. А. Пономаренко // Проблемы современной экономики: материалы III междунар. науч. конф. (г. Челябинск, декабрь 2013 г.). — Челябинск: Два комсомольца, 2013. — С. 56—58.
2. IFRS 9 Financial Instruments. Project Summary. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognitio/Documents/IFRS-9-Project-Summary-July-2014.pdf
3. *Смирнов А.* Кредитный «пузырь» и перколация финансового рынка. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vopreco.ru/rus/redaction.files/10-08.pdf
4. *Суэтин А.* О причинах современного финансового кризисна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://institutiones.com/general/1161-prichiny-sovremennogo-finansovogo-krizisa.html
5. *Попадюк К.* МСФО/IFRS 9 образца 2014 года: игра в классификацию продолжается? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://inflexio.ru/msfoifrs-9-obrazca-2014-goda-igra-v-klassifikaciyu-prodolzhaetsya.html
6. *Бреславцева Н.А. , Каращенко В.В., Проскурина В.А., Маръянова С.А.* Учет финансовых инструментов и инвестиций в соответствии с МСФО и ПБУ: методологические проблемы и различия // Международный бухгалтерский учет. — № 5 (219). — 2014. — С. 2—8.
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39) «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (МСФЗ 9) «Фінансові інструменти». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_016

References

1. Vasilchuk O.I., Ponomarenko A.A. Problemy ycheta finfnsovyh instrumentov v sootvetstvii s MSFO [Problems of financial instruments accounting under IFRS] // Problemy sovremennoy ekonomiki: materialy III megdunar. nauch. konf. (g. Chelyabinsk, dekabr 2013 g.). — Chelyabinsk: Dva komsomoltsa (2013). — P. 56—58 [in Russian]

2. IFRS 9 Financial Instruments. Project Summary. Available at: http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognitio/Documents/IFRS-9-Project-Summary-July-2014.pdf (Accessed 08 September 2015). [In English]

3. Smirnov A. Kreditniy «puzyr» i perkolatsiya finansovogo rynka [Credit «bubble» and financial market percolation]. Available at: http://www.vopreco.ru/rus/redaction.files/10-08.pdf (Accessed 03 September 2015). [In Russian]

4. Suetin A.O. O prichinah sovremennogo finansovogo krizisa [About reasons of modern financial crisis]. Available at: http://institutiones.com/general/1161-prichiny-sovremennogo-finansovogo-krizisa.html (Accessed 03 September 2015). [In Russian]

5. Popadyuk K. MSFO/IFRS 9 obraztsa 2014 goda: igra v klassifikatsiyu prodolgaetsa? [IFRS 9 version 2014: the game with classification is going on]. — Available at: http://inflexio.ru/msfoifrs-9-obrazca-2014-goda-igra-v-klassifikaciyu-prodolzhaetsya.html (Accessed 02 September 2015). [In Russian]

6. Breslavtseva N.A., Karashchenko N.A, Proskurina V.A, Maryanova S.A. Uchet finansovih instrumentov I investitsiu v sootvetstvii s MSFO I PBU: metodologitceskie problemy I razlichiya [Financial instruments and financial investments accounting under IFRS and national GAAP: methodological problems and differences] // megdunarodniy buhgalterskiy ychet no 5 (219) (2014).- p. 2-8. [In Russian]

7. Megdunarodniy standart buhgalterskogo ucheta 39 (MSBO 39) [International accounting standard 39 (IAS 29). — Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015 (Accessed 30 August 2015). [In Ukrainian]

8. Megdunarodniy standart finansovoy otchetnosti 9 (MSFZ 9) [International financial reporting standard 9 (IFRS 9). — Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_016 (Accessed 30 August 2015). [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 10 вересня 2015 р.

УДК 657.372.2

Небыльцова Оксана Владимировна
канд. экон. наук, доцент,
заместитель заведующего кафедры
международного учета и аудита
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: onebyltsova@hotmail.com

Модернизация Международных стандартов бухгалтерского учета касательно классификации и оценки финансовых инструментов

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена исследованию подходов к изменению параметров классификации финансовых инструментов, их оценке, а также причин, краткосрочных и долгосрочных последствии для субъектов хозяйствования. Предмет статья обусловил методологическую основу, охватывающую такие научные методы, как анализ мегатрендов, анализ соотношения расходов и доходов, сравнительный. Исследование ключевых аспектов эволюции международных стандартов касающихся финансовых инструментов имеет научное значение в части повышения действенности выполнения экономической наукой аналитической и прогностической наукой.

Практическая значимость результатов данного исследования заключается в содействии субъектам хозяйствования в модернизации бизнес моделей в рамках их инвестиционных, инновационных, внешнеторговых стратегий. При этом во внимание ими должны приниматься фундаментальные изменения, обусловленные заменой МСБУ 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка» на МСФО 9 «Финансовые инструменты» в целом и соотношение категорий финансовых инструментов и методов их оценки в частности.

Доказано, что внедрение МСФЗ 9 и негативное влияние их применения субъектами хозяйствования как ожидается будет меньшим по сравнению с выгодами в долгосрочной перспективе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовые инструменты, международные стандарты, классификация, методы оценки, бизнес модель, справедливая стоимость, амортизированная себестоимость.

UDC 657.372.2

Nebyltsova Oksana Volodymyivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Deputy chief of International Accounting and Audit Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Permogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: onebyltsova@hotmail.com

Modernization of International Accounting Standards on financial instruments of classification and measurement

ABSTRACT. The article is dedicated to the research on modification of classification parameters of financial instruments, their evaluation approaches as well as causes and short-term and long-term effects on the business entities. The subject of this article determined the methodology grounds including such scientific methods as Megatrend Analysis, System and Structure Dynamics, Costs and Benefits Analysis, Comparative Analysis. Researching of evolution key aspects of international standards on financial instruments provides scientific value concerning improvement in economic science of analytical and prediction functions.

The practice-oriented significance of this research results would promote to modernize business models by economic activity entities within their investment, innovation, foreign trade strategies. They would take into account the fundamental changes discovered within this article caused IAS 39 Financial instruments: recognition and measurement with IFRS 9 Financial instruments replacement as a whole and correlation between financial instruments categories and their methods of measurement in particular.

It's proved that implementation of IFRS 9 and the negative impact of its application by business entities is considered to be less compared to the long-term benefits expected.

KEY WORDS: financial instrument, international standards, classification, measurement method, business model, fair value, amortized cost.

УДК 657:378

Свірко Світлана Володимирівна,
доктор екон. наук, проф.,
професор кафедри обліку в кредитних і бюджетних
установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail:svs3@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ З БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В СЕКТОРІ ЗАГАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВИЩУ ОСВІТУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто питання підготовки та перепідготовки фахівців з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в секторі загального державного управління та сформовано підходи до її удосконалення. У контексті нововведень Закону України «Про вищу освіту» опрацьовано питання компетентнісного підходу на усіх п'яти вищої освіти. У статті проаналізовано існуючі підходи до підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в секторі загального державного управління та сформовані рекомендації щодо їх удосконалення. У статті презентовано змістовне наповнення вперше сформованих науки модулю спеціальної підготовки к «Бухгалтерський облік в управлінні бюджетними установами», а також дисциплін його вибіркової складової — «Системи і моделі бюджетного обліку» та «Правове забезпечення бюджетного обліку». Зроблено висновки про необхідність комплексного опанування представлених наук/дисциплін, що сприятиме подоланню існуючих прогалин у формування компетентностних характеристик здобувачів вищої освіти за спрямуванням «Облік і контроль в секторі загального державного управління».

КЛЮЧОВІ СЛОВА: вища освіта, компетентності, бухгалтерський облік, контроль, аналіз, науки, дисципліни, магістерська програма

Постановка проблеми і її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Обрання Україною курсу на євроінтеграцію поставило передусім питання про модернізацію економіки країни на засадах інноваційно-інвестиційного розвитку. Вирішення цього завдання не можливе без підготовки вищою школою висококваліфікованих економічних кадрів, що, в свою чергу, потребує перегляду підходів у сфері змістовно-якісного її наповнення. Першим кроком у цьому напряму стало прийняття Закону України «Про вищу освіту». Нагадаймо, що відповідно до ст. 2 останнього нормативного акту під вищою освітою слід розуміти «… сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти», в той час як «…якість вищої освіти — рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти…» [1]. Вочевидь, центральною позицією вищої освіти виступають компетентності, які, відповідно до вищеозначеного законодавчого акту, є «…динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти документу…» [1]. Сучасні підходи до вищої освіти в Україні передбачають виокремлення п’яти взаємопов’язаних рівнів, а саме: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень. Вочевидь, їх взаємозв’язок, органічно-логічне поєднання та синергічний ефект від їх послідовної реалізації можливі за умов формування цілісної системної моделі компетентностей в цілому, та в межах економічної освіти зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, контролю та аналізу вітчизняні вчені переймаються не одне десятиліття, про що свідчить значний, хоча й невичерпаний перелік їх публікацій [2—24]. Нагадаймо, що найактивнішу участь у цій дискусії у різні часи приймали відомі вчені-обліковці: Бондар М.І., Бутинець Ф.Ф., Гуцайлюк З.В., Кіндрацька Л.М. Кузьмінський Ю.А., Лазаришина І.Д., Мних Є.В., Свірко С.В., Сопко В.В., Чижевська Л.М., Чумаченко М.Г., Швець В.В. [2—15, 19, 22—24]. У їх публікаціях розглядались загальні питання підготовки фахівців в умовах зміни як облікового (гармонізації вітчизняного обліку до міжнародних підходів), так освітнього середовища (запровадження Болонської системи освіти). Втім, не зважаючи на потужність бюджетного сектору України, в межах якою налічується 75,5 тис. розпорядників та одержувачів бюджетних коштів [25], праці з питань підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в секторі загального державного управління фактично належать виключно автору даної публікації — Свірко С.В. [26—28].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. В умовах реалізації нових завдань вищої школи, поставлених Законом України «Про вищу освіту» та Концепцією розвитку освіти України на період 2015—2025 рр. на тлі процесів гармонізації вітчизняного бюджетного обліку до міжнародних положень облікової теорії та практики механізм підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в секторі загального державного управління потребує подальшого удосконалення [1, 29].

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даної праці є опрацювання підходів до підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в секторі загального державного управління в умовах модернізації вищої школи України.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підготовка фахівців з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в секторі загального державного управління (раніше бюджетних установ та фінансових органів) здійснюється доволі обмежено і навіть фрагментарно: йдеться про відсутність базової підготовки на перших двох рівнях вищої освіти — початковому та першому (бакалаврському) (за виключенням предмету «Облік в бюджетних установах») — і фактичному початку підготовки фахівців на другому — магістерському рівні. Нагадаймо, що структура вищої освіти з прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту» набула такого вигляду (табл. 1).

Таблиця 1

Рівнево-ступенева структура вищої освіти в Україні

Рівень	Характеристика рівня	Відповідний ступінь
початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти	передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності	молодший бакалавр
перший (бакалаврський) рівень	передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю	бакалавр
другий (магістерський) рівень	передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності	магістр
третій (освітньо-науковий) рівень	передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення	доктор філософії
науковий рівень	передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення	доктор наук

Вочевидь, такий підхід обмежує можливості майбутніх здобувачів освітньо-наукового та наукового рівня за вказаним спрямуванням, оскільки: набуті знання в процесі вивчення загальних дисциплін за спеціальністю (раніше «Облік і аудит», тепер — «Облік і оподаткування» [30]) на початковому та першому рівні освіти не дозволяють опрацювати та зрозуміти проблематику бухгалтерського обліку, контролю та аналізу в секторі загального державного управління, при цьому другий (магістерський) рівень, як правило, завдяки практиці, дозволяє сформувати переважно практичну уяву про облікове, контрольне, аналітичне забезпечення управління основними суб'єктами вищевказаного інституційного сектора. Також існуючий підхід обмеженої в часі підготовки фахівців за спеціальністю «Облік і контроль в секторі загального державного управління» фактично робить неможливою повну легітимізацію нового Закону України «Про вищу освіту» оскільки закріплює розрив наскрізного компетентнісного підходу, який закладений в основу даного нормативного акту вищого ступеня регламентації. Вирішення цієї проблеми полягає у виокремленні вказаної спеціалізації на початковому рівні вищої освіти — так званому короткому циклі.

За збереженням наявного підходу компромісним рішенням вочевидь виступає закріплений новим Законом України «Про вищу освіту» порядок підготовки магістрів впродовж 1,5/1,8 річного начального плану. На вирішення цього завдання в межах навчального плану ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за магістерською програмою «Облік і контроль в секторі загального державного управління» було сформовано комплекс дисциплін, опанування яких дозволить здобувачам магістерського ступеня більш повно опрацювати питання бухгалтерського обліку, контролю та аналізу в секторі загального державного управління (табл. 2).

Розгляд діючого дотепер навчального плану свідчить про певні відмінності наявних і запланованих до впровадження наук/дисциплін. Йдеться, перед усім, про таку вперше сформовану науку-модуль спеціальної підготовки, як «Бухгалтерський облік в управлінні бюджетними установами», а також вперше розроблені дисципліни його вибіркової складової: «Системи і моделі бюджетного обліку» та «Правове забезпечення бюджетного обліку».

Таблиця 2

Перелік наук та дисциплін за магістерською програмою 8509/3 «Облік і контроль в секторі загального державного управління»

№ п/п	Назва наук, дисциплін
1. Нормативні дисципліни	
1.1.	Глобальна економіка
1.2.	Інноваційний розвиток підприємства
1.3.	Методологія наукових досліджень в обліку і аудиті
2. Модуль спеціальної підготовки	
2.1.	Бухгалтерський облік в управлінні бюджетними установами
2.2.	Організація бухгалтерського обліку в бюджетних уставах
2.3.	Соціальна відповідальність
2.4.	Облік та звітність за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку для державного сектору
2.5.	Методика і організація аудиту в секторі загального державного управління
2.6.	Фінансовий аналіз в бюджетних установах
	2.2. Варіативна складова
2.2.1.	Системи і моделі бюджетного обліку
2.2.2.	Правове забезпечення бюджетного обліку
2.2.3.	Облік виконання бюджетів в органах Державної казначейської служби України
2.2.4.	Державний фінансовий контроль
2.2.5.	Звітність бюджетних установ
2.2.6.	Управлінський облік в бюджетних установах
2.2.7.	Внутрішній аудит в секторі загального державного управління
2.2.8.	Управлінські інформаційні системи в обліку, аналізі та аудиті в секторі загального державного управління

Закінчення табл. 2

№ п/п	Назва наук, дисциплін
3. Модуль практичної підготовки	
3.1.	Міжпредметний тренінг
3.2.	Практика
3.3.	Попередній захист МДР
3.4.	Підготовка та захист магістерської дипломної роботи

Центральну позиції проміж перелічених наук/дисциплін обіймає наука «Бухгалтерський облік в управлінні бюджетними установами», що пояснюється сучасними тенденціями економічного розвитку в світі. Йдеться про поглиблення інтеграційних процесів, які притаманні сучасній світовій економіці, які, в свою чергу, обумовили формування принципово нових вимог до системи управління бюджетними установами, зокрема і до бухгалтерського обліку як інформаційного джерела для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління. Дана дисципліна пов’язана з дисциплінами як бакалаврського, так і магістерського рівня підготовки, зокрема з курсами: «Економічна теорія», «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік», «Фінансовий облік», «Облік в бюджетних установах», «Фінанси», «Бюджетний менеджмент», «Господарське законодавство», «Інформаційні системи і технології в обліку», «Управлінський облік і аналіз в бюджетних установах», «Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах».

Метою опанування науки в контексті підготовки магістрів спеціальності 8509/3: формування сучасної системи знань з питань підготовки та надання облікової інформації як основи для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління бюджетними установами. Основні завдання науки є: вивчення концептуальних засад застосування результатів підсистеми бухгалтерського обліку як інформаційного джерела системи управління бюджетними установами; набуття вмінь побудови та трансформації підсистеми бухгалтерського обліку в системі управління бюджетними установами; вивчення методик і техніки надання облікової інформації для сучасних і потенційних потреб управління бюджетними установами; формування професійних суджень у сфері бухгалтерського обліку в управлінні бюджетними установами, при розробці та реалізації стратегії економічного суб'єкту. Предмет науки виступає сукупність теоретичних і практичних питань формування і надання облікової інформації для управління бюджетними установами.

Опанування науки дозволить сформувати у студентів такі компетенції щодо спеціалізованого об'єкта професійної діяльності фахівців магістерського рівня підготовки за програмою «Облік і контроль в секторі загального державного управління»:

1. Знання загальних положень та особливостей функціонування бюджетних установ як своєрідних суб'єктів господарювання та механізму їх управління.

2. Знання теоретичних, методичних і практичних засад використання даних бухгалтерського обліку як інформаційного забезпечення управління бюджетних установ.

3. Вміння застосовувати інструментарій бухгалтерського обліку в управлінні бюджетними установами.

4. Досконало знати нормативне забезпечення бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

5. Вміння формувати експертну думку та професійне судження щодо побудови та трансформації системи бухгалтерського обліку для потреб управління економічним суб'єктом.

6. Володіння теоретичними знаннями та практичними навичками управління обліковою інформацією: вміти оцінювати інформацію щодо майбутніх витрат і доходів для прийняття управлінських рішень; вміти формувати та використовувати інформацію для забезпечення режиму економії бюджетних коштів; вміти формувати та надавати облікову інформацію щодо забезпечення цільового використання бюджетних коштів; вміти формувати та надавати облікову інформацію щодо забезпечення збереження майна; вміти формувати та надавати облікову інформацію для управління видатками за захищеними статтями бюджету; вміти формувати та надавати облікову інформацію для забезпечення виконання бюджетних програм; вміти формувати, надавати та інтерпретувати облікову інформацію для управління ризиками економічного суб'єкта; вміти консультувати управлінський персонал економічного суб'єкта щодо облікової інформації, наданої в бухгалтерських звітах.

7. Вміння будувати систему бухгалтерського обліку для потреб управління.

8. Вміння оцінювати якість облікової інформації.

9. Вміння використовувати бухгалтерський облік як інформаційне джерело системи стратегічного управління бюджетними установами.

Зміст дисципліни «Бухгалтерський облік в управлінні бюджетними установами» за окремими модулями та темами визначено таким чином:

Модуль 1. Загальні положення облікового забезпечення управління бюджетними установами.

Тема 1. Бюджетні установи як своєрідні економічні суб'єкти та механізм їх управління.

Тема 2. Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління бюджетними установами.

Тема 3. Інструментарій бухгалтерського обліку в інформаційному забезпеченні прийняття управлінських рішень в бюджетних установах.

Тема 4. Нормативне та професійне забезпечення якості облікової інформації в управлінні бюджетними установами.

Модуль 2. Обліковий супровід прийняття управлінських рішень в бюджетних установах.

Тема 5. Оцінка майбутніх витрат і доходів та прийняття управлінських рішень.

Тема 6. Бухгалтерський облік в забезпеченні режиму економії бюджетних коштів.

Тема 7. Облікове забезпечення цільового використання бюджетних коштів.

Тема 8. Бухгалтерський облік в забезпеченні збереження майна бюджетних установ.

Тема 9. Бухгалтерський облік в управлінні видатками за захищеними статтями бюджету.

Тема 10. Облікове забезпечення виконання бюджетних програм.

Тема 11. Бухгалтерський облік в управлінні ризиками бюджетних установ.

Тема 12. Бухгалтерський облік в стратегічному управління бюджетними установами.

Не менш важливу позицію в навчальному плані магістерського рівня за програмою «Облік і контроль в секторі загального державного управління» обіймає дисципліна вибіркового циклу «Системи і моделі бюджетного обліку», оскільки без вивчення історії вказаної підсистеми національного бухгалтерського обліку не можливо визначити шляхи його подальшого розвитку. Системно-модельний підхід, закладений у основу даної дисципліни, передбачає попереднє опанування здобувачами магістерського рівня питань філософії та методології наукових досліджень, а також набуття знань у галузі історія економіки та економічної думки в цілому в світі та в України. Дана дисципліна пов'язана з дисциплінами як бакалаврського, так і магістерського рівня підготовки, зокрема з курсами: «Системи і модної бухгалтерського обліку», «Облік в бюджетних установах», «Бюджетний менеджмент», «Правове забезпечення бюджетного обліку», «Управлінський облік в бюджетних установах», «Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах», «Фінансовий аналіз в бюджетних установах», «Звітність бюджетних установ», «Облік виконання бюджетів в органах Державної казначейської служби України». Основними завданнями дисципліни є: вивчення еволюції бюджетного обліку в контексті понять «система», «процес», «модель» та їх елементів; опанування основних категорій бюджетного обліку; набуття вмінь відтворення побудови та трансформації систем і моделей бюджетного обліку в межах відповідних історичних етапів; опрацювання загальних підходів до визначення перспектив розвитку бюджетного обліку на короткочасну перспективу. Предметом дисципліни виступає сукупність теоретичних, методологічних, методичних та організаційних питань бюджетного обліку в контексті його історичного розвитку.

Опанування дисципліни дозволить сформувати у студентів наступні компетенції щодо спеціалізованого об'єкта професійної діяльності фахівців магістерського рівня підготовки за програмою «Облік і контроль в секторі загального державного управління»:

1. Знання загальних підходів до системно-модельного підходу у вивченні історії бюджетного обліку, складових та елементів системи та моделей бюджетного обліку в цілому.

2. Знання основних етапів розвитку бюджетного обліку та їх особливостей на тлі демонстрації творчого підходу до їх осмислення в контексті володіння культурою мислення, оперативного сприйняття інформації, здатності до узагальнення і аналізу.

3. Вміння виокремлювати основі проблеми історичного розвитку бюджетного обліку та їх причинно-наслідкові зв'язки в контексті загального розвитку економіки та суспільства.

4. Вміння аналізувати та критично оцінювати основні облікові підходи у їх історичному розвитку.

5. Володіти загальними положеннями нормативного забезпечення бюджетного обліку та його історичного розвитку.

6. Володіння теоретичними знаннями та практичними навичками щодо пооб'єктного бюджетного обліку, зокрема в розрізі: доходів і витрат, видатків, розрахунків, необоротних активів, запасів, зобов'язань, капіталу та інших об'єктів обліку суб'єктів бюджетного обліку.

7. Вміння будувати моделі бюджетного обліку відповідно до основних етапів його розвитку.

8. Вміння застосовувати методи історичного дослідження в процесі самостійного опрацювання питань розвитку бюджетного обліку.

9. Володіння навичками моделювання системи бюджетного обліку в історичній перспективі.

Зміст дисципліни «Системи і моделі бюджетного обліку» за окремими модулями та темами визначено у такій послідовності:

Модуль 1. Загальні положення системно-модельного підходу до вивчення розвитку бюджетного обліку.

Тема 1. Бюджетного обліку в контексті вчення про системи.

Тема 2. Моделі та моделювання бюджетного обліку.

Тема 3. Інструментарій та елементи бюджетного обліку.

Тема 4. Складові забезпечення бюджетного обліку.

Тема 5. Методологія історичного дослідження бюджетного обліку: методи, інструментарій, процедури.

Модуль 2. Еволюція бюджетного обліку

Тема 6. Першоджерела розвитку бюджетного обліку та первинні етапи його історії.

Тема 7. Становлення бюджетного обліку за часів середньовіччя.

Тема 8. Бюджетний облік у історії людства нового часу.

Тема 9. Новітня історія бюджетного обліку.

Тема 10. Бюджетний облік на межі тисячоліть.

Дисципліна «Правове забезпечення бюджетного обліку» призвана забезпечити ґрунтовне оволодіння основами нормативного забезпечення як діяльності суб'єктів бюджетного обліку, так власне останнього. Дана дисципліна пов'язана з усіма науками/дисциплінами циклу магістерської підготовки, а її опанування дозволить сформувати у студентів компетенції щодо знання нормативно-правового забезпечення бюджетного обліку, уміння та практичні навички із застосування нормативно-правових актів.

Зміст дисципліни «Правове забезпечення бюджетного обліку» за окремими модулями та темами визначено у таким чином:

Модуль 1. Бюджетний облік в загальних нормативних актах вищого рівня субординації

Тема 1. Інститут бюджетного обліку: загальнотеоретичні позиції.

Тема 2. Бюджетний облік в загальних нормативних актах законодавчої та виконавчої влади.

Тема 3. Бюджетний облік в загальних нормативних актах з бухгалтерського обліку.

Тема 4. Податкове законодавство у забезпеченні бюджетного обліку.

Модуль 2. Бюджетне законодавство як базис бюджетного обліку

Тема 5. Бюджетний кодекс як базовий інструмент регламентації бюджетного обліку.

Тема 6. Нормативне забезпечення обліку _оручення_рац активів.

Тема 7. Нормативне забезпечення обліку фінансових активів.

Тема 8. Нормативне забезпечення обліку коштів бюджетів, розпорядників бюджетних коштів і бюджетних розрахунків.

Тема 9. Нормативне забезпечення обліку капіталу та фінансового результату.

Тема 10. Нормативне забезпечення обліку зобов'язань.

Тема 11. Нормативне забезпечення обліку доходів і витрат.

Тема 12. Нормативне забезпечення складання бухгалтерської звітності.

Сфера реалізації набутих знань за результатами опанування вказаних наук/дисциплін у майбутній професії — практичні діяльність провідних фахівців і керівників облікових і фінансово-економічних служб і підрозділів установ сектору загального державного управління; у науково-дослідній діяльності в якості аспірантів, докторантів ВНЗ.

Комплексне опанування представлених наук/дисциплін сприятиме подоланню існуючих прогалин у формування компетентностних характеристик здобувачів вищої освіти за спрямуванням «Облік і контроль в секторі загального державного управління», а подальша розбудова наскрізної моделі підготовки здобувачів різних ступенів вищої освіти — від молодшого бакалавра до доктора наук — сприятиме розвитку як практичної, так і наукової діяльності в зазначеній сфері.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напряму. Кількісне зростання здобувачів вищої освіти, що відбулося в період незалежності України (за 1991–2013 рр. показники кількості студентів, які здобувають вищу освіту у ВНЗ I–IV рівнів акредитації зросли з 1,6154 млн до 2,0527 млн) на тлі процесів євроінтеграції вимагає значних змін, які полягають не тільки в «…трансформації наявних інституцій, організаційних і освітніх практик відповідно до мінливих умов, …а й розбудови нових форм організації освітньої діяльності, ґрунтованих на прогнозуванні і швидкому реагуванні на виклики сьогодення …» з метою перетворення «….освіти на систему, здатну до саморегуляції — відповідно до викликів суспільного розвитку, які постійно змінюються всіх представників усього освітнього…» [31]. Активне творче долучення до цього процесу професорсько-викладацького складу, що безпосередньо опановує та впроваджує в життя оновлені освітні підходи та механізми, сприятиме перевірці останніх на життєздатність і дієвість, а отже, підвищенню ефективності освітнього процесу.

Бібліографічний список

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18

2. *Свірко С.В*. Формування нової концепції підготовки економічних кадрів у ВНЗ України: досвід і проблеми // Теорії мікро-макроекономіки. — Вип. 9. — К., 2001. — С. 50—53.

3. *Сопко В.В*. Болонський процес: питання вищої освіти і науки за спеціальністю «Бухгалтерський облік (контроль), аналіз та аудит» // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 6. — С. 25—30.

4. *Сопко В.В*. Болонський процес: питання вищої освіти і науки за спеціальністю «Бухгалтерський облік (контроль), аналіз та аудит» // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 7. — С. 24—29.

5. *Сопко В.В*. Болонський процес: питання вищої освіти і науки за спеціальністю «Бухгалтерський облік і аудит» // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 9. — С. 26—28.

6. *Сопко В.В.* Болонський процес: питання вищої освіти і науки за спеціальністю «Бухгалтерський облік, контроль, аналіз, аудит» // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 10. — С. 22—30.

7. *Швець В.* Стандартизація бухгалтерської освіти в Україні: організація та методика здійснення // Бухгалтерський облік і аудит. — 2003. — № 5. — С. 21—31.

8. *Мних Є.В.* До питань трансформації системи підготовки фахівців з обліку та аудиту // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 10. — С. 31—32.

9. *Мних Є.В.* Проблеми професійної підготовки спеціалістів з обліку і аудиту в умовах інтеграції європейської освіти // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — №5. — С. 25—27.

10. *Бутинець Ф.Ф.* Бухгалтерська освіта і Болонський процес: уніфікація чи гармонізація // День. — 2005. — №154. — С. 1—3.

11. *Кузьмінський Ю.А., Мельничук М.Г.* Болонський процес: удосконалення викладання бухгалтерського обліку для економістів та правознавців у ВНЗ закладах України // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 8. — С. 37—40.

12. *Гуцайлюк З.В.* Реформування системи підготовки кадрів облікових працівників в Україні // Вісник. Сер.: Економіка. — Вип. 52.— К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. — 2001. — С. 20—22.

13. *Гуцайлюк З.В.* Ще раз про вдосконалення бухгалтерського обліку в контекст Болонського процесу // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 10. — С. 31—32.

14. *Свірко С.В.* Якісна підготовка спеціалістів з бухгалтерського обліку як один з елементів успішної організації бухгалтерського обліку // Формування ринкової економіки. Збірник наукових праць. Вип. 15. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 289—299 .

15. *Чижевська Л.В.* Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: Монографія. — Житомир: ЖДТУ, 2007. — 528 с.

16. *Білоусова І., Голов С.* Ефективні антикризові заходи потребують сильної і сучасної бухгалтерської професії // Голос України. — 2009. — № 49 (4549). — 19 березня. — С.7.

17. *Чернелевський Л. М.* Проблеми і шляхи підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації з обліку і аудиту / Л. М. Чернелевський // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 9. — С. 64—65.

18. *Пальчук О. В.* Посилення практичної складової підготовки фахівців з бухгалтерського обліку / О.В. Пальчук, В.М. Савченко // Наукові

праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. — 2009. — Вип. 16(2). — С. 32—39. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf /Npkntu_e_2009_ 16(2)__7.pdf

19. *Чумаченко М.Г., Свірко С.В*. Пошуки нових орієнтирів української економічної освіти у підготовці фахівців за обліковими спеціальностями: реалії вітчизняних потреб та досвід розвинутих країн заходу // Фінанси, облік і аудит. Збірник наукових праць. — Вип.15. — К.: КНЕУ, 2010. — С. 352—365.

20. *Кравченко О.В*. Концепція підготовки фахівців з обліку та аудиту в контексті інтеграційних і глобалізаційних процесів // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. — 2012. — № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1167 (дата обращения: 27.05.2015).

21. *Саюн А. О*. Проблеми підготовки фахівців з обліку, аналізу та аудиту / А. О. Саюн, О. Р. Хотькіна // Фінансовий простір. — 2013. — № 1. — С. 147—150. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_1_32.pdf

22. *Бондар М.І., Свірко С.В*. Інноваційна парадигма сучасної бухгалтерської освіти та науки в університеті // Вища школа : Науково-практичне видання. — 2012. — № 4. — С. 54—66.

23. *Лазаришина І.Д*. Підготовка фахівців за спеціальністю «Облік і аудит» у контексті інтеграції до Європейського простору вищої освіти / І. Лазаришина, О. Павелко // Нова педагогічна думка. — 2013. — № 1.1. — С. 117. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1_30.pdf

24. *Кіндрацька Л. М*. Наука і практика як чинник успішності підготовки фахівців обліково-аналітичного спрямування / Л. М. Кіндрацька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2014. — № 797. — С. 80—84. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2014_797_12.pdf

25. Інформація щодо кількості установ та організацій, включених до Єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів станом на 25.05.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http:// treasury.gov.ua/ main/ uk/publish/article/259945

26. *Свірко С.В*. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація: дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. — К., 2006. — 520 с.

27. *Свірко С.В*. Проблеми та перспективи підготовки фахівців з бухгалтерського обліку для бюджетних установ України // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнарод-

ний збірник наукових праць. Вип. 2 (8). — Житомир: ЖДТУ. — 2007. — С. 170—184.

28. *Свірко С.В., Фаріон А.І.* Підготовка та перепідготовка облікових фахівців в умовах модернізації бухгалтерського обліку в секторі загального державного управління // Фінанси, облік і аудит. Зб. наук. праць. — Вип 21. — К.: КНЕУ, 2013. — С. 286—299.

29. Проект концепції розвитку освіти України на період 2015—2025 рр. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/ project_30102014.doc

30. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04. 2015 № 266 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/ cardnpd?docid= 248149695

31. Проект концепції розвитку освіти України на період 2015—2025 рр. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://osvita.ua/ doc/files/ news/435/ 43501/ project_30102014.doc

References

1. Pro vyshhu osvitu: Zakon Ukrai'ny vid 01.07.2014 № № 1556-VII [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/1556-18/ [In Ukrainian]

2. Svirko S.V. Formuvannja novoi' koncepcii' pidgotovky ekonomichnyh kadriv u VNZ Ukrai'ny: dosvid i problemy // Teorii' mikro-makroekonomiky. — Vyp.9. — Kyi'v, 2001. — S. 50—53. [In Ukrainian]

3. Sopko V.V. Bolons'kyj proces: pytannja vyshhoi' osvity i nauky za special'nistju «Buhgalters'kyj oblik (kontrol'), analiz ta audyt» // Buhgalters'kyj oblik i audyt. — 2004. — № 6. — S. 25—30. [In Ukrainian]

4. Sopko V.V. Bolons'kyj proces: pytannja vyshhoi' osvity i nauky za special'nistju «Buhgalters'kyj oblik (kontrol'), analiz ta audyt» // Buhgalters'kyj oblik i audyt. — 2004. — № 7. — S. 24—29. [In Ukrainian]

5. Sopko V.V. Bolons'kyj proces: pytannja vyshhoi' osvity i nauky za special'nistju «Buhgalters'kyj oblik i audyt» // Buhgalters'kyj oblik i audyt. — 2004. — № 9. — S. 26—28 [In Ukrainian]

6. Sopko V.V. Bolons'kyj proces: pytannja vyshhoi' osvity i nauky za special'nistju «Buhgalters'kyj oblik, kontrol', analiz, audyt» // Buhgalters'kyj oblik i audyt. — 2004. — № 10. — S. 22—30. [In Ukrainian]

7. Shvec’ V. Standartyzacija buhgalters’koi’ osvity v Ukrai’ni: organizacija ta metodyka zdijsnennja // Buhgalters’kyj oblik i audyt. — 2003. — № 5. — S. 21—31. [In Ukrainian]

8. Mnyh Je.V. Do pytan’ transformacii’ systemy pidgotovky fahivciv z obliku ta audytu // Buhgalters’kyj oblik i audyt. — 2004. — № 10. — S. 31—32 [In Ukrainian]

9. Mnyh Je.V. Problemy profesijnoi’ pidgotovky specialistiv z obliku i audytu v umovah integracii’ jevropejs’koi’ osvity // Buhgalters’kyj oblik i audyt. — 2004. — №5. — S. 25—27. [In Ukrainian]

10. Butynec’ F.F. Buhgalters’ka osvita i Bolons’kyj proces: unifikacija chy garmonizacija // Den’. — 2005. —№154. — S. 1—3 [In Ukrainian]

11. Kuz’mins’kyj Ju.A., Mel’nychuk M.G. Bolons’kyj proces: udoskonalennja vykladannja buhgalters’kogo obliku dlja ekonomistiv ta pravoznavciv u VNZ zakladah Ukrai’ny // Buhgalters’kyj oblik i audyt. — 2004. — № 8. — S. 37—40. [In Ukrainian]

12. Gucajljuk Z.V. Reformuvannja systemy pidgotovky kadriv oblikovyh pracivnykiv v Ukrai’ni // Visnyk. Ser.: Ekonomika — Vyp.52.— K.: Kyi’vs’kyj nacional’nyj universytet im. T. Shevchenka. — 2001. — S. 20—22. [In Ukrainian]

13. Gucajljuk Z.V. Shhe raz pro vdoskonalennja buhgalters’kogo obliku v kontekst Bolons’kogo procesu // Buhgalters’kyj oblik i audyt. — 2004. — № 10. — S. 31—32. [In Ukrainian]

14. Svirko S.V. Jakisna pidgotovka specialistiv z buhgalters’kogo obliku jak odyn z elementiv uspishnoi’ organizacii’ buhgalters’kogo obliku // Formuvannja rynkovoi’ ekonomiky. Zbirnyk naukovyh prac’. Vyp. 15. — K.: KNEU, 2006. — S. 289—299. [In Ukrainian]

15. Chyzhevs’ka L.V. Buhgalters’kyj oblik jak profesijna dijal’nist’: teorija, organizacija, prognoz rozvytku: Monografija. — Zhytomyr: ZhDTU, 2007. — 528 s. [In Ukrainian]

16. Bilousova I., Golov S. Efektyvni antykryzovi zahody potrebujut’ syl’noi’ i suchasnoi’ buhgalters’koi’ profesii’ // Golos Ukrai’ny. — 2009. — № 49 (4549). — 19 bereznja. — S. 7. [In Ukrainian]

17. Chernelevs’kyj, L. M. Problemy i shljahy pidvyshhennja jakosti pidgotovky fahivciv vyshhoi’ kvalifikacii’ z obliku i audytu / L. M. Chernelevs’kyj // Buhgalters’kyj oblik i audyt. — 2008. — № 9. — S. 64—65. [In Ukrainian]

18. Pal’chuk O. V. Posylennja praktychnoi’ skladovoi’ pidgotovky fahivciv z buhgalters’kogo obliku / O. V. Pal’chuk, V. M. Savchenko // Naukovi praci Kirovograds’kogo nacional’nogo tehnichnogo universytetu. Ekonomichni nauky. — 2009. — Vyp. 16(2). — S. 32—39. — Rezhym

dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2009_16(2)__7.pdf [In Ukrainian]

19. Chumachenko M.G., Svirko S.V. Poshuky novyh orijentyriv ukrai'ns'koi' ekonomichnoi' osvity u pidgotovci fahivciv za oblikovymy special'nostjamy: realii' vitchyznjanyh potreb ta dosvid rozvynutyh krai'n zahodu // Finansy, oblik i audyt. Zbirnyk naukovyh prac'. — Vyp.15. — K.: KNEU, 2010. — S. 352—365. [In Ukrainian]

20. Kravchenko O.V. Koncepcija pidgotovky fahivciv z obliku ta audytu v konteksti integracijnyh i globalizacijnyh procesiv // Mezhdyscyplynarnыe yssledovanyja v nauke y obrazovanyy. — 2012. — № 1 K; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1167 (data obrashhenyja: 27.05.2015). [In Ukrainian]

21. Sajun A. O. Problemy pidgotovky fahivciv z obliku, analizu ta audytu / A. O. Sajun, O. R. Hot'kina // Finansovyj prostir. — 2013. — № 1. — S. 147—150. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_1_32.pdf [In Ukrainian]

22. Bondar M.I., Svirko S.V. Innovacijna paradygma suchasnoi' buhgalters'koi' osvity ta nauky v universyteti // Vyshha shkola : Naukovo-praktychne vydannja. — 2012. — № 4. — S. 54—66. [In Ukrainian]

23. Lazaryshyna I.D. Pidgotovka fahivciv za special'nistju «Oblik i audyt» u konteksti integracii' do Jevropejs'kogo prostoru vyshhoi' osvity / I. Lazaryshyna, O. Pavelko // Nova pedagogichna dumka. — 2013. — № 1.1. — S. 117. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1_30.pdf [In Ukrainian]

24. Kindrac'ka L. M. Nauka i praktyka jak chynnyk uspishnosti pidgotovky fahivciv oblikovo-analitychnogo sprjamuvannja / L. M. Kindrac'ka // Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnika». Menedzhment ta pidpryjemnyctvo v Ukrai'ni: etapy stanovlennja i problemy rozvytku. — 2014. — № 797. — S. 80—84. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2014_797_12.pdf [In Ukrainian]

25. Informacija shhodo kil'kosti ustanov ta organizacij, vkljuchenyh do Jedynogo rejestru rozporjadnykiv bjudzhetnyh koshtiv ta oderzhuvachiv bjudzhetnyh koshtiv stanom na 25.05.2015 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/259945 [In Ukrainian]

26. Svirko S.V. Buhgalters'kyj oblik v bjudzhetnyh ustanovah Ukrai'ny: metodologija i organizacija: dys... d-ra ekon. nauk: 08.06.04 / Kyi'vs'kyj nacional'nyj ekonomichnyj un-t im. Vadyma Get'mana. — K., 2006. — 520 s. [In Ukrainian]

27. Svirko S.V. Problemy ta perspektyvy pidgotovky fahivciv z buhgalters'kogo obliku dlja bjudzhetnyh ustanov Ukrai'ny // Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu. Mizhnarodnyj zbirnyk naukovyh prac'. Vyp. 2 (8). — Zhytomyr: ZhDTU. — 2007. — S. 170—184. [In Ukrainian]

28. Svirko S.V., Farion A.I. Pidgotovka ta perepidgotovka oblikovyh fahivciv v umovah modernizacii' buhgalters'kogo obliku v sektori zagal'nogo derzhavnogo upravlinnja // Finansy, oblik i audyt. Zbirnyk naukovyh prac'. — Vyp 21. — K.: KNEU, 2013. — S. 286—299. [In Ukrainian]

29. Proekt koncepcii' rozvytku osvity Ukrai'ny na period 2015 — 2025 r.r. [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc [In Ukrainian]

30. Pro zatverdzhennja pereliku galuzej znan' i special'nostej, za jakymy zdijsnjujet'sja pidgotovka zdobuvachiv vyshhoi' osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny № 266 vid 29.04. 2015 [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: http://www.kmu.gov.ua/ control/uk/cardnpd?docid= 248149695 [In Ukrainian]

31. Proekt koncepcii' rozvytku osvity Ukrai'ny na period 2015 — 2025 rr. [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 травня 2015р.

УДК 657:378

Свирко Светлана Владимирова,
доктор экон. наук, проф.,
професор кафедры учета в кредитных и бюджетных учреждениях и экономического анализа
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: svs3@ukr.net

Перспективы подготовки магистров по бухгалтерскому учету, анализу и контролю в секторе общего государственного управления в контексте обновленного законодательства о высшем образовании

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены вопросы подготовки и переподготовки специалистов по бухгалтерскому учету, анализу и контролю в *секторе общего государственного управления и сформирована подходы к ее совершенствованию. В контексте нововведений Закона Украины «О высшем образовании» проработан вопрос компетентностного подхода на всех пяти высшего образования. В статье проанализированы существующие подходы к подготовке специалистов по бухгалтерскому учету, анализу и контролю в секторе общего государственного управления и сформированы рекомендации по их усовершенствованию. В статье представлены содержательное наполнение впервые сформированных науки модулю специальной подготовки к «Бухгалтерский учет в бюджетными учреждениями», а также дисциплин его выборочной составляющей — «Системы и модели бюджетного учета» и «Правовое обеспечение бюджетного учета». Сделаны выводы о необходимости комплексного освоения представленных наук / дисциплин, будет способствовать преодолению существующих пробелов в формирование компетентностных характеристик соискателей высшего образования по направлению «Учет и контроль в секторе общего государственного управления».*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: высшее образование, компетентности, бухгалтерский учет, контроль, анализ, науки, дисциплины, магистерская программа.

UDC 657:378

Svirko Svitlana Volodymyrivna,
Dr. Ec. Sciences, Professor,
Professor Department of Accounting in credit
and budget institutions and economic analysis
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: svs3@ukr.net

Outlook preparation of master's degree holders on accounting, analysis and control in the sector of general government in a context updating of legislation on higher education

ABSTRACT. In the article the questions of training and retraining of accounting specialists, analysis and control of the general government and formed approaches to its improvement are observed. In the context of the innovations of the Law of Ukraine «On Higher Education» elaborated the question of competence approach in all five higher education. The article analyzed existing approaches to training specialists in accounting, analysis and control of the general government and formed recommendations for their improvement. The article presented the substance of the first science module formed special training for «Accounting in management of budgetary institutions» and subjects its selective component — «Systems and models of budget accounting» and «Legal security budget accounting.» The conclusions about the need for an *integrated mastering submitted sciences / disciplines that contribute to overcoming the existing gaps in the formation competence characteristics of applicants for higher education aspirations, «Accounting and Control in the sector general government.»*

KEY WORDS: higher education, expertise, accounting, control, analysis, science, discipline, master program

УДК 657.28:336.71-057

Цятковська Олена Віталіївна,
аспірантка кафедри обліку в кредитних і
бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: lenochcka-14.03@yandex.ua

РОЗРАХУНКИ З ПРАЦІВНИКАМИ БАНКІВ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ

АНОТАЦІЯ. Ефективність здійснення розрахунків з працівниками банків та їх достовірне відображення у бухгалтерському обліку вимагає дослідження питання економічної сутності даних операцій. Вирішення даного завдання неможливе без уточнення дефініції розрахунків з працівниками банків як об'єктів бухгалтерського обліку та аналізу. Проаналізовано останні дослідження і публікації, у яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми.
Застосовуючи у процесі дослідження загально-наукових методів пізнання виокремлено та надано трактування окремим термінам, та враховуючи це, обґрунтовано, що розрахунки з працівниками банків є важливими об'єктами бухгалтерського обліку та аналізу.
Результатом дослідження економічної сутності розрахунків з працівниками банків стало не лише вивчення даного питання, а й надання авторського трактування економічної сутності термінів, а саме «розрахунків», «дебіторської та кредиторської заборгованості за розрахунками з працівниками банків», «дебіторів» та «кредиторів» за даними розрахунками. Узагальнюючим результатом даного дослідження стало уточнення та надання визначення дефініції «розрахунки з працівниками банків».
Отримані результати сприятимуть розвитку наукових і практичних аспектів розрахунків з працівниками банків, а як результат їх застосування забезпечить ефективність управління установою, загалом, та персоналом, зокрема.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: розрахунки з працівниками, банк, бухгалтерський облік, аналіз.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За сучасних умов розвитку економіки та суспільства основою діяльності є економічні відносини. Як результат, невід'ємним для кожного з суб'єктів ринкової економіки, в тому числі і банків, є взаємопов'язана система розрахунків, яка є основою фінансової діяльності. Оскільки, розрахунки є постійно діючими та динамічними, тому вони потребують певних управлінських впливів, які приймаються на основі опрацювання різноманітної економічної інформації, ключовою у загальній сукупності якої є облікова.

Розрахункові операції присутні завжди у діяльності банків. Крім того, саме працівники є основним гвинтиком у діяльності установи, чим і викликана важливість дослідження розрахунків з працівниками банків. Досліджувані операції складають левову частину сукупних витрат суб'єктів господарювання, саме тому вони і потребують прискіпливого вивчення. Розрахунки з працівниками банків забезпечують постійний кругообіг обігових коштів, реалізацію господарських зв'язків і відіграють вагому роль під час здійснення розширеного відтворення, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Проблема економічної сутності розрахунків з працівниками банків як об'єкти бухгалтерського обліку та аналізу підлягає подальшому вивченню, щоб забезпечити управлінців і користувачів інформації належним розумінням деяких термінів, визначення яких у законодавстві відсутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної сутності розрахунків протягом тривалого часу привертало і привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких варто виокремити напрацювання П.С. Безруких [1], І.О. Бурака [2], Ф.Ф. Бутинця [3], І.О. Власової [4], О.Дмитренко [5], С.В. Міщука [6], О.П. Подцерковного [7], Ю.П. Товпаш [6]. У той же час дослідження наукових робіт і практичної діяльності суб'єктів господарювання свідчить про те, що деякі аспекти відносно економічної сутності розрахунків, заборгованості та зобов'язань є спірним і недостатньо вивченими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Тематичний аналіз фахових видань показав, що численні теоретичні та практичні питання облікового супроводження розрахунків з працівниками банків в умовах гармонізації бухгалтерського обліку в банках з міжнародними стандартами залишаються не вирішеними, зокрема, потребують досліджень питання змісту розрахунків з працівниками банків, як об'єктів бухгалтерського обліку.

Формування мети і завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження економічної сутності розрахунків з працівниками банків і надання обґрунтованого визначення досліджуваних операцій, як об'єкта бухгалтерського обліку та аналізу. При цьому необхідно: виокремити та надати визначення деяким дефініціям; дослідити економічну сутність розрахунків за допомогою аналізу останніх досліджень і публікацій; з'ясувати співвідношення категорій «заборгованість», «зобов'язання» та «розрахунки»; надати характеристику розрахункам з працівниками банків як об'єктів бухгалтерського обліку та аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термінологічний аналіз інформації з фахових джерел щодо економічної сутності розрахунків виявив певні розбіжності у трактуванні змісту даного поняття. Крім того, встановлено, що на законодавчому рівні також відсутнє будь-яке трактування економічної сутності розрахунків (натомість, у нормативних документах надано визначення окремих різновидів розрахунків).

Варто відмітити, що ні в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», ні в П(С)БО не надано визначення терміна «розрахунки». Проте, в деяких нормативних актах зустрічається посилання на дану дефініцію, але, як уже зазначалося раніше, відсутнє будь-яке трактування сутності. Зокрема, Цивільним кодексом передбачена окрема Глава 74 для регламентації розрахунків, яка не надає конкретного визначення. Натомість, у зазначеному нормативному акті надано докладну характеристику форм розрахунків і видів безготівкових розрахунків у вітчизняному господарському обороті [9]. У Податковому Кодексі України, а саме п. 1.10 ст. 14 встановлено, що «бартерна (товарообмінна) операція — це господарська операція, яка передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) у не грошовій формі…». Крім того, низка інших законодавчих актів таких, як Цивільний кодекс (ст. 1087), Закон України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 51) визначають дві форми здійснення розрахунків: готівкову та безготівкову [9—11]. Застосування в законодавстві терміну «розрахунки» неоднозначно пов'язано з тим, що визначення розрахунків досить часто обумовлюють виключно грошовою формою.

Аналіз наукових досліджень і законодавства дає змогу стверджувати, що якщо розглядати розрахунки саме з точки зору бухгалтерського обліку, то досліджувані операції є об'єктом обліку як постійно діючий процес (здійснення платежу до, одночасно чи після отримання товарів, робіт, послуг), та як статичний стан, а саме заборгованість між суб'єктами розрахунків.

Проблему розрахунків з працівниками у своїх напрацюваннях порушували, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: О. Дмитренко [5], С. Міщук, Ю. Товпаш [6] акцентують увагу на тому, що поняття «розрахунки» і «заборгованість» у більшій мірі за своєю сутністю мають посилання на «зобов'язання»: розрахунки виникають за зобов'язаннями або зобов'язання витікають з розрахунків, заборгованість — це зобов'язання або навпаки. Отже, вивчення відносин, які виникають під час здійснення розрахунків досліджувалися багатьма науковцями, хоча і це не забезпечило єдиного трактування дефініції «розрахунки».

Напрацювання науковців є важливими та невід'ємними при вирішені поставлених завдань. Однак, аналіз наукових досліджень показав, що існують певні неточності в наданні визначень поняття «розрахунки». Зокрема, П.С. Безруких, надаючи трактування, стверджує, що розрахунки виникають між організаціями, що є неправильним і неточним. Зокрема, вони можуть виникати як між юридичними, так і фізичними особами, як між групою людей, так і між особами. Отже, трактування поняття «розрахунки» П.С. Безруким є неповним.

На відмінну від П.С. Безруких, І.О. Власова розглядає розрахунки як взаємини між юридичними та фізичними особами, що є коректнішим.

У результаті дослідження було встановлено, що в основу сутності розрахунків автори закладають грошову складову, що так чи інакше характеризує природу розрахункових відносин. Саме тому, важливим етапом даному дослідженні буде не лише вивчення економічної сутності розрахунків з працівниками банків, а й розроблення та надання автором власного визначення.

Оскільки, основою досліджуваних операцій є розрахунки, то саме тому варто розпочати трактування економічної сутності із дефініції «розрахунки». Отже, *розрахунки* — система взаємовідносин між юридичними і фізичними особами, які виникають у момент практичного здійснення платежів і виплат (у тому числі в натуральній формі) за товарними та нетоварними операціями.

Перш ніж надати визначення терміну «розрахунки з працівниками банків», потрібно звернутися до напрацювань науковців та основних норм законодавства, якими регулюються дані розрахунки. Питання розрахунків з працівниками банку врегульовані нормативно-правовими актами та розглядається у працях ученихекономістів. Зокрема в ст. 1087 Цивільного Кодексу України надано характеристику розрахунків та їх форми [9]. Відповідно до ст. 14 Податкового кодексу України, «працівник» — це фізична особа, яка безпосередньо власною працею виконує трудову функцію згідно з укладеним з роботодавцем трудовим договором (контрактом) відповідно до закону» [10]. У кожній банківській установі є працівники, і звичайно ж кожна установа робить певні розрахунки з даними працівниками. Саме тому розрахунки з працівниками банку є невід'ємною і важливою складовою діяльності установи.

Проведений термінологічний аналіз інформації з фахових наукових джерел і законодавчої бази щодо змісту поняття розрахунків з працівниками банків, дозволило сформулювати його сутність.

Розрахунки з працівниками банків — це система взаємин і платежів, які виникають у момент практичного здійснення юридично оформлених фінансових зобов'язань, і провадяться між банківською установою і працівником (працівниками) відносно товарних і нетоварних операцій, які виражаються у готівковій або в безготівковій формі за допомогою розрахункових документів у електронному або паперовому вигляді.

Отже, зміст понять «розрахунки» та «розрахунки з працівниками банків» у законодавстві не розкривається; жоден нормативний акт не містить конкретного трактування зазначених понять. Саме тому вбачається доцільним закріплення сформульованих визначень належним чином у нормативно-правових документах і проведення подальших досліджень з урахуванням уточнених дефініцій.

У процесі дослідження питання економічної сутності розрахунків було з'ясовано, що розрахунки спричиняють появу заборгованості та тісно пов'язані із поняттям «зобов'язання». Отже, поняття «розрахунки», так як і «заборгованість» у тій чи тій мірі містить посилання саме на «зобов'язання».

Доцільно буде розпочати дослідження саме з поняття зобов’язання. Зобов’язання як такі, для кожної установи мають масштабний характер, оскільки вони присутні в усіх сферах діяльності банків, і в той же час виникнення зобов’язань збігається у часі з прийняттям рішення, але не кожне зобов’язання є дійсним. Оскільки, якщо приймається рішення про практичну реалізацію зобов’язання, яке тягне за собою обмін ресурсами та набуття ним юридичного оформлення, то його за таких умов можна вважати фінансовим. Виконання фінансового зобов’язання здійснюється через систему розрахунків, які виникають і припиняються в момент руху тих чи тих ресурсів (або грошових коштів, або товарів, робіт, послуг). Не варто забувати, що стан розрахунків у будь-який момент їх виникнення та існування характеризується або дебіторською, або кредиторською заборгованістю для кожного з учасників розрахункових відносин.

Враховуючи те, що розрахунки є причиною появи заборгованості, саме тому доречним буде з’ясувати економічну сутність поняття «заборгованість». Як кредиторська, так і дебіторська заборгованість є об’єктом обліку. У Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України законодавець розрахунки з працівниками банків поділяє на два види заборгованості [12]. Враховуючи це, розрахунки також поділяються за даним принципом.

Відповідно до основних положень, які зазначено в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України, дебіторську заборгованість за розрахунками з працівниками банків доречно поділяти на:

- аванси працівникам банку на витрати з відрядження;
- аванси працівникам банку на господарські витрати;
- нестачі та інші нарахування на працівників банку;
- інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами.

Дослідження іншої складової заборгованості, а саме кредиторської показало, що ні в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», ні в стандартах визначення поняття «кредиторів» і «кредиторської заборгованості» не надано. Хоча в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України під даний вид заборгованості виділено групу 365 «Кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку» з відповідними рахунками.

Заборгованість виникає в результаті здійснення розрахунків. А розрахунки за своєю економічною сутністю не можуть здійснюватися за участю одного суб'єкта, а як мінімум двох. То відповідно, розрахункові операції, так як і заборгованість, не можуть виникати в односторонньому порядку. Отже, якщо є дебіторська заборгованість, то одночасно виникає і кредиторська заборгованість.

У п.11 П(С)БО 11 «Зобов'язання» відзначено, що кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги включається до складу поточних зобов'язань. Для того, щоб підтвердити, чи спростувати дане твердження, доречним буде визначити, що таке «зобов'язання». Отже, відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зобов'язання — це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [8].

Враховуючи основні вимоги законодавства, банки зобов'язані вести бухгалтерський облік і складати фінансову звітність за міжнародними стандартами обліку. Але у складі міжнародних стандартів обліку не має аналогів вітчизняних П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» і П(С)БО 11 «Зобов'язання», та не надано визначення дебіторської та кредиторської заборгованості. Але не потрібно забувати, що саме в міжнародних стандартах визначено основні вимоги до їх відображення, зокрема в МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та представлення інформації» та МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка» [13, 14].

І.О. Власова надає власне визначення поняття кредитори та кредиторська заборгованість, а саме таке:

- кредитори — юридичні та фізичні особи, яким внаслідок минулих подій підприємство заборгувало певні суми коштів, їхніх еквівалентів чи інших активів;
- кредиторська заборгованість — сума заборгованості підприємства кредиторам на визначену дату [15, с. 93].

Враховуючи те, що об'єктом даного дослідження є розрахунки з працівниками банків, та на основі вивчення та дослідження різних точок зору про поняття дебіторської та кредиторської заборгованості, зроблена спроба сформувати сутність дебіторської та кредиторської заборгованості за розрахунками з працівниками, і відповідно учасників цих відносин: дебіторів і кредиторів.

Дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банків — це сума заборгованості на певну дату, яку працівники винні банківській установі та яка виникає у результаті господарських взаємовідносин між ними.

Дебітори у розрахунках з працівниками банків — працівники установи, які внаслідок минулих подій заборгували банку певні суми коштів, їхніх еквівалентів чи інших активів.

Кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банків — це сума заборгованості на певну дату, яку банківська установа винна працівникам і яка виникає у результаті господарських взаємовідносин між ними.

Кредитори у розрахунках з працівниками банків — працівники установи, яким внаслідок минулих подій банківська установа заборгувала певні суми коштів, їхніх еквівалентів чи інших активів.

Отже, в результаті дослідження було встановлено, що розрахунки з працівниками банків є об'єктами бухгалтерського обліку та аналізу. Оскільки, досліджувані операції є первинними, та є основою формування об'єктів фінансової звітності, а саме дебіторської та кредиторської заборгованості.

Під час дослідження облікових політик банків було встановлено, що велика увага приділяється саме управлінню кредиторською і дебіторською заборгованостями. Враховуючи особливості економічної сутності розрахунків кожна установа у відносинах з працівниками може виступати одночасно кредитором і дебітором по відношенню до різних працівників.

Чинний План рахунків бухгалтерського обліку банків спрямований на облік дебіторської та кредиторської заборгованості як об'єктів фінансової звітності, не зважаючи на те, що заборгованість слугує тільки як розрахункові операції. А також не враховано, що розрахункові операції з працівниками банків відбуваються щоденно і, як результат, повинні відображатися в обліку, а заборгованість представляють у фінансовій звітності тільки на встановлену дату.

Поточне фінансове благополуччя установи великою мірою залежить від того, наскільки вчасно банк відповідає по своїх фінансових зобов'язаннях. Саме цим обумовлена важливість і доречність аналізу та керування кредиторською заборгованістю, враховуючи те, що її зміни вагомо впливають на динаміку платоспроможності і ліквідності банківської установи.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що в плані рахунків бухгалтерського обліку налічується 1 (один) розділ, 5 (п'ять) груп і 24 (двадцять чотири) рахунки бухгалтерського обліку, які містять у своїй назві термін «розрахунки».

З отриманих і наведених даних випливає, що розрахунки є одним з головних об'єктів бухгалтерського обліку, і саме тому доцільним і необхідним, є регламентування як терміну «розрахунки», так і критеріїв щодо їхнього визнання та класифікації, оцінки та відображення в бухгалтерському обліку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Результатом дослідження економічної сутності розрахунків з працівниками банків стало не лише вивчення даного питання, а й надання авторського визначення економічної сутності термінів, а саме розрахунків, дебіторської та кредиторської заборгованості за розрахунками з працівниками банків, дебіторів і кредиторів за даними розрахунками. Крім того, узагальненням дослідження стало наведення та визначення сутності розрахунків з працівниками банків. У той же час, доведено що розрахунки з працівниками банків є об'єктом бухгалтерського обліку, та встановлено, що ці розрахунки є первинною операцією.

Отже, запропоновані у даній статті визначення економічної сутності дефініції «розрахунки з працівниками банків» та інших пов'язаних понять є первинною спробою формування та встановлення економічної сутності розрахунків з працівниками банків, як об'єктів бухгалтерського обліку та аналізу з урахуванням різних підходів та особливостей облікового процесу банківських установ.

Перспективним напрямом є дослідження класифікації розрахунків з працівниками банків як об'єкта бухгалтерського обліку та аналізу, що уможливить подальше опрацювання облікової інформації банківських установ, а отже сприятиме розвитку бухгалтерського обліку в цілому.

Бібліографічний список

1. *Безруких П.С., Кондраков Н.П., Палій В.Ф. та ін*. Бухгалтерський облік: Підручник / За ред. П.С. Безруких. — М.: Бухгалтерський облік, 2004.

2. *Бурак І.О.* Розрахунки між діловими партнерами: форми та класифікація / І.О. Бурак // Культура народов Причорноморья. — 2012. — №234. — С. 20—25.

3. *Бутинець Ф.Ф.* Історія бухгалтерського обліку: в 2-х ч. Ч.І [Текст] : навч. посіб. / Ф. Ф. Бутинець. — Житомир : ПП «Рута», 2001. — 512 с.

4. *Власова І.О.* Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами: автореф. дис. канд. екон. наук: [спец.] 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / І.О. Власова. — Донецьк, 2005. — 20 с.

5. *Дмитренко О.* Розрахункове зобов'язання — правова форма розрахункових відносин / О.Дмитренко // ЮридичнаУкраїна. — 2006. — №9. — С. 49—54.

6. *Міщук С.В.* Проблемні аспекти обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Майбутнє — аудит», (м. Кривий Ріг, 1 грудня 2008 р.) / С.В. Міщук, Ю.П. Товпаш. — Кривий Ріг, 2008. — С. 184—185.

7. *Подцерковний О.П.* Грошові зобов'язання учасників господарських відносин [Текст] : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Подцерковний Олег Петрович ; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. — О., 2006. — 527 с.

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 16.07. 1999 р. — № 996-XIV. — Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/996-14.

9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 р. — №435 — IV. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

10. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: від 02.12.2010 р. — №2755-VI. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

11. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12. 2000 р. № 2121-III. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.

12. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банківУкраїни та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ від 17.06.2004 р. №280. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04.

13. Фінансові інструменти: подання [Електронний ресурс]: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 32. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029.

14. Фінансові інструменти: визнання й оцінка [Електронний ресурс]: Міжнародний стандарт бухгалтерськогообліку (IAS) 39. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_015.

15. *Власова І.О.* Дослідження співвідношення економічного та правового тлумачення понять «розрахунки», «зобов’язання» та заборгованість/ І.О. Власова // Вісник Донецького університету економіки та права. — 2013. — №1. — С. 88—94.

References

1. Bezrukikh, P.S., Kondrakov, N.P., Paliy V.F. ta in. Buhgalterskiy oblik [Accounting]: Pidruchnik / Za red. P.S. Bezrukih. — M.: Buhgalterskiy oblik, 2004 [In Ukrainian]

2. Burak, I.O. Rozrakhunki mizh dilovimi partnerami: formi ta klasifikatsiya [Transactions between business partners, forms and classification]/ I.O. Burak // Kultura narodov Prichornomorya. — 2012. — №234. — P. 20—25 [In Ukrainian]

3. Butinets, F. F. Istoriya bukhgalterskogo obliku [History of accounting]: v 2-h chastinah. Ch.I [Tekst] : navch. posib. / F. F. Butinets. — Zhitomir : PP «Ruta», 2001. — 512 p. [In Ukrainian]

4. Vlasova, I.O. Oblik rozrakhunkiv z debitorami ta kreditorami [Accounting for settlements with debtors and creditors]: avtoref. dis. kand. ekon. nauk: [spets.] 08.06.04 «Bukhgalterskiy oblik, analiz ta audit» / I.O. Vlasova. — Donetsk, 2005. — 20 p. [In Ukrainian]

5. Dmitrenko, O. Rozrakhunkove zobov’yazannya — pravova forma rozrakhunkovih vidnosin [Estimated liabilities — legal form of settlement relations] /O.Dmitrenko // Yuridichna Ukrayina. — 2006. — №9. — P. 49—54. [In Ukrainian]

6. Mischuk, S.V. Problemni aspekti obliku rozrahunkiv z debitorami ta kreditorami [Problematic aspects of accounting settlements with debtors and creditors]: materiali Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Maybutne — audit», (m. Kriviy Rig, 1 grudnya 2008 r.) / S.V. Mischuk, Yu.P. Tovpash //. — Kriviy Rig, 2008. — P. 184—185. [In Ukrainian]

7. Podtserkovniy, O.P. Groshovi zobov’yazannya uchasnikiv gospodarskih vidnosin [Monetary obligations of participants economic relations] [Tekst] : dis... d-rayurid. nauk: 12.00.04 / Podtserkovniy Oleg Petrovich ; Odeskiy natsionalniy un-t im. I.I.Mechnikova. — O., 2006. — 527 p. [In Ukrainian]

8. Pro bukhgalterskiy oblik ta finansovu zvitnist v Ukrayini [Accounting and Financial Reporting in Ukraine] [Elektronniy resurs]: Zakon Ukrayini vid 16.07. 1999 r. — № 996-XIV. — Rezhim dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14. [In Ukrainian]

9. Tsivilniy kodeks Ukrayini[Civil Code of Ukraine] [Elektronniy resurs]: vid 16.01.2003 r. — № 435-IV. — Rezhim dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15. [In Ukrainian]

10. Podatkoviy kodeks Ukrayini [Tax Code of Ukraine] [Elektronniy resurs]: vid 02.12.2010 r. — № 2755-VI. — Rezhim dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. [In Ukrainian]

11.Pro banki i bankivsku diyalnist[On banks and banking activity] [Elektronniy resurs]: ZakonUkraYinivId 07.12. 2000 r. — # 2121-III. — Rezhim dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ 2121-14. [In Ukrainian]

12. Pro zatverdzhennya Planu rakhunkiv bukhgalters`kogo obliku bankiv Ukrayiny` ta Instrukciyi pro zastosuvannya Planu rakhunkiv bukhgalters`kogo obliku bankivUkrayiny`[n approval of the Plan accounts of banks Ukraine and instructions on application of the Plan of Accounts for banks Ukraine] [Elektronny`j resurs]: Postanova Pravlinnya NBU vid 17.06.2004 r. #280. — Rezhy`m dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04. [In Ukrainian]

13. Finansovi instrumenty: podannya [Financial instruments: presentation] [Elektronny`jresurs]: Mizhnarodny`j standart bukhgalters`kogo obliku (IAS) 32. — Rezhy`m dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029.[In Ukrainian]

14. Finansovi instrumenty`: vy`znannya i ocinka [Financial Instruments: Recognition and Measurement] [Elektronny`j resurs]: Mizhnarodny`j standart bukhgalters`kogo obliku (IAS) 39. — Rezhy`m dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_015.[In Ukrainian]

15. Vlasova, I.O. Doslidzhennya spivvidnoshennya ekonomichnogo ta pravovogo tlumachennya ponyat «rozrakhunki», «zobov'yazannya» tazaborgovanist [Investigation value economic and legal interpretations of concepts «estimates», «commitment» and debt]/ I.O. Vlasova // Visnik Donetskogo universitetu ekonomiki ta prava. — 2013. — №1. — P. 88—94. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 15 вересня 2015 р.

УДК 657.28:336.71-057

Цятковская Елена Витальевна,
аспирантка кафедри учета в кредитных и
бюджетных учреждениях и экономического анализа
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: lenochcka-14.03@yandex.ua

Расчеты с работниками банков как объекты бухгалтерского учета и анализа

АННОТАЦИЯ. Эффективность осуществления расчетов с работниками банков и их достоверное отражение в бухгалтерском учете требу-

ет исследования вопроса экономической сущности этих операций. Решение данной задачи невозможно без уточнения дефиниции расчетов с работниками банков как объектов бухгалтерского учета и анализа. Проанализированы последние исследования и публикации, в которых начато решение исследуемой проблемы.
Применяя в процессе исследования общенаучных методов познания выделены и предоставлены трактовки отдельным терминам, и учитывая это обосновано, что расчеты с работниками банков является важными объектами бухгалтерского учета и анализа.
Результатом исследования экономической сущности расчетов с работниками банков стало не только изучение данного вопроса, но и предоставление авторской трактовки экономической сущности терминов, а именно «расчетов», «дебиторской и кредиторской задолженности по расчетам с работниками банков», «дебиторов» и «кредиторов» по данным расчетам. Обобщающим результатом данного исследования стало уточнение и предоставления определения дефиниции «расчеты с работниками банков».
Полученные результаты будут способствовать развитию научных и практических аспектов расчетов с работниками банков, а как результат их применения обеспечит эффективность управления учреждением в целом, и персоналом в частности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: расчеты с работниками, банк, бухгалтерский учет, анализ.

UDK 657.28:336.71-057

Tsyatkovska Olena Vitaliivna,
PhD student, Department of Accounting
in Credit and Budgetary Institutions and Economic Analysis
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremogy Av., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: lenochcka-14.03@yandex.ua

The payments to employees of banks as objects of accounting and analysis

ABSTRACT. The effectiveness of the settlement with employees of banks and their reflection in significant accounting requires study on the economic substance of these transactions. Solving this problem is impossible without specifying definitions of payments to employees of banks as objects of accounting. Recent studies and publications were analyzed in which a solution of the studied problem.
Using the research process in general scientific methods of knowledge it is singled out and given a separate interpretation of terms, and considering it is proved that payments to bank employees are important objects of accounting and analysis.
The result of the research of economic substance of payments to employees of banks was not only the study of this issue, but also providing the economic

substance of the author's interpretation of terms such as «payments», «receivables and payables for payments to employees of banks,» «debtors» and «creditors» according to the calculations. The summarizing results of the present study was to clarify the definition and provide definitions of «payments to employees of banks».
The results will contribute to the development of scientific and practical aspects of payments to employees of banks, and as a result their use will ensure the effectiveness of management institution in general, and staff in particular.

KEY WORDS: payments to employees, bank, accounting, analysis.

Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. / [відп. ред. А. М. Мороз]. 2015. Випуск 2 (26). 1—304.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток